Teološko - bioetičko vrjednovanje ustavnosudskih odluka o pobačaju

Šehić, Damir

Doctoral thesis / Disertacija

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Catholic Faculty of Theology / Sveučilište u Zagrebu, Katolički bogoslovni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:222:465126

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

Repository of the Catholic Faculty of Theology
University of Zagreb

Sveučilište u Zagrebu

Katolički bogoslovni fakultet

Damir Šehić

TEOLOŠKO–BIOETIČKO VRJEDNOVANJE USTAVNOSUDSKIH ODLUKA O POBAČAJU

DOKTORSKI RAD

Mentori:
Prof. dr. sc. Tonči Matulić
Prof. dr. sc. Josip Grbac

Zagreb, 2020.

University of Zagreb

Catholic Faculty of Theology

Damir Šehić

THEOLOGICAL-BIOETHICAL EVALUATION OF CONSTITUTIONAL COURT DECISIONS ON ABORTION

DOCTORAL DISSERTATION

Supervisors:
Professor Tonči Matulić, PhD
Professor Josip Grbac, PhD

Zagreb, 2020.

SADRŽAJ

Sadržaj III
Izjava o autorstvu doktorskoga rada XI
Bilješka o mentorima XII
Sažetak XIV
Summary XVI
Uvod 1

I. POGLAVLJE
STATUS DJETETA U MEĐUNARODNOM I EUROPSKOM ZAKONODAVSTVU

1.1. Poimanje zakona i prava u odnosu na dostojanstvo čovjeka 7
1.1.1. Naravno pravo 11
1.1.2. Osoba kao nositelj naravnog prava 12
1.2. Razvoj prava djeteta u međunarodnom pravu 13
1.2.1. Međunarodni dokumenti o pravima djeteta 18
1.2.1.1. Deklaracija o pravima djeteta iz 1959. 19
1.2.1.2. Konvencija o pravima djeteta iz 1989. 20
1.2.2. Europski dokumenti o ljudskim pravima i pravima djeteta 22
1.2.2.1. Europska konvencija o ljudskim pravima iz 1950. 23
1.2.2.2. Europska Konvencija o ostvarivanju dječjih prava iz 1996. 25
1.2.3. Temeljna prava djeteta u međunarodnim UNESCO-ovim dokumentima 25
1.2.3.1. Opća deklaracija o ljudskom genomu i ljudskim pravima 25
1.2.3.2. Opća deklaracija o bioetici i ljudskim pravima 26
1.3. Definicija i status djeteta u međunarodnom pravu 27
1.3.1. Definicija djeteta u međunarodnom pravu i europskom zakonodavstvu 28
1.3.1.1. Određenje pojma dijete definicijom početka djetinjstva 29
1.3.2. Međunarodni pravni status djeteta 32
1.3.2.1. Poimanje prava djeteta u okviru međunarodnog prava 33
1.3.2.2. Prava djeteta - moralna i zakonska 33
1.4. Prava djeteta u sudskoj praksi suda Europske unije 36
1.4.1. Dokumenti Europske unije o pravima djece 37

1.4.2. Procesna prava djeteta 37
1.5. Suodnos prava djeteta – embrija i prava žene 39
1.5.1. Koncept zakonskog prava embrija 40
1.5.1.1.Potencijalna zakonska prava nerođenog djeteta 41
1.5.1.2. Embrij kao odvojeni pojedinac 43
1.5.1.3. Liječnička dužnost prema embriju – djetetu 44
1.5.2. Pravo na život i zakonski utemeljene pretpostavke 45
1.5.3. Zakonska regulacija prava na pobačaj 47
1.5.3.1. Pravo na pobačaj unutar europskog zakonodavstva 47
1.5.3.2. Utjecaj nadnacionalnog prava na nacionalno zakonodavstvo o pobačaju 49
1.5.3.3. Pravna debata u pitanju pobačaja 49
1.5.4. Interpretacija prava na život i pobačaj u europskom zakonodavstvu 50
1.5.4.1. Početak života prema interpretaciji Europske konvencije o ljudskim pravima 51
1.5.4.2. Zakonski odnos prava na život i pobačaja 52
1.6. Embrij ili nerođeno dijete na marginama zakona i ljudskosti 54

II. POGLAVLJE

ANALIZA ZAKONA O ZDRAVSTVENIM MJERAMA ZA OSTVARIVANJE PRAVA NA SLOBODNO ODLUČIVANJE O RAĐANJU DJECE I RJEŠENJA USTAVNOG SUDA REPUBLIKE HRVATSKE BROJ U-I-60/1991 I DR.

2.1. Zakon o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece 56
2.1.1. Struktura Zakona o zdravstvenim mjerama 57
2.1.1.1. Opće odredbe Zakona o zdravstvenim mjerama 57
2.1.1.2. Mjere ostvarivanja prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece 58
2.1.2. Definiranje prava čovjeka i prava građanina 59
2.1.2.1. Distinktivni elementi unutar kategorija čovjeka i građanina 59
2.1.2.2. Poimanje čovjeka u kontekstu Zakona o zdravstvenim mjerama 61
2.1.3. Zakonska regulativa sprječavanja neželjenog začeća 63
2.1.3.1. Zakonski okvir kontracepcije i sterilizacije 63
2.1.4. Zakonska determinacija prekida trudnoće 64
2.1.4.1 Dopušteni okvir prekida trudnoće 65

2.1.4.2. Ograničenja u postupcima prekida trudnoće 65
2.2. Kontekst nastanka Zakona o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece 66
2.2.1. Promjena zakona o pobačaju na međunarodnoj razini 66
2.2.1.1. Zakonodavne reforme u europskom kontekstu 68
2.2.1.2. Ustavne reforme 70
2.2.2. Ustavni kontekst Zakona o zdravstvenim mjerama 71
2.2.2.1. Ustav Socijalističke Republike Hrvatske iz 1974. 72
2.3. Nacrt prijedloga Zakona o planiranju porodice SRH iz 1977. godine 73
2.3.1. Teološki odgovor na Nacrt prijedloga Zakona o planiranju porodice 75
2.3.1.1. Odgovorno roditeljstvo kao ekvivalent planiranju obitelji 77
2.3.1.2. Teološki pogled na sterilizaciju 78
2.3.1.3. Stav o pobačaju 78
2.3.1.4. Teološka promišljanja o savjesti vjernika spram Nacrta zakona 79
2.3.2. Prijedlozi izmjene Zakona o prekidu trudnoće 79
2.4. Uvodni prikaz obrazloženja Rješenja Ustavnog suda Republike Hrvatske broj U-I-60/1991 i dr. 80
2.4.1. Postupak pred Ustavnim sudom 81
2.4.2. Prijedlozi za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti zakona s Ustavom RH 81
2.4.3. Razmatrana stručna i znanstvena mišljenja 81
2.5. Osvrt Rješenja na osporeni Zakon o zdravstvenim mjerama 83
2.5.1. Predlagateljsko osporavanje *Zakona* u cjelini 84
2.6. Prigovori predlagatelja 84
2.7. Konzultirana stručna mišljenja 88
2.7.1. Ustavnopravno mišljenje 89
2.7.2. Obiteljskopravno mišljenje 91
2.7.3. Teološko mišljenje 94
2.7.4. Medicinsko – etičko mišljenje 94
2.8. Mjerodavne ustavne i međunarodne pravne odredbe 96
2.9. Djelomični pregled prakse europskih i ustavnih sudova nekih država 101
2.9.1. Praksa Europskog suda za ljudska prava 101
2.9.2. Praksa Suda Europske unije 104
2.9.3. Praksa Ustavnih sudova drugih država 106

2.9.3.1. Primjer Ustavnog suda Republike Slovačke 106
2.9.3.2. Primjer Ustavnog suda Republike Mađarske 107
2.9.3.3. Primjer Saveznog ustavnog suda Savezne Republike Njemačke 109
2.9.3.4. Slučaj Ustavnog suda Kraljevine Španjolske 111
2.10. Ocjena Ustavnog suda RH 113
2.10.1. Ustavni sud o moralnom aspektu pobačaja 114
2.10.2. Ustavni sud o pravnom aspektu pobačaja 117
2.10.2.1. Ustavni sud o međunarodnim pravnim standardima 119
2.10.2.2. Praksa Europskog suda za ljudska prava 120
2.10.2.3. Praksa Suda Europske unije 121
2.10.3. Ustavni sud o praksi drugih ustavnih sudova 121
2.10.4. Ustavni sud o nekim liberalnijim zakonskim rješenjima 123
2.10.5. Definiranje »Zakonodavnog rezervata« 124
2.10.6. Sažeti osvrt Ustavnog suda na prigovore predlagatelja 125
2.10.7. Ocjena Ustavnog suda o nesuglasnosti zakona s Ustavom 126
2.10.7.1. Ustavni sud odbija tumačenje ustavih kategorija 127
2.10.7.2. Ustavni sud proglašava *nerođeno biće* ustavom zaštićenom vrijednošću 128
2.10.7.3. Ustavni sud konstatira nužnost osuvremenjivanja zakona 129
2.11. Izdvojeno mišljenje 130
2.11.1. Koncepcija argumentacije – „Šumanovićev katalog” 130
2.11.1.1. Ustavnopravna argumentacija Izdvojenog mišljenja 132
2.11.1.2. Formalno-logička argumentacija metodološkog pristupa 138
2.11.1.3. Znanstveno-biomedicinska argumentacija 140
2.12. Bioetička pitanja o statusa ljudskog života u perspektivi Zakona o zdravstvenim mjerama 142
2.12.1. Početak ljudskog života i status ljudske osobe iz pozicije Zakona o zdravstvenim mjerama 143
2.12.2. Status pobačaja u kontekstu Zakona o zdravstvenim mjerama 144
2.12.3. Nepostojanje znanstvenog konsenzusa Rješenjem Ustavnog suda 145

III. POGLAVLJE
BIOETIČKO VRJEDNOVANJE POBAČAJA IZ PERSPEKTIVE BIOMEDICINE

3.1. Početak ljudskog individualnog života u perspektivi biomedicine i embriologije ... *147*
3.1.1. Biološki status ljudskog embrija ... 148
3.1.2. Početak ljudskog života fertilizacijom ... 149
3.1.2.1. Razvojni stadij zigote ili jednostaničnog embrija ... 150
3.1.2.2. Značajke jednostaničnog embrija ... 152
3.1.2.2.1. Identitet jednostanične zigote ... 152
3.1.2.2.2. Razvojni stadij ljudskog zametka od zigote do blastociste ... 153
3.1.2.3. Razvojni stadij ljudskog zametka od zigote do blastociste ... 153
3.1.2.4. Implantacija embrija u uterus ... 155
3.1.2.5. Intrauterini razvoj embrija ... 158
3.1.3. Genetička regulacija ljudskog embrija ... 158
3.1.3.1. Novi embrionalni genom temelj jedinstvenosti embrija ... 159
3.2. Antropološki status ljudskog embrija ... *160*
3.2.1. Početak života iz antropološke perspektive ... 161
3.2.1.1. Početak ljudskog života oplodnjom ... 161
3.2.1.2. Implantacija kao ključni trenutak ... 163
3.2.1.3. Ljudski život započinje u nekom stadiju nakon oplodnje? ... 164
3.2.1.4. Početak ljudskog života određen preduvjetom održivosti ... 166
3.2.1.5. Život ljudske osobe započinje moždanom funkcijom ... 166
3.2.2. Faza predembrija ... 168
3.2.3. Ljudski embrij kao potencijalna osoba ... 171
3.3. Ljudski embrij kao osoba ... *172*
3.3.1. Ontološke karakteristike embrija ... 173
3.3.2. Antropološke perspektive o početku ljudske osobe ... 175
3.3.2.1. Začeće kao početak osobe ... 175
3.3.2.2. Osoba nastaje tijekom trudnoće ... 176
3.3.2.3. Početak osobe rođenjem ... 176
3.3.2.3.1. Odvajanje pojma ljudskog bića od ljudske osobe ... 177
3.3.2.3.2. Rođenje kao uvjet dobivanja statusa ljudske osobe ... 178
3.3.2.4. Moralne implikacije namjernog pobačaja ljudske osobe ... 179

3.4. Pobačaj *180*
3.4.1. Klasifikacija pobačaja prema intenciji 181
3.4.1.1. Spontani pobačaj 182
3.4.1.2. Namjerni ili inducirani pobačaj 183
3.4.2. Pobačaj kao medicinski zahvat 184
3.4.2.1. Medicinska praksa i metode pobačaja 184
3.4.2.1.1. Kirurške metode izvođenja pobačaja 184
3.4.2.1.2. Farmakološke metode pobačaja 185
3.4.2.2. Medicinski zahvat iz perspektive nerođenog djeteta 186
3.4.3. Psihološke dimenzije pobačaja 187
3.4.3.1. Predpobačajna trauma 188
3.4.3.2. Sindrom postpobačajne traume 189
3.4.3.3. Moralna autonomija trudnice 190
3.4.4. Moralno-etičko vrjednovanje pobačaja kao prava 191
3.4.4.1. Pravo na pobačaj ili derogacija ljudskog života 192
3.4.4.2. Pobačaj kao osobno pravo? 193
3.5. Abortivna kontracepcija *194*

IV. POGLAVLJE

TEOLOŠKO VRJEDNOVANJE ZAKONA O ZDRAVSTVENIM MJERAMA I RJEŠENJA U PITANJU POBAČAJA

4.1. Teološki osvrt na društveni kontekst Zakona o zdravstvenim mjerama *196*
4.1.1. Antropološke pogrješke komunističkog sustava 200
4.1.2. Vrijednosni okvir komunističkog društva 202
4.1.3. Moralno-etičke vrijednosti hrvatskog društva u pitanju pobačaja 205
4.1.3.1. Indikatori kreiranja stavova o pobačaju u vrijeme usvajanja Zakona o zdravstvenim mjerama 207
4.1.3.2. Neki pokazatelji stvarnih stavova o pobačaju 208
4.1.3.3. Moralno-teološki osvrt na vrijednosti promovirane Zakona o zdravstvenim mjerama 209
4.1.3.3.1. Pobačaj kao vrijednost promovirana Zakonom o zdravstvenim mjerama 210

4.1.3.3.2. Početak života i ljudsko dostojanstvo u Zakonu o zdravstvenim mjerama ... 211
4.1.3.3.3. Percepcija žene i njezinog dostojanstva u Zakonu o zdravstvenim mjerama ... 212
4.1.4. Izazovi suvremenog pluralističkog društva ... 213
4.1.4.1. Izazovi etičkog relativizma ... 215
4.1.4.2. Pluralizam moralnih sustava vrijednosti ... 217
4.1.4.3. Doprinos Crkve u oblikovanju društvenih vrijednosti u demokraciji ... 218
4.1.4.4. Vrjednote hrvatskog društva i Crkva ... 220
4.2. Dostojanstvo ljudske osobe u kršćanskoj perspektivi ... 222
4.2.1. Čovjek kao slika Božja kao polazište kršćanske antropologije ... 222
4.2.1.1. Koncilski govor o dostojanstvu osobe ... 226
4.2.1.2. Crkva - promicateljica čovjekovog dostojanstva ... 228
4.2.2. Dostojanstvo ljudske osobe iz kršćanske perspektive ... 229
4.2.3. Početak života u kontekstu postkoncilskih dokumenata ... 230
4.3. Dostojanstvo žene u kontekstu Zakona o zdravstvenim mjerama ... 235
4.3.1. Položaj žene u hrvatskom društvu u kontekstu nastanka Zakona o zdravstvenim mjerama ... 235
4.3.2. Dostojanstvo žene u teologiji Crkve ... 238
4.3.2.1. Dostojanstvo žene u nauku Koncila ... 240
4.3.2.2. Žena u postkoncilskom crkvenom nauku ... 241
4.3.2.3. Dostojanstvo žene u nauku Ivana Pavla II. ... 242
4.3.2.3.1. Dimenzija dostojanstva žene kao nositeljice života ... 245
4.4. Teološko-moralno vrjednovanje čina pobačaja ... 246
4.4.1. Vrjednovanje pobačaja u teologiji Crkve ... 248
4.4.1.1. Moralno-etički problem pobačaja ... 252
4.4.1.2. Pobačaj u konfliktnim situacijama ... 253
4.5. Priziv savjesti ... 254
4.5.1. Priziv savjesti u perspektivi medicinske etike ... 254
4.5.2. Razvoj instituta priziva savjesti u hrvatskom zakonodavstvu ... 256
4.5.3. Hipokratova prisega ... 256
4.5.3.1. Ženevska formulacija Hipokratove prisege ... 257
4.5.3.2. Proturječje liječničke prisege i prakse ... 258
4.5.4. Bioetička perspektiva priziva savjesti ... 258

4.5.5. Pravno određenje priziva savjesti 261
4.5.6. Teološke implikacije prigovora savjesti 262
4.6. Teološko – bioetičko vrjednovanje Rješenja 263
4.6.1. Teološko vrjednovanje sudske prosudbe „moralnog aspekta” 265
4.6.2. Kontradikcija procjene neusklađenosti s Ustavom RH 269
4.6.3. Vrjednovanje odbijanja tumačenja ustavnih kategorija 270
4.6.4. Moralno-bioetičko vrjednovanje argumentacije obrazloženja *Rješenja* 271
4.6.4.1. Moralni relativizam negiranjem postojanja javnog morala 272
4.6.4.2. Moralna prosudba apsolutizacije volje 274
4.6.4.2.1. Negiranje postojanja znanstvenog konsenzusa biomedicine o početku života 275
4.6.4.2.2. Vrjednovanje nadređenosti prava na privatnost pravu na život 277
Zaključak 279
Bibliografija 284
Životopis autora 303

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET

IZJAVA O AUTORSTVU DOKTORSKOGA RADA

Izjavljujem da je moj doktorski rad *Teološko-bioetičko vrjednovanje ustavnosudskih odluka o pobačaju* izvorni rezultat mojeg rada te da su svi korišteni izvori, kako objavljeni tako i neobjavljeni, primjereno citirani ili parafrazirani te navedeni u popisu literature na kraju rada.

U Zagrebu, 26. studenoga 2019. _____

(vlastoručni potpis)

BILJEŠKA O MENTORIMA

Prof. dr. sc. Tonči Matulić

Prof. dr. sc. Tonči Matulić rođen je 26. listopada 1966. god. u Postiri na otoku Braču. Teološki studij završio 1991. god. na Teologiji u Splitu Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Zagrebu. Stupanj licencijata postigao je 20. lipnja 1995. u specijalizaciji moralne teologije s licencijatskim radom pod naslovom *Lo statuto dell'embrione umano* na Visokom institutu moralne teologije „Academia Alphonsiana" Papinskoga Lateranskog Sveučilišta u Rimu. Akademske godine 1995/96. sudjelovao je i završio Corso di Perfezionamento in Bioetica na Institutu za bioetiku Medicinskoga fakulteta Sveučilišne poliklinike „Agostino Gemelli" Katoličkoga sveučilišta „Sacro Cuore" u Rimu. 1996/97. završio je Visiting Fellows Program na Joseph and Rose Kennedy Institute of Ethics Sveučilišta Georgetown u Washingtonu, D.C., pod mentorskim vodstvom prof. Edmunda D. Pellegrina, dr. med., utemeljitelja Centra za kliničku bioetiku sveučilišne bolnice Georgetown. Obranio je 10. lipnja 1998. doktorsku disertaciju s temom *Lo statuto ontologico dell'embrione umano nella prospettiva storica e nel dibattito bioetico attuale alla luce dei dati scientifici moderni*, koju je izradio pod mentorskim vodstvom prof. Maurizia Faggionia, OFM i prof. Narcisa Cappelletta, CSsR.

U ljetnom semestru akademske godine 1998./1999. započeo je nastavničku djelatnost kao vanjski suradnik, u suradničkome zvanju višeg asistenta na Katedri moralne teologije KBF-a Sveučilišta u Zagrebu. U znanstveno-nastavno zvanje redovitoga profesora izabran je 5. srpnja 2011. godine. Na matičnom Fakultetu obnašao je službu prodekana za znanost te službu dekana Fakulteta u dva dvogodišnja manadata. Njegov je znanstveni doprinos osobito evidentan u velikom broju objavljenih znanstvenih članaka i niza knjiga, kao i istaknutih sudjelovanja na nacionalnim i međunarodnim znanstvenim skupovima.

Prof. dr. sc. Josip Grbac

Prof. dr. sc. Josip Grbac rođen je u Lanišću u Istri, 21. veljače 1955. Osnovnu školu završio je u Lanišću, a maturirao je na Bogoslovnom sjemeništu u Pazinu. Godine 1976. upisao je studij na papinskom sveučilištu Gregoriana u Rimu. Nakon dvije godine studija filozofije i tri godine teologije upisao je u rujnu 1981. specijalizaciju iz moralne teologije. Godine 1983. položio je licencijat s radnjom *Questione della donna nel pensiero di Paolo VI*, kod prof. Edouarda Hamela. Doktorsku radnju obranio je 1987. s temom *Lavoro e vocazione integrale dell'uomo. Pre-storia della Costituzione pastorale Gaudium et Spes nella teologia cattolica dell'area di lingua francese*, pod mentorstvom prof. Klaus Demmera. Po povratku iz Rima, imenovan je 1987. sužupnikom u Rovinju. U rujnu 1988. postaje predavačem moralne teologije na Visokoj bogoslovskoj školi u Rijeci. U Interdijecezanskom ženidbenom sudu obnaša dužnost branitelja ženidbenog veza.

U rujnu 1999. postaje docent moralne teologije na Teologiji u Rijeci. Od 1994. do 2000. u dva mandata obnaša dužnost rektora Teologije u Rijeci. Predaje moralnu teologiju na Teologiji u Rijeci i na postdiplomskom studiju u Zagrebu. Sudjeluje na brojnim međunarodnim znanstvenim i stručnim skupovima. Suradnik je na projektima: «Introduction of a Course of Bioethics», pri Pravnom fakultetu Sveučilišta u Rijeci, «Istarska enciklopedija», pri Leksikografskom zavodu Miroslav Krleža u Zagrebu, «Kulturni, nacionalni, socijalni i politički identitet Istre u XX. stoljeću» pri Hrvatskom institutu za povijest u Zagrebu, «Teološko fundiranje solidarnosti u hrvatskom društvu», pri KBF-u u Zagrebu, te «Utjecaj Katoličke crkve na oblikovanje kulturnog identiteta Istre». Surađivao je kao član Komisije Hrvatskog zavoda za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži na izradi Dokumenta Nacionalne obiteljske politike. Surađivao je na projektu «Supsidijarnost u hrvatskom društvu» pri KBF-u u Zagrebu. Njegov je znanstveni doprinos osobito evidentan u velikom broju objavljenih znanstvenih članaka kao i niza publiciranih knjiga te istaknutih sudjelovanja na međunarodnim i nacionalnim znanstvenim skupovima.

SAŽETAK

Pobačaj kao aktualna višedimenzionalna problematika društva nalazi se u fokusu zakonodavno-pravne, biomedicinske, filozofske, teološke, ali i socio-političke perspektive. Zakonodavno-pravno uređenje načinom regulacije pobačaja otvara pitanja početka ljudskog života, pravnog subjektiviteta nerođenog djeteta i njegovog temeljnog prava na život, prava žene na izbor, samoodređenje i privatnost.

Nacionalno zakonodavstvo Republike Hrvatske razgraničenje prava na život i prava na samoodređenje uređuje zastarjelim *Zakonom o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece* iz 1978. godine. Temeljem sedam prijedloga za pokretanje postupka ocjene suglasnosti Zakona s Ustavom, Ustavni je sud Republike Hrvatske donio *Rješenj*e broj U-I-60/1991 i dr. od 21. veljače 2017. s Izdvojenim mišljenjem. Disertacija donosi analizu spomenutih dvaju dokumenata iz teološko-bioetičke perspektive iz koje se promatra i vrjednuje kontekst nastanka Zakona, njegovo poimanje dostojanstva čovjeka, prava djeteta i žene. Analizi zakona prethodi istraživanje međunarodnog i europskog zakonodavnog okvira koji uređuje pravni status djeteta i majke, kao širi globalni kontekst unutar kojeg je nastajao Zakon koji nije slijedio dosege međunarodnog prava spomenutog konteksta.

U aktualnom društvenom trenutku revidiranja zakonsko-pravnog uređenja, rad teološko-bioetički vrjednuje *Rješenje* Ustavnog suda i *Izdvojeno mišljenje* na kojemu se temelji izložena ustavno-pravna argumentacija, formalno-logička i znanstveno-biomedicinska argumentacija obrazloženja, čime donosi novost teološke misli spram važnog općedruštvenog problema. Kvalitetno pravno uređenje kompleksnog pitanja pobačaja moguće je tek razumijevanjem spomenutog fenomena u izvornom kontekstu biomedicine i embriologije na čijoj se artikulaciji znanstvenih spoznaja temelji evaluacija pobačaja kao čina i njegovih moralno-etičkih implikacija. Istraživanjem spoznaja biomedicine i embriologije rad donosi plauzibilne potvrde nastanka ljudskog života, odnosno početka novonastalog organizma posve nove genetske strukture u trenutku začeća.

Teološko-bioetička perspektiva iznosi moralno vrjednovanje pobačaja kao nedopustivog prekida započetog ljudskog života, posredstvom analize dokumenata učiteljstva Crkve. Pogled na ljudski život i dostojanstvo ljudske osobe, pritom se artikulira iz pozicije kršćanske antropologije koja počiva na Svetom Pismu i učiteljstvu Crkve. Čovjek je u vizuri teološke antropologije stvoren na sliku Božju, posjeduje neotuđivo dostojanstvo

ljudske osobe od početka života do prirodne smrti te je svaki čin koji to negira isto, protivan dostojanstvu njegove osobe.

Ključne riječi: pobačaj, pravo na život, početak života, embrij, dostojanstvo ljudske osobe, dostojanstvo žene, pobačaj kao ubojstvo.

SUMMARY

Abortion as a current multidimensional issue of society is the focus of legislative-legal, biomedical, philosophical, theological, as well as socio-political perspectives. Legislative regulation, through its method of regulating abortion, raises questions about the beginning of human life, the legal subjectivity of the unborn child and its fundamental right to life, the woman's right to choice, self-determination and privacy.

The national legislation of the Republic of Croatia defines the delimitation of the right to life and the right to self-determination by the outdated Act on Health Measures for exercising the Right to Free Decision-making on Childbirth (further AHM), since 1978. On the basis of seven motions for initiating the procedure of reviewing the conformity of the Act with the Constitution, the Constitutional Court of the Republic of Croatia issued Decision No. U-I-60/1991 et al., dated February 21, 2017, with Separate Opinion.

Dissertation Theological-Bioethical Evaluation of Constitutional Court Decisions on Abortion provides an analysis of the above-mentioned two documents from a theological-bioethical perspective which gives review and evaluation of the context of the origin of the Act, its understanding of human dignity, the rights of the child and woman. In evaluating the Act on Health Measures and the Decision of the Constitutional Court of the Republic of Croatia, this work brings the novelty of interpretation and evaluation of the problem of abortion in the original contexts in which the matter and issues are located.

Through an interdisciplinary approach, the theological-bioethical evaluation of constitutional court decisions seeks to explore, through four sections, three basic and key areas in which the phenomenon of abortion is determined, and in which discussions are articulated. The legal aspect tends to shed light on the socio-legal context that fuels the legal framework on abortion. The imperative of the biomedical aspect is through the knowledge of biological-scientific disciplines, to explore the biological truth about the beginning of human life, which is articulated through philosophical-bioethical principles. Finally, the moral - theological aspect seeks to evaluate the same truth about the beginning of human life in the light of the theology of the Church and the Divine Revelation of Jesus Christ. The conceptual division of the aforementioned areas followed the structure of the topic research, which was divided and rounded into three thematic units.

The Legislative Thematic Unit is structured in two parts, the first part of which aims to clarify the understanding of Croatian national legislation offered by AHM, where the key

of the research is to focus on the international regulation of abortion, ie the legal status of the human embryo within that framework, which existed at the time of the passage of the disputed law.

The research in this section seeks to consider arguments that will verify or refute the hypothesis that relevant international community documents protecting fundamental human rights and freedoms miss the definition of key elements such as the beginning of human life or the legal status of a child. By not defining the aforementioned elements, international documents leave a great deal of space for individual interpretation by particular legislators, thus allowing for the inconsistency of international legislation. The issue of abortion, regulated by the legal framework, is concentrated precisely within the definition of the concept and scope of human rights.

The inherent human rights and freedoms, based on human dignity, are inviolable and inalienable to every human being. The dignity of the human person is base for all fundamental rights, of which the priority has the right to life, which is a prerequisite for the exercise of all other rights, such as the right to self-determination, privacy and family life. The research in the indicated direction had the intention of clarifying the relation between the dignity of man in legislative stipulations governing the legal subjectivity of a person and the range of reach of his natural right. Does the human embryo have a legal personality, that is, whether the human embryo is the owner of the rights? Defining the concept of a human being decides to what extent and in what way legal subjectivity is guaranteed by legal regulation. The peculiar framework of legal status gives international law by declarations and conventions, but the final legal framework is nevertheless left to the national legislator.

The goal of researching international documents is to understand how international and European legislation defines a human being, how it defines a human embryo and whether it defines it at all, and finally what is entailed and protected by the concept of a child. The Convention on the Rights of the Child, based on the United Nations Resolution, the Declaration on the Rights of the Child, which is the benchmark and reference point in the disputes and proceedings of international and national courts, was imposed as a starting point. An analysis of the international and European legal contexts attempts to articulate the legal status of the child, especially the unborn child or unborn human being, as international legal terminology most commonly calls it. The same legal status of the child is observed through the legal practice of the European Union, through its documents and pragmatic solutions that outline the correlation between the rights of the child and the rights of women, which are visibly and constantly pushed into the confrontational framework.

The conflict of rights to the right to life, as a fundamental right inherent to every human being and the right to self-determination and privacy, is the subject of controversy, debates, and interpretation at the international level. Exploring the level of guarantee the right to life and its implementation in the legislation starts with the interpretation of the Convention provisions, in particular through the authentic Council of Europe guidance. The international and European legislative framework summarized the understanding of the context within which Croatia's national legal solution to the abortion issue developed. The aforementioned indulgence of the defining of the terms and their delineation by the national legislature is a matter of research of the second chapter of the work, as well as the extent to which the legal regulation, conditioned by the social order of the systemic authority, have remained immune to the said international legislative reach.

The second part of the first thematic unit presents the interpretation and analysis of the AHM as a meritorious Croatian law and the Constitutional Court's Decision, as new guidelines and stages in changing the legislative framework. The research focused on understanding the structure of the law at issue, its provisions, and measures, as well as its definition of human rights and the definition of abortion. Understanding the context of the creation of the AHM and the constitutional-legal framework within which it was formed is a turning point that explains the many concerns about the regulation of abortion in 1978. On this basis, the interpretation of the Constitutional Court decisions in 2017 and the explanation of the Constitutional Court's *Decision* were upgraded. The analysis covered the proceedings of the Constitutional Court, the complaints of the petitioners for initiating the procedure of conformity assessment with the Constitution, consulted scientific opinions of relevant experts, considered relevant documents and provisions of the Constitution, as well as selected comparative model of selected examples of European case law.

The articulation of legal argumentation, the interpretation of the concept of the formal-legal approach of the Constitutional Court, and the establishment of a concept that questions the argumentation of the Constitutional Court's decisions have opened up new perspectives for considering the issue. In the context of the constitutional approach to the *Decision* and the evaluation of its argumentation, the intervention of Constitutional Judge Miroslav Šumanović, who delivered a dissenting opinion within the said *Decision*, was a valuable judgment. Therefore, one of the aims of the research is focused on the conceptualization of Šumanović's argumentation and its verification, through aspects of constitutional arguments, formal-logical sequences and scientifically biomedical evidence. It is a fact that has directed the exploration of another thematic unit of work into the original

context of biological matter itself, into the field of biomedicine viewed through the optics of bioethics. This conception approaches the evaluation of critical issues from a bioethical point of view on abortion, and above all seeks to investigate and evaluate the same points of dispute within the legal framework offered by the AHM.

The bioethical evaluation of abortion from the perspective of biomedicine draws conclusions from research that has used scientific methodology and insights into biomedicine and embryology in the field of abortion. The research is aimed at defining the biological characteristics of the human embryo, its developmental and genetic characteristics that determine biologically the beginning of human life. Furthermore, bioethical critique, operating through philosophical categories, questions the human embryo as a human being and discusses the human embryo in the context of speaking about the human person and his individual beginning. The articulation of philosophical arguments on the aforementioned issues remained consistent with the philosophical scientific method, and only philosophical argumentation was used in this part of the paper, while the theological answer, although often used by the philosophical method, was included in the next section of the doctoral thesis. Furthermore, from a biomedical perspective, abortion is primarily seen as a medical intervention through pragmatics and methods of abortion, then as an act that has moral-ethical implications by internal dichotomy and is valorized in the context of human rights speech.

Bio-embryological scientific knowledge plausibly confirms the emergence of a new unique genetic material by connecting gametes of opposite sexes. Coupling the sperm nucleus with the egg nucleus produces a zygote, which is the initial cell of a newly created organism with a completely new genetic structure. It is a key element that determines the beginning of a new individual human life, and at the same time forms the corpus of another hypothesis that will be verified based on the scientific facts of embryology. Some other elements are included that accompany the act of abortion, either as its direct or implied consequences or as the right not to participate in its execution. The paper briefly addresses the psychological dimension of a woman affected by abortion, indicating briefly pre-natal and post-traumatic trauma. The speech about the right to not participate in the abortion act briefly raised the issue of the conscientious objection from the perspective of medical ethics, which is a complex separate topic, but it is also an indispensable element in the articulation of the problem of abortion.

The third thematic unit, or the fourth part of the doctoral thesis, presents the theological - moral dimension of the complex issue of abortion, which, from the position of

moral theology, values the exposed matter. In doing so, it brings the theological-bioethical perspective of contemporary challenges that are imposed by the moral code of contemporary society. The theological-moral evaluation of the abortion phenomenon has included a more detailed evaluation and the way it is regulated in Croatian legislation and justified in the framework of the *Decision.* Preliminary research has established the hypothesis based on the knowledge of biological - embryological sciences about the beginning of life which concludes that genetic material created by the conception is an individual human being, a person in the developmental stage. The interruption of the developmental phase signifies the end of individual life, that is, theological evaluation considers abortion the murder of an unborn man.

Explaining the position of the Christian view of man seeks to clarify the truth about the dignity of the human person, about the dignity of a woman who is deeply morally threatened by the problem of abortion, and about intentional abortion as an act. The analysis of the documents of the Church gives an overview of human life as well as the articulation of contemporary theological discourse on the issues of the beginning of life, conception, abortive contraception and abortion. The teaching of the Church, especially after the Second Vatican Council, brings to the researcher the full range of documents of the Church dealing with the subject of human dignity, thereby articulating the uniform and continuous speech of the Roman popes and choirs of bishops. Christian anthropology, which rests on Scripture, the teaching of the Church, and enriched with contemporary bioethical and medical knowledge, brings a coherent contribution to contemporary debate and proposes the concept of a vision of a human person who inherits his dignity from conception to natural death.

The last section of the research evaluates the Act of the Health Measures and the values it promotes and protects along with the *Decision* of Constitutional Court from the moral and theological perspective. While acknowledging the moral aspect of the judgement, the metods applied in the interpretation of the Constitution and the position that the Constitutional Court takes in the explanation of the Decision, this paper seeks to expound a theological view with a reflection on the processing of this delicate matter.

The evaluation also refers to the theological implications of the given decisions and attitudes, as well as the repercussions they may have in the long term. The hypothesis from the field of the moral and theological evaluation of the *Decision* recognizes the Constitutional Court as the supreme interpreter of the Constitution of Republic of Croatia, and a social arbitrator which in the matter of abortion has uncritically positioned itself by the moral relativism opposed to the Croatian Constitution, it withholds the right to interpret

the constitutional categories and thereby creates the environment for the legislator, which from the perspective of the moral theology is ethically doubtful.

Key words: abortion, right to life, beginning of life, embryo, the dignity of the human person, woman's dignity, abortion as a murder.

UVOD

Sadašnji trenutak hrvatskog društva, koje se na različitim područjima nalazi na povijesnoj prekretnici, obilježen je previranjima, podjelama i raspravama te u specifičnim moralno-bioetičkim pitanjima čovjeka i njegovog dostojanstva unutar istog društva.

Naznačene turbulentne društvene okolnosti iznova su potaknule nikad zadovoljavajuće riješenu temu zakonskog reguliranja pobačaja. U tom je kontekstu u stranu gurnuta teološka perspektiva kršćanske nauke o ljudskoj osobi na čijim je temeljima i sazdana zapadna civilizacija i njezin doseg u vrjednovanju čovjeka. Jasan, artikuliran i nedvosmislen teološki govor koji se upušta u interdisciplinarni dijalog, tako se otkrio kao velik izazov što je istovremeno predstavljalo i osobnu motivaciju istraživanja ove teme.

Granična pitanja ljudskog života, osobito dostojanstvo početka života predmet je interesa različitih znanstvenih disciplina, u čijim se artikulacijama vidi potreba dijaloga s bioetičkom perspektivom moralne teologije. Iz spomenutog specifičnog konteksta proizišla je tema doktorske disertacije *Teološko–bioetičko vrjednovanje ustavnosudskih odluka o pobačaju,* u trenutku široke društvene rasprave u pitanju namjernog ili induciranog pobačaja, potaknute svjetonazorskim podjelama različitih koncepcija moralnih vrijednosti, ali i društveno-političkim rješavanjem zakonskog reguliranja spomenute delikatne i kompleksne problematike.

Nacionalno zakonodavstvo Republike Hrvatske pitanje pobačaja, na razmeđu prava na život i prava na samoodređenje, uređuje Zakonom o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece iz 1978.[1] Uređenje materijalnog prava kao i uključene implikacije, moguće je percipirati tek detaljnom analizom mjera koje donosi, dopušta, štiti i jamči te kontekstualizacijom nastanka zakonskog okvira. Važan element istraživanja je ustavnopravni temelj na kojemu je konstruiran ZZM, budući da je riječ o Ustavu Socijalističke Republike Hrvatske[2] čije odredbe više nemaju pravnu moć. ZZM koji je još uvijek na snazi, imao je nekoliko prijedloga izmjene te sedam prijedloga Ustavnom sudu Republike Hrvatske za pokretanje ocjene suglasnosti Zakona s Ustavom, temeljem kojih je isti donio *Rješenje* broj U-I-60/1991, U-I-94/1991, U-I-173/1995, U-I-39/2008, U-I-5089/2016, U-I-5639/2016, U-I-5807/2016 od 21. veljače 2017. uz Izdvojeno

[1] Usp. ZAKON O ZDRAVSTVENIM MJERAMA ZA OSTVARIVANJE PRAVA NA SLOBODNO ODLUČIVANJE O RAĐANJU DJECE, Narodne novine, br: 18/78., 31/86., 47/89. i 88/09. (Dalje: ZZM)
[2] Usp. USTAV SOCIJALISTIČKE REPUBLIKE HRVATSKE, Narodne Novine, 1974. (Dalje: Ustav SRH)

mišljenje.[3] Postupak pred Ustavnim sudom Republike Hrvatske istražuje se iz perspektive zahtjeva predlagatelja za procjenu ustavnosti, iz perspektive konzultiranih mišljenja meritornih stručnjaka i znanstvenika ciljanog interdisciplinarnog područja te iz perspektive ponuđene obrazloženjem Ustavnog suda koji se poziva na komparativni prikaz europske i međunarodne juridičke prakse. Sublimat istraživanja trebao bi obuhvatiti ocjenu Ustavnog suda donesenu *Rješenjem* i njegove implikacije.

Tema teološko – bioetičkog vrjednovanja ustavnosudskih odluka evaluirajući ZZM i *Rješenje* Ustavnog suda RH, donosi novost interpretacije i vrjednovanja problema pobačaja u izvornim kontekstima u kojima se nalazi materija te problematike. Interdisciplinarni pristup tematskog usmjerenja nastoji kroz četiri cjeline istražiti tri osnovna i ključna područja na kojima se determinira fenomen pobačaja, a na kojima se istovremeno artikuliraju rasprave. Pravni aspekt ima intenciju osvijetliti socijalno-pravni kontekst koji stipulira zakonodavni okvir u pitanju pobačaja. Biomedicinski aspekt ima imperativ na spoznajama biološko-medicinskih znanstvenih disciplina istražiti biološku istinu o početku ljudskog života, koja dobiva artikulaciju i kroz filozofsko – bioetička načela. Konačno, moralno – teološki aspekt nastoji istu istinu o početku ljudskog života vrjednovati u svjetlu teologije Crkve i Božanske Objave Isusa Krista.

Konceptualna podjela spomenutih područja je provedena u strukturiranju istraživanja teme, koje se susljedno tomu, odvija u tri tematske cjeline. Prvi dio zakonodavno-pravne tematske jedinice imao je cilj pojasniti razumijevanje hrvatske nacionalne zakonske regulative koju nudi ZZM, pri čemu je ključno istraživanje teme usmjeriti na međunarodno zakonodavno uređenje pitanja pobačaja, odnosno pravnog statusa ljudskog embrija unutar tog okvira, koji je postojao u vrijeme donošenja spornog zakona. Istraživanje toga dijela rada nastoji verificirati hipotezu kako relevantni dokumenti međunarodne zajednice koji definirajući štite temeljna ljudska prava i slobode, ispuštaju definiranje ključnih elemenata poput početka ljudskog života ili pravnog statusa djeteta, odnosno ostavljaju velik prostor za vlastitu interpretaciju partikularnim zakonodavcima, čime omogućuju neujednačenost međunarodne zakonske regulative. Problematika pobačaja regulirana zakonskim okvirom, koncentrirana je upravo unutar determinacije poimanja i obujma ljudskih prava. Prirođena čovjekova prava i slobode nepovrjediva su i neotuđiva svakom ljudskom biću, utemeljenja na ljudskom dostojanstvu. Iz njega proizlaze fundamentalna prava, od kojih kao prvorangirano stoji pravo na život, ujedno i pretpostavka za ostvarivanje svih drugih prava,

[3] Usp. USTAVNI SUD REPUBLIKE HRVATSKE, Rješenje Ustavnog Suda Republike Hrvatske broj U-I-60/1991 i dr. od 21. veljače 2017. i Izdvojeno mišljenje, Narodne Novine, 25/2017. (Dalje: *Rješenje*)

poput prava na samoodređenje, privatnost i obiteljski život. Istraživanje u naznačenom smjeru je imalo intenciju razjasniti odnos dostojanstva čovjeka u zakonodavnim stipulacijama koje uređuju pravni subjektivitet osobe i spektar dometa njegovog naravnog prava.

Pripada li pravni subjektivitet i ljudskom embriju, odnosno je li ljudski embrij nositelj prava, u kojem opsegu i na koji je način isto zajamčeno zakonskom regulativom, u pravnom kontekstu, ovisno je o definiciji pojma ljudskog bića. Međunarodno pravo deklaracijama i konvencijama pruža regulatorni okvir, koji je konačno ipak prepušten nacionalnom zakonodavcu. Na koji način međunarodno i europsko zakonodavstvo definira ljudsko biće, kako determinira ljudski embrij i definira li ga uopće te što podrazumijeva i štiti pojmovljem djeteta, bio je cilj istraživanja međunarodnih dokumenata. Pritom se kao polazišna točka nametnula Konvencija o pravima djeteta[4], naslonjena na rezoluciju Ujedinjenih naroda, Deklaraciju o pravima djeteta[5], koje čine orijentir i referentnu točku sporovima i postupcima međunarodnih i nacionalnih sudova. Europsko zakonodavstvo u svom je uređenju implementiralo odredbe Europske konvencije o ljudskim pravima[6], stoga je imperativ istraživanja bilo nacionalno tumačenje i implementacija spomenutih propisa. Analiza spomenutog međunarodnog i europskog pravnog konteksta donosi pokušaj artikulacije pravnog statusa djeteta, osobito nerođenog djeteta ili nerođenog ljudskog bića, kako ga međunarodna pravna terminologija najčešće naziva. Isti se pravni status djeteta promatra kroz juridičku praksu Europske unije, posredstvom njezinih dokumenata i pragmatičnih rješenja koji naznačuju obrise suodnosa prava djeteta i prava žene koja se uočljivo i konstantno potiskuju u konfrontacijski okvir. Kolizija prava ili suodnos prava na život, kao inherentnog prava prirođenog svakom ljudskom biću i prava na samoodređenje i privatnost, predmet je prijepora, rasprava i tumačenja na međunarodnoj razini. Istraživanje razine jamstva prava na život i njegove implementacije u zakonodavstvu polazi od tumačenja konvencijskih odredbi, osobito kroz autentične naputke Vijeća Europe.

Sumarij istraživanja međunarodnog i europskog zakonodavnog okvira zaokružio je razumijevanje konteksta unutar koje se razvilo hrvatsko nacionalno zakonsko rješenje u pitanju pobačaja. Ranije naznačena prepuštenost nacionalnom zakonodavcu u determinaciji

---

[4] Usp. CONVENTION ON THE RIGHTS OF THE CHILD, General Assembly resolution of United nations, (20. XI. 1989.), http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx (12. IX. 2019.)

[5] Usp. DECLARATION OF THE RIGHT OF THE CHILD, General Assembly Resolution (20. XI. 1959.) u: https://www.unicef.org/malaysia/1959-Declaration-of-the-Rights-of-the-Child.pdf (12 .IX. 2019.)

[6] Usp. EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS, Council of Europe, European Court of Human Rights, Rome, (4. XI. 1950.), u: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf (12. IX. 2019.)

pojmovlja i njihova razgraničenja predmet je interesa drugog poglavlja rada, jednako kao i mjera u kojoj je zakonska regulacija uvjetovana društvenim uređenjem sistemske vlasti ostala imuna na spomenuti međunarodni zakonodavni doseg.

Drugi dio prve tematske cjeline donosi interpretaciju i analizu spomenutog ZZM kao meritornog hrvatskog zakona i *Rješenja* Ustavnog suda, kao nove smjernice i etape u promjeni zakonodavnog okvira. Istraživanje je bilo usmjereno na razumijevanje strukture spornog zakona, njegovih odredbi i mjera, kao i njegovo definiranje prava čovjeka i determinacije pobačaja. Razumijevanje konteksta nastanka ZZM i ustavno-pravnog okvira unutar kojeg je formiran, pritom je prijelomna točka koja objašnjava brojne nedoumice u pitanju regulacije pobačaja 1978. godine. Na tom temelju nadograđena je interpretacija ustavnosudskih odluka 2017. godine i obrazloženja navedenog *Rješenja* Ustavnog suda. Analizom je obuhvaćen postupak Ustavnog suda, prigovori predlagatelja za pokretanje postupka procjene suglasnosti s Ustavom, konzultirana znanstvena mišljenja relevantnih stručnjaka, razmatranih mjerodavnih dokumenata i odredbi Ustava, kao i odabrani komparativni model izabranih primjera Europske sudske prakse.

Artikulacija pravne argumentacije, razlaganje koncepta formalno-pravnog pristupa Ustavnog suda i postiranje koncepta koji dovodi u pitanje argumentaciju *Rješenja* Ustavnog suda otvorilo je nove perspektive sagledavanja problematike. U kontekstu ustavnopravnog pristupa *Rješenju* i evaluacije njegove argumentacije, vrijednu je prosudbu donio intervent ustavnog suca Miroslava Šumanovića, koji je u okviru spomenutog *Rješenja* donio *Izdvojeno mišljenje*. Stoga je jedan od ciljeva istraživanja rada fokusiran i na konceptualizaciju Šumanovićeve argumentacije i na njezinu verifikaciju, kroz aspekte ustavnopravnih argumenata, formalnologičkih sljedova i znanstveno biomedicinskih dokaza.

Zakonodavni i ustavotvorni okvir, normativnim pravnim pristupom reguliraju materiju koja egzistira izvan pravne forme i opstoji neovisno o zakonskoj regulaciji, čiji je zadatak društveno uređenje normativnih načela. Činjenica je to koja je usmjerila istraživanje u izvorni kontekst same biološke materije, u područje biomedicine koje se promatra kroz optiku bioetike. Koncepcija pristupa vrjednovanju kritičnih ili prijepornih pitanja s bioetičkog stajališta, ponajprije nastoji istražiti, detektirati i evaluirati iste prijeporne točke unutar zakonskog okvira kojeg nudi ZZM. Operirajući znanstvenom metodologijom i spoznajama biomedicine i embriologije u pitanju pobačaja, istraživanje smjera definiranju bioloških karakteristika ljudskog embrija, njegovih razvojnih i genetskih karakteristika, koje na biološkom planu determiniraju početak ljudskog života. Nadalje, bioetička kritika operirajući filozofskim kategorijama propituje ljudski embrij kao ljudsko biće, odnosno

potenciju čovjeka koju ima te raspravlja o ljudskom embriju u kontekstu govora o ljudskoj osobi i njezinom individualnom početku. U tom je kontekstu govor o pobačaju razložen iz različitih perspektiva te mu se istraživanjem pristupa kao medicinskom zahvatu kroz pragmatiku i metode pobačaja, potom kroz moralno etičke implikacije u dihotomiji spomenutog čina te ga se valorizira u kontekstu govora o ljudskim pravima.

Biološko-embriološke znanstvene spoznaje plauzibilno potvrđuju nastanak novog jedinstvenog genetskog materijala spajanjem gameta suprotnih spolova, odnosno kako spajanjem jezgre spermija s jezgrom jajne stanice nastaje zigota koja je početna stanica novonastalog organizma s posve novom genetskom strukturom. Isto tvori korpus druge hipoteze koja će se verificirati temeljem znanstvenih činjenica embriologije, smatra kako je trenutak začeća početak života novog čovjeka.

Teološko–moralnu dimenziju kompleksnog pitanja pobačaja donosi treća tematska cjelina, odnosno četvrti dio doktorskog rada koji iz pozicije moralne teologije vrjednuje izloženu materiju te donosi teološko – bioetičku perspektivu suvremenih izazova koji se nameću moralnim kodom suvremenog društva. Teološko – moralno vrjednovanje fenomena pobačaja uključilo je u evaluaciju i način na koji je isti reguliran u hrvatskom zakonodavstvu te na koji je način u okviru *Rješenja* obrazložen. Preliminarno istraživanje postavilo je hipotezu naslonjenu na spoznaje biološko – embrioloških znanosti o početku života koje zaključuju kako je genetski materijal nastao začećem individualno ljudsko biće, osoba u razvojnoj fazi. Prekid razvojne faze označava kraj individualnog života, odnosno teološko vrjednovanje pobačaj smatra ubojstvom nerođenog čovjeka.

Izlaganje pozicije teološke antropologije nastoji rasvijetliti istinu o dostojanstvu ljudske osobe, o dostojanstvu žene koje je duboko moralno ugroženo problematikom pobačaja te o namjernom pobačaju kao činu. Analizom dokumenata Crkve promišljan je pogled na ljudski život kao i artikulacija suvremenog govora o pitanjima početka života, začeća, abortivne kontracepcije i pobačaja. Perspektiva učiteljstva Crkve, osobito poslije Drugog vatikanskog koncila stavlja pred istraživača cijeli spektar dokumenata Crkve koji se bave temom dostojanstva čovjeka i time artikuliraju ujednačen i kontinuiran govor rimskih Prvosvećenika i zbora biskupa. Kršćanska antropologija koja počiva na Svetom Pismu, učiteljstvu Crkve, ali i suvremenim bioetičkim i medicinskim istraživanjima, donosi jedan usklađeni prilog suvremenoj raspravi i predlaže koncept pogleda na ljudsku osobu koja baštini svoje dostojanstvo od začeća do prirodne smrti.

Teološko–moralna perspektiva posljednjeg dijela rada donosi teološko vrjednovanje konkretnog ZZM kao i vrijednosti koje promovira i štiti te *Rješenja* Ustavnog suda o

suglasnosti zakona s Ustavom. Vrjednujući moralni aspekt prosudbe, primijenjene metode tumačenja ustavnog teksta i pozicije koje je ustavni sud obrazloženjem *Rješenja* zauzeo, nastojat će se izložiti teološki pogled i objekcija na obradu te delikatne materije pozitivnističkog pristupa. Evaluacija će se odnositi i na teološke implikacije konkretnih odluka i zauzetih stvavova, kao i reperkusija koje one dugoročno mogu imati. Hipoteza s područja moralno teološke prosudbe *Rješenja*, pretpostavlja Ustavni sud kao vrhovnog tumača Ustava RH i društvenog arbitra posljednje instance, koji se u predmetu pobačaja nekritički svrstava uz vrjednosni sustav moralnog relativizma oprečnog Ustavu RH, odriče sebi pravo tumačenja ustavnih kategorija i time otvara i prirema prostor zakonodavcu, što je iz pozicije moralne teologije iznimno moralno-etički dvojbeno.

Ovaj je doktorski rad pokušao verificirati postavljene hipoteze istraživanjem i teološkim vrjednovanjem ustavnosudske prosudbe ”moralnog aspekta”, uočenom kontradikcijom procjene neusklađenosti s Ustavom RH i odbijanjem tumačenja ustavnih kategorija. Moralno-etičko vrjednovanje argumentacije obrazloženja *Rješenja* ukratko donosi evaluaciju moralnog relativizma kojim je inspiriran ustavnosudski pristup kada negira postojanje javnog morala kao relevantne ustavne kategorije, kada apsolutizira volju te negira postojanje konsenzusa biomedicine o početku ljudskog života.

I. POGLAVLJE
STATUS DJETETA U MEĐUNARODNOM I EUROPSKOM ZAKONODAVSTVU

1.1. Poimanje zakona i prava u odnosu na dostojanstvo čovjeka

Promišljanje i analiziranje pojedinog zakona i zakonodavstva u cjelini pretpostavlja nužnost definiranja pojma zakona i njegovih bitnih karakteristika koje određuju ulogu i njegovu svrhovitost, potom zakonodavca i njegovo usmjerenje. Glavne sastavnice civiliziranog ljudskog društva su zakoni i prava. Razvoj i modifikaciju prava, moguće je promatrati u kontekstu povijesti, ponajprije u fazi prava kao običajne norme, a potom prava koje poprima svoj kodificirani izričaj. Spomenute promjene omogućavaju prepoznavanje i analiziranje načina pristupa pojedinoj stvarnosti, samom čovjeku i društvu općenito. Ako je polazišna točka zakona normativno pravo, koje je apstraktno određeno kroz pisani zakon, nameće se pitanje temeljnog principa zakona i temelja iz kojeg proizlazi. Budući da je zadaća zakona pravilno odmjeriti pojedine zahtjeve društva te postići ravnotežu i suglasje, od njega se očekuje artikulacija prava na najbolji način, odnosno onog što je pravilno, kroz načelo *lex est ratio iuris*.[7]

Pritom se nameće pitanje o mogućnosti govora o pravu i pravima čovjeka, razumijevajući osobu kao individuu koja stoji u relaciji s drugima, isključivo pod uvjetom postojanja društva kojeg je individua dio. Inicijalno i iz perspektive puke spekulacije, pitanje je koje karakteristike osobe mogu postati prava koja drugi ne smiju narušiti. Jednako tako, nije moguće poimati slobodna ljudska bića koja egzistiraju zajedno ako njihova prava nisu međusobno ograničena, odnosno ako sfera prava nije transformirana u sferu prava njihovog zajedničkog dobra.[8]

Pritom je važno istaknuti kako temelj svakom pravu čovjeka unutar socijalnog okruženja zajednice čini dostojanstvo ljudske osobe i naravni zakon. Ako izostaje pravo pojedinca, uništen je svaki smisao prava i stvoreno je okruženje nepravde, makar se isto pojavljivalo pod oznakom zakona.[9]

---

[7] Usp. Ivan MACAN, *Socijalna etika i druge studije,* Zagreb, 2002., 44.
[8] Usp. Johann Gottlieb FICHTE, *Foundations of Natural Rights. According to the Principles of the Wissenschaftlehre,* Frederick Neuhouser, (ur.), Cambridge, 2000., 101.
[9] Usp. Alberto M. PIEDRA, *Natural Law. The Foundation of an Orderly Economic System,* Oxford, 2004., 41.

Pravo pritom postaje jedan od načina izražavanja čovjeka prema svojoj okolini. U pravnim okvirima kroz povijesni razvoj, moguće je uočiti perspektive na čovjekovu socijalnu okolinu kroz primjerice prava žene, prava djeteta, robova i radnika, sve do prava migranata itd.[10]

Pravo u društvenom kontekstu postaje svojevrsnim temeljem reda koji ujedno predstavlja i sigurnost u očuvanju međusobnih odnosa u društvu, uređujući njihovo međusobno djelovanje. Jasnoću i razumljivost koje se nameću prvom refleksijom, zamjenjuje višeznačnost pojma prava dubljom analizom. Njegovo lakše razumijevanje se ne očituje u izricanju definicije, već u promatranju učinka prava u odnosima ostvarivanja ili kršenja istog na primjeru pojedinca i društva. Pravo u sebi odlikuje čovjekovu dvostrukost, osobnu samostalnost koja u sebi podrazumijeva subjektivitet pojedinca i društvenu povezanost s okolinom u kojoj se pojedinac nalazi.[11] U spektru nekoliko podjela prava, bazična ih podjela ipak svrstava u tri temeljne skupine.

U prvoj su skupini prava uključena građanska i politička prava, poput prava na slobodu izražavanja, slobodu uživanja, prava na život, prava na pošteno suđenje itd. Druga se skupina ljudskih prava odnosi na ekonomska, socijalna i kulturna prava u koja se ubraja pravo na adekvatan životni standard, pravo na zdravlje i pravo na obrazovanje. Ljudska prava treće skupine odnose se na zajednička prava društva ili naroda kao što je pravo na održivi razvoj, mir ili zdravo okruženje.[12]

U kontekstu daljnje rasprave, treća generacija prava u prizmi liberalne filozofije, afirmira pravo na pobačaj, pravo na aktivnu eutanaziju i takozvano pravo na liječnički potpomognuto samoubojstvo. Prava koje promovira treća generacija utemeljena su na postavkama suvremene filozofije koja žustro zastupa antropološku i etičku utemeljenost istih.[13]

Dominantnost pojedinih filozofskih struja koje poimaju slobodu prema vlastitim načelima liberaliziranog i relativiziranog svjetonazora, posljedično rezultira afirmacijom prava na izbor. Na tako postavljenim pozicijama egzistiraju zaključci o mogućnosti nijekanja

---

[10] Usp. Ivan MACAN, *Socijalna etika i druge studije,* 43.
[11] Usp. *Isto,* 43.
[12] Usp. Marijana KOLEDNJAK, Martina ŠANTALAB, Ljudska prava treće generacije, u: *Tehnički glasnik*, 7 (2013.) 3, 324., Treća skupina prava i njihova provedba u pozitivni zakon spada u *treću generaciju prava* koja od sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća ubrzanim tempom na međunarodnoj i lokalnoj razini raspravlja osobito o okolišu, klimatskim promjenama i ekologiji općenito. U forum javne rasprave pridružuje se i Crkva promišljanjima artikuliranima u člancima i raspravama, od kojih se kao programatska nameće najnovija enciklika pape Franje, *Laudato si – Enciklika o brizi za zajednički dom*, (25. V. 2015.), Zagreb, 2015., br. 102.
[13] Vidi opširnije: Tonči MATULIĆ, *Medicinsko prevrednovanje etičkih granica*, *Svetost života priklještena između autonomije i tehnicizma. Vodič kroz bioetiku 3,* Zagreb, 2006, 62.

ontoantropološke vrijednosti nerođenog djeteta u korist prekida tek pukoga biološkog razvoja.[14]

Klasifikacija prava nudi tri perspektive evaluacije same biti prava te u tom kontekstu egzistira pravo kao zahtjev koje razlaže subjektivno pravo pojedinca, pravo u smislu pravnog dobra, a odnosi se na ono čemu je zahtjev usmjeren te pravo kao pravna norma, što označava zakonsko određenje koje je ishodišna točka pravnim zahtjevima. Definiranje same biti prava nailazi na određene poteškoće i diferencirana tumačenja. Jedna pozicija tumači bit prava pravnom normom, čija je uloga određivanje subjektivnog prava. Drugo poimanje biti prava u fokus postavlja subjektivno pravo pojedinca, dok treća pozicija bit nalazi u pravnom dobru. Konsenzus definiranja biti prava pretpostavlja postojanje određenih kriterija prosudbe. Nema spora oko činjenice kako se pravo odnosi na sferu međuljudskih odnosa, kako se pravne dužnosti koje proizlaze iz krjeposti pravednosti očituju u izvanjskom djelovanju te oko nemogućnosti izjednačavanja prava s pravnim dobrom. Analiza preteče pojma prava u latinskom korijenu nudi mogućnosti različitog tumačenja, primjenjivo i na determiniranje biti prava. Postoje mišljenja koja drže kako latinski izraz *ius* ne dolazi od riječi *iustum*, hrvatski pravedno, nego od glagola *iubere*, koji u izvornom smislu označava zapovijedati. Ponuđeni kontekst pojmovnog određenja otvara mogućnost dvostrukog definiranja biti prava, prema naredbenoj i uredbenoj naravi.

Pravo se, dakle, pokazuje omeđeno između pravne norme zagovarane od skolastičkih autora i pravnog zahtjeva čiju poziciju zagovaraju juristi.[15] Višedimenzionalno pravo izričito upućuje na društvene interpersonalne odnose u čijoj komunikaciji utvrđuje vrijednost i mogućnost vlastitih dometa koju istodobno priznaje i drugim članovima. Ne predstavlja ni apstraktnu pravnu normu, ni izolirani pravni zahtjev, nego konkretni pravni poredak koji pojedincu i zajednici jamči osiguranje njegovih pravnih dobara.[16] U tom kontekstu pravo omogućuje pojedincu zaštitu vlastitog dobra koje mu je njime zajamčeno. Pravo „podrazumijeva one vrijednosti koje pripadaju pojedincu kao vlastite i društvu kao njegove što tvori objektivno pravo, i aspekt onoga prema čemu postoje zahtjevi, što konstruira subjektivno pravo. Pravo promatrano iz perspektive Crkve govori o dostojanstvu čovjeka stvorenog na Božju sliku kao subjektu kojemu su namijenjena određena dobra kao njegova

[14] Vidi opširnije: Tonči MATULIĆ, *Medicinsko prevrednovanje etičkih granica. Svetost života priklještena između autonomije i tehnicizma. Vodič kroz bioetiku 3,* 60.
[15] Usp. Ivan MACAN, *Socijalna etika i druge studije*, 44.
[16] Usp. *Isto,* 45.

vlastita; istodobno ono je izraz ljudske ugroženosti, budući su spomenuta dobra ugrožena i moraju se štititi pravom".[17]

Promišljanje o ljudskim pravima danas, u svjetlu evanđeoskog nauka, a u kontekstu suvremenog postmodernog društva, predstavlja određeni izazov. Kršćanska paradigma dostojanstva čovjeka konfrontira se sa suvremenom perspektivom koja nema iste temelje u vrjednovanju, odnosno polazi od drugačijih premisa u određivanju vrijednosti prava i slobode pojedinca. Meritum rasprave o pravima uvijek proizlazi iz kontekstualnih prilika u kojima su pojedina prava bila ugrožena ili zanemarivana. Ratovi, diskriminacija, zločini i drugi prijestupi djeluju na ljudsku svijest, ali i na zakonodavni izričaj koji potaknut tim primjerima nastoji pravno artikulirati pojedine stavove i zaštititi općedruštvene i univerzalne vrijednosti.

Važno je napomenuti u govoru o ljudskim pravima, kako prava koja jamče zaštitu pojedinca nemaju izvor izvan čovjeka niti su mu stečene, nego proizlaze iz same ljudske naravi, ona su joj prirođena, zapisana u njezinom integralnom kodu i inherentna su svakoj osobi. Spomenuta prava tvore temelj i bivaju prethodnicom svakom zakonodavnom sustavu.[18] Na tom pravnom poretku utemeljena su i sva ostala prava koja pojedina zajednica jamči i osigurava subjektu. „To normativno pravo obvezuje pojedinca i predstavlja za njega ćudorednu dužnost drugom, osobi ili zajednici, priznati njegovo pravno dobro."[19]

Dužnost ili obveza koju neizostavno uključuje pravo, odnosi se i na dužnosti drugih, jer pravo čovjeka uključuje benefite koje nose dužnosti drugih ljudi spram nositelja prava, iako su čovjekova prava inherentno i neotuđivo prirođena.[20] Dužnost je po definiciji moralna veza prema kojoj čovjek mora djelovati ili izbjeći djelovanje, poštujući pravo drugoga.[21]

Čovjekovo pravo u najstrožem smislu odnosi se na najnužnije stvari za njegov život, prije svega to je pravo na život. Budući pravo nije odnos između čovjeka i nekog predmeta, već između čovjeka i čovjeka, ono u sebi uvijek nosi intenciju pravne ravnoteže po mjeri pravde. Zakoni tvore napisani misaoni projekt po kojem bi se trebalo postupati. Oni su dio normativnog prava koje svoj temelj pronalazi u konkretnom življenju pod vidom pravednog poretka. Takvo subjektivno pravo sadrži tri bitna obilježja. Prvo je nepovredivost kao pravo koje ostaje na snazi i onda kada se krši, odnosno kada ne postoji mogućnost njegovog

[17] Joseph HOFFNER, *Kršćanski socijalni nauk*, Zagreb, 2005., 61.
[18] Usp. Marijan BIŠKUP, *Ljudska prava, povijesno - teološki osvrt*, Zagreb, 2010., 12-14.
[19] Ivan MACAN, *Socijalna etika i druge studije,* 44.
[20] Usp. Richard TUCK, *Natural Rights. Theories, Their Origin and Development,* Cambridge, 1998., 1.
[21] Usp. Rene I. HOLAIND, *Natural Law and Legal Practice,* New Yersey, 2008., 270.

ostvarenja. Sila ne stvara pravo niti ga nedostatak sile dokida.[22] Ograničenost prava je drugo obilježje svakog prava budući da ono dobiva svoje ograničenje zbog pravnih zahtjeva drugog čovjeka i viših pravnih dobara te se s tim u skladu pravo smije promatrati u kontekstu većeg dobra pojedinca ili skupine. Posljednja „prisilnost koaktivnost prava podrazumijeva angažman društva u osiguravanju takvih uvjeta u kojima svaki njegov član može ostvariti svoja prava, prvenstveno ona temeljna."[23]

U kontekstu ostvarivanja spomenutih prava i provedbe pravnog poretka glavno zaduženje ima zajednica. Socijalno uređenje zajednice artikulira pravni poredak i pojedino pravo u konkretnom kontekstu življenja.

1.1.1. Naravno pravo

Govor o istinskim pravima i kriterijima njihovog prepoznavanja neka stajališta zagovaraju kako pravo prije svega mora biti naravno, odnosno proizlaziti iz čovjekove naravi te se odnositi na bit ljudske osobe.[24]

Naravno je pravo osobito artikulirano na metafizičkom temelju filozofskih promišljanja o čovjekovoj naravi iz koje proizlazi naravno pravo.[25]

Propituje se mogućnost postojanja prava koje neodvojivo pripada čovjeku po njegovoj naravi i koje bi bilo potpuno neupitno pred pozitivnim zakonom. Takvo se pravo prepoznaje u naravi ljudskog bića te proizlazi iz dostojanstva ljudske osobe. Pojam naravnog prava u sebi sadrži dva pojmovna određenja, onaj koji je usmjeren na početak čovjekove egzistencije, trenutak kad čovjek počinje biti, egzistirati, dok drugi naglasak naravnog prava obuhvaća cjelokupnu ljudsku egzistenciju koja je vezana za konkretan povijesni kontekst življenja u vremenu i prostoru.

Dostojanstvo pritom predstavlja integralnu komponentu svakog ljudskog bića te postaje ultimatum zakonodavstvu. Sukladno tome nemoguće je provesti neko novo pravo koje bi isključivalo ili poništavalo neko od postojećih prava, a time ugrožavalo i dostojanstvo ljudske osobe. Pravo kao takvo u sebi mora biti sveopće, inherentno svim ljudskim bićima bez ikakve iznimke, od začeća do prirodne smrti. Univerzalnost ljudskih prava inzistira na jednakosti svih ljudskih bića, uklanjajući svaku mogućnost prisvajanja većeg stupnja prava

---

[22] Usp. Ivan MACAN, *Socijalna etika i druge studije,* 45.
[23] *Isto*.
[24] Usp. Marijan BIŠKUP, *Ljudska prava, povijesno-teološki osvrt,* 15.
[25] Usp. Francis OAKLEY, *Natural Law, Laws of Nature, Natural Rights. Continuity and Discontinuity in the History of Ideas,* London, 2005., 66.

nad određenim skupinama ili pojedincima. Upravo u toj jednakosti očituje se važna činjenica kako ljudsko pravo pripada ljudskom biću i to kao osobi.[26] Ljudsko pravo se poima u kontekstu osobe koja u svojoj definiciji mora obuhvatiti i pomiriti različite poglede na dostojanstvo, ali i na početak i kraj života. Poimanje prirođenog ljudskog dostojanstva i njegova jasnija artikulacija unutar pravnog konteksta, proizašlo je iz filozofskog shvaćanja kako je čovjek više od samog tijela te kako je zbiljski subjekt u kojem se ogleda univerzalni naravni zakon koji usmjeruje njegovo življenje i djelovanje.[27]

1.1.2. Osoba kao nositelj naravnog prava

Tradicionalni koncepti naravnog prava svake osobe temeljeni su na naravnom zakonu koji je ovisio o načinu poimanja inteligibilne čovjekove naravi i postojanju vrhovnog kreatora, Boga.[28] U tom su konceptu naravnog prava ljudska sloboda i naravni zakon neodvojivi.[29]

Poimanje osobe i njezino značenje uvelike oblikuje smisao i stav prema samom pojmu osoba. Zauzimanje teoretskog i praktičnog stava određuje ishod poimanja. „Teoretski stav obuhvaća jedinstveno i jednoznačno shvaćanje i razumijevanje osobe na filozofskoj razini. Praktični stav obuhvaća jedinstven i jednoznačan pristup u zaštiti i poštivanju osobe na konkretnoj, na primjer biomedicinskoj razini. Važno je znati kako je praktični stav neodvojiv od teoretskog stava utoliko što poštivanje i zaštita osobe na praktičnoj razini bitno podrazumijeva jasno i nedvosmisleno shvaćanje osobe na teoretskoj, odnosno filozofskoj razini. Dakle, radi se o kontinuiranom procesu prelaženja znanja i spoznanja iz sfere općega i univerzalnoga u sferu konkretnog i pojedinačnog."[30]

Poimanje osobe, kako je moguće posljedično zaključiti, mora biti jasno na univerzalnoj razini kako bi ta jasnoća mogla prijeći na konkretnu svakodnevnu i pojedinačnu situaciju u kojoj se osoba nalazi. Čovjeka tako promatramo kroz prizmu osobe, koja svojim vlastitim iskustvom neodvojivim od vlastitog ja, promatra, prosuđuje i doživljava svijet odnosno stvarnost oko sebe, i kao takva baštini prava i dostojanstvo. Njegovo se djelovanje

---

[26] Usp. Marijan BIŠKUP, *Ljudska prava, povijesno-teološki osvrt,* 15.
[27] Usp. Francis OAKLEY, *Natural Law, Laws of Nature, Natural Rights. Continuity and Discontinuity in the History of Ideas,* 71.
[28] Usp. John FINNIS, *Natural Law and Natural Rights,* Oxford, 2011.
[29] Usp. William E. MAY, Bioethics and Human Life, u: David FORTE (ur.), *Natural Law and Contemporary Public Policy,* Georgetown, 1998., 41.
[30] Tonči MATULIĆ, *Oblikovanje identiteta bioetičke discipline. Etička svijest odgovornosti za opstanak u budućnosti,* Zagreb, 2006., 215.

ne zaustavlja samo na promatranju i doživljaju okoline, već ulazi u interakciju s njom. Tako se njegovo ja izričito razlikuje od drugih ja, te ujedno postaje „temeljni medij komunikacije".[31]

Pravo, poglavito temeljna prava i slobode ljudske osobe, nisu neograničena, nego se u svjetlu objektivnosti susreću s ograničenjima prava druge osobe, javnog morala i nekih viših nacionalnih interesa. Različita poimanja ljudskog prava obuhvaćaju najširi spektar pozicija, sve do one koja utemeljenje čovjekovog naravnog prava nalazi u temeljima zakona. Ako je moguće arbitrarno definirati čovjeka prema konvencionalnim uređenjima te ako priroda i čovjekova narav nemaju utjecaj na njegovu determinaciju obligatnu za prihvaćanje, anulira se temelj naravnom pravu čovjeka. Naravno pravo, odnosno prirođeno pravo prestaje to biti i sva se prava smještaju unutra pozitivističkog prava odnosno zakona. Time se brišu i temelji supstancije prava uopće, a prava postaju ono što se dogovorno proglasi pravom.[32]

Zaključno je moguće primijetiti kako je sama narav ili bit čovjeka, dakle njegovo dostojanstvo ujedno i temelj iz kojeg proizlazi naravno priznato pravo. Priznanje od strane države takvog naravnog ontološkog prava, treba biti i u sebi jest tek formalno-pravni čin. Konačno, priznanje ili nijekanje takvog prava ne umanjuje njegovo postojanje i zajamčenu egzistenciju, a dužnost provedbe u pozitivno zakonodavstvo postaje dužnost svakog društva. Kontekst ljudske osobe i njezinog dostojanstva jasno nam očituje kako osoba posjeduje pravo koje proizlazi iz njezinog dostojanstva i kao takvo obvezuje pojedinca, još više društveno uređenje koje, sastavljeno od pojedinaca štiti pojedince. Artikulacija i priznanje temeljnih prava i njihova implementacija u ustavnopravni poredak i pozitivno zakonodavstvo, očituje ujedno kulturu i baštinski poklad jednog društva, koje očituje svoju razinu svijesti i civilizacije upravo kroz stupanj poštivanja i promicanja ljudskih prava.[33]

1.2. Razvoj prava djeteta u međunarodnom pravu

Međunarodno pravo definirano u raznim dokumentima, kao što su deklaracije, konvencije, sporazumi, protokoli i rezolucije, plod su zanimanja međunarodne zajednice koja brigu usmjeruje prema ugroženim socijalnima kategorijama osoba ili skupinama društva kojima je onemogućeno samostalno obraniti vlastita prava. Pravni okvir u tom

[31] Usp. Tonči MATULIĆ, *Oblikovanje identiteta bioetičke discipline. Etička svijest odgovornosti za opstanak u budućnosti,* 217.
[32] Usp. Hedlay ARKES, *Natural Rights and the Right to Choose,* Cambridge, 2002., 31.
[33] Usp. Marijan BIŠKUP, *Ljudska prava, povijesno-teološki osvrt*, 14-17.

kontekstu služi kako bi utvrdio određene vrijednosti, jednako tako sankcionirao ili prevenirao moguće prijestupe. Ljudska prava promatrana u kontekstu vrjednota postala su dio javnog diskursa i predmet razgovora tek nakon posljedica svjetskih ratova. U kontekstu analize ratnih događanja, postaje očigledno kako su zanijekana ili uskraćena prava određenim skupinama ljudi.[34] Ne iznenađuje stoga, što su neki od najvažnijih tekstova o ljudskim pravima, a k tomu i pravima djeteta upravo doneseni u tom poslijeratnom vremenu, primjerice Ženevska deklaracija o pravima djeteta 1924.[35], Opća deklaracija o ljudskim pravima 1948.[36] i Deklaracija o pravima djeteta, usvojena na Generalnoj skupštini 1959.[37]

Vrijednosti određene u društvenim zajednicama i njezini kulturni i humani dosezi, najočitije se mogu evaluirati u odnosima prema ugroženim kategorijama ljudi. Stoga je razumljivo nastajanje regulatorne pravne zaštite usmjerene osobito kategorijama ljudi neposredno nakon što su iste skupine bile izravno ugrožene.[38] Nastojanja za poboljšanjem i unaprjeđenjem položaja strukturalno ranjivih skupina društva, u najvećoj mjeri žena i djece, temeljila su se na promjeni fundamentalnih stavova, što je imalo reperkusije i na promjene u zakonu i reverzibilno. U tom su kontekstu dokumenti međunarodnog prava o pravima djece i ljudskim pravima iz kojih ista proistječu, od neizmjerne važnosti za svakog pojedinca i društvo općenito.[39]

Formiranje ljudskih prava, a samim time i zakonodavstva koje je nastojalo zaštititi pojedinca i ugrožene skupine ima dugu povijest. Povijest nastanka i razvoja govora o ljudskim pravima može se analizirati u širem kontekstu i višedimenzionalno. Ovaj osvrt uključuje samo neke važnije dokumente i povijesne situacije koje su iznimno doprinijele u kontekstu razvoja ljudskih prava. Na Europskom tlu, sam početak govora o pravima kojeg možemo tražiti u Engleskoj, bilježi se u dokumentu *Magna charta libertatum* Ivana bez Zemlje 1215., koja ujedno služi kao prvi dokument kojim plemstvo nastoji svojim pritiscima

---

[34] Usp. Jane FORTIN, *Children's Rights and the Developing Law,* Cambridge, 2009., 34.

[35] Usp. GENEVA DECLARATION OF THE RIGHTS OF THE CHILD, League of Nations, (26. IX. 1924.), http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm (12. IX. 2019.), Deklaracija Lige naroda i pravima djeteta prvi je dokument o ljudskim pravima kojeg je odobrila neka međunarodna institucija, a države i vlade zalagale su se za inkorporiranje načela Deklaracije u domaće nacionalne zakonske okvire.

[36] Usp. UNIVERSAL DECLARATION OF HUMAN RIGHTS, United nations General Assemby, Paris, (10. XII. 1948.), u: http://www.un.org/en/udhrbook/pdf/udhr_booklet_en_web.pdf (12. IX. 2019.), Opća deklaracija o ljudskim pravima usvojena je i proglašena na Općoj skupštini UN-a 10. prosinca 1948., a Vlada Republike Hrvatske je na sjednici održanoj 12. studenoga 2009., donijela Odluku o objavi Opće deklaracije o ljudskim pravima.

[37] Usp. DECLARATION OF THE RIGHT OF THE CHILD, General Assembly Resolution, Deklaracija o Pravima djeteta baza je na kojoj se temelji Konvencija o pravima djeteta usvojena od Opće skuštine Ujedinjenih naroda trideset godina kasnije.

[38] Usp. Ivan ČUBELIĆ, Prava djece u međunarodnim dokumentima, u: *Crkva u svijetu,* 29 (1994.) 4, 453-459., 453.

[39] Usp. Berry MAYALL, *Children's childhoods. Observed and Experienced,* Whashington D.C., 1994., 35.

isposlovati određena prava. Slično je i s dokumentom *Petition of Rights* iz 1628., kojim je zajamčena nepovredivost građanina, potom dokument *Habeas Corpus Akte* iz 1679., koji je nositelj ideje o ljudskim pravima kao konkretnom pojmu kojeg bi trebalo uvrstiti u državno pravo. S druge strane oceana, borba za nezavisnost u SAD-u prvi je put u povijesti formulirala katalog ljudskih prava. Taj se popis ljudskih prava izravno pozivao na zamisli engleskog filozofa Johna Lockea. *Virginia Bill of Rights* iz 1776., uz *Američku Deklaraciju o nezavisnosti*, donesenu iste godine, ubraja se u najvažnije dokumente u povijesti ljudskih prava. Daljnji razvoj ljudskih prava svakako se veže uz Francusku revoluciju 1789., koja je idejama *liberté, égalité, fraternité* uvelike utjecala na daljnji razvoj ljudskih prava. Iste je godine, 27. kolovoza, donesena *Deklaracija narodne skupštine Francuske o pravima čovjeka i građanina* koja se ubraja u najznačajnije dokumente o pravima i slobodama u posljednja dva stoljeća. Jedna od najvažnijih karakteristika te deklaracije zasigurno je univerzalni naglasak ljudskih prava koja se ne promatraju kao odluka mikro sredine ili manje skupine ljudi, već su predstavljena kao univerzalni zahtjev. Cijela je Deklaracija usmjerena u pozitivističkom smjeru i ne odnosi se samo na francuske građane, već ima univerzalnu perspektivu.

Filozofski pojam ljudskih prava i dostojanstva čovjeka u velikoj se mjeri ostvaruje do sredine 20. stoljeća. *Opća deklaracija o pravima čovjeka* koju je usvojila Generalna skupština UN-a 10. prosinca 1948., označava novi početak govora o ljudskim pravima u kontekstu univerzalne obvezatnosti. Ratni zločini počinjeni tijekom drugog svjetskog rata zahtijevali su snažnu definiciju ljudskih prava, koja bi se mogla primijeniti u zakonodavstvima pojedinih država kao pomoć u kreiranju zakona. Ta inicijativa imala je za cilj zaštitu zajedničke budućnosti od sličnih prijestupa i zločina. *Opća deklaracija o pravima čovjeka* tako postaje snažan pokušaj univerzalističke političke i pravne provedbe ljudskih prava.[40] Na osobit se način ističe kako je vladavina prava temeljni princip zaštite prava samog čovjeka i očuvanje njegova dostojanstva. U tom smjeru, po prvi puta jedna politička organizacija, još od svoga osnivanja 26. lipnja 1945. u San Franciscu osnivačkom *Poveljom Ujedinjenih naroda*[41] usmjerava novu putanju svjetske povijesti i govora o ljudskim pravima. Svi daljnji govori o pravima čovjeka, uključujući i prava djeteta, upravo će se

[40] Usp. Marijana KOLEDNJAK, Martina ŠANTALAB, Ljudska prava treće generacije, 323-324.

[41] Vidi: POVELJA UJEDINJENIH NARODA, Narodne novine, 35/1993. Odlukom *Opće skupštine Ujedinjenih naroda* od 22. svibnja 1992. Republika Hrvatska je Članica *Ujedinjenih naroda*, te na temeljem pristupa ujedno i stranka Povelje Ujedinjenih naroda, koja je potpisana u San Franciscu 26. lipnja 1945., a stupila je na snagu 24. listopada 1945., s izmjenama koje su stupile na snagu 31. kolovoza 1965., 12. lipnja 1968. i 24. rujna 1973.

referirati na spomenuta dva dokumenta, *Povelju Ujedinjenih naroda* i *Deklaraciju o pravima čovjeka*.[42]

Buduća rasprava o ljudskim pravima, u međunarodnom i europskom zakonodavstvu, predstavljat će vrlo kompleksno područje. Daljnja pravna i zakonska artikulacija problema koja se tiče prava čovjeka, u svim stadijima njegova razvoja, bit će izložena raznim utjecajima. Spomenuti utjecaji bit će osobito političke prirode, budući je politički utjecaj Ujedinjenih naroda, kao organizacije koja se javno brine i zastupa određene interese, ima veliko značenje u kontekstu međunarodne rasprave. Cilj je međunarodnih pravnih instrumenta u obliku konvencija, deklaracija i preporuka izvršiti utjecaj u partikularnim pitanjima. Dok deklaracije i preporuke samo predlažu određene promjene i napretke u nacionalnim zakonodavnim tijelima ili koje slične mjere, u konvencije se snagom zakonskog ugovora može unijeti obveza kojom države potpisnice koje su ratificirale konvenciju bivaju dužne implementirati odredbe u vlastito zakonodavstvo, bez obzira na to što su one inače prepoznate kao tzv. „soft law".[43]

Potkraj devetnaestog stoljeća pojavljuje se pokret za prava djeteta, koji se suočava s problemom raširenog i čvrstog stajališta o djeci kao svojevrsnom vlasništvu ili ekonomskoj imovini. U SAD-u je progresivni pokret izazvao veliki otpor sudova kod zadiranja u obiteljsko pravo. Plod nastojanja su reforme socijalne skrbi, kao i izniman uspjeh u potvrđivanju zakona kojim se regulira rad djece i određuje uvođenje obveznog obrazovanja.[44]

Prvim značajnijim naporima na međunarodnoj razini, uloženima u postizanje i usvajanje zakonskih standarda vezanih za prava djeteta smatraju se oni *Lige naroda*. Utemeljen je posebni odbor za pitanja povezana s zaštitom prava djeteta, što je u konačnici rezultiralo usvajanjem brojnih dokumenata iznimnog povijesnog značenja.[45] Novi val u promociji dječjih prava dogodio se šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća, kada su pozornost javnosti dobila djeca žrtve diskriminacije. Rast poštivanja prava djeteta u međunarodnom pravu i njegova primjena u zakonodavstvu u tom je razdoblju okarakteriziran kao munjevita promjena koju je iznjedrilo poslijeratno zakonsko pravno uređenje.[46]

---

[42] Usp. Marijan BIŠKUP, *Ljudska prava, povijesno-teološki osvrt*, 60.
[43] Usp. Bertrand G. RAMCHARAN, *The right to Life in International Law,* Boston, 1985., 183.
[44]Usp. Wendy ZELDIN, *Children's Rights. International Laws,* (VII. 2007.), u: https://www.loc.gov/law/help/child-rights/international-law.php#child Protection and Placement Agreements (8. II. 2018.), 1.
[45] Usp. Sharon DETRICK, *A commentary on the United Nations Convention on the Rights of Child,* London, 1999., 13.
[46] Usp. Wendy ZELDIN, *Children's Rights. International Laws,* 1.

Može se zaključiti kako razvoj međunarodnog prava od početka 20. stoljeća biva usmjeren na područje koje se odnosi na prava djeteta te se bilježi paralelan rast zakona koji se odnose na ljudska prava općenito. Paralelni rast obaju zakonskih tijela može se definirati postojanjem triju stadija razvoja. Prvi se stadij odnosi na prepoznavanje i priznanje međunarodne zajednice kako je svaki pojedinac, uključujući i dijete[47], objekt međunarodnog prava koji zaslužuje i zahtijeva međunarodnu pravnu zaštitu.[48]

Drugi stadij, koji je još uvijek u razvoju, odnosi se na dodjeljivanje posebnih materijalnih prava pojedincima, uključujući i djecu. Treći stadij koji se, jednako drugom još uvijek razvija, odnosi se na priznavanje i osiguranje pojedinaca i njihovih mogućnosti glede ostvarenja i uživanja temeljnih prava. U tom se kontekstu treba omogućiti posjedovanje potrebnih proceduralnih kapaciteta u ostvarivanju i potvrdi istih prava i sloboda.[49]

Iako je priznato načelo kojim djeci pripada puni raspon civilnih ljudskih prava, ono nije uvijek doživjelo priznanje u praksi država ili sudova u predmetima koji su se na izravan način doticali temeljnih ljudskih prava djece. *Deklaracija o pravima djeteta iz 1959*., koja je donesena na općoj skupštini Ujedinjenih naroda, nastaje kao svojevrstan nastavak univerzalne ideje o zaštiti ljudskih prava. Ona se na osobit način tematiziraju u *Općoj deklaraciji o pravima čovjeka* iz 1948. Deklaracija ipak na izravniji način tematizira prava djeteta u pogledu međunarodne zajednice koja na teoretskoj razini donosi prijedloge za život djeteta. Prava jamči na teoretskoj razini. Prava iz ranijih međunarodnih dokumenata unesena su i u *Konvenciju o pravima djeteta* iz 1989. godine, kao još jedna potvrda kako su sva ljudska prava primjenjiva i na dijete.[50] U svojoj pravnoj formi *Konvencija* s teoretske razine prelazi na obvezujuću multilateralnu razinu država članica, koje njezinim prihvaćanjem preuzimaju i obvezu provedbe u zakonodavstvo.

Konvencija o pravima djeteta u tom je kontekstu svojevrsni katalizator tijelima u implementaciji ljudskih prava na nacionalnoj i međunarodnoj razini u provođenju u praksu prava koja su dotad priznata samo u teoriji.[51]

---

[47] Usp. Geraldine VAN BUEREN, *The international Law on the Rights of the Child,* Boston, 1998., 1.

[48] Vidi: Sharon DETRICK, *A commentary on the United Nations Convention on the Rights of Child,* 14., U razbolju nakon drugog svjetskog rata podignuta je svijest o patnji djece te su poduzete akcije Ujedinjenih naroda za usvajanjem deklaracije o pravima djeteta. Ipak, usvajanje se nije dogodilo sve do 20. studenoga 1959., dok je u međuvremenu Generalna skupština usvojila i proglasila Opću deklaraciju o ljudskim pravima koja proglašena prava aplicira jednako na djecu kao i na odrasle.

[49] Usp. Geraldine VAN BUEREN, *The international Law on the Rights of the Child,* 1.

[50] Usp. Sharon DETRICK, *A commentary on the United Nations Convention on the Rights of Child,* 2.

[51] Usp. Geraldine VAN BUEREN, *The international Law on the Rights of the Child,* 1.

1.2.1. Međunarodni dokumenti o pravima djeteta

Svrha kratkog slijeda određenih odredbi glavnih međunarodnih pravnih instrumenata u području dječjih prava nalazi se u prikazivanju procesa formiranja zakonskog pravnog okvira, bez pretenzije sveobuhvatnog prikazivanja, s obzirom na brojnost spomenutih instrumenata i drugih ograničenja. Prikaz kao i odabir dokumenata ograničava se na pravne instrumente koji su primjenjivi na najraniju dječju dob, odnosno onih međunarodnih akata koji se tiču djeteta u intrauterinim uvjetima te neposredno nakon rođenja, što ih čini relevantnima za našu temu.

Pravo na život, razumijevanje i priznavanje trenutka početka ljudskog života od ključnog je značenja za promišljanje o temi prava i dostojanstva djeteta, kako u intrauterinoj tako i u prvim razvojnim fazama života nakon rođenja. Jedno od ključnih pitanja koje prethodi zakonskom postupanju je razgraničenje pojma ljudski život, odnosno njegova početka. U kontekstu pravnog i zakonskog okvira govor je izričito ograničen na komponente fizičkog života, što direktno implicira pitanje o statusu nerođenog djeteta. Ima li nerođeni čovjek status ljudskog bića bez obzira na razvojni stadij ili je uvjetovan njime? Zakonska i sudbena praksa pokazuje kako postoje različiti odgovori, uvjetovani ne definiranjem toga pojma, što generira priličan problem i u konkretnom pravnom i zakonodavnom procesu.[52]

Opća deklaracija o ljudskim pravima usvojena 10. prosinca 1948., svojom je prvom, ujedno i povijesnom rečenicom donekle označila smjer kretanja međunarodnih dokumenta ili barem utrla put onima koji su se kasnije na nju pozivali.

„Sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Svatko je nositelj prava i sloboda koja promiče Opća deklaracija o ljudskim pravima, bez bilo kakve razlike kao što su rasa, boja, spol, jezik, religija, politička ili druga mišljenja, nacionalno i društveno podrijetlo, vlasništvo, rođenje ili koji drugi status."[53] Formulacije koje stjecanje ljudskih prava datiraju na trenutak rođenja, ujedno smještajući početak govora o ljudskoj osobi na rođenje, prihvaćen je gotovo jednoglasno uz protivljenje i prigovore male manjine država.[54]

---

[52] Usp. Dubravka HRABAR, Pravo na pobačaj. Pravne i nepravne dvojbe, u: *Zbornik Pravnog fakulteta Zagreb,* 65 (2015.) 6, 791-831., 797.
[53] UNIVERSAL DECLARATION OF HUMAN RIGHTS, United nations General Assemby, Paris, (10. XII. 1948.), čl. 1.
[54] Usp. Rhonda COPELON, Christina ZAMPAS, Elizabeth BRUISE, Jacqueline DEVORE, Human Rights Begin at Birth. International Law and the Claim of Fetal Rights, u: *Reproductive Health Matters,* 13 (2005.) 26, 120-129., 121.

1.2.1.1. Deklaracija o pravima djeteta iz 1959.[55]

Deklaracija Ujedinjenih naroda o pravima djeteta iz 1959. godine oslonjena je na mrežu prava koju je postavila Liga naroda deklaracijom *Opća prava djeteta* iz 1924.[56], a koja se mogu smatrati prvim i temeljnim dokumentom jer kronološki predstavlja preteču te sadrži sva temeljna načela kojima će se rukovoditi svi daljnji potpisani pravni dokumenti međunarodne zajednice.[57] Preambula donosi kako djeca trebaju posebne mjere zaštite i brige, uključujući zakonsku pravnu zaštitu, prije jednako kao i nakon rođenja, ponavljajući zalaganje *Deklaracije* iz 1924. godine, u kojoj stoji kako čovječanstvo duguje djetetu najbolje što mu može dati. Time *Deklaracija o pravima djeteta* postaje prvim međunarodnim zakonskim dokumentom iz kojeg se može iščitati poimanje početka djetinjstva.

Tekst Preambule *Deklaracije* koji govori kako „dijete, zbog svoje tjelesne i intelektualne nezrelosti, treba posebnu zaštitu i brigu, uključujući odgovarajuću zakonsku zaštitu, prije kao i nakon rođenja"[58], početkom djetinjstva ne smatra rođenje nego začeće. Ta konstatacija implicira pravni konstrukt koji jamči prvi skup temeljnih prava namijenjenih tek začetom djetetu. To potiče na zamisao kako je tvorac *Deklaracije* imao na umu prenatalnu skrb o djetetu.[59] To je ujedno postala kritična točka i ključno pitanje narednih dokumenta i rasprava o početku ljudskog života i shvaćanju djeteta. Ako djetinjstvo započinje začećem, djetetovo se inherentno pravo na život aplicira na trenutak začeća[60], što izaziva brojne pravne i zakonske reperkusije o kojima će kasnije biti riječi.

Posebice naglašava i poziva dobrovoljne organizacije i autoritete lokalnih vlasti na ulaganje napora oko pridržavanja donesenih prava djeteta.[61] Ključno načelo *Deklaracije* postavlja dijete kao subjekt koji uživa posebnu zaštitu, mogućnosti i sadržaje zakona i drugih

---

[55] DECLARATION OF THE RIGHT OF THE CHILD, General Assembly Resolution, Deklaracija o Pravima djeteta baza je na kojoj se temelji Konvencija o pravima djeteta usvojena od Opće skuštine Ujedinjenih naroda trideset godina kasnije.

[56] Usp. GENEVA DECLARATION OF THE RIGHTS OF THE CHILD, League of Nations, (26. IX. 1924.), http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm (7. II. 2018.), Deklaracija Lige naroda i pravima djeteta prvi je dokument o ljudskim pravima kojeg je odobrila neka međunarodna institucija, a države i vlade zalagale su se za inkorporiranje načela Deklaracije u domaće nacionalne zakonske okvire.

[57] Usp. Ivan ČUBELIĆ, Prava djece u međunarodnim dokumentima, 454.

[58] GENEVA DECLARATION OF THE RIGHTS OF THE CHILD, League of Nations, (26. IX. 1924.), Preambula.

[59] Usp. Dubravka HRABAR, Pravo na pobačaj - pravne i nepravne dvojbe, u: *Zbornik PFZ*, 65 (2015.) 6, 791-831, 806.

[60] Usp. Geraldine Van BUEREN, *The international Law on the Rights of the Child,* Boston, 1998., 33.

[61] Usp. Wendy ZELDIN, *Children's Rights. International Laws,* 2.

sredstava za zdravlje i normalan tjelesni, intelektualni, moralni, duhovni i socijalni razvoj u „uvjetima slobode i dostojanstva".[62]

Glavna misao u pokretanju zakonske regulative spomenute *Deklaracije* je uvijek vođeno najboljim interesima djeteta, što je postao standardni eho u pravnim instrumentima u području prava djeteta. Među ostalim načelima *Deklaracije*, djetetu se priznaje pravo na ime i nacionalnost, primjerenu prehranu, dom, igru, medicinsku skrb i obrazovanje. Djetetu s posebnim potrebama *Deklaracija* priznaje pravo na posebnu zaštitu, obrazovanje i brigu, dok ostala načela *Deklaracije* štite djecu od zanemarivanja, okrutnosti, nasilja i iskorištavanja, zabranjuju trgovinu, rad maloljetnika i diskriminaciju.[63]

1.2.1.2. Konvencija o pravima djeteta iz 1989.[64]

Konvencija o pravima djeteta Ujedinjenih naroda iz 1989. godine je najsveobuhvatniji dokument o dječjim pravima. Prvi međunarodni zakonski instrument o pravima djeteta, rezultat je desetogodišnjeg pregovaranja delegacija vlada, iako uz mali broj aktivnih sudionika rasprave, međunarodnih organizacija i nevladinih udruga. Postojalo je pet spornih područja na kojima je bilo teško postići konsenzus.[65] Temeljeno na broju supstancijalnih prava koja promiče, za razliku od implementacijskih mjera, *Konvencija* je najdulji obvezujući ugovor Ujedinjenih naroda koji se ne odnosi samo na implementaciju prava djeteta u razdoblju mira, nego i u situacijama oružanih sukoba. Spektar prava djeteta u prvom redu prepoznaje obitelj kao fundamentalnu zajednicu društva u okviru djetetove potrebe za rastom i razvojem u obiteljskom okruženju, pri čemu se osvrće i na potrebu razvoja djetetove potpune sposobnosti za samostalni život u društvenoj zajednici.[66]

---

[62] DECLARATION OF THE RIGHT OF THE CHILD, General Assembly Resolution, čl. 2.
[63] Usp. Wendy ZELDIN, *Children's Rights. International Laws,* 2.
[64] CONVENTION ON THE RIGHTS OF THE CHILD, General Assembly resolution of United nations, (20. XI. 1989.)
[65] Usp. Michael D. A. FREEMAN, *The Moral Status of Children. Essays on the Rights of the Children,* Cambridge, USA, 1997., 53., Sporna područja su sloboda misli, savjesti i religija gdje je naglašena zabrinutost Islamskih predstavnika, problem međudržavnog posvajanja djece u kojemu su predstavici latinoameričkih zemalja pokazali rezerviranost, prava nerođene djece gdje je podjela izražena na dvije linije. Jedna je podjela dolazila iz uvjerenja religijskih pozicija i njihovih oponenata, dok se druga linija podjele odnosila na manje razvjene i razvijene zemlje u kojima su na snazi bile mjere kontrole rađanja potomstva vezanih uz prenapučenost. Četvrto kritično područje bilo je vezano za neke tradicionalne prakse s nekim Afričkim intervencijama s obzirom na okolnosti žena, te konačno područje dužnosti djeteta. U svim područjima razmimolilažanje pozicija postignut je konsenzus.
[66] Usp. Jane FORTIN, *Children's Rights and the Developing Law,* 39.

Konvencija predstavlja novost ugrađujući u obvezujuće međunarodno pravo po prvi puta načela na kojima se temelji posvajanje djece, promatrano iz dječje perspektive.[67]

Generalizirajući glavne zadaće *Konvencije* ili zaokružujući glavne ciljeve, prema nekim se autorima oni mogu podijeliti u četiri kategorije.[68] 1. Sudjelovanje djeteta u donošenju odluka koje utječu na njegov život, 2. Zaštita djeteta od diskriminacije i svih oblika zanemarivanja i iskorištavanja, 3. Sprječavanje ili prevenciju štete djeteta, 4. Pružanje pomoći u zadovoljenju njihovih osnovnih potreba. Ovakav način razlaganja sadržaja *Konvencije* pokazao se korisnim jer olakšava njezino shvaćanje i provedbu te eksplikatorno i izričito stavlja pred međunarodna tijela i vlade četiri komplementarna načela pristupa pravima djeteta. Postavljajući načela u ekvivalentnu poziciju, jednako ih se ističe i vrjednuje. Nastavno na spomenuto, ne postoji izbor između prevencije i zaštite ili sudjelovanja, niti je izbor između sudjelovanja i pružanja pomoći, budući ih *Konvencija* postavlja jednako potrebnima u prikladnoj primjeni.[69] *Konvencija o pravima djeteta* kreira novi sustav prava djeteta u okviru međunarodnog prava koji ranije nije postojao[70], a određena prava djeteta koja su dotad pripadala nacionalnom pravu u okvirima državnih zakona, podigla je na razinu međunarodnog prava.[71]

Očekivanja o poboljšanju statusa prava djeteta promovirana *Konvencijom* nisu se u potpunosti ostvarila, štoviše, već dvije godine nakon njezine ratifikacije mnoge zemlje zaostaju u provedbi poštivanja prava djeteta, ne podnoseći čak ni prvo inicijalno izvješće.

Jednako tako, samoizvještavajući mehanizmi nadgledanja donosili su neadekvatne i nekritičke informacije o stanju prava djece u okviru vlastite države. Članovi odbora koji su trebali biti eksperti i neovisni u ocjenjivanju rada, birani su u skladu s političkom voljom te

---

[67] Usp. Wendy ZELDIN, *Children's Rights. International Laws,* 2.

[68] Usp. Geraldine VAN BUEREN, *The international Law on the Rights of the Child,* 15., U izvornom tekstu na engleskom jeziku autorica spomenute četiri kategorije naziva „the four P's", odnosno „četiri P" prema ključnim riječima glavnih zadaća Konvencije, *the participation, the protection, the prevention, the provision of assistence,* što označava sudjelovanje, zaštitu, prevenciju i pružanje pomoći.

[69] Usp. *Isto,* 15.

[70] CONVENTION ON THE RIGHTS OF THE CHILD, General Assembly resolution of United nations, Okvir prava djeteta odnosi se prije svih na države potpisnice koje se tim činom obvezuju štititi i čuvati prava djeteta, prvenstveno djetetovo neotuđivo pravo na život (čl. 6.), za kojeg su potpisnice obvezuju poduzimati maksimalne mjere u zaštiti života i razovju. Zahtijeva se poštivanje prava na očuvanje vlastitog identiteta (čl. 7. i 8.), prava ugrožene djece poput izbjeglica na posebnu zaštitu (čl. 20. i 22.), prava djece urođeničkog naroda na prakticiranje vlastite kulture (čl. 8. i 30.).

[71] Usp. Wendy ZELDIN, *Children's Rights. International Laws,* 3., *Konvencija* podiže na razinu međunarodnog prava djetetovo pravo na izjašnjavanje u postupcima koji mogu utjecati na njih (čl. 2.). Neobvezujuće preporuke *Konvencija* zamjenjuje obvezujućim standardima, primjerice zaštitu u postupcima posvajanja s posebnim osvrtom na prava djece s invaliditetom (čl. 21. i 23.).

su sukladno izboru izvještavali, što nije služilo poboljšanju statusa prava djeteta u državama potpisnicama.[72]

1.2.2. Europski dokumenti o ljudskim pravima i pravima djeteta

Zemlje Europske unije usvojile su brojne važne dokumente i mjere kojima se unaprjeđuje položaj ljudskih prava, osobito prava djeteta te su određena fundamentalna prava promovirana unutar zemalja Europske unije postala dijelom europskih zakona. Među propisima i programima o pravima djece, europske su zemlje promovirale dokumente vlastitih regionalnih okvira, kao i one izvan njih. Povijest europske pravne prakse u pogledu zauzimanja za prava djeteta slična je svjetskoj i međunarodnoj razini prava, u kojemu temeljena prava djeteta zauzimaju značajniju ulogu tek u novije doba. Danas prava djeteta bilježe snažan porast utjecaja u međunarodnom i europskom pravnom sustavu te su sastavni dijelovi Europske Agende i koncepta europske integracije i razvoja građanstva, demografskih promjena i proširenja Europske unije.[73]

Načela razvoja sposobnosti djeteta i njegovi najbolji interesi krovna su načela kojima su podcrtavana ostvarivanja svih dječjih prava u europskim pravnim instrumentima o ljudskim pravima, poglavito u *Europskoj konvenciji o ljudskim pravima*. Razvijajuća priroda djetinjstva[74] je načelo dinamičkog razvoja koje omogućuje djeci benefite u svakom pojedinom pravu promoviranom spomenutom konvencijom.

Pregled se ograničio isključivo na one dokumente koji tvore osnovu na kojoj se temelji kasniji govor o pravu djeteta na život, važan za našu temu.

---

[72] Usp. Abhinaya RAMESH, UN Convention on Rights of Child. Inherent Weaknesses, u: *Economic and Political Weekly,* 22 (2001.) 36, 1948-1950.

[73] EU FRAMEWORK OF LAW FOR CHILDREN'S RIGHTS, European Parliament, Policy Department C, Citizen's rights and constitutional affairs, Brussels, (IV. 2012.) u: http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2012/462445/IPOL-LIBE_NT(2012)462445_EN.pdf (7. II. 2018.)

[74] Usp. Geraldine VAN BUEREN, *Child Rights in Europe. Convergence and Divergence in Juridical Protection,* 37., Načelo razvoja sposobnosti djeteta proizlazi iz spoznaje kako djetinjstvo nije fiksirano, univerzalno i jedinstveno iskustvo. Dijete nije minijatura odrasle osobe te različite faze razvoja i života zahtijevaju različiti stupanj zaštite, skrbi, prevencije i sudjelovanja.

1.2.2.1. Europska konvencija o ljudskim pravima iz 1950.[75]

Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, poznata kao *Europska konvencija o ljudskim pravima*, kao prvi međunarodni sporazum regionalnog karaktera koje je donijelo Vijeće Europe, koristi termin „svatko", odnosno u prikladnim kontekstima „nitko", što je prepoznatljivo rezultiralo uspješnim podnošenjem tužbi od strane djeteta u svoje vlastito ime ili kao supotpisnik s roditeljima. Posebne odredbe koje donosi *Europska konvencija* tiču se zakonske procedure u slučajevima djece stranaka, osobito u zakonskim postupcima oduzimanja slobode maloljetnicima u kojima se regulira nadziranje obrazovanja i privođenja pred kompetentni zakonski autoritet.[76]

Autori *Europske konvencije* snažno su se oslonili na *Opću deklaraciju o ljudskim pravima* i nisu uopće dvojili oko pitanja datiranja prava od začeća. Članak 2. koji govori o pravu na život, temelji isto pravo svakog na moralnom autoritetu i vrijednostima *Opće deklaracije*. Koristeći termin *svatko* za nositelja prava, kroz cijeli tekst *Konvencije*, jednako kao i u članku 2., pod spomenutim se pojmom ne podrazumijeva razdoblje prije rođenja. Sudska praksa ide u smjeru tumačenja pojma *svatko* u kontekstu već rođenog djeteta, tj. postnatalno.[77]. Jurisprudencija *Europske komisije* za ljudska prava jednako kao i Europskog suda ustanovila je kako embrij nije ljudsko biće kojemu pripada neotuđivo pravo na život prema članku 2.[78], te kako bi priznanje embriju, u izvornom dokumentu fetusu, ljudskih prava nerazumno ograničila prava žene.[79]

---

[75] EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS, Council of Europe, European Court of Human Rights, Prvi međunarodni sporazum o ljudskim pravima koji nastoji uspostaviti instrumente nadzora i provedbe, obvezujući države potpisnice osigurati svakome unutar područja vlastite jurisdikcije prava i slobode koje se Europskom konvencijom promiču (čl. 1.).

[76] Usp. Wendy ZELDIN, *Children's Rights. International Laws,* 8. Članak 6., *Europske konvencije* propisuje kako svakome pripada pravo na pošteno i javno saslušanje, no moguće je zadržati saslušanje u privatnosti u slučajevima koji zahtjevaju najbolji interesi djeteta. Protokol 7. osigurava supružnicima jednaki status prava i odgovornosti prema djetetu, što ne spriječava državu od poduzimanja mjera i koraka potrebnih u zaštiti najboljeg interesa djeteta.

[77] Usp. Geraldine Van BUEREN, *Child Rights in Europe. Convergence and Divergence in Juridical Protection,* 53.

[78] Usp. EUROPEAN CONVENTION ON THE EXERISE OF CHILDREN'S RIGHTS, Council of Europe, Strasbourg, (25. I. 1996.), u: https://rm.coe.int/168007cdaf (7. II. 2018.), Pravo svakoga na život zaštićeno je zakonom. Nitko ne smije biti namjerno lišen života, osim u izvršenju sudske presude.

[79] Usp. Rhonda COPELON, Christina ZAMPAS, Elizabeth BRUISE, Jacqueline DEVORE, Human Rights Begin at Birth. International Law and the Claim of Fetal Rights, u: *Reproductive Health Matters,* 124., U slučaju Paton protiv Ujedinog kraljevstva iz 1980. godine, u kojem je suprug zahtijevao spriječavanje njegove supruge u izvršenju pobačaja, tužba je eksplicitno odbačena uz tvrdnju kako se pravo na život iz članka 2,. ne odnosi na fetus. Europska komisija drži kako pojam „svatko" u čl. 2., i drugdje u *Konvenciji* ne uključuje embrije. U priznanju neodvojivosti embrija i trudne žene, dana je prednost pravima žene.

Takvo promatranje dovodi do novog problema u kojem se život razdvaja iz logičkog biološkog *continuuma,* čiji se razvoj evidentno odvija od začeća do prirodne smrti, u pravni *discontinuum* kako bi omogućio jedno pravo dokidajući drugo. Zaključak koji se nalazi u *Konvenciji* naznačuje kako život pripada svakome te da je u tom vidu pod zaštitom zakona, u drugom dijelu iste izjave, taj isti život ne smije biti doveden u pitanje namjernim lišavanjem života. Riječ „osim" predstavlja moment suda u kojem se usredotočuje na mogućnost sudske smrtne presude, iako tvorac nije na umu imao zaštitu ili nezaštitu nerođenog života.[80] Spomenuta konstrukcija *Konvencije* ne može služiti kao argument za afirmaciju mogućnosti pobačaja jer se u samom tekstu ostavlja prostor za govor o zaštiti života. Tako u sudskoj praksi koja se poziva na *Konvenciju* u kontekstu zaštite prava nerođenog djeteta, Europski sud za ljudska prava legitimnošću interesa, donosi presude u korist zaštite nerođenog života u sljedećim primjerima, „(H. v. Norway), ponekad interesom društva u ograničavanju broja pobačaja (Odièvre v. France), ponegdje interesom društva za zaštitom morala (Open Door & Dublin Well Woman v. Ireland), roditeljskim pravima i slobodom te dostojanstvom žene (mutatis mutandis, a u odnosu na povredu dostojanstva žene zbog sterilizacije), interesima oca (Boso v. Italy[81], X v. The United Kingdom[82]), pravom na slobodu savjesti zdravstvenih radnika (Tysiac v. Poland i R. R. v. Poland[83]) i institucija koje se temelje na etičkim i religijskim uvjerenjima (Rommelfanger v. Germany)".[84]

Zaključuje se kako *Europska konvencija o ljudskim pravima* ne isključuje prenatalni život iz svoje zaštite, kao što ga ni Sud nikada do sada nije isključio iz polja njezine primjene. Sadržaj *Konvencije* ne stvara niti sadrži pravo na pobačaj, budući je pobačaj eksplicitni prekid temeljnog prava, a za pojedine europske nacionalne sustave i prekid zaštite koja bi jamčila život nerođenom djetetu. Države koje dopuštaju pobačaj, što je regulirano propisima primjene, *Konvencija* predstavlja obvezu zaštite konkurentnih prava i interesa.[85] Institut induciranog ili namjernog pobačaja smatra se „slijepom mrljom prakse Europskog suda"[86]

---

[80] Usp. Dubravka HRABAR, Pravo na pobačaj – pravne i nepravne dvojbe, 808.
[81] Vidi: EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS, *Boso v. Italy,* u: http://echr.ketse.com/doc/50490.99-en-20020905/ (2. III. 2019.)
[82] Vidi: COUNCIL OF EUROPE, EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS, *Decision of the Commission as to the Admissibility of Application No. 8416/78 by W P against the United Kingdom,* (13. V. 1980.)
[83] Vidi: EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS, *Case of R. R. v. Poland. Application no. 27617/04,* Strasbourg, 2011.
[84] Dubravka HRABAR, Pravo na pobačaj – pravne i nepravne dvojbe, 808.
[85] Usp. *Isto*, 809.
[86] *Isto*.

budući da u kontekstu *Konvencije* krši temeljna prava zajamčena *Konvencijom*, bez ikakvog legitimnog razloga.

1.2.2.2. Europska Konvencija o ostvarivanju dječjih prava iz 1996.[87]

Europska Konvencija o ostvarivanju dječjih prava koju je donijelo Vijeće Europe u seriji sporazuma, već u preambuli naglašava i iznosi cilj koji se tiče promoviranja dječjih prava i najboljeg interesa djece. Potiče stvaranje konteksta u kojem će djeca imati priliku ostvariti vlastita prava, osobito u okviru obiteljskih postupaka koji utječu na njih. Konvencija promovira osiguravanje informiranosti djeteta u skladu s njegovom dobi i razumijevanjem kako bi moglo ostvariti svoja prava u punini, osim ukoliko je suprotno u skladu s najboljim interesom i dobrobiti djeteta. Roditelji i države potpisnice obvezuju se u zaštiti i promicanju istih prava i najboljih interesa djeteta.[88]

1.2.3. Temeljna prava djeteta u međunarodnim UNESCO-ovim dokumentima

Prava djeteta na međunarodnoj razini direktno su ili indirektno zaštićena i UNESCO-ovim međunarodnim dokumentima u području bioetike, na čijem se razmeđu razvija predmetna rasprava. Cilj izabranih dokumenata je zaštita prirodnog dostojanstva, jednakih i neotuđivih prava svih članova ljudske obitelji, čiji su osobito ranjivi članovi djeca.[89]

1.2.3.1. Opća deklaracija o ljudskom genomu i ljudskim pravima[90]

Dvadeset deveta generalna skupština UNESCO-a usvojila je *Opću deklaraciju o ljudskom genomu i ljudskim pravima* u kojoj ističe ljudski genom kao temelj najdubljeg

---

[87] EUROPEAN CONVENTION ON THE EXERISE OF CHILDREN'S RIGHTS, Council of Europe, Strasbour, (25. I. 1996.), u: https://rm.coe.int/168007cdaf (7. II. 2018.)

[88] Usp. Wendy ZELDIN, *Children's Rights. International Laws,* 6., Proceduralna prava uključuju djetetovo pravo na informiranost i na izražavanje vlastitog stava i pogleda u zakonskom postupku, pravo na podnošenje zahtjeva za imenovanjem posebnog zastupnika, i druga moguća proceduralna zakonska prava poput, primjerice prava na zahtjev za pomoć prikladne osobe po izboru u izražavanju vlastitih stavova i pogleda i sl. (čl. 3-5.)

[89] Usp. Gordana PELČIĆ, Anamarija GJURAN COHA, UNESCO, Bioetika i dijete, u: *JAHR,* 1 (2010.) 1, 63-68., 63.

[90] UNIVERSAL DECLARATION ON THE HUMAN GENOME AND HUMAN RIGHTS, UNESCO's 29th General conference, (11. XI. 1997.), u: http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001229/122990eo.pdf (8. II. 2018.)

jedinstva članova ljudske obitelji, te priznanje prirodnog dostojanstva i raznolikosti.[91] *Deklaracija* ima namjeru utjecati na okolnosti pod kojima se istraživanja, liječenja i dijagnoze koje utječu na genom pojedinca, obavljaju i vrše. Zahtijeva slobodan i upućen pristanak zainteresiranih osoba, odnosno stranaka, a ako su u nemogućnosti davanja vlastite suglasnosti, isto se mora osigurati na način propisan zakonom i u najboljem interesu dotične osobe. Ako se radi o osobama koje nisu u stanju dati vlastitu punopravnu suglasnost u pogledu istraživanja njezinog genoma, isto će se poduzeti isključivo u slučaju izravne zdravstvene koristi iste osobe od istraživanja, uz uvjet odobrenja i zaštitu sukladnu zakonu.[92]

Opća deklaracija o ljudskom genomu i ljudskim pravima izravno ne spominje dijete niti zaštitu njegovih prava. Ipak, važnost slobodne punopravne suglasnosti navodi se općenito, bez detaljnijih uputa uključivanja djece u davanje vlastite suglasnosti, nego se poziva na važeće zakonske propise za sve osobe koje nisu u mogućnosti dati pravomoćnu suglasnost. U skladu s propisima *Opće deklaracije* u Republici Hrvatskoj prema važećim zakonskim odredbama i propisima dijete ne može dati pravovaljanu suglasnost te isto umjesto njega čini roditelj, staratelj ili zakonski skrbnik. [93]

1.2.3.2. Opća deklaracija o bioetici i ljudskim pravima[94]

Opća deklaracija o bioetici i ljudskim pravima donesena u listopadu 2005. godine, osvrće se na etička pitanja koje se odnose na medicinu, biološko antropološke znanosti i prateća tehnološka dostignuća ističući važnost ljudskog dostojanstva, ljudskih prava i temeljnih sloboda.[95] *Deklaracijom* UNESCO nema namjeru sadržajem sprječavati doprinos opće priznatim načelima bioetike kao što su ljudsko dostojanstvo, solidarnost, sloboda istraživanja, poštivanje privatnosti, povjerljivost, nediskriminacija, informirani pristanak, integritet istraživanja i intelektualno poštenje. *Deklaracija* kao instrument bioetike želi podići svijest, razinu informiranosti, obrazovanja i javne rasprave.[96] Ističe se važnost poštovanja ljudskog dostojanstva, ljudskih prava i temeljnih sloboda, s čim u skladu interesi i dobrobiti pojedinca imaju prednost nad interesom znanosti i društva u cjelini. Jednako se

---

[91] Usp. UNIVERSAL DECLARATION ON THE HUMAN GENOME AND HUMAN RIGHTS, UNESCO's 29th General conference, čl. 2.
[92] Usp. *Isto,* čl. 5.
[93] Usp. Gordana PELČIĆ, Anamarija GJURAN COHA, UNESCO, Bioetika i dijete, 64.
[94] UNIVERSAL DECLARATION ON BIOETICS AND HUMAN RIGHTS, UNESCO's General Conference, (19. X. 2005.) u: http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001428/142825e.pdf#page=80 (8. II. 2018.)
[95] Usp. Gordana PELČIĆ, Anamarija GJURAN COHA, UNESCO, Bioetika i dijete, 65.
[96] Usp. UNIVERSAL DECLARATION ON BIOETICS AND HUMAN RIGHTS, UNESCO's General Conference, čl. 1-5.

tako promiče važnost poštivanja autonomije pojedinca u donošenju odluka, preuzimanja odgovornosti za odluke, bez osvrta na autonomiju maloljetnih osoba.

Deklaracija ističe važnost postupanja u skladu sa zaštitom interesa i prava osoba koje nisu samostalno sposobne donijeti odluku. U slučaju osoba koje nisu sposobne dati pristanak u postupcima istraživanja i primjene medicinske prakse, pristanak se mora dobiti u skladu sa zakonom. Istaknuta je i važnost uključivanja iste osobe u što većoj mjeri u donošenje odluke o pristanku kao i odluke o povlačenju pristanka. Spomenuti je dio iznimno važan u zdravstvenoj zaštiti djece, kao i u uključivanju u istraživanje jer predviđa aktivno sudjelovanje djece u procesu odlučivanja o njihovu zdravlju. [97]

Opća deklaracija o bioetici i ljudskim pravima svakoj osobi priznaje pripadajuća prava i slobode u njima sadržane, jednako kao što djetinjstvu priznaje posebnu skrb. U svjetlu *Konvencije o pravima djeteta*[98] ističe zadatak države stranke koja treba poduzeti sve mjere u provedbi njezinih načela. Osobito je važno istaknuti potrebu usklađivanja zakona vezanih za prava djece u zdravstvenoj zaštiti i u istraživanjima.

1.3. Definicija i status djeteta u međunarodnom pravu

Prava djece predstavljaju dio globalnog javnog poretka, a međunarodni i europski dokumenti idu u smjeru unificiranja pravnog i statusnog položaja djeteta. Međunarodno pravo povezano s djetetom najbolje je razumljivo kad se razmotre postavke koje se podrazumijevaju pojmovima djetinjstvo i dječja prava. Spomenuti se pojmovi čine jasni i jednoznačni, no dublje promišljanje otkriva njihove sporne konotacije. Djetinjstvo pretpostavlja svojevrsno razumijevanje bivanja djetetom, što logično implicira postojanje odrasle dobi. Dječja prava podrazumijevaju pozadinu okvira poznavanja ljudskih prava iz kojih proistječu prava djeteta kao njihov integralni dio.[99]

U govoru o djetetu i djetinjstvu, važno je determinirati pojmovi okvir djetinjstva ili barem odrediti njegove moguće granice. Djetinjstvo je socijalni konstrukt, jednako kao i zrelost ili starost te arbitrarnost definicije ne može negirati njezino postojanje, kao ni posebna prava koja pripadaju dobi djetinjstva. Sukladno tomu, ključna je i kritična definicija djetinjstva u međunarodnom pravu jer su njime determinirana specifična prava pridodana ili

---

[97] Usp. Gordana PELČIĆ, Anamarija GJURAN COHA, UESCO, Bioetika i dijete, 65.
[98] Usp. CONVENTION ON THE RIGHTS OF THE CHILD, General Assembly resolution of United nations, (20. XI. 1989.), čl. 2.
[99] Usp. Trevor BUCK, *International Child Law,* New York, 2014., 1.

pripadajuća statusu djetinjstva te pravne lijekove koji su dostupni djetetu kao pripadniku iste kategorije.[100]

1.3.1. Definicija djeteta u međunarodnom pravu i europskom zakonodavstvu

U pravnoj terminološkoj determinaciji djeteta, odnosno djetinjstva koje bi okvirno uredilo i pojam djeteta, teoretičari smatraju ključnima dvije točke, početak kraj djetinjstva. Europsko zakonodavstvo, odnosno Europski sud za ljudska prava nikad konkluzivno nije determinirao početak djetinjstva, kao ni minimalnu dobnu granicu zaštite unutar djetinjstva. Konkretno definiranje nije izgledno budući se termin dijete, za razliku od pojma svatko, uglavnom pojavljuje u člancima u kojima definiranje pojma dijete ne predstavlja sržni problem. Europski je sud više usmjeren na rješavanje temeljnih pitanja konkretnih pojedinačnih slučajeva, osobito u postizanju veće dobrobiti za djecu kao skupinu.[101]

Rasprava o definiciji djeteta u međunarodnom okviru postavila je pitanje što je dijete te je u prvi mah uočljiv dehumanizirajući pristup i stav spram djeteta. Autori predlažu prikladnije postavljeno pitanje tko je dijete, premda je to jednako umjetan konstrukt. Determinacija pojma dijete tradicionalno je opisivana komparativnom negacijom, primjerice dijete je pojedinac koji nije još odrasla osoba.[102]

U teoretiziranju pojma djetinstva i onoga što je njime obuhvaćeno, često se polazilo od načina na koje je povijest konceptualizirala djetinjstvo te od teorija o razvoju djeteta, s izrazitim utjecajem konstruktivističkog poimanja djetinjstva iz sociologijske perspektive. Na taj način nije moguće u potpunosti obuhvatiti pojam djetinstva bez razumijevanja društvenog pristupa formuliranju i razvoju socijalne politike u pitanjima vezanima uz dijete.[103] Pristup koji konstruira socijalnu politiku povezanu s djetetom odrazit će destilirano društveno poimanje djeteta i načina na koji ga smješta u cjelokupni društveni poredak. Na međunarodnoj razini, isto može biti promatrano kroz Dječji fond Ujedinjenih naroda, na regionalnoj razini, primjerice Europe isto se može uočiti promatrajući ključne institucije, poput Vijeća Europe ili Europske unije unutar kojih je moguće pronaći institucije koje postaju aktivni sudionici u poboljšanju položaja djeteta. Konačno, na nacionalnoj ili

[100] Usp. Geraldine VAN BUEREN, *The international Law on the Rights of the Child,* 32.
[101] Usp. Geraldine VAN BUEREN, *Child Rights in Europe. Convergence and Divergence in Juridical Protection,* 51.
[102] Usp. Geraldine VAN BUEREN, *The international Law on the Rights of the Child,* 33.
[103] Usp. Trevor BUCK, *International Child Law,* 14.

državnoj razini[104], aktivitet vlade unutar resora relevantnog ministarstva, uz pomoć dodatnih organa vlade i dobrovoljnih društava moći će implementirati politiku strategija i operativnih mjera preuzetih iz ponuđenog modela.[105]

Prvo referiranje na početak djetinjstva u međunarodnom pravu nalazi se u preambuli *Deklaracije o pravima djeteta* iz 1959., u kojoj je „dijete zbog svoje tjelesne i intelektualne nezrelosti potrebno posebne zaštite i brige, uključujući i odgovarajuću pravnu zaštitu, prije kao i nakon rođenja"[106]. Deklaracija Lige naroda iz 1924., očigledno je ispustila ili smatrala nepotrebnim definirati poimanje djeteta.

1.3.1.1. Određenje pojma dijete definicijom početka djetinjstva

Kritična se točka definiranja nalazi u poimanju početka djetinjstva i njome se determinira poimanje djeteta. *Deklaracijom o pravima djeteta* iz 1959. spomenuto pravo djeteta na njegu, brigu i zakonsku zaštitu i prije rođenja, definiralo je granicu početka djetinjstva, pozicionirajući je na trenutak začeća. Zakonske implikacije koje su iz tog proizišle izazvale su reakcije čiji je rasplet inkorporiran u tekstove kasnijih međunarodnih dokumenta.

I Europski sud za ljudska prava razmatrao je problematiku početka djetinjstva u kontekstu prava na život te je i europsko zakonodavstvo, kao i međunarodno, uočilo poteškoće oko njegova definiranja.[107]

Ako djetinjstvo započinje trenutkom začeća, djetetovo neotuđivo pravo na život sadržano u članku 6. stavku 1. *Konvencije o pravima djeteta* i u drugim međunarodnim ugovorima, započinje trenutkom začeća. Pragmatično primijenjena ova teza bi označavala kako je pobačaj zabranjen međunarodnim pravom. Uzročno posljedična veza utječe i na

---

[104] Usp. *Isto,* 17.

[105] Usp. *Isto*, 15., Međunarodno pravo uočava ključni upravljački program u formuliranju socijalne politike bliske djetetu u društvu koje snažno percipira i potiče odnos između države i obitelji. U modelima mogućih odnosa koji se kreću između autoritarnog stava države spram obitelji koju ograničava i brani joj određena ponašnja sve do popustljivog modela koji u obitelji vidi privatnu stvar neprikladnu za zakonsko uplitanje, najprikladniji je model na razmeđu krajnosti. Država je u takvom odnosu potpora obitelji u samostalnom odlučivanju za najbolji interes djeteta ili nadomjestak za obitelj ako ona zakaže. U tom slučaju državi rastu dužnosti u ublažavanju nastalih šteta.

[106] Usp. DECLARATION OF THE RIGHT OF THE CHILD, General Assembly Resolution (20. XI. 1959.), Preambula, paragraf 9., u: https://www.unicef.org/malaysia/1959-Declaration-of-the-Rights-of-the-Child.pdf (7. II. 2018.) čl. 1.

[107] Usp. Geraldine Van BUEREN, *Child Rights in Europe. Convergence and Divergence in Juridical Protection,* 52.

druga prava kao što su privatnost i zdravlje, na koja je jednako tako primijenjeno shvaćanje djeteta od trenutka začeća sa svim implikacijama koje za sobom povlači.

Države su podijeljene oko spomenute problematike početka djetinjstva, te nije moguće pomirenje jednostavnom podjelom međunarodnog ugovora. Neke države stranke[108] smatraju kako početak djetinjstva uključuje cijelo razdoblje od trenutka začeća; druge to razdoblje ograničavaju na točno određeno razdoblje u utrobi majke, dok neki smatraju početak djetinjstva djetetovim rođenjem.[109] Delegacije pojedinih zemalja tvrdile su kako se treba napustiti svaki pokušaj utvrđivanja početka djetinjstva te kako treba usvojiti formulacije kompatibilne sa širokim rasponom formulacija nacionalnih zakonodavstava u dotičnom predmetu.[110]

Pitanje početka života u nekim državama seže duboko u njihov identitet, te je primjerice prilikom izrade preambule *Konvencije o pravima djeteta*, u prvom čitanju Sveta Stolica, zajedno s Irskom i drugim delegacijama, predložila uvrštavanje u konačnu verziju *Konvencije* završne riječi članka 4. *Deklaracije o pravima djeteta*, uključujući i eksplicitnu formulaciju „prije rođenja".[111]

Delegacije koje su iznijele prijedlog izjavile su kako bi takva formulacija trebala biti prihvatljiva svim državama, od kojih mnoga domaća zakonodavstva štite neotuđiva prava nerođenima. Oponenti iznesenih prijedloga argumentirali su činjenicom velikih razlika u nacionalnim zakonodavstvima u problematici pobačaja, što bi onemogućilo države u ratifikaciji i provedbi Konvencije. Kompromis koji je postignut u formuliranju preambule donio je referiranje na tekst Deklaracije, ali bez spominjanja specifičnog paragrafa, odnosno bez isticanja točnog vremenskog okvira unutar kojeg je država potpisnica dužna pružiti djetetu skrb, njegu i pomoć.[112]

Točka u kojoj je međunarodno pravo prepoznavalo početak djetinjstva također se pojavila tijekom izrade nacrta članka 1. *Konvencije*, članka koji pokušava definirati tko je dijete. Maroko je uspješno predložio kako se originalni nacrt članka 1. koji definira dijete, a uključivao je frazu od trenutka rođenja, treba izbrisati. Stoga, članak 1. Konvencije sada započinje definicijom „U svrhu na koju se ova Konvencija odnosi, dijete označava svaku

---

[108] Vidi: Mira ALINČIĆ, Ana BAKARIĆ-ABRAMOVIĆ, Dubravka HRABAR, Dijana JAKOVAC-LOZIĆ, Aleksandra KORAĆ, *Obiteljsko pravo,* Zagreb, 2001., 250., Primjerice, u slučaju Republike Hrvatske, Obiteljskim je zakonom stjecanje prava na život djeteta determinirano njegovim rođenjem. „Pravo na život djetetu pripada njegovim rođenjem."
[109] Usp. Geraldine VAN BUEREN, *The international Law on the Rights of the Child,* 33.
[110] Usp. Sharon DETRICK, *A commentary on the United Nations Convention on the Rights of Child,* 54.
[111] Usp. Geraldine VAN BUEREN, *The international Law on the Rights of the Child,* 33.
[112] Usp. *Isto*.

osobu mlađu od 18 godina, osim ako se zakonom koji se primijenjuje na dijete granica punoljetnosti ne odredi ranije."[113] Umetanje termina dijete i osoba[114] na prvi se pogled čini od pomoći u definiranju, dok daljnje istraživanje uviđa kako korištenje obaju termina ne unosi u tekst nikakvu dodatnu jasnoću. Sveta Stolica je, podržana od brojnih država, bezuspješno pokušala uputiti na istu poveznicu u samom članku 6. stavku 2. *Konvencije o pravima djeteta* u tekstu o življenju i razvoju djece. Argument Svete Stolice bio je usmjeren na činjenicu ako bi pobačaj bio dopušten, djeca bi bivala lišena prava na život i razvoj.

Konvencija o pravima djeteta, konačno, ne ograničava države potpisnice u određivanju i ujednačavanju s domaćim nacionalnim zakonodavstvima točke koje se odnose na priznavanje početka djetinjstva.[115]

Trenutna definicija djeteta prema *Konvenciji* je, kako je ranije spomenuto, svaka osoba ispod 18 godina. S obje strane omeđenog dobrog raspona, s jedne strane devet mjeseci prije rođenja i s druge strane godine do 18 i iznad, biološke i medicinske znanosti zahtijevaju novo osvježeno promišljanje o čl. 1. koji donosi definiciju djeteta.[116]

Odbor za prava djeteta, ekspertno ugovorno tijelo ovlašteno za interpretaciju i primjenu *Konvencije o pravima djeteta*, sukladno usvojenom tekstu u kojem se ne spominje fraza prije rođenja, niječe pravo na život embriju.[117] Desetljećima se nije osvrtalo na tekst preambule *Deklaracije o pravima djeteta* iz 1959. godine koja izjavljuje kako dijete treba posebnu zaštitu i brigu, uključujući i odgovarajuću zakonsku zaštitu, prije kao i nakon rođenja.[118]

Sukladno definicijama *Konvencije o pravima djeteta*, na državama potpisnicama je determinacija početka djetinjstva u njihovim partikularnim zakonodavstvima, što sugerira kako je državama prepuštena determinacija života kao takvoga. Spomenuta se dva problema moguće preklapaju, ali oni su u međunarodnom zakonodavstvu odvojeni, budući je glavninu međunarodnih prava djeteta nemoguće aplicirati na razdoblje u utrobi. Dotaknuta

---

[113] CONVENTION ON THE RIGHTS OF THE CHILD, General Assembly resolution of United Nations, čl. 1.

[114] Engleski izvornik teksta Konvencije glasi *human being,* u značenju ljudskog bića, što je u hrvatskom prijevodu zaokruženo pojmom *osoba.*

[115] Usp. Geraldine VAN BUEREN, *The international Law on the Rights of the Child,* 33., U dokazu teze stoji činjenica kako je Argentina dodala prilikom ratifikacije *Konvencije* način interpretacije članka 1. donoseći tekst „kako dijete označava svaku ljudsku osobu od trenutka začeća". Sveta je Stolica snažno, iako indirektno poduprla ovakav pristup.

[116] Usp. Michael FREEMAN, *The Future of Children's Rights,* 17.

[117] Usp. Rhonda COPELON, Christina ZAMPAS, Elizabeth BRUISE, Jacqueline DEVORE, *Human Rights Begin at Birth. International Law and the Claim of Fetal Rights*, 122.

[118] Usp. Michael FREEMAN, *The Future of Children's Rights,* 18.

problematika ne može se svesti isključivo na puku provedbu, nego je i svojevrsni komentar na prirodu prava.

Rukovodeći se činjenicom kako Odbor za prava djeteta nije juridičko tijelo, relativno je vjerojatna pretpostavka kako će se ono nužno morati suočiti s pitanjem pobačaja. Ipak, uzimajući u obzir početak djetinjstva kao kritične točke, moguće je pretpostaviti isplivavanje spomenutog pitanja u vezi s državama potpisnicama propisa o reproduktivnim tehnologijama.[119]

1.3.2. Međunarodni pravni status djeteta

Status kojeg svaki pojedinac ima, označava položaj kojeg zauzima unutar socijalnog i političkog tkiva društva, a pritom je svaki položaj omeđen rasponom prava i odgovornosti. Okvir prava i odgovornosti nalazi se u međuovisnom položaju više čimbenika, kao što su društvena, politička, ekonomska, ideološka situacija itd. Društveni se položaj djeteta tijekom povijesti mijenjao i unaprjeđivao i, sukladno tomu, tijekom povijesti dijete je ponajprije bilo priznato pred nacionalnim ili državnim zakonom, a kasnije i pred međunarodnim zakonom kao zakonska osoba, subjekt ili nositelj prava. U okviru međunarodnog zakona, *djeca* su jedinstvena kategorija kojoj se takva promjena statusa dogodila na dvije razine.[120]

Prije svega, države su priznale specifičan status koji pripada djetinjstvu koji se stupnjevito mijenjao tijekom povijesti. Drugotna je činjenica kako se unutar spomenutog statusa, sada prepoznatog člankom 5. *Konvencije o pravima djeteta*[121], zajedno s djetetovim rastom i sazrijevanjem povećava njegova sposobnost ostvarivanja izbora i kontrole nad vlastitim životom. Ipak, ni *Deklaracija Opća prava djeteta* iz 1924. kao ni *Deklaracija o pravima djeteta* iz 1959., nisu se uspjele inkorporirati kao opće pravno načelo i definirati zakonski status djeteta.[122]

U determinaciji međunarodnog pravnog statusa djeteta, dijete uživa veći stupanj od onog kojim je smatrana odrasla osoba kao objekt, odnosno više u definiciji subjekta međunarodnog prava. Koncept međunarodnih dječjih prava, jednako kao i prava žena, čine se kao izazov pretpostavci koja smatra kako je zakon po sebi neutralan i objektivan. Unatoč tomu što ne postoji univerzalna jurisprudencija, raste broj komentatora koji tvrde kako je međunarodni zakon kao i nacionalni zakon u temeljima dio rodnog sistema.

---

[119] Usp. Geraldine VAN BUEREN, *The international Law on the Rights of the Child,* 35.
[120] Usp. *Isto*, 35.
[121] Usp.CONVENTION ON THE RIGHTS OF THE CHILD, General Assembly resolution of United nations, čl. 5.
[122] Usp. Geraldine Van BUEREN, *The international Law on the Rights of the Child,* 51.

Pretpostavka od koje se tradicionalno polazilo u međunarodnom pravu jest kako su unutar obitelji prava žena i prava djece paralelni termini, odnosno približno sukladni. Presumpcija glasi ako su osigurana prava žene, pretpostavlja se kako su osigurana i prava djeteta. Međutim, ista konstatacija ostaje otvorena izazovima i raspravama. Nedvojbeno su članovi obiju spomenutih društvenih skupina dijelili sličnu povijest u kojoj su i jedni i drugi bili ili nastavljaju biti obilježeni sličnim kulturalnim stigmama i društvenim tabuima koji ih ocjenjuju kao pasivne i sekundarne članove.[123]

1.3.2.1. Poimanje prava djeteta u okviru međunarodnog prava

Moderni razvoj međunarodnog zakonodavstva o ljudskim pravima od svojih je početaka pokazivao interes u zaštiti i stvaranju uvjeta za dobrobit djece. U okviru najranijih dokumenata impliciralo se dijete kao pasivni objekt brige, nasuprot aktivnom subjektu sposobnom isticati vlastita prava u odnosu s drugima.

Prvi teoretičari već u razdoblju Prvog svjetskog rata promicali su ideje kako se dijete ne može ispravno shvatiti, pa ni voljeti ukoliko izostaje percepcija o djetetu kao odvojenom ljudskom biću s neotuđivim i neodvojivim pravom na rast i razvoj u cjelovitu osobu. Anticipacija je to kasnijeg zalaganja za prepoznavanje i priznanje djetetove autonomije.[124]

Namjera *Deklaracije Opća prava djeteta* iz 1924. godine nije bila stvaranje obvezujućeg ugovora već samo kreiranje rukovodećih načela za one koji rade na području dobrobiti djeteta u okviru međunarodnog zakona. Ona odražava paternalističku perspektivu spram djetetove dobrobiti, u kojoj odrasli imaju potpunu kontrolu nad sudbinom djeteta. Moderna perspektiva ljudskih prava nastala u poslijeratnom razdoblju podigla je razinu brige za prava djeteta. Očituje se to i u razvoju tekstualnih formulacija međunarodnih dokumenata koja su se ticala poboljšanja kvalitete života djece.[125]

1.3.2.2. Prava djeteta - moralna i zakonska

Korisno je naznačiti preliminarnu razliku između pozitivnih zakonskih prava djeteta i njegovih moralnih prava, koja se tiču djetetova prenatalnog razdoblja. Glavnina država rado priznaje zakonska prava djeteta koja se odnose na osnovne tehničke uvjete, razdoblje školovanja, socijalne i političke elemente, u čiji prilog svjedoči gotovo univerzalno

[123] Usp. *Isto,* 52.
[124] Usp. Michael D. A. FREEMAN, *The Moral Status of Children. Essays on the Rights of the Children,* 49.
[125] Usp. Trevor BUCK, *International Child Law*, 22-23.

ratificirana *Konvencija o pravima djeteta*. Kontroverze oko dječjih prava uglavnom su vezana uz dublja temeljna pitanja o postojanju fundamenta za moralna prava djeteta, od same definicije djeteta preko pravne zaštite za vrijeme intrauterinog razvoja, subordiniranosti u sukobu prava žene i nasciturusa kad se treba donijeti odluka o dominantnom pravu glede slučajeva pobačaja itd. U tom kontekstu se postavlja i sljedeća problematika, ako bi majka poželjela pobaciti dijete, može li joj zakon zabraniti taj čin? Može li se zapovjediti majci imati dužnost nositi vlastito dijete? Dijete koje s jedne strane nema opciju fetalnog razvoja nego isključivo u organizmu u kojem je začeto, s druge strane majka koja ima pravo na vlastiti odabir i samoodređenje. Prema tome, jasno možemo u ovom primjeru osjetiti napetost između nedefiniranog statusa djeteta prije njegova rođenja i antropološke pretpostavke koja majku uzima kao subjekt čija je slobodna volja ultimativna i jedina prihvatljiva. Prema nekim autorima, činjenica kako djeci pripadaju pozitivna prava, ne postavlja pitanje imaju li ona ili trebaju li imati, ujedno i moralna prava.[126]

Medicina kao znanost, promatra nerođeno dijete kao pacijenta, u tom kontekstu intervencije u fetalnom stadiju ploda su intervencije nad pacijentom. „Fetus je isto toliko pacijent kao i bilo koja druga osoba, jedino je *in utero*. Zbog toga je spominjanje fetusa kao pacijenta posve uobičajeno u obimnoj literaturi i praksi fetalne medicine".[127] Neusklađenost u pristupanju se očituje i u sferi kaznenog zakona kada kao argument u izricanju kazne za ubojstvo trudnice, smatraju kao otegotnu okolnost i kvalificiraju ga kao osobito tešku tjelesnu ozljedu u članku 119., st. 1. i 2. Time rade distinkciju nad djelom koje je počinjeno nad trudnicom i smještaju ga u kategoriju osobito teških tjelesnih ozljeda pripisujući mu veću moguću zatvorsku kaznu.[128]

Dvije su temeljne rasprave, moralna i filozofska, na kojima teoretičari temelje svoju polemiku o ideji dječjih prava. Prije svega, teoretski okvir koji poznaje izbor i volju, odnosno teorije o pravima. Ponuđena teorija pretpostavlja kako će osoba koja se poziva na vlastita prava imati izbor kada će moći ostvariti vlastita prava ako to želi. Pretpostavka je kako djeca u različitoj kronološkoj dobi i uzrastu nisu kapacitet niti kompetentni za ostvarivanje takvog izbora u svim okolnostima, što dovodi u pitanje njihovu mogućnost bivanja nositeljima prava uopće.[129]

---

[126] Usp. *Isto*, 23.
[127] Dubravka HRABAR, Pravo na pobačaj. Pravne i nepravne dvojbe, 827.
[128] HRVATSKI SABOR, KAZNENI ZAKON, Narodne novine, 125/2011, čl. 119, st. 1; 2, u: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/ 2011_11_125_2498.html (7. II. 2018.)
[129] Usp. Trevor BUCK, *International Child Law,* 24.

Ako se premisa posjedovanja prava nalazi u činjenici kako je nositelj prava sposoban i kompetentan donijeti spomenuti izbor, iz istoga može proizaći, barem u slučajevima u kojima je jasno kako djetetu nedostaje kompetencija za izbor, kako se dijete ne može opisati kao nositelj prava.[130] U tom kontekstu zakonodavac je onaj koji preuzima dužnost zastupanja nezaštićenoga omogućujući mu nesmetan razvoj. U odgovoru Ustavnog suda Savezne Republike Njemačke, na zahtjev za dodatno tumačenje ustavnosudske odluke st. 2, čl. 2, koja se tiče pojma „svatko“, u konstrukciji izjave kako svatko ima pravo na život i tjelesni integritet, utvrđuje kako termin „svatko” ima gotovo isti ili jednak opseg kao i svako u smislu ljudskog bića, odnoseći se na čovjeka. U presudi BVerfGE 39[131], 1 od 25. veljače 1975., Savezni se ustavni sud Savezne Republike Njemačke u nekoliko navrata izjašnjava kako taj pojam obuhvaća i nerođeno dijete.[132]

Stoga kao zaključak te odluke Sud utvrđuje kako je “život ploda zaštićen za cijelo vrijeme trudnoće, on ima načelno prvenstvo nad trudničinim pravom na samoodređenje i ne smije biti doveden u pitanje ni u jednom određenom razdoblju”. Ustav obvezuje državu na zaštitu ljudskoga života. Ljudski život obuhvaća i nerođeni život. I nerođeni život ima zaštitu države. Ustav zahtijeva od države zaštitnički stav nad životom, poglavito od protupravnih uplitanja drugih. Ista obveza ima osnovu u Ustavu koji državu izrijekom obvezuje na poštovanje i zaštitu ljudskoga dostojanstva. I nerođeni ljudski život, a ne samo ljudski život nakon rođenja ili nakon oblikovanja osobnosti ima ljudsko dostojanstvo. Time se potvrđuje kako ljudsko dostojanstvo ne može postojati izvan osobe.[133] Obveza zaštite nerođenoga života odnosi se na svaki pojedinačni život, a ne samo na ljudski život općenito.

Njezino ispunjenje jedna je od osnovnih pretpostavki uređenoga života u državi. Njoj podliježu sve državne vlasti, odnosno država u svim funkcijama, a posebno zakonodavna

---

[130] Usp. *Isto,* 24., Određeni autori smatraju kako spomenuto stajalište o tome kako je dijete premalo i inkompenentno u potvrdi vlastitih prava što otklanja status nositelja prava, ima neatraktivnu logiku. Ako se isti princip primijeni na osobu s teškim psihičkim oštećenjem ili invaliditetom, spomenuta neatraktivna logika biva prokazana.

[131] Vidi: GERMAN CONSTITUTIONAL COURT, BVerfGE 39,1 - Schwangerschaftsabbruch I, u: http://www.hrcr.org/safrica/life/39bverfge1.html (13.9.2019.), Savezni ustavni sud Republike Njemačke je presudom od 25. veljače 1975. (BverfGE 39, 1), dvije godine nakon glasovite presude Vrhovnog suda SAD-a Roe v. Wade, smatrao kako poštovanje ljudskog dostojanstva zahtijeva kriminalizaciju pobačaja, ukoliko nije opravdan imperativima razloga nazvanim indikacijama. U prvoj točki presude sud zaključuje kako je život koji se razvija u majčinoj utrobi samostalno pravno dobro i pod zaštitom Ustava (čl. 2. st. 2. rečenica 1., čl. 1. st. 1. Temeljnog zakona SR Njemačke). Pritom obvezom države smatra zabraniti izravno miješanje države u život koji se razvija te zahtijeva od države taj život zaštititi i potaknuti. Obvezom države, u drugoj točki smatra i zaštitu života koji se razvija i u odnosu na majku. Trećom točkom sud daje životu ploda koji se razvija prednost pred pravom trudnice na samoodređenje tijekom cijele trudnoće.

[132] Usp. Dubravka HRABAR, Pravo na pobačaj. Pravne i nepravne dvojbe, 800-801.

[133] Usp. Dubravka, HRABAR, Deontološka prosudba ljudskog dostojanstva u obiteljskom pravu, u: *Bogoslovska Smotra* 77 (2007.) 7, 29-42., 35.

vlast. Obveza zaštite odnosi se i na opasnosti koje dolaze od drugih ljudi, a obuhvaća zaštitne mjere s ciljem sprječavanja stanja nužde ili pomaganje u stanju nužde koje nastaje kao posljedica trudnoće te obuhvaća i pravne pretpostavke takvih mjera."[134]

1.4. Prava djeteta u sudskoj praksi suda Europske unije

Donošenje raznih međunarodnih, a tako i europskih dokumenata, ima za cilj prihvaćanje i unificiranje položaja djeteta u svim zemljama, kako u teoretskoj, tako i u pravnoj praksi.

Uloga je Europske unije pronaći strategiju i omogućiti što bolju zaštitu prava djeteta. Zadatak je to tijela Vijeća Europe, na čije se dokumente Europska unija oslanja, a koje u ratifikaciji s državama članicama i ratifikacijom određenih konvencija o pravima djeteta postiže ujednačen standard u zaštiti pojedinih prava. Osim teoretskog prihvaćanja prava djeteta, Europska unija donijela je cijeli niz dokumenata koji se odnose na pravni status djeteta pred sudom. Iako se Europska unija bavi pitanjima djeteta samo na prilično neobvezujućoj razini, osjetna je nakana u zalaganju za isti položaj djeteta u svim zemljama članicama.[135]

Činjenicom što su prava djeteta integralni dio pravnog područja obiteljskog prava koje je u zemljama članicama nerijetko odraz vlastite kulture i ambijenta, spomenutu je materiju iznimno teško podložiti promjenama. Dječja prava nisu u fokusu Europske unije jer njihovo uređenje ne podliježe temeljnom ugovoru o njezinu funkcioniranju. Prava djeteta kao i neka druga prava tek su doseg kulturološkog pitanja pojedine države te je njihovo prihvaćanje na deklarativnoj ili normativnoj razini isključiv i nezaobilazan zahtjev. Europski sud u tom kontekstu ne rješava pitanja prava djece, nego ih na neki način harmonizira. Države članice su ujedno i potpisnice raznih konvencija Vijeća Europe i Haške konvencije za međunarodno privatno pravo i na taj način formiraju europsko pravo koje se odnosi na djecu.[136]

---

[134] Dubravka HRABAR, Pravo na pobačaj. Pravne i nepravne dvojbe, 801., Vidi u: E. ŠARČEVIĆ, J. SCHWABE, J.; S. R. ROOS, et al., *Izabrane odluke njemačkog Saveznog ustavnog suda,* Berlin, 2009., 162.
[135] Usp. Dubravka HRABAR, Nova procesna prava djeteta - europski pogled, u: *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske*, 4 (2013.) 1, 65-76, 65.
[136] Usp. Dubravka HRABAR, Nova procesna prava djeteta - europski pogled, 66.

1.4.1. Dokumenti Europske unije o pravima djece

Na samom početku važno je spomenuti kako dokumenti Europske unije ne sadrže jednaku pravnu snagu i obvezatnost. Njihova je narav više deklaratorne i savjetodavne prirode jer preporučuju pojedinim državama na koji način organizirati vlastite pravne sustave u korist bolje zaštite djece. Važniji dokumenti Europske unije koji govore o pravima djeteta su *Bruxelles II bis, o području roditeljske skrbi* iz 2003., *Smjernice za promicanje prava i zaštitu djece* iz 2007., *Strategija o pravima djece* iz 2009., *Povelja temeljnih prava EU* iz 2010., *Ugovor o Europskoj uniji* iz 2010., *Agenda o pravima djece* iz 2011.[137]

Važno je osvrnuti se na dokument Vijeća Europe, *Strategiju Vijeća Europe za prava djeteta za razdoblje od 2016. do 2021.*, u kojem se u točki 1. Uvoda u dokument ističe kako je prioritet Vijeća Europe da „štiti i promiče ljudska prava, uključujući prava djeteta"[138], misleći pritom na sljedeće razdoblje predviđeno dokumentom. Dokument je izričito intoniran u svrhu ostvarenja socijalnih predispozicija normalnog razvoja djeteta u okolini. No, u kontekstu govora o početku života spomenuti dokument pravo na život, opstanak i na razvoj komentira aklamacijom kako „djeca imaju prirodno pravo na život i zaštitu od nasilja i samoubojstva. Pojam razvoja treba tumačiti u najširem smislu, time što obuhvaća djetetov fizički, mentalni, duhovni, moralni, psihološki i socijalni razvoj"[139]. Dokumenti Europske unije i Vijeća Europe, kako je razvidno pretendiraju u najopćenitijoj mjeri reflektirati svjetonazore društva, inicirajući pozitivne promjene koje imaju za cilj senzibilizirati sveukupnu javnost s određenom pitanjima, od kojih se neki razlažu u tekstu analize *Rješenja* Ustavnog suda RH broj U-I 60/1991 od 21. veljače 2017.

1.4.2. Procesna prava djeteta

Europska Konvencija o ostvarivanju dječjih prava iz 1996., predstavlja vrlo važan sporazum koji određuje položaj djeteta u sudskom postupku. Republika Hrvatska je ratificirala ovu konvenciju 2010., potpisavši ju ranije kao članica Vijeća Europe. Imajući u vidu njezine zahtjeve prilagodila joj je i svoje obiteljsko zakonodavstvo.[140] Republika Hrvatska je u prigodi ratifikacije u obliku *Izjave* imala obvezu naznačiti na koje će se

---

[137] Usp. *Isto,* 66-67.
[138] STRATEGIJA VIJEĆA EU ZA PRAVA DJETETA, ožujak 2016., br. 1., u: https://mdomsp.gov.hr/UserDocsImages/Vijesti2018/StrategijaVE-za-prava-djece-2016-2021_prijevod_HR.pdf (8. II. 2018.)
[139] STRATEGIJA VIJEĆA EU ZA PRAVA DJETETA, br. 1.
[140] Usp. Dubravka HRABAR, Nova procesna prava djeteta - europski pogled, 70.

obiteljsko-pravne predmete primjenjivati odluke *Konvencije*. Situacije u kojima je namjeravala primjenjivati Konvencijske odredbe, priložila je u izjavi „Postupak odlučivanja o roditeljskoj skrbi tijekom razvoda braka roditelja, postupak ostvarivanja roditeljske skrbi, mjere za zaštitu osobnih prava i interesa djeteta, postupak posvojenja i postupak skrbništva za maloljetne osobe."[141]

Dijete se smatra nezaštićenim subjektom u sudskom postupku, poradi svoje dobi i nezrelosti. *Konvencija* upućuje kako je potrebno zauzeti zaštitnički stav prema djetetu, bez obzira na status djeteta u postupku, dijete je središte postupka budući se nije u mogućnosti samo izboriti za vlastita prava. U tom slučaju sud omogućuje djetetu, u skladu s vlastitom dobi, izraziti svoje mišljenje. U postupku sud može imenovati i posebnog zastupnika u ulozi odvjetnika, čija je dužnost u sudskom postupku ponajprije uspostaviti komunikaciju s djetetom, upoznati ga s predmetom u koje je dijete involvirano te o mogućim ishodima procesa. *Konvencija* u sudskom postupku predstavlja dijete kao ovlaštenika novih prava i na taj način potiče i traži višu razinu zaštite i prava djece. Procesna pozicija djeteta vidljivo je promijenjena u odnosu na vrijeme prije donošenja Konvencije.[142]

„Područje zaštite djece i njihovih prava tek je u začetku kad je riječ o europskim dokumentima. Uočljiva su određena nastojanja posljednjih godina senzibiliziranja i okupljanja oko određenih problema koji su na europskome pravnom prostoru urgentni. No, dojam je kako postoji prilična konfuzija akata, koju uzrokuje nepostojanje ili nejasna strategija o primarnim ciljevima, modusima njihova ostvarenja i sagledavanju realnih mogućnosti. Europsko se zakonodavstvo, u najširem smislu riječi, oslanja na dokumente Vijeća Europe i različite konvencije globalnog karaktera. Iako je u obiteljskim predmetima nemoguće postići unifikaciju raznorodnih pravnih sustava, određene vrijednosti, bile one pravne ili društvene, postaju dio javnog poretka, a takva je situacija s pravima djece na europskome kontinentu. Problem predstavlja način na koji u različitim pravnim sustavima postići suglasje o konkretnoj zaštiti dječjih prava, odnosno pretočiti u život i pravo vrijednosti koje se nominalno štite."[143]

Kratkim pogledom na procesna prava djeteta uviđa se kako je pitanje definicije dijeteta i općenito tematika početka života izostavljena, te je na taj način ostavljen veliki manevarski prostor slobodnog tumačenja dokumenata, time i za sudsku improvizaciju. Pitanje definicije djeteta i početka života ključno je za ostvarivanje svih ostalih prava predviđenih i zaštićenih

[141] *Isto*, 71.
[142] Usp. *Isto,* 72–73.
[143] *Isto,* 74.

dokumentima. Govor o djetetu nigdje ne problematizira pitanje prenatalnog života, no time ga se ne isključuje iz potencijalne zaštite.

1.5. Suodnos prava djeteta – embrija i prava žene

Djeca su, jednako kao i žene, pripadnici osjetljive socijalne skupine te su nedovoljno zaštićeni. Kao takvi spadaju pod socijalnu skupinu za koju se nemali broj puta traže veća prava i bolji društveni položaj. Žene kao i djeca pozicionirani su unutar kulture koja je dominantno maskulinizirana što objašnjava nepovoljan položaj žene i djece kao građana društva.[144]

Promoviranje prava članova obiju skupina, kako je ranije naznačeno, često nailazi na konfrontaciju, odnosno povijesno shvaćano kao jednoznačnog u problematici suvremenog konteksta dobiva konotacije opozicije. Vidljivo je to osobito u sudskim postupcima vođenim pred državnim sudovima u kojima majka i djete postaju dvije suprotne strane u sudskom postupku. Poboljšanje statusa prava djeteta koje se odvijalo usporedno s poboljšanjem društvenog položaja i statusa prava žene, u jednom je dijelu povijesti međunarodnog zakonodavstva simultano poticano. Članak 25. *Opće deklaracije o ljudskim pravima* koji se specifično tiče djetinjstva kaže: „Majčinstvo i djetinjstvo imaju pravo na posebnu njegu i pomoć. Sva djeca, bilo rođena u braku ili izvan njega, trebaju uživati istu socijalnu zaštitu."[145]

Moderni i suvremeni kontekst razvoja ljudskih prava, unutar istog korpusa prava žene i prava djeteta, donio je polaritetnu podjelu konfrontirajući prava spomenutih dviju društveno ugroženih skupina, kao da bi porast prava jedne skupine ugrozilo prava druge.

Tako se stvara dojam kako se prava djeteta konfrontiraju s ograničenjima prava žene i reverzibilno, pojedina prava žene smatraju neki, direktno utječu na ostvarenje prava koja pripadaju djetetu. Problemska situacija ima nekoliko perspektiva, odnosno stajališta koja su raznorodna, jednako tako međusobno komuniciraju te su izraženi u različitim znanstvenim disciplinama.

Ne postoji procedura koja može promptno pomiriti pravo majke na odluku o prekidu trudnoće i pravo na život fetusa koji se nalazi u njoj, u slučajevima u kojima su isti u konfliktu. Određeni konteksti ograničavaju pravo na život fatusa. S jedne strane postoje

---

[144] Usp. Berry MAYALL, *Children's childhoods. Observed and Experienced,* 14.
[145] UNIVERSAL DECLARATION OF HUMAN RIGHTS, United nations General Assemby, Paris, (10. XII. 1948.), čl. 1., u: http://www.un.org/en/udhrbook/pdf/udhr_booklet_en_web.pdf (8. II. 2018.), 52.

stajališta koja drže kako su ograničenja prava embrija na život jednostavno granice istog prava, kako ne bi drugi članovi društva trpjeli kršenje vlastitih prava prilikom osiguravanja i očuvanja života embrija, dok s opozicijske strane upozoravaju na posljedice konflikta spomenutih dvaju prava.[146]

Unatoč široko rasprostranjenom nesuglasju oko kritičnog trenutka početka ljudskog života, dvije istaknute struje zauzimaju pozicije upravo u odnosu na poimanje kritičnog trenutka. Zagovornici stajališta koji drže kako se moralno značajni trenutak nalazi negdje između začeća i odrasle osobe te moralnost pobačaja određuju u ovisnosti o spomenutom trenutku, dok oni suprostavljenog mišljenja, moralnost čina pobačaja određuju u odnosu na trenutak začeća kojeg smatraju početkom života. Neupitno je i očito neslaganje oko ključne točke začeća. Različite polazne točke stajališta dovode do dijametralno suprotnih pretpostavki koje potom fetusu priznaju ili niječu status ljudske osobe i posljedično ženi prekid trudnoće odobravaju ili smatraju moralno pogrešnim.[147]

1.5.1. Koncept zakonskog prava embrija

Proteklih je nekoliko desetljeća znanstvena medicina dala ogroman doprinos spoznajama o izvorima opasnosti nerođenog djeteta. Izvori uključuju, iako nisu potpuno ograničeni, bolesti trudne žene, nuspojave medicinskih pripravaka koje konzumira, okruženje kemikalijama i zračenjima kojima je izložena, konzumiranje duhanskih proizvoda, alkohola ili ilegalnih narkotika tijekom trudnoće, sve do genetskog nasljeđa bioloških roditelja. Medicina u odgovoru na iste spoznaje pruža mogućnosti poništavanja ili ublažavanja potencijalnih štetnosti na razvoj embrija. Dosezi medicinskih znanosti omogućuju roditeljima pristup novom dijagnostičkom liječenju intrauterinim terapijama, sve do pobačaja u slučaju genetskih i drugih poremećaja. Spomenute izmijenjene okolnosti dovele su do promjena zakonskog sustava u odnosu na embrij, odnosno nerođeno dijete, kao rezultat brojnih rasprava između medicinskih djelatnika, pravnih stručnjaka i moralnih filozofa.[148]

---

[146] Usp. Elizabeth WICKS, *Right to Life and Conflicting interests,* New York, 2010., 174., Neki od prijedloga u razriješavanju konflikata dvaju prava smatraju kako se ne bi smjela koristiti moralna krivnja kako bi se balans jedne strane pomaknuo u prevagu druge. Predlažu utilitarističko rješenje koje bi bilo vođeno načelo spašavanja što više života, svjesni kako isto zapostavlja inherentnu vrjednost svakog ljudskog života. Usp. *Isto,* 150.

[147] Usp. Norman C. GILLESPIE, Abortion and human rights, u: *Ethics,* 87 (1977.) 3, 237-243., 237.

[148] Usp. Carl WELLMAN, *Medical Law and Moral Rights,* Harvard University, 2005., 70., Posljedice rastućih mogućnosti dijagnostike i medicinskog tretiranja problema nerođenog djeteta, mnogi argumentiraju kako se embriju trebaju pripisati zakonska prava na medicinsku zaštitu i njegu neovisno, ali u skladu s pravima majke. Noviji od ovih prijedloga proširenja zakona o medicinskoj zloporabi je prijedlog zakona koji predlaže

Slijedom spomenutog napretka tehnologije i medicinskih dosega, otvorila su se brojna pitanja vezana uz regulaciju odnosa začetog djeteta i trudnice. Medicina je odvojila embrij od trudne žene, smatrajući ga zasebnim entitetom, odnosno samostalnim pacijentom kojeg može dijagnostički i terapijski tretirati, neovisno o majci. Spomenute situacije potom su postale meritum pravnih rasprava zbog zakonskog uređenja istog pitanja, ali i moralnih disputa zbog moralne kategorizacije istog.[149]

Nameće se pitanje u kojoj mjeri konačno prepoznaje zakon embrij kao zakonsku osobu. Određeno zakonsko prepoznavanje embrija ili fetusa kao pravnog subjekta može se vidjeti u pojedinim presudama nacionalnih sudova, iz kojih se apstrahirajući pojedinosti može izvesti zaključak još uvijek neusuglašene i nejedinstvene sudske prakse.[150]

1.5.1.1.Potencijalna zakonska prava nerođenog djeteta

Pravo nerođenog djeteta englesko opće pravo stoljećima drži kao naslijeđenu pravnu stečevinu.[151] Potencijalna prava embrija proizišla ili naslonjena na postojeći zakonski okvir, autori su kategorizirali, predlažući zakonske sankcije u slučajevima zanemarivanja ili kršenja moralnih dužnosti spram nerođenog djeteta. U govoru o pravima predlagalo se uvođenje u zakonski sustav posebnih prava embrija, koja bi se odnosila na potpunu njegu i pravo na nezlostavljanje. Opseg spomenutih prava, prema nekim bi autorima, bila istodobno prednost i nedostatak.[152]

Ovakvim promišljanjima prethodi filozofska dilema o tome postoji li uopće konceptualna mogućnost koherentno pripisati prava embriju. Isto ovisi o poimanju koncepta prava samog promatrača. Neki su autori poput Harta smatrali kako je esencijalna funkcija zakonskih prava poštovanje izbora nositelja prava. No, ako je polazište teze ispravno, samo

---

pripisivanje embriju analogna prava spram roditelja, osobito njegove majke kako ne bi bilo subjekt roditeljske zloporabe ili kako mu ne bi bilo zanijekano pravo na liječničku njegu potrebu u očuvanju života i zdravlja.

[149] Usp. Carl WELLMAN, *Medical Law and Moral Rights,* 2-3.

[150] Usp. Gerard CASEY, *Born alive. The legal status of the unborn child in England and the U.S.A.,* Research Repository UCD, Dublin, 2005., 150., Primjerice, načelo koje je Englesko zakonodavstvo usvojilo u pogledu pravog statusa djeteta jest kako rođeno dijete može biti subjektom kriminala ili nasilja, te mu se mora protvrditi posjedovanje ljudske osobnosti. No, u istom opsegu zakonskih mjera ne čini se kako novorođeno dijete posjeduje stupanj osobnosti ništa značajnije, nego li je posjedovao kao fetus u utrobi, što je bio netom prije rođenja.

[151] Usp. Carl WELLMAN, *Medical Law and Moral Rights,* 70-71., Salmound govoreći o pravima embrija govori kako ništa u zakonu ne priječi čovjeka u posjedovanju prije nego li je rođen. Njegovo je pravo na vlasništvo kontigentno, budući se možda nikad neće ni roditi, te je isto ništa manje realno i prisutno pravo. Poziciju argumentira primjerom kako muškarac može pripisati imovinu na svoju ženu i djecu koja će se od nje roditi. Ili jednako tako može bezoporučno umrijeti i njegova će nerođena djeca naslijediti njegovu imovinu.

[152] Usp. *Isto,* 100., Prednost se odnosi na zakonski okvir koji bi bio dovoljan u pokrivanju i reguliranju različitih načina na koje neodgovorne žene potencijalno mogu prouzrokovati svojim potomcima ne nužnu patnju.

bi bića sposobna izabrati ili izvršiti izbor mogla biti nositelji prava. Spomenutom su stajalištu brojni oponirali, poput MacCormicka, pojašnjavajući kako teorija ne obuhvaća posve malu djecu i sugerirajući kako se esencijalna funkcija zakonskih prava nalazi u zaštiti interesa nositelja prava.[153] Treću je teoriju ponudio Feinberg kojom ističe kako je razlikovna komponenta prava činjenica kako ona daju nositelju temelj kojim može potraživati ili tvrditi izvršenje neke korelativne dužnosti. Dakle, nositelj prava može biti isključivo pojedinac koji je sposoban potraživati ili zahtijevati nešto.

Koncept prava je ipak mnogo širi. Autor Wellman oponira spomenutim teorijama nudeći vlastitu koju naziva teorijom dominacije prava, a kojom opisuje zakonska prava kao osmišljen sustav zakonskih pozicija koje daju ovlasti ili prednost nositelju prava pred nekom drugom strankom u slučaju potencijalne konfrontacije.[154]

Autor iste teorije komparira pravo djeteta koje njegovi roditelji ili autorizirani skrbnici mogu zakonski ostvariti u njegovo ime i prije nego li je ono potpuno sposobno za razumsko djelovanje. Propituje nadalje, ako zakon propisuje ovakvo zamjeničko posredništvo novorođenčadi, koji je razlog zbog kojeg se isto ne može pripisati i embrijima.[155]

Sudska praksa koja tumači zakonske odredbe jednako je neusuglašena. Primjerice, 1989. godine Vrhovni je sud Sjeverne Caroline odlučio kako nezakonito i svjesno ubojstvo živog fetusa nije ubojstvo prema zakonima te države. Sličnu je presudu donio Vrhovni sud iz Connecticuta 1986. godine kada je odbačen formalni zahtjev za nalogom za ubojstvo zbog ustrjeljivanja šestomjesečnog fetusa, tumačeći kako se fetus, makar živi, ne može smatrati ljudskim bićem.[156]

Sudskih slučajeva koji potvrđuju prava embrija ima u većem broju. U Minnesoti je muškarac koji je napao trudnu ženu i prouzročio smrt nerođenog djeteta osuđen za ubojstvo. Vrhovni su sudovi u Južnoj Carolini i Massachusettsu u obrnutoj sudskoj praksi ustvrdili kako je fetus osoba u kriminalnim i prometnim slučajevima. Vrhovi je sud Iowe ustvrdio kako je nerođeno dijete bilo članom obitelji i osoba na koju se odnosi polica osiguranja.[157]

---

[153] Usp. Carl WELLMAN, The concept of Fetal Rights, u: *Law and Philosophy,* 21 (2002.) 1, 65-93., 83-84.
[154] Usp. Carl WELLMAN, The concept of Fetal Rights, 85.
[155] Usp. *Isto*, 86., Koncept prava embrija zakonski je problematičan budući su zakonske implikacije često u dvojbi. Ako se priznaje kako nerođeno dijete ima pravo ne biti ozlijeđen nesavjesnim medicinskim postupanjem, isto bi značilo kako čak i za vrijeme dok je dijete u intrauterinim uvjetima, roditelj ili zakonski skrbnik bi mogao poduzeti zakonske akcije protiv liječnika u ime djeteta. To bi bilo koji sud suočilo s teškoćama u determinaciji egzistencije prije rođenja, opseg prenatalnih ozljeda itd.
[156] Usp. Bonnie STEINBOCK, *Life before birth. The moral and Legal Status of Embryos and Fetuses,* New York, 1996., 89.
[157] Usp. Bonnie STEINBOCK, *Life before birth. The moral and Legal Status of Embryos and Fetuses,* 90.

1.5.1.2. Embrij kao odvojeni pojedinac

Problematika djeteta koji postaje odvojeni pojedinac, odnosno zasebna individua može se promatrati s nekoliko aspekata. Sudska je praksa zabilježila slučajeve u kojima je sud utvrdio kako je embrij odvojeni entitet od žene te je postalo konstitucionalno za državu zaštititi prava embrija.[158]

Tradicionalni opći zakonski okvir dominantan u engleskom pravu i zakonu još uvijek smatra kako fetus, odnosno embrij nema odvojenu zakonsku osobnost; dok nije rođen živ, embrij nije zakonska osoba. Američko ustavno pravo jednako ne priznaje zakonski status osobe embriju. Ipak, konstitucionalno je za državu štititi embrij, što znači kako je embrij kategorija s drugim entitetima koji zakonski nisu smatrani osobama, ali su pod državnom zaštitom. Zagovornici stajališta koji embrij smatraju nepostojećom kategorijom pred zakonom, okreću perspektivu iz onoga što embrij jest prema onome što embrij čini. Mijenjajući tijelo majke, smatraju, kako embrij potvrđuje ženi ne samo pravo na prekid trudnoće, nego i pravo na pomoć države pritom.[159]

Sve do 1946. godine sudovi Sjedinjenih Američkih Država držali su kako nema odvojene ozljede djeteta sve dok nije rođeno. Ozljeda djeteta u utrobi smatrala se ozljedom dijela majke. Navedeno je stajalište posve u nesuglasju s spoznajama moderne medicine. Sudski slučaj u kojemu je prvi put prepoznata posljedica prenatalne ozljede iznjedrilo je odluku kojom se dijete smatra odvojenim pojedincem kada je sposobno biti odvojeno od majke i preživjeti. Dosljedno tome, dijete može biti odvojeno ozlijeđeno od kad je živo.

Nerođeno dijete nije samo dio majke, a životnost je dovoljan uvjet koji ga čini sposobnim za odvojenu ozljedu. Neki su sudovi priznali tvrdnju kako odvojena ozljeda može nastati čim je dijete začeto.[160] Ponuđeni argument pretpostavlja kako je oplođeno jajašce živi genetički individualizirani ljudski organizam i kako ostaje jednako individualan tijekom razvoja od zigote do embrija, fetusa i živog rođenog djeteta. Budući je genetski kod embrija različit od majčinog, ono je različita individua i može patiti od odvojene ozljede. A, obzirom da je ljudsko biće, ima sva prava koja zakon, u ovom konkretnom slučaju zakon SAD-a, pridaje ljudskoj osobi. [161]

---

[158] Usp. Donna L. Dickenson, *Ethical Issues in Maternal – Fetal Medicine,* Cambridge, 2002., 222.
[159] Usp. *Isto,* 226.
[160] Usp. Carl WELLMAN, The concept of Fetal Rights, 71.
[161] Usp. *Isto,* 72.

Suvremena eksperimentalna fetalna kirurgija, s druge strane smatra fetus i tretira ga kao primarni objekt zahvata. Fetus ili embrij u središtu je u nizu zahvata medicinske prakse, uključujući kirurgiju, nova istraživanja, tehnologiju reprodukcije i profesionalne interakcije. U spomenutim aspektima prakse, koji se međusobno preklapaju, fetus je postavljen kao ljudski akter u različitim oblicima, te se promatra i tretira kao zasebna ljudska osoba, neovisna od majke, što konačno i jest.[162]

1.5.1.3. Liječnička dužnost prema embriju – djetetu

Razmatrana pitanja dovode do teoretsko - zakonske dileme o trenutku kada liječnik duguje njegu djetetu, odnosno embriju. Dokazivanje o postojanju odvojene ili posebne ozljede embrija, samo je dio onoga što se o ozlijeđenom djetetu mora ustanoviti u bilo kojem medicinski nesavjesnom postupku. Mora se dokazati kako je zadavanjem ozlijede liječnik prekršio dužnost medicinske njege. Postavlja se pitanje kada dijete stječe pravo na odvojenu skrb i njegu od strane majčinog liječnika. Sudovi SAD-a smatrali su kako je nemoguće liječniku pripisati dužnost njege prema pacijentu koji je nerođeno djete, budući je odnos liječnik - pacijent uređen uglavnom ugovorom, te je nemoguće liječniku pripisati dužnost medicinske njege prema nerođenom djetetu koje nije u mogućnosti sklopiti ugovor. Ipak, jedna ugovorna strana koja sklapa ugovor s drugom stranom, može biti odgovorna ili imati dužnosti spram treće strane.[163] Analogno, liječnik iz posebnog ugovornog odnosa s majkom stječe dužnost i spram nerođenog djeteta. Nameće se sljedeće pitanje: kada embrij postaje treća strana. Nakon što je odbačeno stajalište kako je embrij dio majke, sudovi su imali otvoren prostor u utvrđivanju nerođenog djeteta trećom stranom korisnika u ugovornoj vezi majke i liječnika od trenutka kada ono postaje sposobno imati koristi ili štetu.[164]

---

[162] Usp. Monica J. CASPER, At the Margins of Humanity. Fetal Position in Science and medicine, u: *Science, Technology and Human Values,* 19 (1994.) 3, 307-323., 309., Spomenuti su konstrukti u direktnoj uzročno-posljedičnoj vezi sa zahvatima kirurške prakse s embrijima, kao i s drugim akterima fetalne kirurgije, primjerice zahvati na trudnoj ženi.

[163] Usp. Carl WELLMAN, The concept of Fetal Rights, 73., Primjerice, ako roditelj sklapa ugovor s dadiljom da čuva njihovo dijete, dadilja stječe dužnosti spram roditelja u pružanju dogovorene brige za dijete i dužnost brige za dijete koje je treća strana korisnika.

[164] Usp. *Isto,* 74., Autor ovu tvrdnju smatra plauzibilnom, ali i izvan doticaja moderne medicinske prakse koja rastućom brzinom čini mogućim liječiti nerođeno dijete direktno. Primjerice, liječnik može testirati dijete na bilo kakav genetski poremećaj amniocintezom ili čak izvršiti operaciju na fetusu *in utero.* Isto sugerira kako je nerođeno dijete odvojen pacijent kojem liječnik duguje direktnu dužnost medicinske njege.

1.5.2. Pravo na život i zakonski utemeljene pretpostavke

Pravo na život je konstitucija koja je artikulirana ne isključivo kao pravo, nego kao metavrjednota, odnosno izvor nekih drugih prava i sloboda.[165] *Konvencija o pravima djeteta* u članku 6., proklamira pravo na život kao inherentno pravo. Temeljem istoga norma sadržana u spomenutom članku, stječe etičku i aksiološku opravdanost. Postavi li se pravo na život kao obvezujuće pravo u međunarodnom pravnom sustavu, govori se o normi koja sadrži sintetsko opravdanje, o normi čija validnost može biti opravdana činjenicom što je donesena konvencijom ili drugim sporazumom te je potpisana i ratificiranim od strane državnih tijela.

Nedvojbeno je kako zakonske norme nikada nisu bile prirodno inherentne, već su općeprihvaćene od strane njezinih potpisnica. Ipak, ponekad je ispravno, ili čak nužno, pribjeći sadržaju normi zbog pozitivnih, moralnih vrijednosti koje opstoje same po sebi. Norma koja propisuje pravo na život kao inherentno pravo, čija validnost može biti opravdana pribjegavajući toj vrijednosti, može biti zvana normom što posjeduje aksiološku opravdanost. Oznakom inherentno referira se na pravo na život kao esencijalno ljudsko pravo koje je bilo promovirano kao *ius naturale.*[166]

Tri su osobito važne vrijednosti u zakonskom sustavu fundamentalnih ljudskih prava i sloboda: dostojanstvo, sloboda i jednakost. Tri su to atributa čovjeka koja ga čine pripadnikom čovječanstva. Različiti su prema opsegu i po mogućnosti ulaska u međuodnos. Ljudsko dostojanstvo pretpostavlja ljudska bića slobodna i jednaka među sobom. Pojedina su načela inherentna čovjeku, što se ne aplicira na sva konstitucionalna načela koja se tiču temeljnih prava i sloboda.

Inherentnost prava se aplicira na narav ljudske osobe u njezinoj konstitucionalnoj prirodi. Konstitucije, međunarodni ugovori i relevantna sudska praksa priznaju vezu ljudskog dostojanstva s pravom na život.[167] Priznanje je to prava na život kao inherentnog načela, budući sva ostala prava ovise o pravu na život.[168]

---

[165] Usp. Wojciech SADURSKI, *Rights before Court. Study of Constitutional Courts in Postcommunist States of Central and Eastern Europe,* Dordrecht, 1990., 128.
[166] Usp. Bertrand G. RAMCHARAN, *The right to Life in International Law,* 184.
[167] Vidi: CHARTER OF FUNDAMENTAL RIGHTS OF THE EUROPEAN UNION, The European Parliament, čl. 2. u: *Official Journal of the European Communities,* C (2000.) 364, 1-22., 9., Europski parlament u Povelji o temeljnim ljudskim pravima, temeljem „duhovnog i moralnog nasljeđa" utvrdilo je kako je Unija fundirana na nepodijeljivim, univerzalnim vrijednostima ljudskog dostojanstva, slobode, jednakosti i solidarnosti. Iz vrijednosti ljudskog dostojanstva proizlazi pravo na život koje je inherentno svakoj osobi utvrđeno člankom 2.
[168] Usp. Bertrand MATHIEU, *The Right to Life in European Constitutional and International Case-law,* Council of Europe, Strasbourg, 2006., 15.

Ranije spomenute vrijednosti koje *Povelja o temeljnim vrijednostima Europske unije* ističe kao vlastito nasljeđe, potvrđuje kako se u temelje ubraja ljudsko dostojanstvo[169] iz kojeg proizlazi pravo na život. Slijedom implikacija, pravo na život je fundamentalno ljudsko pravo.[170] Ostala ga ljudska prava samo nadopunjuju i nadograđuju, kao što Odbor za ljudska prava indicira u eksplikaciji fundamentalnosti prava na život, pozivajući se osobito na članak 6. *Konvencje o pravima djeteta*.[171] Fundamentalnost prava na život implicira dužnost zaštite od svih aktualnih i potencijalnih prijetnji životu, ali pritom ne implicira pravo pojedinca činiti s vlastitim životom prema načelu apsoluta volje.[172]

Prema Općim napomenama Odbora UN-a o članku 6. *Konvencije o pravima djeteta*, pravo na život je vrhovno pravo od kojeg nijedno odstupanje nije dopušteno, čak ni u periodima javne krizne situacije. Pojedini su argumenti u raspravljanju o istom tvrdili da iako je validnost raznovrsnih ljudskih prava uvijek ista, pravna snaga svakog od njih može biti drugačija. Pravo na život kao inherentno i fundamentalno pravo ipak ima najvišu pravnu snagu.[173] Ono je preduvjet ostvarivanja svih drugih prava i ako ljudskoj osobi nije zajamčeno pravo na život, ne postoji način da se bilo koje drugo pravo realizira.[174]

Odbor UN-a za ljudska prava iznio je kako se pravo na život ne smije usko tumačiti te se izraz inherentno pravo na život, ne može pravilno razumjeti ako ga se poima na restriktivan način. Člankom se određuje kako je svaka država obvezna, ne samo poštivati, nego i štititi pravo na život. Posljedično, država mora poduzeti sve nužne korake ne samo kako bi ispunila ovu obligaciju i ne narušiti pravo na život, već i spriječiti namjernu deprivaciju života pojedinca od drugog te učiniti sve moguće i potrebno kako bi osigurala svakomu jednaku šansu ostvarivanja prava na život.[175]

Ako je pravo na život vrhovno pravo, države imaju vrhovnu dužnost štititi ovo pravo, što za posljedicu, prema članku 4. spomenute *Konvencije*, ima nemogućnost derogacije prava na život u bilo kojim uvjetima.[176] Postavke dimenzija prava na život u sebi uključuju „za" i „protiv". Pravo na život je pravo „na" nešto što ima najveću vrijednost za onog tko ga

---

[169] Usp. CHARTER OF FUNDAMENTAL RIGHTS OF THE EUROPEAN UNION, The European Parliament, 9.
[170] Usp. Bertrand MATHIEU, *The Right to Life in European Constitutional and International Case-law,* 25. Povelja temeljnih ljudskih prava Europske unije ne štiti pravo na život embriju ili fetusu, utoliko što pravo na život aplicira na svakoga, a ne na sva ljudska bića.
[171] Usp. Bertrand G. RAMCHARAN, *The right to Life in International Law,* 185.
[172] Usp. Bertrand MATHIEU, *The Right to Life in European Constitutional and International Case-law,* 15.
[173] Usp. Bertrand G. RAMCHARAN, *The right to Life in International Law,* 185.
[174] Usp. Mira ALINČIĆ, Ana BAKARIĆ-ABRAMOVIĆ, Dubravka HRABAR, Dijana JAKOVAC-LOZIĆ, Aleksandra KORAĆ, *Obiteljsko pravo,* 250.
[175] Usp. Bertrand G. RAMCHARAN, *The right to Life in International Law,* 185.
[176] Usp. *Isto,* 185.

posjeduje, te stoga se možebitno konfrontira s izborima „protiv" drugih. Pravo na život pojedinca je povezano s dužnostima poštivanja ovog prava od strane svih drugih aktera, njihovih organizacija i institucija, uključujući državu i međunarodnu zajednicu. Dužnost drugih kreira neizvjesne situacije zavisne od pojedinaca ili grupe protiv njih.[177]

1.5.3. Zakonska regulacija prava na pobačaj

Europski zakoni koji reguliraju pobačaj drastično su se mijenjali posljednjih tridesetak godina. Europske države podvrgnule su zakone koji reguliraju pobačaj oštrijim mjerama i zabranama. Dok su tendencije u Sjedinjenim Američkim Državama smjerale restrikciji ranijih liberalnijih pozicija, zabranjujući posredstvom državnih zakona ženama pravo na pobačaj, europske su zemlje imale tendenciju proširivanja vlastitih pozicija unutar kojih je žena mogla odlučivati o prekidu trudnoće. Konvergencija stavova bivala je izraženijom od 2000. godine, kada su zakoni s obiju strana Atlantika postajali sve oprečniji. Federalna vlada i legislative mnogih saveznih država SAD-a zauzimale su sve oštrije stavove vezane uz pobačaj te se spuštala granica unutar koje žena može zakonito prekinuti trudnoću, dok je rastao broj europskih zemalja koje su liberalizirale zakonsku legislative o pobačaju.[178]

U europskim je zemljama više od četrdeset godina pobačaj ozakonjen te je moguće nastupilo vrijeme objektivnog pristupa ovoj sve raširenijoj praksi. U Europi, naime, 30% trudnoća završi pobačajem,[179] stoga ne čudi što ovaj predmet ne izlazi iz fokusa rasprave.

1.5.3.1. Pravo na pobačaj unutar europskog zakonodavstva

Zakoni o pobačaju unutar europskih zemalja dosta su različiti. Većina zemalja Europske unije priznaje pravo propisano zakonom kojim se dopušta ženi izvršiti pobačaj unutar određenog broja tjedana od začeća, odnosno početka trudnoće. U nekoliko zemalja pobačaj nije priznat kao pravo žene, nego je dopušten isključivo u određenim uvjetima i sukladno specifičnim procedurama koje često uključuju obvezni liječnički savjet ili savjetodavni postupak. Neke zemlje Europske unije imaju restriktivne zakone o pobačaju, koje kriminaliziraju sve oblike pobačaja osim onih koje zahtijeva potreba spašavanja života

---

[177] Usp. *Isto,* 187.
[178] Usp. Frederico FABBRINI, *Fundamental Rights in Europe. Challenges and Transformations in Comparative Perspective,* Studies in European Law, Oxford, 2014., 195.
[179] Usp. Gregor PUPPINCK, Abortion and the European Convention on Human Rights, u: *Irish Journal of Legal Studies,* 3 (2013.) 2, 142-193., 143.

trudne žene ili zaštitu njezina zdravlja.[180] Kaznene zabrane pobačaja pojavljuju se u zakonima zemalja Europske unije tijekom devetnaestog stoljeća, u svrhu zaštite života žena budući medicinske tehnike pobačaja nisu smatrane sigurnima i ugrožavale su zdravlje žene. Iste su zakonske mjere kasnijih godina bile u službi tradicionalnih koncepata obitelji i moralnih načela. Društvenim i političkim pritiscima sredinom prošlog stoljeća, došlo je do reforme spomenutih zakona, počevši od Ujedinjenog Kraljevstva koje je liberaliziralo i dekriminaliziralo pobačaj 1967. godine.

Isti su zakoni doneseni nekoliko godina kasnije u zemljama Skandinavije, u Austriji, Francuskoj, Zapadnoj Njemačkoj, Italiji i Nizozemskoj. Drugi je val reforme zakona osamdesetih i devedesetih godina zahvatio Belgiju i nakon tranzicije u demokratski sustav Grčku i Španjolsku. Ipak, unatoč očitoj liberalizaciji zakona, u nekim je zemljama Europske unije ojačao otpor liberalizaciji zakona, osobito u zemljama snažne Katoličke tradicije. Irska je zaštitila temeljno pravo na život nerođene djece, zabranjujući pobačaj. U Poljskoj je za vrijeme komunističkog režima pobačaj bio dopušten, no nakon demokratskih promjena zabranjeno je prekidanje trudnoće. Slično je učinila i Mađarska koja je u ustavnu klauzulu unijela zaštitu prava na život za kojeg smatra kako počinje začećem.[181]

Postojeće zakonske razlike u definiranju pobačaja i njegovoj restrikciji ili legalizaciji, prema Fabbrinijevoj podijeli moguće je klasificirati u nekoliko modela, smještajući ih između termina popustljivih i restriktivnih legislativa. Kriteriji klasifikacije spomenutih regulatornih modela diferenciraju se kao prvo prema mjeri u kojoj zakonski okvir priznaje ženi pravo na svojevoljno prekidanje trudnoće, kao drugo prema vremenskom ograničenju unutar kojeg je moguće prekinuti trudnoću, treće prema zahtjevima posebnih proceduralnih koraka u izvršavanju pobačaja i četvrto prema prirodi takvih proceduralnih postupaka, primjerice medicinskih savjeta ili preliminarnog savjetovanja. Spomenutim kriterijima klasifikacije moguće je utvrditi tri modela u kojima je na različitim razinama dopušteno izvršiti pobačaj, nasuprot četvrtoga u kojem je pravo na život zakonski mjerodavan i ima prednost.[182]

Prvi model susreće se u liberalnom zakonodavstvu Ujedinjenog Kraljevstva, u kojemu se štite prava na pobačaj. Zakon o pobačaju iz 1967. donosi kako trudnoća moće biti legalno prekinuta do 24 tjedna uz nekoliko navedenih indikacija. Drugi model regulacije

---

[180] Usp. Frederico FABBRINI, *Fundamental Rights in Europe. Challenges and Transformations in Comparative Perspective,* Studies in European Law, 199.
[181] Usp. *Isto,* 200.
[182] Usp. *Isto*, 201.

pobačaja ima Italija zakonom iz 1978., na kojeg su utjecale odluke francuskog zakonodavstva iz 1975. Talijanskim modelom pobačaj je dekriminaliziran i može se zakonski izvršiti do 90 dana od početka trudnoće.[183] Egzemplarni primjer trećeg modela regulacije pobačaja je bio primjer Njemačke, koja je za razliku od većine članica Europske unije u kojima je pobačaj dopušten, donijela vrlo restriktivnu zakonsku regulaciju pobačaja. Zakonom koji je usvojen 1992. s ciljem harmonizacije pravne snage Istočne i Zapadne Njemačke, pobačaj je dopušten unutar prvog tromjesečja trudnoće. Ipak, 1993. Bundesverfassungsgericht je zakon iz 1992. proglasio neustavnim, argumentirajući kako je dužnost države zaštititi ljudski život. [184]

1.5.3.2. Utjecaj nadnacionalnog prava na nacionalno zakonodavstvo o pobačaju

Državni zakoni o pobačaju u okviru europskih zemalja do ranih devedesetih godina nalazili su se u području između kaznenog zakona i obiteljskog zakona, doimajući se izoliranima od utjecaja nadnacionalnog prava. Protekla dva desetljeća bilježe rapidne promjene u istom području te je velik broj zemalja vlastito državno zakonodavstvo uskladio s nadnacionalnim međunarodnim pravom.[185]

1.5.3.3. Pravna debata u pitanju pobačaja

Kandidati lokalnih, državnih i nacionalnih izbora u pokušajima pridobivanja biračkih glasova koriste se problematikom pobačaja uvode je u javnu diskusiju. Npr. državno zakonodavstvo i Kongres SAD-a nisu u stanju odlučiti hoće li legalizirati pobačaj ili ga staviti izvan zakona, zbog odluke Vrhovnog suda SAD-a donesene 1973., u slučaju Roe protiv Wade, u okviru koje se ženama priznaje konstitutivno pravo izbora na pobačaj pod određenim uvjetima,[186] u skadu s Ustavom i federalnim zakonima. Isto dokazuje kako je opseg ženina prava na pobačaj ipak političko pitanje. Zbog nemogućnosti nagovaranja Vrhovnog suda na zabranu pobačaja, usvojili su dvosmjerni pristup.

U prvom se pristupu pokušava donijeti stroža ograničenja pobačaja, poput zakona koja zahtijevaju da roditelji malodobnih majki budu obaviješteni prethodno o zahvatu

---

[183] Usp. *Isto*, 202.
[184] Usp. *Isto*, 204.
[185] Usp. *Isto,* 209.
[186] Usp. Alan MARZILLI, *Fetal rights,* Philadelphia, 2005., 15.

pobačaja. Drugi je pristup sadržan u donošenju većih prava nerođenoj djeci u drugim područjima zakona. Mišljenje suda u slučaju Roe protiv Wade, kako *embrij* ili *fetus* nije *osoba,* temeljeno je na analizi pravne povijesti. Zakoni i sudstvo su se gotovo jednoglasno složili kako ljudsko biće postaje *osoba*, za koju vrijede zakoni, tek nakon rođenja. Zakonodavna tradicija koju je Vrhovni sud navodio, nastala je davno prije moderne medicine i mogućnosti razumijevanja embrionalnog i fetalnog razvoja.[187]

1.5.4. Interpretacija prava na život i pobačaj u europskom zakonodavstvu

Europski sud za ljudska prava posljednjih je godina odlučivao u brojnim slučajevima povezanima s pobačajem. Rješenja tih slučajeva donose dovoljno opsežan korpus[188] jurisprudencije kojeg se može analizirati kroz konzistentne načine. Analitičari s obiju strana debatiranog predmeta nisu zadovoljni sudskom praksom. Teško je pronaći koherenciju sudske prakse, osobito kad se ona tiče ovako osjetljive materije. Jedna od glavnih poteškoća suda je determinirati kako zakonski regulirati predmet pobačaja, kako povezati praksu pobačaja s unutarnjom logikom *Konvencije o ljudskim pravima* i sudske prakse. U razdoblju izrade nacrta spomenute *Konvencije*, pobačaj je u najširem spektru bio kriminaliziran i smatram direktnim kršenjem prava na život nerođenog djeteta. Jedine dopuštene okolnosti pod kojima se opravdava i bio je u slučaju spašavanja života majke. [189]

Kada su nacionalna zakonodavstva legalizirala pobačaj, sud je procijenio zakonski okvir, propitujući je li pravedna ravnoteža udar na različita prava i interese unutar involviranog predmeta. Sud je identificirao prava i interese oko statusa pobačaja, kao što su interesi i prava majke, nerođenog djeteta, oca ili medicinskog osoblja, društva itd. Takav pristup u balansiranju prava i interesa implicira kako interesi trudne žene ne mogu uvijek prevagnuti.[190]

Europska konvencija o ljudskim pravima koja u članku 2. potvrđuje kako „pravo na život svakoga treba biti zaštićeno zakonom"[191], kao i ostali međunarodni dokumenti izazvala je javnu raspravu različitih stajališta i tumačenja, kojoj je Vijeće Europe donijelo vlastiti prinos u obliku priručnika koji bi mogao služiti sucima, pravnicima i drugim akterima

---

[187] Usp. Alan MARZILLI, *Fetal rights,* 15-16.
[188] Usp. Gregor PUPPINCK, Abortion and the European Convention on Human Rights, 142-150.
[189] Usp. *Isto,* 144.
[190] Usp. *Isto,* 145.
[191] EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS, Council of Europe, European Court of Human Rights, čl. 2.

pravnog sustava kao pomoć u razumijevanju *Konvencije*. Zakonski okvir kojeg tvori *Konvencija* nadilazi domaće zakonodavstvo europskih zemalja. Premda, *Konvencija* ne postavlja pred države rigidne zahtjeve, nego ih radije postavlja kao minimalne standarde, dopuštajući državama slobodu odlučivanja, svojevrsnu granicu vlastite procjene u realizaciji spomenutih standarda. Opseg slobode odlučivanja i granica procjene ovisi o prirodi prava, o naravi pitanja i o postojanju ili izostanku europskog konsenzusa o predmetu razmatranja.[192]

Pravo na život je prvo supstancijalno pravo proglašeno *Konvencijom* u članku 2., i reproducirano u članku 4. Prvo i temeljno ljudsko pravo jest upravo pravo na život te je i faktografski prvo izlistano kao pretpostavljeno svim ostalim pravima. Kad bi pojedincu bilo otklonjeno pravo na život, sva bi ostala prava postala iluzorna. Fundamentalna priroda prava na život proizlazi iz činjenice kako je ono nederogabilno, što znači kako ne može biti zanijekano u nikakvim okolnostima. Pravo na život, proklamirano člankom 2., u sebi sadrži dva temeljna elementa koja se reflektiraju u dva paragrafa. Opća dužnost zakonske zaštite prava na život te zabrana nijekanja, oduzimanja ili lišavanja života, ograničeno listom iznimki.[193]

1.5.4.1. Početak života prema interpretaciji Europske konvencije o ljudskim pravima

Članak 2., štiti pravo „svakoga"[194] na život. Pod terminom život, prema spomenutom priručniku tumačenja *Konvencije* misli se na ljudski život, što ne uključuje pravo na život životinjama niti pravo na egzistenciju „pravnih osoba"[195]. *Konvencija* ne razjašnjava u nekom drugom smislu što život jest, niti kada on započinje ili završava, što bi onda bilo obuhvaćeno Konvencijskim člankom 2. Zbog izostanka europskog zakonskog i znanstvenog konsenzusa, Europska komisija za vrijeme svoga postojanja i Europski sud još uvijek nemaju volju precizirati standarde u spomenutim predmetima. Problematsko pitanje kada pravo na život započinje, nalazi se u granicama vlastite procjene koju Sud smatra kako pripada zakonodavcu koji mora implementirati u zakonodavstvo svoj stav.

---

[192] Usp. KORFF, *The right to life. A guide to the implementation of Article 2. of the European Convention on Human Rights,* Council of Europe, Strasbourg, 2006., 5-6.

[193] Usp. Douwe KORFF, *The right to life. A guide to the implementation of Article 2. of the European Convention on Human Rights,* 6.

[194] U izvornom teskstu pisanom francuskim jezikom termin iz engleskog prijevoda *everyone,* odnosno hrvatskog *svatko*, glasi *toute personne.* Hrvatski bi prijevod s izvornog francuskog vjerojatnije glasio *svaka osoba.*

[195] Douwe KORFF, *The right to life. A guide to the implementation of Article 2. of the European Convention on Human Rights,* 8., Pravne osobe kao što su primjerice tvrtke su tzv. osobe i mogu se prizvati na Konvenciju u određenim pitanjima, poput prava na imovinu, pravo na slobodu izražavanja mogli bi prizvati tiskovne kompanije i izdavači i sl. No, nitko od spomenutih nema pravo na život u smislu članka 2.

Interpretacija *Konvencije* kao živućeg instrumenta zahtijeva tumačenje u svjetlu stanja sadašnjeg trenutka i u tom kontekstu se ugrađuje u zakonodavstvo. Razlozi kontinuiranog dvojakog tumačenja odredbi kriju se u sagledavanju iz dviju različitih perspektiva. Prvotni je razlog taj što pitanje pobačaja nije razriješeno unutar većine zemalja potpisnica *Konvencije* te je unutar istih predmet rasprave, dok je drugotni razlog nepostojanje europskog zakonskog i znanstvenog konsenzusa oko početka života. [196]

Imajući u vidu prethodno navedeno, Sud je u interpretaciji *Konvencije* uvjeren kako nije poželjno niti moguće odgovoriti na pitanje je li nerođeno dijete osoba u svrhu članka 2. Komisija i Sud umjesto predlaganja unificiranog standarda procjenjuju predmete povezane s početkom života samo u pograničnim pravnim slučajevima, na bazi partikularnih slučajeva, ostavljajući slobodu državama u regulaciji sadržaja ovog predmeta, sve dok mu prilaze s odgovarajućim pristupom.[197]

Ne izjašnjavajući se eksplicitno oko opsega članka 2. i njegove primjenjivosti na nerođeno dijete, u *Europskoj konvenciji o ljudskim pravima* je, za razliku od *Američke konvencije o ljudskim pravima*, ovo pitanje nedvojbeno najspornije. Neke analize odluke smatraju kako je *Komisija*, ne pružajući zadovoljavajuća objašnjenja u nezauzimanju stava, izbjegla donošenje poželjne odluke. Suprotno odluci nijedno od izdvojenih i nesuglasnih mišljenja koja predstavljaju 10 od 17 sudaca nije ostavilo otvorenim pitanje primjenjivosti članka na fetus, uz podastiranje argumenata kako se isti odnosi na termin *toute personne.*[198]

1.5.4.2. Zakonski odnos prava na život i pobačaja

Regulatorni zakonski odnos između prava na život i pobačaja karakterizira i dijalektički suodnos između tvrdnje prava i socijalnog konteksta u kojem se borba za tvrdnju prava odvija. Političko filozofsko opravdanje prava čini mogućom interakciju moralnih bića sa socijalnom okolinom koja potiče nužnost prava. No, postoji dijalektički odnos između teorije prava i praktičnih tvrdnji prava koje mogu biti shvaćene u konceptu prakse. Drugim riječima, postoji aktivna uloga svijesti i subjektiviteta u konstruiranju koncepta teorije i prakse prava i dinamičkog suodnosa kojeg rezultira. Demonstracija istog ogleda se u važnosti individualnih prava u kontekstu zajednice i zajedničkih odgovornosti. Na

[196] Usp. *Isto,* 8-9.
[197] Usp. *Isto,* 9.
[198] Usp. Jacob PICHON, Does the Unborn Child Have a Right to Life? The Insufficient Answer of the European Court of Human Rights in the Judgment Vo v. France, u: *German Law Jurnal,* 7 (2006.) 4, 433-444., 439.

legitimitetu individualnih reproduktivnih prava temelji se njihova neovisnost i odgovornost, koja se potom regulira adekvatno socijalnim implikacijama odgovornosti.[199]

Imajući u vidu netom spomenuti stav Europske komisije za vrijeme njezina postojanja i Europskog suda za ljudska prava koji je ostao eksplicitno neodlučan, ostavljajući zemljama potpisnicama slobodu vlastite procjene u pitanju početka života, ostaje promotriti presude i zaključke Suda donesene u partikularnim slučajevima.

Podnositelji tužbi u slučajevima vezanim za pobačaj ne pozivaju se isključivo na članak 2., nego i na članak 8. *Konvencije* koji štiti osobni i obiteljski život. U jednom od ranijih slučajeva Brüggemann i Scheuten protiv Njemačke[200] podnositeljica je tvrdila kako je imala potpuno pravo na izbor pobačaja prema članku 8. *Konvencije* koji jamči poštovanje prava na osobni život. Komisija je zaključila kako prema istom članku stavku 1. nije moguće interpretirati kako je trudnoća i njezino prekidanje u načelu predmet osobnog života majke.[201] Komisija je, uvažavajući granice prava privatnog života odnosno prava na privatnost, označila kako postoje granice osobne privatne sfere. U članku 59. donosi kako se trudnoća ne može smatrati pridržanom isključivo privatnoj sferi života jer trudnoća ženu stavlja u blisku povezanost s razvojem fetusa.[202]

U presudi slučaja X protiv Ujedinjenog Kraljevstva, Komisija primarno zaključuje kako termin „svatko“ u Konvenciji nije definiran, a u svim njezinim člancima u kojima je spomenut može se primijeniti samo u postnatalnom smislu. Nadalje, zaključuje kako nijedan članak ne indicira mogućnost prenatalne primjene, ali jednako tako smatra kako ne može tu mogućnost isključiti.[203]

Izvedeno iz presuda i zaključaka Komisije, postoje tri opcije. Prva opcija implicira kako se članak 2. uopće ne odnosi na nerođeni embrij te ga uopće ne štiti, u drugoj potencijalnoj opciji priznaje pravo na život embriju uz određena implicirana ograničenja, dok u trećoj opciji embriju priznaje pravo na život. Komisija je u kasnijim interpretacijama razjasnila poziciju, kako ne bi ugrozila život majke: „nerođeni život fetusa kao biće veće

---

[199] Usp. Elisabeth PORTER, Abortion Ethics. Rights and responsibilities, u: *Hypatia,* 9 (1994.) 3, 66-87, 70.
[200] Vidi: EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS, *Brüggemann and Scheuten v. Federal Republic of Germany Application No. 6959/75,* Strasbourg, 1977.
[201] Usp. Douwe KORFF, *The right tolife. A guide to the implementation of Article 2. of the European Convention on Human Rights,* 9-10.
[202] Usp. EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS, *Brüggemann and Scheuten v. Federal Republic of Germany Application No. 6959/75,* čl. 59.
[203] Usp. COUNCIL OF EUROPE, EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS, *Decision of the Commission as to the Admissibility of Application No. 8416/78 by W. P. against the United Kingdom,* Strasbourg, 1979., čl. 7.

vrijednosti od života trudne žene."[204] U nekim kasnijim slučajevima, primjerice u slučaju H. protiv Norveške[205] Komisija se odmakla od uputa druge opcije ne isključujući kako pod određenim okolnostima fetus može uživati određenu zaštitu pod člankom 2., st. 1., unatoč znatnim razlikama u stajalištima zemalja potpisnica s obzirom na ono što podrazumijevaju u članku 2. spram nerođenog života.

Sudovi nekih zemalja potpisnica zauzimali su jasnije pragmatične stavove, poput Norveškog vrhovnog suda koji je ustvrdio kako zakoni o pobačaju nužno moraju biti temeljeni na kompromisu između poštovanja nerođenog života i drugih esencijalnih i valjanih razmatranja. Ovaj kompromis je vodio zakonodavca u dopuštanju samovoljnog pobačaja pod uvjetima utvrđenima norveškom uredbom o prekidanju trudnoće.

Navedeno pomirenje dijametralno suprotnih postavki podiglo je etičku raspravu u kojoj su reakcijske pozicije isto smatrale napadom na središnja i temeljna etička načela. Izvan je nadležnosti Suda i prelazi u ingerenciju zakonodavca i njegove odgovornosti.[206]

1.6. Embrij ili nerođeno dijete na marginama zakona i ljudskosti

Embrij ili nerođeno dijete, kako je već ranije utvrđeno, pripada entitetima kojima nedostaje priznanje jednakopravnog zakonskog statusa te se svojim položajem nalazi na marginama zakona. Načini na koji su se definirali njihovi statusi najčešće nisu bili predmet direktnih odluka o njihovom pravnom statusu, nego su proizašli iz zaključaka o nekom drugom predmetu. Primjerice neki ustavni sudovi donosili su zaključke po pitanju embrija kao pravnog subjekta temeljem djelova nekih drugih presuda npr. Vo protiv Francuske. Pravne rasprave i sudske odluke ne donose definiciju o embriju ili nerođenom djetetu, nego tek zauzimaju poziciju spram njega koji je uglavnom u kontekstu objekta.

Pravna rasprava koja konfrontira embrij i tijelo žene ponekad se koristi terminima vlasništva i posjedovanja. Tako tijelo žene kao njezino vlasništvo i temelj autonomiji opravdava prekid života zigote, embrija ili fetusa. Izbjegavajući polarizaciju stajališta kako je život embrija nepovrediv, odnosno kako nema nikakav unutarnji status, pojedini autori smatraju kako je potrebno razumijevati postupnost embrionalnog ulaska u posebni moralni

---

[204] Douwe KORFF, *The right to life. A guide to the implementation of Article 2. of the European Convention on Human Rights,* 10.
[205] Vidi: EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS, *Decision of the Commission as to the Admissibility of Application No. 17004/90 by R. H. Against Norway,* Strasbourg, 1990.
[206] Usp. Douwe KORFF, *The right to life. A guide to the implementation of Article 2. of the European Convention on Human Rights*, 11.

status. Fetus tako ima moralnu vrijednost bivajući nešto što može postati kao mi, a dijelom ima moralni status zbog onoga što je već postao.[207]

Demokratsko uređenje društva samo po sebi ne jamči sigurnost ispravnog moralnog djelovanja. Pluralizam društva je imanentan demokraciji, ne samo na političkom polju već i u etičkom, religijskom, filozofskom itd. Zanimljivo je promotriti i tijek razvoja pluralizma koji nikako ne ide u smjeru u kojem politička pluralnost stvara etičku, već obrnuto, pluralnost u etičkom području stvara političku pluralnost. U tom vidu potrebno je ispravno tumačiti i ljudsku slobodu i prava koja proizlaze iz etike utemeljene na naravnom zakonu koji posebno ističe kako ljudsko biće ima pravo na život od trenutka oplodnje, te da je težak moralni zločin svaki nasilni prekid ili pokušaj prekida nevinog života. Iako se takav pogled na dostojanstvo ljudske osobe smatra izrazito anakronističkim, budući niječe temeljne slobode nametanjem moralnih načela, predstavlja legitiman način zaštite i definicije statusa ljudskog embrija. Liberalna koncepcija definicije ljudskog embrija kreće od pretpostavke kako embrij nema status ni karakteristike osobe, svijest, samosvijest, memoriju, sposobnost slobodnog djelovanja, sposobnost održivog opstanka itd., posljedično zaključuje kako ljudski embrij nema ni pravo na život.[208] U okviru takve rasprave temeljno pitanje početka ljudskog života postaje nejasna i tržišno arbitrarna materija za nadmetanje i raspravu, u kojoj se nerijetko ne nazire jasan konsenzus.

---

[207] Usp. Kimberly KESSLER FERZAN, Living on the edge. The Margins of the Legal Personhood, u: *Rutgers Law Jurnal,* 39 (2008.) 2, 237-246., 241-242.

[208] Usp. Tonči MATULIĆ, *Medicinsko prevrednovanje etičkih granica. Svetost života prikliještena između autonomije i tehnicizama,* 56.

II. POGLAVLJE
ANALIZA ZAKONA O ZDRAVSTVENIM MJERAMA ZA OSTVARIVANJE PRAVA NA SLOBODNO ODLUČIVANJE O RAĐANJU DJECE I RJEŠENJA USTAVNOG SUDA REPUBLIKE HRVATSKE BROJ U-I-60/1991 I DR.

2.1. Zakon o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece

Prevladavajuća liberalna paradigma poimanja čovjeka i njegovih prava, autonomni položaj unutar društva te odnosi pojedinca prema državi kao i želja za ostvarenjem vlastitih prava i mogućnosti donošenja odluka bez uplitanja države, sedamdesetih je godina prošlog stoljeća u većini europskih zemalja utjecala na donošenje novih zakonskih okvira i legislativnog uređenja o pitanju pobačaja.[1] Problematika uzročno-posljedične ovisnosti moralne perspektive pobačaja o moralnom statusu ljudskog embrija u spomenutom je kontekstu svedena na zakonska određenja i njime ponuđene okvire, uz izostanak jasnog determiniranja problematiziranih stvarnosti.

Mora li zakonodavac u donošenju obvezujućih propisa o pobačaju uzimati u obzir definiciju početka ljudskog života te može li biti moralno opravdan zakon koji dopušta pobačaj u određenoj razvojnoj fazi fetusa, a istodobno zabranjivati čedomorstvo? Navedena se pitanja nameću te zahtijevaju moralnu i zakonsku evaluaciju pobačaja na globalnoj razini, a poglavito na nacionalnim razinama koje su se prema istom morala i zakonski odrediti.[2] Sagledavanje načina na koji se ZZM u odnosu na spomenutu problematiku odredio, potpunije je kroz prizmu tadašnjeg društvenog konteksta. Cjelokupne društvene promijene koje su se u tom vremenu događale na međunarodnoj razini utjecale su i vršile određen impakt na razini nacionalnog zakonodavstva.

Univerzalno svojstvo svim zakonima jest potreba za njihovim tumačenjem, odnosno interpretacijom koja proizlazi iz nezaobilaznog stupnja neodređenosti ili nedorečenosti zakona. Zakonske se odredbe često ne mogu primijeniti u svakom pojedinačnom slučaju, bez obveznog prethodnog tumačenja istog. Objektivni razlozi zakonske nedorečenosti mogu

---

[1] Usp. Dalida RITTOSSA, Taking the Rights to Abortion in Croatia Seriously. One of the Basic Constitutional Rights or a Rudiment of the Right to Reproduction?, u: *Cardozo Journal of Law and Gender*, 13 (2007) 2, 273-303., 273.

[2] Usp. Kate GREASLEY, *Arguments about Abortion. Personhood, Morality and Law*, Oxford, 2017., 6.

biti jezična nesavršenost, višeznačnost ili nepreciznost pojmova, poopćavanje ili apstrakcija u formulacijama normi i sl. Subjektivni elementi ograničenja pojedinog zakona najčešće proizlaze iz brzine postupka izrade i donošenja zakona, nedovoljnog znanja i vještina sudionika izrade i donošenja zakona i dr.[3] Zakon kao sredstvo postizanja određenih društvenih ciljeva može se tumačiti i s aspekta odnosa prema tom cilju. Potrebno je utvrditi sadržaj i smisao norme koja ostvaruje cilj zakona, kako bi se optimalno ostvario smisao zakonskog propisa njegovim ispravnim tumačenjem.[4]

U kontekstu navedenog ZZM nije doživio pravnu interpretaciju zakonodavca kojom bi se nedorečenosti ili površnosti[5] donekle minorizirale. Sadržaj zakona nesumnjivo zadire pored pravne, i u sfere svjetonazora, filozofskog poimanja čovjeka i njegovog dostojanstva. Takav zakon koji dodiruje spomenute dimenzije i stvarnosti ljudskog života rezultira trajnom podložnošću najrazličitijim tumačenjima i analizama sve do podnesaka Ustavnom sudu i zahtjeva za procjenom ustavnosti nakon stupanja na snagu Ustava Republike Hrvatske, o čemu će biti riječi u nastavku rada.

2.1.1. Struktura Zakona o zdravstvenim mjerama

ZZM primjer je najliberalnijeg zakonskog akta koji se tiče reproduktivnih prava i pobačaja u Europi[6], osobito u vremenu u kojem je donesen. Strukturiran je u osam glava, uključujući opće odredbe, kaznene te prijelazne i završne odredbe. Donesen je prema odredbama, tada na snazi Ustava SRH na kojima je i utemeljen.[7]

2.1.1.1. Opće odredbe Zakona o zdravstvenim mjerama

Temeljna postavka ZZM naznačena već u prvim recima općih odredbi zakona odnosi se na prava čovjeka na slobodno odlučivanje o rađanju djece (čl.1.), te u prvom članku zakon jasno izriče kako su sve mjere i odredbe usmjerene na ostvarivanje upravo spomenutog prava, koje se može ograničiti samo radi zaštite zdravlja, pod uvjetima i načinima određenima ovim zakonom (čl. 2.). Pravo na slobodno odlučivanje o rađanju djece time je

[3] Usp. Teodor ANTIĆ, Vjerodostojno tumačenje zakona, u: *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci,* 36 (2015.) 1, 619-644., 619.
[4] Usp. Teodor ANTIĆ, Vjerodostojno tumačenje zakona, 620.
[5] Usp. Dubravka HRABAR, Pravo na pobačaj. Pravne i nepravne dvojbe, 822.
[6] Usp. Dalida RITTOSSA, *The Right on Abortion. Comparative Approach Concerning Croatia*, *Federal Republic of Germany, and United States of America,* Florida, 2008., 129.
[7] Usp. Dubravka HRABAR, Pravo na pobačaj. Pravne i nepravne dvojbe, 795.

opće priznato pravo[8], postavljeno u fokus zakona kao ultimativno pravo pridodano svakom čovjeku te ne smije biti ograničeno ničim, osim razlogom zaštite zdravlja, kako je zakonom naznačeno. Razvidan je već iz prvih redaka veliki prostor koji nije zakonom niti previđen niti razmatran jer isključuje ili ne spominje sve druge potencijalne stvarnosti i razloge koji mogu biti ograničavajući u sferi čovjekova odlučivanja o rađanju djece. Štoviše, zakonom država priznaje dužnost te se obvezuje na pružanje medicinske pomoći onima koji žele ostvariti spomenuto pravo.[9]

U sljedeća dva članka ZZM koji govore o ostvarivanju istog prava koristi se termin *građanin*, iz čega se nameće pretpostavka kako se odredbe zakona sužavaju na one osobe za koje će ovaj zakon biti obvezujući, odnosno one koji će biti zaštićene zakonom. Zakon potiče organiziranje određenog oblika pomoći građanima u planiranju obitelji putem upoznavanja metoda i prednosti planiranja obitelji u okviru djelatnosti zdravstva, odgoja i obrazovanja, socijalne zaštite i drugih djelatnosti savjetovališta (čl.3.), te isti postaju službena obveza države.[10]

2.1.1.2. Mjere ostvarivanja prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece

U svrhu ostvarivanja prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece koje je, kako je spomenuto zakonom, shvaćeno u najširem rasponu te osim zdravstvene zaštite ne poznaje drugih ograničenja, zakon propisuje nekoliko mjera koje zakonodavac smatra prikladnima za omogućavanje ostvarenja reproduktivnih prava. Zakonom stipulirane mjere, smatraju se sprječavanje neželjenog začeća u vidu privremene mjere kontracepcije te sterilizacija kao trajna mjera (čl.5.). Jednakom zakonski uređenom mjerom, navodi se prekid trudnoće objašnjen kao medicinski zahvat (čl. 15.). ZZM u prvotno usvojenom tekstu, u četvrtoj glavi, donosi i mjere medicinske pomoći u slučaju smanjenja plodnosti.[11] ZZM determinira osnivanje i rad komisiji prvog stupnja koje odlučuju o zahtjevima za sterilizacijom odnosno o zahtjevima za prekidom trudnoće (čl. 35.) te komisije drugog stupnja koja odlučuje o prigovorima protiv odluke komisije prvog stupnja (čl. 36.). Stipuliran je i zakonski okvir temeljem kojeg se utvrđuju cijene zdravstvenih usluga za medicinske zahvate koje predviđa

[8] Usp. Dalida RITTOSSA, *The Right on Abortion. Comparative Approach Concerning Croatia, Federal Republic of Germany, and United States of America,* 126.
[9] Usp. *Isto,* 126-127.
[10] Usp. *Isto,* 127.
[11] Vidi: ZZM, Sukladno odredbama članka 56. Zakona o medicinskoj oplodnji (Narodne novine, br. 88/09, danom stupanja na snagu toga Zakona prestali su vrijediti članci 29. do 34. i točka 3. stavka 1. članka 42., ZZM.)

ZZM (čl. 38.), kao i nositelj troškova pojedinih medicinskih zahvata (čl. 39., 40., 41.), dok su sedmom glavom kaznenih odredbi Zakona definirane i precizirane novčane kazne za prekršaje zakonskih odredbi (čl. 42., 43. i 44.).[12]

2.1.2. Definiranje prava čovjeka i prava građanina

Utemeljenost ZZM-a na Ustavu SRH u cijelosti je određena socijalističkim društvenim uređenjem koje se temelji na vlasti radničke klase čija je težnja razvoj jugoslavenske zajednice kao cjeline. Ona je pretpostavljena razvoju partikularnog društva, te osiguranju razvoja socijalističkih samoupravnih odnosa na putu prema oslobođenju rada i izgradnje komunističkog društva[13] te iz toga objašnjava vrijednosti koja je preslikana i pretočena u zakonsku regulativu. Osnovna načela Ustava SRH, slobode, prava i dužnosti čovjeka i građanina utvrđena su ustavom i nerazdvojivo determinirana kao svojstven dio i izraz socijalističkih samoupravnih odnosa (čl.2.) te su ograničena jednakim slobodama i pravima drugih i interesima socijalističke zajednice (čl. 228.).

Slobode, prava i dužnosti čovjeka i građanina stipulirani su četvrtom glavom Ustava SRH u kojoj se termini čovjeka i građanina nalaze jedan uz drugoga u gotovo svim ustavnim formulacijama koje utvrđuju prava i dužnosti spomenutih kategorija. Ustav ne naznačuje niti determinira njihove definicije te je nedorečen smisao korištenja obaju pojmova simultano, što može upućivati na sinonimiju, dok redakcija teksta drugdje donosi samo jedan od pojmova.

Naslonjena na Ustav SRH i redakcija teksta ZZM-a isključivo u općim odredbama zakona koristi pojam čovjeka (čl. 1, 2., 4.), dok daljnji tekst govori o pravima građanina te koristi i pojam osobe.

2.1.2.1. Distinktivni elementi unutar kategorija čovjeka i građanina

Pojmovno određenje sadržaja termina čovjeka i građanina nije definirano u ZZM-u kao ni u Ustavu SRH na kojemu je utemeljen zakon. Ostaje promotriti pojmovno određenje spomenutih kategorija u legislativi i filozofskom poimanju kao platformi iste. Korištenje

[12] Usp. ZZM, čl. 42., 43. i 44.
[13] Usp. Ustav SRH, Osnovna načela, gl. 8.

pojmova prava *čovjeka* i *građanina* semantički, ali i s drugih aspekata asocira na *Deklaraciju o pravima čovjeka i građanina* iz 1973. godine.[14]

Pravna terminologija i filozofsko poimanje razlikuju pojmove čovjeka i građanina. Iz konteksta prava i sloboda čovjeka i građanina, ljudi u perspektivi građana imaju zakonom zajamčena prava, odnosno oni nešto smiju, dok su slobodni iz perspektive osoba, odnosno zbiljskih konkretnih ljudi koji nešto mogu.[15] Uočljiv je distinktivni element u kategorijama smjeti i moći. Izraženo u govoru o konkretnoj osobi, nije posve jednako može li čovjek učiniti nešto i smije li učiniti isto. Radi se o stvarnostima koje nužno ne ovise jedna o drugoj. Nasuprot tomu, iz perspektive građanina koji je jednak svim drugim građanima, smjeti i moći je istovjetno, odnosno nešto se može učiniti samim time što se smije. U opisanom kontekstu, čovjeku se distinkcija između njega, samoga čovjeka i kao građanina, odnosno između njega kao zbiljskog konkretnog čovjeka i apstraktnog građanina, pokazuje kao razlika između onoga što je *de jure* i onoga što je *de facto.*[16]

Fundamentalne razlike proizašle iz ovakvog shvaćanja pojmova čovjeka i građanina iznjedrile su i pravne razlike u području prava čovjeka i prava građanina, pri čemu se u govoru o pravima čovjeka o istima gotovo uvijek razmišlja hijerarhijski postavljajući jedna ispred ostalih kao fundamentalna prava, dok se u govoru o pravima građanina nastoji artikulirati ravnoteža između prava i dužnosti.[17]

Apliciraju li se izložene propozicije na odredbe ZZM-a, moguće je razumijevanje redakcije teksta zakona koja ciljano i precizirano koristi pojmove čovjeka i građanina. Općim odredbama zakon ostvarenje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece, rabeći termin *prava čovjeka*, pripisuje, odnosno smatra pridodanim svakom čovjeku (čl. 1.). U istoj rečenici pojašnjava, međutim, kako se zakonom uređuju prava i dužnosti građana (čl. 2.) u specifičnom predmetu sadržaja zakona.

---

[14] Usp. Milan POLIĆ, *Činjenice i vrijednosti,* Zagreb, 2006., 239., Deklaracija o pravima čovjeka i građanina izriče kako su svi ljudi jednaki po prirodi i pred zakonom (čl. 3.). Sintagma pred zakonom označava jednakost u pravima. Budući da je posve jasno kako ljudi nisu po prirodi jednaki niti identični, nemaju jednake mogućnosti te su kao pojedinci neponovljivi, potrebno je naglasiti kako upravo razlika i nejednakost u mogućnostima čini ravnopravnost smislenom. Ravnopravnost kao zahtjev, odnosno opredjeljenje utemeljeno u činjenici kako su svi ljudi jednaki u svojim prirodnim pravima, čini ljude jednakima pred zakonodavcem. Oni prema kojima se zakonodavac odnosi različito nisu pravno jednaki, posljedično niti ravopravni. Odnos prema svim pravnim subjektima na jednak način očituje kako zakonodavca ne zanimaju ljudske stvarne razlike te pred zakonom prestaju biti konkretni ljudi i postaju apstraktni ljudi, odnosno građani koji se ni po čemu ne razlikuju. Iz istoga proizlazi kako su ljudi ravnopravni ne kao konkretni ljudi, nego temeljem apstraktnosti koju im daje pojam građana kao jedino uporište pravne jednakosti.

[15] Usp. Milan POLIĆ, *Činjenice i vrijednosti,* 240.

[16] Usp. *Isto,* 241.

[17] Usp. Derek MCGHEE, *Security, Citizenship and Human Rights. Shared Values in Uncertain Times,* London, 2010., 92.

U definiranju ograničenja slobodnog odlučivanja o rađanju djece, člankom 2. Zakon opetuje izričaj *pravo čovjeka na slobodno odlučivanje*, čime intencionalno nositeljem prava na odlučivanje titulira svakog čovjeka (čl. 2.). Članci općih odredbi koji stipuliraju specifične načine i metode ostvarivanja zakonom reguliranog prava, rabe termine građanin (čl. 3.) te radnici i drugi radni ljudi (čl. 4.), pri čemu je nemoguće ne primijetiti identičnu jezičnu konstrukciju preuzetu iz Ustava SRH.[18]

Uspoređeni citati Ustava SRH i ZZM-a indiciraju povezanost društvenog interesa jasno definiranih težnji prema razvoju materijalne osnove socijalističkog društva i društveno-ekonomskog i političkog sistema, s naporima omogućavanja slobode i kontrole rađanja djece posredstvom liberaliziranih metoda.

Vrlo slična stajališta o ZZM-u te njegovom glavnom cilju i intenciji postoje kod autora koji iz pravne perspektive tumače nastanak zakonskih odredbi, štoviše smatraju ga u spomenutom socijalističkom kontekstu nužnim kako bi se omogućila kontrola stope nataliteta i ženu iz konteksta domaćinstva privuklo u privredni sektor.[19]

2.1.2.2. Poimanje čovjeka u kontekstu Zakona o zdravstvenim mjerama

Zakonski okvir kojeg postavlja ZZM, pravo na slobodno odlučivanje priznaje kao pravo čovjeka što se pravno interpretira kao priznanje istog prava svakom čovjeku, kako je već ranije spomenuto. Regulirajući okvir o mjerama ostvarivanja reproduktivnih prava, osobito u sprječavanju neželjenog začeća posredstvom kontracepcije, rabi se pojam građanin (čl. 5.) te sterilizacije gdje se koristi pojam osoba (čl. 8.). Zakon u tom smislu obuhvaća osobe obaju spolova, odnosno primjenjiv je i na majku i oca. U zakonskom stipuliranju prekida trudnoće, utvrđenom trećom glavom, zakon se referira isključivo na osobe ženskog spola, odnosno majke rabeći termine žena (čl. 16), trudna žena (čl. 18., 19., 20., 21., itd.) i maloljetnica (čl. 18.). Zakonska se regulativa odnosi isključivo na žene, odnosno majke čak i u člancima koji uređuju pitanja nastala interakcijom druge stranke, odnosno unutar kojih direktno postoji interes druge osobe, primjerice u zahtjevima komisiji prvog stupnja (čl. 21.,

[18] Usp. USTAV SRH, Osnovna načela, čl. 3., „Radnici i radni ljudi osnivaju samoupravne interesne zajednice i radi zadovoljenja određenih svojih osobnih i zajedničkih potreba i interesa udruživanjem sredstava na načelima uzajamnosti i solidarnosti.”; Usp. ZZM, čl. 4.; „Radnici i drugi radni ljudi u osnovnim organizacijama udruženog rada i drugim samoupravnim organizacijama i zajednicama, na načelima solidarnosti i uzajamnosti a u okviru materijalnih mogućnosti, osiguravaju uvjete za ostvarivanje prava čovjeka da slobodno odlučuje o rađanju djece.”

[19] Usp. Dalida RITTOSSA, *The Right on Abortion. Comparative Approach Concerning Croatia, Federal Republic of Germany, and United States of America,* 126.

22.) i prigovorima komisiji drugog stupnja (čl. 24., 25.). Muškarac, odnosno otac nerođenog djeteta, u kontekstu suglasnosti za pobačaj, je izostavljen i njegov pristanak nije potreban, štoviše nije ni spomenut.[20]

Zakon predviđa izvršenje prekida trudnoće na zahtjev trudne žene (čl. 18.), iz čega je posljedično pristanak muža ili partnera nepotreban.[21] Nereguliranost pravnog statusa muškarca u pitanju prekida trudnoće dokazuje kako ZZM odluku o pobačaju u totalitetu pridržava ženi,[22] zanemarujući ulogu i prava oca, čime delikatnu problematiku pobačaja dodatno potiskuje na margine društva. Konkluzivno, unatoč činjenici što se terminološki neprijeporno ZZM referira na pravo čovjeka, u naravi, ali i zakonski je svedeno isključivo na pravo žene.[23]

Indikativna je činjenica izostanka pojma dijete u svim člancima koji govore o prekidu začetog života, rabeći sintagmu prekid trudnoće. Dijete se izrijekom prvi put i jedini put spominje u članku 22., u govoru o medicinskim pretpostavkama teških prirođenih tjelesnih ili duševnih mana s kojima bi se dijete moglo roditi. Sve ostale stavke zakona koje uređuju legislativni okvir izvršavanja pobačaja koriste terminologiju prekida trudnoće, govoreći o medicinskom zahvatu, a izbjegavajući spomenuti terminologiju ljudski embrij, dijete ili novonastali život koji tvori središte spomenutog medicinskog zahvata. Izostankom termina dijete, nerođeni život ili koje druge pravnoj i zakonodavnoj terminologiji poznate formulacije, ZZM izmiče definiranju početka ljudskog života, početka djetinjstva ili djeteta uopće. Izostavljanjem i nominalnog spomena, zakon zanemaruje odnosno prešućuje postojanje djeteta i nerođenog života uopće, a kategoriju prava djeteta s inherentnim pravom na život u ovom je kontekstu suviše i spomenuti.

Rekonstruirajući prizmu kroz koju zakonodavac prema odredbama ZZM-a promatra čovjeka, odnosno kakvim ga poima, evidentna je površna i dehumanizirana vizija ljudskoga bića. Pripisujući određena prava pojedinima, u razmatranom slučaju o pobačaju - ženama, istodobno su zanijekana ista prava muškarcima. Kontekst je to u kojem je nemoguće

---

[20] Usp. Dubravka HRABAR, Pravo na pobačaj. Pravne i nepravne dvojbe, 822.

[21] Usp. Dalida RITTOSSA, *The Right on Abortion. Comparative Approach Concerning Croatia, Federal Republic of Germany, and United States of America,* Florida, 2008., 128.

[22] Vidi: USTAV SRH, gl. 4. čl. 239., „Prava žena na radu u vezi s porođajem, materinstvom i njegom djece te obveze na osiguranje sredstava potrebnih za ostvarivanje tih prava utvrđuju se zakonom, samoupravnim sporazumom i društvenim dogovorom." Razvidna je naslonjenost ZZM na ustavne odredbe kojima se prava žene na rađanje prenosi na zakonodavnu vlast. Primjetno je kako Ustav prava vezana uz porod, majčinstvo i njegu djece pripisuje majci, bez očeva spomena, a isto čini u kontekstu radničkih prava, uređujući okvir zaštite prava radnika.

[23] Usp. Nenad HLAČA; Zakon o „pobačaju" Republike Hrvatske 1978. – 2008., u: *Medicina,* 45 (2009.) 2, 142-147., 143.

prepoznati priznanje punog ljudskog dostojanstva i vrijednosti čovjekovog života prije rođenja.

2.1.3. Zakonska regulativa sprječavanja neželjenog začeća

Nastavak zakonskog uređenja mjera koje omogućuju slobodno odlučivanje o prokreaciji, u drugoj glavi se regulira sprječavanje neželjenog začeća. Zakon predviđa privremeno i trajno sprječavanje neželjenog začeća u obliku kontracepcije i sterilizacije (čl. 5.). Površnim pregledom regulatornog okvira mjera sprječavanja neželjenog začeća uočljivo je anakrono i površno rješavanje problematike[24] te se stječe dojam kako je tendencija ZZM-a ponuditi što brže i jednostavnije rješenje, bez dubljeg promišljanja o moralno-etičkim implikacijama i posljedicama.

2.1.3.1. Zakonski okvir kontracepcije i sterilizacije

Određujući kontracepciju[25]mjerom planiranja obitelji, zakon građanima omogućuje kao privremeni oblik medicinske pomoći u sprječavanju neželjenog začeća (čl. 6.). Istim im je člankom zajamčeno pravo na upoznavanje s metodama i prednostima planiranja obitelji koje uključuje značenje i posljedice primjene metoda i sredstava za reguliranje vremena i broja porođaja (čl. 6., st. 2) te pravo na korištenje i izbor sredstava privremenog sprječavanja začeća (st. 3).

Dok se navedena prva dva članka druge glave o sprječavanju neželjenog začeća odnose na kontracepciju, preostalih se osam članaka referira na sterilizaciju kao oblik trajnog sprječavanja trudnoće. ZZM sterilizaciju kvalificira kao medicinski zahvat (čl. 7) koji je dostupan pod uvjetima propisanih zakonom. Sterilizacija je moguća osobama s navršenih 35 godina života (čl. 8), ženi bilo koje kronološke dobi čiji bi život bio ugrožen trudnoćom ili porodom (čl. 8., st. 2) te osobi neodređene kronološke dobi s medicinski utvrđenim pretpostavkama o nasljednosti teških tjelesnih ili duševnih mana kod novorođenog djeteta (st. 3).

---

[24] Usp. Dubravka HRABAR, Pravo na pobačaj. Pravne i nepravne dvojbe, 820.

[25] Usp. Dalida RITTOSSA, *The Right on Abortion. Comparative Approach Concerning Croatia, Federal Republic of Germany, and United States of America,* 128., Najranija dob u kojoj osoba može zakonski dopušteno koristiti kontraceptivna sredstva je četrnaest godina, dok je ispod spomenute dobne granice smatrana nezrelom i nesposobnom za donošenje potpuno informiranih odluka.

Zakon predviđa mogućnost sterilizacije isključivo na zahtjev osobe koja se želi sterilizirati (čl. 9), dok za radno nesposobne osobe zahtjev mogu podnijeti roditelji ili staratelji pod posebnim uvjetima (čl. 10).

2.1.4. Zakonska determinacija prekida trudnoće

ZZM trećom glavom formira okvir pravnog uređenja pitanja prekida trudnoće kroz četrnaest članaka. Terminologija kojom se zakon koristi govori o pozicijama koje zakon zauzima i načinima na koje interpretira ili determinira dotaknute stvarnosti, dok se ponešto može doznati i o stajalištima zakonodavca iz elemenata koje ne spominje ili prešućuje.

Zakon regulira zdravstvene mjere kojima se omogućuje slobodno odlučivanje o reprodukciji, stoga se može smatrati logičnim što terminološki koristi izraze koji se tiču zahvata[26], odnosno mjera. Konkretno, o prekidu trudnoće koju je prema zakonu prikladna mjera odlučivanja o rađanju djece, govori isključivo kroz frazu prekid trudnoće te ne rabi alternativni izraz. Na taj način i leksički pokazuje interes za isključivo legislativno uređenje postupaka, načina i okolnosti spomenute mjere, ne zadirući u sferu moralnih i inih implikacija samog postupka. Jednako je tako ispušten govor o subjektu pobačaja, odnosno onom subjektu čiji se život prekida zahvatom prekida trudnoće. Zakon ne spominje začeti život, embrij, nerođeno dijete niti dijete uopće. [27]

Medicinski zahvat prekida trudnoće zakon dopušta izvršiti do isteka deset tjedana od začeća (čl. 15), dok se nakon isteka tog roka prekid trudnoće može izvršiti isključivo s odobrenjem komisije (čl. 15. st. 2.). Zahtjev za prekidom trudnoće podnosi trudna žena[28] (čl. 18), te joj ako nije maloljetnica ispod kronološke dobi od 16 godine kada joj je potreban pristanak roditelja ili staratelja (čl. 18), nije potreban pristanak oca, odnosno partnera. Spomenuta odredba zakona jedna je od spornih budući njome nije reguliran pravni status muškarca, odnosno oca ili muža čiji se pristanak nespominjanjem smatra nepotrebnim[29].

---

[26] Usp. ZZM, čl. 15., Prekid trudnoće proglašava medicinskih zahvatom bez daljnjih pojašnjenja.
[27] Usp. *Isto,* čl. 22., Termin dijete se spominje je u članku 22., u kontekstu dopuštanja prekida trudnoće nakon deset tjedana od začeća, kada se medicinskim saznanjima i indikacijama predviđaju teške tjelesne ili duševne mane ukoliko dijete bude rođeno.
[28] Vidi: USTAV SRH, gl. 4. čl. 239., Još jednom ističemo kako zakonska odredba ZZM-a proizlazi iz Ustavnog okvira koji u govoru o pravu žene u vezi rađanja, majčinstva i njege djece izostavlja muškarca.
[29] Usp. Dubravka HRABAR, Pravo na pobačaj. Pravne i nepravne dvojbe, 822.

2.1.4.1 Dopušteni okvir prekida trudnoće

ZZM uređuje zakonsku proceduru kojom trudna žena ostvaruje pravo na prekid trudnoće nakon isteka deset tjedana od začeća jednostavnim zahtjevom prvostupanjskoj komisiji (čl. 20), te u slučaju negativnog rješenja drugostupanjskoj (čl. 24). Članak 22. zakona konstruira okvir unutar kojeg prvostupanjska komisija može odobriti zahtjev za prekidom trudnoće i to u slučajevima ugroženosti života žene ili narušavanja zdravlja trudnoćom ili porođajem, kad medicinske spoznaje predviđaju teške tjelesne ili duševne posljedice na djetetu ili kad se začeće dogodilo krivičnim djelom silovanja, rodoskvrnuća, zloupotrebom položaja i dr. (čl. 22).

ZZM postavlja vremenske rokove unutar kojih se pobačaj mora izvršiti te zahtjev za izvršenjem pobačaja tretira hitnim (čl. 23), dok prvostupanjskoj komisiji određuje vremenski rok od osam dana unutar kojeg mora biti donesena odluka o prekidu trudnoće. Nezadovoljstvo odlukom komisije prvog stupnja žena mora izraziti u obliku prigovora u roku od tri dana (čl. 24), na kojeg drugostupanjska komisija mora odlukom odgovoriti u roku od osam dana od primitka prigovora (čl. 24).

2.1.4.2. Ograničenja u postupcima prekida trudnoće

Primarno ograničenje u pravnom postupku medicinskog zahvata prekida trudnoće jest obligacija izvršenja pobačaja unutar vremenskog roka deset tjedana od začeća (čl. 15), nakon čijeg isteka slijedi procedura propisana zakonom, a ranije već naznačena (čl. 20., 21., 22). Nakon što žena priloži zahtjev za prekidom trudnoće unutar deset tjedana od začeća u bolnici koja ima organiziranu jedinicu ginekologije ili drugoj zdravstvenoj organizaciji udruženog rada (čl. 17) te nakon što se utvrdi ispunjenost uvjeta, a zakon ne precizira tko utvrđuje i daje pristanak, liječnik vrši prekid trudnoće (čl. 19). Zakonom nije spomenut ni priziv savjesti liječnika.[30]

Prvostupanjska komisija, stipulirana petom glavom zakona o osnivanju i radu komisija, a sastavljena od dva liječnika od kojih je jedan ginekolog te socijalnog radnika ili medicinske sestre (čl. 35), zakonski je ovlaštena evaluirati zahtjev za pobačajem. Zakonski propisani valjani razlozi za izvršenje pobačaja su apsolutna ili relativna medicinska

[30] Usp. Dalida RITTOSSA, *The Right on Abortion. Comparative Approach Concerning Croatia, Federal Republic of Germany, and United States of America,* 129.

indikacija, eugenički razlozi, zakonsko moralno problematični slučajevi kaznenih djela u sferi spolnog ponašanja poput silovanja i incesta te socijalni razlozi (čl. 22).[31]

Odluke koje donosi drugostupanjska komisija, u čiji sastav zakon propisuje dva liječnika ginekologa, liječnika specijalista odgovarajuće grane medicine, socijalnog radnika i sudca (čl. 36) je konačna (čl. 24).

Izuzetci u odnosu na uvjete i postupak prekida trudnoće stipuliran ZZM, u kojima zakon predviđa izvršenje ili dovršenje pobačaja, su ako je zdravlje žene ili život u opasnosti i ako je prekid trudnoće već započet (čl. 25). Tom se odredbom propisuje mogućnost odnosno obveza izvršenja pobačaja.[32]

2.2. Kontekst nastanka Zakona o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece

Potpunije razumijevanje ZZM-a iz perspektive sadašnjeg trenutka predmnijeva rasvjetljivanje kontekstualnog okvira nastanka istog koji može otkriti cjelovitije namjere i ciljeve koji tvore zakonski okvir te obuhvatniju perspektivu autentičnijeg razumijevanja društvenog i političkog utjecaja. Kontekst izrade i stupanja na snagu ZZM ne čini samo nacionalni zakonodavni okvir i društveno uređenje, ono je donekle determinirano i kretanjima u međunarodnom pravnom poretku i gibanjima međunarodne socijalne politike i njezinih prioriteta. Utjecaj potonjeg na kreiranje zakona i njegovu pravnu valjanost može predstavljati bitni eksplikatorni element za razumijevanje nastanka ZZM u formi u kojoj je usvojen.

2.2.1. Promjena zakona o pobačaju na međunarodnoj razini

Kontekstualizacija nastanka ZZM-a otkriva gibanja u međunarodnom zakonodavstvu u pitanju pobačaja, koja se kreću od mkegove kriminalizacije sve do legalizacije u ime ženine i obiteljske dobrobiti. Razvoj je to unutar zakonodavnog okvira koji u fokus postavlja razloge zdravlja i društvene dobrobiti žene i njezine postojeće obitelji kao opravdane indikacije za zakonito prekidanje trudnoće.[33]U desetljetnom razdoblju od

[31] Usp. *Isto.*
[32] Usp. Dubravka HRABAR, Pravo na pobačaj. Pravne i nepravne dvojbe, 822.
[33] Usp. Rebecca J. COOK, Bernard M. DICKENS, A Decade of International Change in Abortion Law: 1967-1977., u: *American Journal of Public Health,* 68 (1978.) 7, 637-644., 637.

1967. do 1977. godine najmanje su 42 jurisdikcije promijenile vlastite zakone o pobačaju, 39 ih je prolongiralo odluku pripremivši temelje za legalizaciju pobačaja, dok su 3 državne jurisdikcije suzile prostor zakonskog utemeljenja prava na pobačaj.

Razlozi navedeni kao opravdavajući za pobačaj, nisu u svim zakonima identični, no različite su zemlje odabrale pojedinosti iz raspona indikacija koji uključuje: rizik za život žene, rizik za tjelesno i mentalno zdravlje žene od nastavka trudnoće, a odnosi se na rizik veći od uobičajenog povezanog s trudnoćom, izvjesni stupanj tjelesnog ili mentalnog oštećenja djeteta, juridičku indikaciju trudnoće nastale silovanjem ili incestom, sociološku ili socioekonomsku indikaciju ako je rođenjem djeteta ugroženo zdravlje i dobrobit ženine postojeće djece i obitelji, opasnost za društveni položaj žene i njezine obitelji, neuspjeh rutinski korištenih kontraceptivnih sredstava ili jednostavni zahtjev. Osam zakonodavaca je proširilo svoje zakone kako bi omogućili dopuštanje pobačaja na jednostavni zahtjev za prekidom trudnoće do određenog razdoblja.[34]

Premoduliranje i razvoj međunarodnog zakonodavstva u razdoblju od 1977. do prvog kvartala 1988., zabilježio je 35 zemalja koje su liberalizirale zakone o pobačaju te 4 zemlje koje su ograničile temelje istim procedurama. Najveći broj legislativa proširio je kvalifikacije pobačaja kroz tradicionalne indikacije poput ugroze majčinog zdravlja, potencijalnog oštećenja fetusa i sl. Određene su države redefinirale zakone o pobačaju kao dio opsežnih mjera koje olakšavaju pristup korištenju kontracepcije, samoinicijativne sterilizacije i samog postupka pobačaja. Sudski postupci o pobačaju potaknuli su i stimulirali liberalizaciju odredbi o pobačaju te podržali autonomiju ženinog izbora unutar zakona.[35]

Ipak, razlike u zakonodavstvima su značajne, od Kanade u kojoj se inkriminirajuća prohibicija pobačaja smatrala nekonstitucionalnom zbog kršenja integriteta žene i njezine sigurnosti, do zemalja Latinske Amerike, ali i drugih država s ustavom u razvoju, u kojima se zakonski ograničuje pobačaj samo na slučajeve ugroženosti života majke.[36]

---

[34] Usp. Rebecca J. COOK, Bernard M. DICKENS, A Decade of International Change in Abortion Law: 1967-1977., 637., Kontinuirana rasprava koja se u spomenutom razdoblju vodila u Sjedinjenim Američkim državama razlikovala se od ostalih zemalja. U SAD-u je dekriminalizacija medicinski induciranog pobačaja nakon presude Vrhovnog suda 1973., u slučajevima *Roe protiv Wade* te *Doe protiv Bolton*, pokrenula prijedloge za konstitucionalni amandman kojim se željelo pravo na privatnost i druga prava potvrđena spomenutim slučajevima subordinirati dobrobiti fetusa. Isto je dovelo do povlačenja financijske potpore, što tvori kretanja suprotna od onih u zemljama Europe.

[35] Usp. Rebecca J. COOK, Bernard M. DICKENS, International Developments in Abortion Laws: 1977-88., u: *American Journal of Public Health,* 78 (1988.) 10, 1305-1311., 1305.

[36] Usp. Rebecca J. COOK, Bernard M. DICKENS, International Developments in Abortion Laws: 1977-88., 1305.

2.2.1.1. Zakonodavne reforme u europskom kontekstu

Zakon koji se u pravnoj povijesti spominje kao prvi koji se ticao pobačaja je francuski zakon iz 1791. godine koji je smatrao pobačaj kriminalnim djelom, potvrđujući njime cijeli niz normi koje su lokalni pravni sudovi aplicirali od Srednjega vijeka.[37]

Korijeni na kojima su temeljeni i iz kojih su izrasli zakoni o pobačaju u zemljama Zapadne Europe su kazneni zakoni koji kriminaliziraju pobačaj u svim okolnostima. Kazneni su se zakoni tijekom posljednjih desetljeća zamijenili odredbama koje se odnose na pobačaj kroz zakone koji specificiraju okolnosti pod kojima je postupak pobačaja zakonski dopušten ili moguć. Tim su postupkom gotovo sve zemlje Zapadne Europe dovršile proces kojeg stručnjaci nazivaju liberalizacijom zakona o pobačaju. Proces liberalizacije izrazito se razlikovao među zemljama, budući su se zakonodavni procesi povezani s zakonima o pobačaju odvijali u dijametralno suprotnim političkim i društvenim kontekstima pojedinih zemalja.[38]

Komparativne studije razvoja zakonskih okvira, gledom na europsku legislativu, nailaze na brojna ograničenja u postojećoj literaturi koja tumači zakonski status pobačaja. Najčešće korištene pristupe karakteriziraju važni nedostaci, dok postojeće studije donose i opisuju opseg zakonske mogućnosti pobačaja, temelje za eksplikaciju, kao i inicijative za reproduktivno zdravlje i prava žene. Iz istih se teško uviđa cjeloviti proces razvoja zakonske regulative o pobačaju. Jednako tako, komparativne analize koje prate razvoj zakona o pobačaju uglavnom se vremenski limitiraju u obradi na jedno desetljeće, a razvoj zakona o pobačaju je esencijalno postupan. Kao dugoročni proces koji evoluira nerijetko ostavlja kratkoročne studije u možebitnom riziku u kojem ispuštaju iz vida onaj dio razvojnog procesa koji se odvijao izvan promatranog okvira.[39]

Analize koje su uspješnije pratile promjene u zakonskim odredbama pojedinih zemalja pokazuju postojanje generalne tendencije specifičnih zakonskih reformi koje grade temelje opravdanosti pobačaja u vremenu neposredno prije nastanka ZZM-a. Među europskim zemljama samo se Rumunjska svrstala s nekoliko zemalja koje su tražile

---

[37] Usp. Carlo FLAMIGNI, *L'aborto. Storia e attualità di un problema sociale,* Bologna, 2008., 27-28., U kasnijem kodeksu iz 1810., člankom 317., spomenute se odredbe prinačuju i utvrđuju se zatvorske kazne za počinitelje u bilo kojim okolnostima pobačaja ukoliko se utvrdi odgovornost počinitelja, bez obzira na ishod djela.

[38] Usp. Mark LEVELS, Roderick SLUITER, Ariana NEED, A reveiw of Abortion Laws in Western- European countries. A Cross-national Comparison of Legal Developments Between 1960. and 2000., u: *Health Policy,* 118 (2014.) 1, 95-104., 95

[39] Usp. Mark LEVELS, Roderick SLUITER, Ariana NEED, A reveiw of Abortion Laws in Western- European countries. A Cross-national Comparison of Legal Developments Between 1960. and 2000., 96.

ograničenje pobačaja restriktivnim mjerama, dok su ostale legislative proširivale raspon dopuštenih indikacija. Finska je 1978. godine reducirala opću gestacijsku granicu za izvršenje pobačaja sa 16 na 12 tjedana,[40] dok su Cipar i Italija na listu priznatih indikacija za dopuštanje pobačaja dodale i dobrobit obitelji. Francuska i Nizozemska isto su učinile s indikacijom nepogodnog položaja kojeg ženi donosi trudnoća, a Mađarska u istom razdoblju dopušta pobačaj kada je trudna žena sama ili ako je rastavljena 6 mjeseci, te kada nedostaje prikladni dom ili u slučajevima u kojima je žena starija od 35 godina ili je već imala tri poroda. Odobrenje za izvršenje pobačaja je lakše dobiti unutar prvog tromjesečja trudnoće u mnogim zemljama u spomenutom razdoblju, dok se nakon prvog tromjesečja traži odobrenje drugog medicinskog mišljenja o podnesku postupka. Prepoznajući averziju nekih medicinskih profesionalaca prema pobačaju, neke su zemlje poput Italije i Francuske inaugurirale mjere prigovora ili priziva savjesti koje im dopuštaju odbijanje sudjelovanja u medicinskim zahvatima pobačaja bez sankcija ili štete. Francuski zakon zahtijeva od medicinskog osoblja, koji se poziva na priziv savjesti, da unaprijed najaviti vlastito odbijanje. Obično su takve klauzule neprimjenjive u slučajevima urgentne opasnosti trudne žene.[41]

Nekoliko je zakonodavstava zemalja prepoznalo postojanje povećanog rizika od komplikacija pobačaja u trudnoćama visoke gestacije te je uklonilo ili uopće nije uključilo autorizaciju zahtjeva za pobačajem od treće strane podnositelja ili od institucije. Odobrenje treće strane ili institucionalno odobrenje poznato je kao element odgađanja postupka. U razvoju regulative autorizacije zahtjeva za prekidom trudnoće uočljivi su različiti i nekonzistentni modeli sudske interpretacije zakona u slučajevima izostanka odobrenja zahtjeva za pobačajem supružnika. Sudovi u Engleskoj, Francuskoj i tadašnjoj Jugoslaviji zanijekali su mužev veto na odluku o pobačaju iako njihovo očinstvo nije poricano.[42]

Legislativa je poticala pribjegavanje kontracepciji kategorizirajući neuspjeh kontracepcija kao indikaciju za odobrenje pobačaja. Pojedini su zakoni, primjerice u Istočnoj Njemačkoj, doslovno proširili zakonski okvir planiranja obitelji, omogućujući prekid trudnoće na zahtjev žene kao regulaciju i kontrolu broja, vremena i razmak između trudnoća,

---

[40] Usp. Rebecca J. COOK, Bernard M. DICKENS, International Developments in Abortion Laws: 1977-88, 1305., Taj se zakon nadalje mijenjao 1985. godine kad je dopustio pobačaj prije 25 tjedna trudnoće u slučajevima ozbiljnih bolesti ili tjelesnog i psihičkog oštećenja fetusa.
[41] Usp. *Isto.*
[42] Usp. *Isto,* 1306-1307., Spomenutom slučaju u Engleskoj odluku je potvrdila Europska komisija za ljudska prava, a nije poznat ni jedan slučaj u kojem je mužev veto na zahtjev za pobačajem bio sudski podržan i potvrđen.

a sve to kao mjeru koja se pridodaje postojećoj kontracepciji.[43] Prepoznajući kako je prevencija bolje od sanacije, brojne su zemlje poticale praksu smanjivanja neželjenih trudnoća redizajniranjem zakona o pobačaju kao dio cjelovitog paketa mjera za olakšavanje pristupa kontracepciji ili samovoljnoj sterilizaciji. Jurisdikcija Jugoslavije, provodeći u djelo federativni ustavni amandman iz 1974. godine, zahtijevala je izvršenje pobačaja u medicinskim ustanovama u kojima će se žene informirati o kontracepciji.[44]

Inače, nastavno na neka kretanja legalizacije prekida trudnoće u zemljama Istočne Europe, jugoslavensko je zakonodavstvo, u čijem je sastavu tada bila SR Hrvatska, prvi put dopustilo prekid trudnoće isključivo na temelju medicinske indikacije 1951.[45]

Generalizacija mijena i struja kretanja u zakonskoj regulativi i podcrtavanje ključnih točki poimanja pobačaja i njegovih pravnih mogućnosti i implikacija dovodi do uopćenog zaključka kako se pitanje pobačaja pomaknulo iz područja kaznenog prava u područje ljudske dobrobiti koje uključuje različite oblike regulacije fertiliteta. Korištenje zakona kao izravnog javnog resursa za dobrobit obitelji i osnaživanje pojedinaca u korištenju vlastitih preventivnih i zaštitnih mjera u očuvanju zdravlja, promoviralo je i promaknulo zakon s područja zdravlja obitelji kao potpuno nespojiv sa zločinom i kaznama.[46]

Nadnacionalna razina zakonske regulative zemljama u Europi, a osobito posredstvom *Europske konvencije o ljudskim pravima i temeljnim slobodama* iz 1950. godine, koju su potpisale sve europske zemlje, zasigurno je izvršila utjecaj na nacionalni zakonodavni okvir u razmatranom pitanju.[47]

2.2.1.2. Ustavne reforme

Kontekstualizacija zakonodavnih reformi perspektivu proširuje na ustavne okvire koji su se u razdoblju neposredno prije nastanka ZZM-a mijenjali na međunarodnoj razini.

---

[43] Usp. Rebecca J. COOK, Bernard M. DICKENS, A Decade of International Change in Abortion Law: 1967-1977., 641.
[44] Usp. Rebecca J. COOK, Bernard M. DICKENS, International Developments in Abortion Laws: 1977-88., 1308.
[45] Usp. Malcom POTTS, Legal Abortion in Eastern Europe, u: *The Eugenics Review,* 59 (1967.) 4, 232-250., 232.
[46] Usp. Usp. Rebecca J. COOK, Bernard M. DICKENS, A Decade of International Change in Abortion Law: 1967-1977., 642.
[47] Usp. ABORTION LEGISLATION IN EUROPE, The Law Library of Congress, Global Legal Research Center, (I. 2015.), u: https://www.loc.gov/law/help/abortion-legislation/europe.php (20. III. 2018.), U pogledu nadnacionalnog zakonskog okvira, uzimajući u obzir potpisivanje Europske konvencije o ljudskim pravima i temeljnim slobodama, Europski je sud za ljudska prava koji prati navode kršenja Konvencije, izdavao odluke o proceduralnim akpektima u pristupu pobačaju.

Brojne su zemlje mijenjale ustave i prilagođavale ih zahtjevima dostupnosti pobačaja ženama.

Najspecifičnija ustavna promjena dogodila se u Republici Irskoj čiji je prethodni kazneni zakon propisivao zabranu pobačaja u svim slučajevima osim kada je u pitanju spašavanje života trudne žene. Kako bi se buduće legislative onemogućilo u dekriminalizaciji pobačaja u cijelosti ili partikularno revizijom kaznenog zakona, vlada je 1983. godine izmijenila Ustav priznajući pravo na život nerođenom djetetu s dužnom pozornošću na jednakost prava na život majke.[48]

U tom kontekstu promjena na međunarodnoj zakonodavnoj sceni, izvjestan je broj zemalja inkorporirao u vlastite ustavne strukture odredbe *Američke konvencije o ljudskim pravima* koja pravo na život zakonski štiti.[49] Interpretativno, spomenuto se pravo ne preklapa s pravima žene, budući da je i ženi zakonom omogućeno uživanje zaštite prava na život i zdravlje.[50]

2.2.2. Ustavni kontekst Zakona o zdravstvenim mjerama

Ključnim trenutkom u priznanju reproduktivnih prava za hrvatsko zakonodavstvo bila je ustavna proklamacija prava na donošenje slobodne odluke vezane uz prokreaciju. Odredba federativnog ustava nije ostala iznimkom, iako je svaka republika u sastavu federacije imala slobodu prilikom ugrađivanja istih odredbi u vlastiti ustav. Spomenuta je odredba prenesena u gotove sve republičke ustave, a Hrvatski je parlament odredbu federativnog ustava o slobodnom odlučivanju o reprodukciji koristio kao pravni fundament na kojemu je temeljio odredbe i zakonske propise ZZM-a.[51]

Zakonskim temeljima kojima reproduktivna prava postaju temeljna prava usvojena i u hrvatskim zakonskim okvirima smatra se odredba Ustava Socijalističke Federativne

---

[48] Usp. Rebecca J. COOK, Bernard M. DICKENS, International Developments in Abortion Laws: 1977-88., 1308.

[49] AMERICAN DECLARATION ON HUMAN RIGHTS, Inter-American Commission on Human Rights, u: http://www.oas.org/en/iachr/mandate/basic_documents.asp, (20. III. 2018.), Spomenuta se zaštita nalaže u tekstu članka 4., stavka 1., koji navodi: „Svaka osoba ima pravo da se njegov život poštuje. Ovo pravo treba biti zaštićeno zakonom, i općenito, od trenutka začeća."

[50] Usp. Rebecca J. COOK, Bernard M. DICKENS, International Developments in Abortion Laws: 1977-88., 1309.

[51] Usp. Dalida RITTOSSA, *The Right on Abortion. Comparative Approach Concerning Croatia, Federal Republic of Germany, and United States of America,* 124.

Republike Jugoslavije iz 1974. godine, kojom se inaugurira pravo na slobodno odlučivanje o rađanju djece u Jugoslaviji.[52]

2.2.2.1. Ustav Socijalističke Republike Hrvatske iz 1974.

Prema volji zakonodavnih i ustavotvornih struktura Socijalističke Republike Hrvatske, spomenuta odredba Ustava SFRJ članka 191. proglašava kako je slobodno odlučivanje o rađanju djece pravo čovjeka.[53] Misaono identična formulacija, uz minimalne jezične preinake, ugrađena je u Ustav SRH u članak 272., u kojem se navodi kako u područje prava čovjeka pripada i pravo na slobodno odlučivanje o rađanju djece te kako se isto pravo može limitirati isključivo zbog zaštite zdravlja.[54]

Na navedenoj je ustavnoj odredbi utemeljena opća odredba ZZM-a uređena člankom 1., koji pretpostavlja postojanje prava čovjeka na slobodno odlučivanje o rađanju budući da je isto zagarantirano Ustavom SRH. Opisanom je ustavnom, a potom i zakonodavnom procedurom sloboda odlučivanja o rađanju djece podignuta u red prava čovjeka u okviru federativnog i republičkog pravnog konteksta te je svaki pojedinac ovlašten slobodno donositi odluke o željenom broju potomaka, regulirajući isto kontracepcijom, sterilizacijom ili prekidom neželjene trudnoće.[55]

Unatoč stajalištima koja povoljne ustavne odredbe smatraju temeljem na kojemu su se izgradile zasade novog zakona koji priznaje široki raspon reproduktivnih prava čovjeku, te iste otvaraju prostor feminističkim strujanjima za impakt na državne zakonske akte[56], neka tumačenja oponiraju iznesenim tezama i okolnostima društvenog i političkog uređenja države. Naime, ustavne odredbe koje priznaju slobodu odlučivanja o rađanju kao pravo čovjeka iz kojeg je izveden ZZM s najliberalnijim odredbama reproduktivnih prava unutar europske legislative, nije rezultat rada aktivista za pravo na izbor kao ni posljedica utjecaja

[52] Usp. Dalida RITTOSSA, Taking the Rights to Abortion in Croatia Seriously. One of the Basic Constitutional Rights or a Rudiment of the Right to Reproduction?,u: *Cardozo Journal of Law and Gender,* 13 (2007) 2, 273-303., 274.
[53] Usp. USTAV SOCIJALISTIČKE FEDERATIVNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE, (Dalje: USTAV SFRJ) Službeni list SFRJ, 9/1974., čl. 191.
[54] Usp. USTAV SRH., čl. 272.; Usp. Dalida RITTOSSA, Taking the Rights to Abortion in Croatia Seriously. One of the Basic Constitutional Rights or a Rudiment of the Right to Reproduction?, u: *Cardozo Journal of Law and Gender,* 13 (2007.) 2, 273-303., 275., Pravo na slobodno odlučivanje o rađanju djece ili reproduktivno pravo nije inkorporirano u kasniji dokument, u Ustav Republike Hrvatske iz 1990. godine, u djelu posvećenom temeljnim ljudskim pravima i slobodama.
[55] Usp. Dalida RITTOSSA, Taking the Rights to Abortion in Croatia Seriously. One of the Basic Constitutional Rights or a Rudiment of the Right to Reproduction?, 286.
[56] Usp. Jeremy SHIFFMAN, Marina ŠKRABALO, Jelena SUBOTIĆ, Reproductive Rigts and the State in Serbia and Croatia, u: *Social Science and Medicine,* 54 (2002.) 4, 625-642.

feminističkih zagovaranja jer je feministički pokret u to doba na području Hrvatske bio tek u nastanku.

Zasluge liberalnog impakta očigledno se ne mogu pripisati spomenutim pokretima niti je u javnosti vladala svijest o važnosti takvih zakonskih odredbi koje bi štitile ženin integritet i autonomiju. Krucijalni se eksplikatorni razlozi nalaze u socijalnim okolnostima društva i vladajućem političkom usmjerenju čiji je glavni imperativ bio privreda i organizirani društveni rad. Imperativi komunističke politike koja je trebala radnu snagu, a u nedostatku muške referirala se i na žensku radničku klasu kao važan resurs te je strateški cilj bio uspješno kontrolirano rađanje koje bi omogućilo privlačenje žene iz domaćinstva i obiteljskog konteksta u privredni sektor.[57] Konstatirani je model započevši proces političke liberalizacije otvorio put i započeo proces liberalizacije zakona o pobačaju.[58]

2.3. Nacrt prijedloga Zakona o planiranju porodice SRH iz 1977. godine

Komisija sabora za društveni položaj žene i porodice, u Delegatskom vjesniku br. 59, od 19. svibnja 1977. stavlja na javnu raspravu s trajanjem do 30. lipnja iste godine Nacrt prijedloga zakona o planiranju porodice.[59] Temelj za implementaciju ovakvog zakona, po očitom mišljenju sastavljača Nacrta, nalazi se u Ustavnoj formulaciji čl. 191. iz 1974. godine: „Pravo je čovjeka da slobodno odlučuje o rađanju i o djeci.“ Spomenuti članak Ustava otvara cijeli niz mogućih interpretacija od kojih ustavotvorne mogu biti samo interpretacije ustava verificirane općeprihvaćenim društvenim svjetonazorom, moralnim poretkom vrijednosti društva, etičkim, kulturološkim i drugim zasadama nacionalnog identiteta države.

Nakana spomenutog nacrta zakona bila je objediniti pitanja koja se tiču planiranja obitelji i odlučivanje o rađanju djece.[60] Temeljna preokupacija postaje sprečavanje neželjene trudnoće te se Nacrt uglavnom bavi sterilizacijom i kontracepcijom, prekidom trudnoće i umjetnom oplodnjom, vidljivo u člancima 9-54. Na deklarativnom planu u čl. 3-8., razmatraju se pitanja odgoja, zdravstvene zaštite, brige za djecu i sl. Temelj za izradu zakona nalazi se u Ustavu SFRJ iz 1974., čl. 191. i Ustava SRH, čl. 272. koji zaključuje: „Pravo je

---

[57] Usp. Dalida RITTOSSA, *The Right on Abortion. Comparative Approach Concerning Croatia, Federal Republic of Germany, and United States of America,* 126.
[58] Usp. Jeremy SHIFFMAN, Marina ŠKRABALO, Jelena SUBOTIĆ, Reproductive Rigts and the State in Serbia and Croatia, 625-642.
[59] Usp. Marijan VALKOVIĆ, *Postkoncilska obiteljska i moralna problematika,* Zagreb, 2016., 92.
[60] Usp. Marijan VALKOVIĆ, *Postkoncilska obiteljska i moralna problematika,* 103.

čovjeka da slobodno odlučuje o rađanju i o djeci. Ovo se pravo može ograničiti samo radi zaštite zdravlja."[61] Kontekst zaštite zdravlja, koji se navodi u nacrtu, postavljen je vrlo široko te omogućuje liberalniji pristup u odnosu na prethodni zakon koji je na pobačaj gledao isključivo kao društveno zlo. U ovom slučaju pobačaj postaje pravo koje dobiva svoje mjesto u zakonskom okviru pozvanom na ustavne odredbe. Gledište koje zastupa Nacrt dio je interpretacije koja, uz nedostatak šire javne rasprave, ne posjeduje ni etičku utemeljenost u vrijednosnom sustavu konkretnog društva u kojem se zakon donosi. Nacrt kao takav postaje dio liberalnog i neomaltuzijanskog kruga koji se može prepoznati i u nekim drugim zemljama.[62]

Zakonski pogled na prekid trudnoće zadobiva novu perspektivu koja u potpunosti donosi zaokret ne samo u zakonskom, već i u antropološkom pogledu na čin pobačaja. Dosadašnje promatranje pobačaja počiva na stavu moralnog zla koje je dopušteno isključivo pod posebnim uvjetima koje treba odobriti komisija, u slučajevima ugroze zdravlja i života majke. Dosadašnje zakonodavstvo o prekidu trudnoće bilo je regulirano uredbama iz 1952. i 1960. godine, a posebno *Općim zakonom o prekidu trudnoće* iz 1969. godine. Dio zakonodavnog korpusu zasigurno je i Rezolucija o planiranju porodice koju je izdala Savezna skupština, koja u zajedništvu s *Općim zakonom o prekidu trudnoće* iz 1969., zakonodavnim okvirom pobačaj poima kroz prizmu moralnog zla.[63]

Pogled koji proizlazi iz konteksta Nacrta novog zakona donosi novu antropološku paradigmu vrijednosti u kojoj pobačaj postaje sredstvo postizanja višeg cilja, planiranje porodice. Nacrt zakona predviđa trudnici mogućnost do 10. tjedna trudnoće, bez ikakve prethodne indikacije, zahtjev za izvođenjem zahvata. Nakon 10. tjedna trudnoće nudi se mogućnost zahvata prekida trudnoće uz dozvolu komisije koja odlučuje u slučajevima ugroze ili teškog narušavanja zdravlja i života žene, začeća kao ishoda kriviičnog djela silovanja ili obljube nad maloljetnicom, nemoćnom osobom ili rodoskvrnuća.[64] Novi nacrt zakona predviđa mogućnost homologne i heterologne oplodnje i kod neudanih ženskih osoba, što otvara cijeli niz pitanja, kako onih psihološke naravi tako i moralno-etičke, pravne, religiozne itd.[65]

Nacrt zakona u svom naslovu objašnjava okvir svoje usredotočenosti, dakle planiranje obitelji koje je u središtu uređivanja zakona. Iako zakonodavni utjecaj na

[61] Usp. USTAV SRH, čl. 191.
[62] Usp. Marijan VALKOVIĆ, *Postkoncilska obiteljska i moralna problematika*, 104.
[63] Usp. *Isto,* 99.
[64] Usp. *Isto,* 94.
[65] Usp. *Isto,* 95.

planiranje obitelji odražava cijeli spektar mogućih pristupa, poput onog socijalnog, kulturnog, ekonomskog, političkog, Nacrt se u glavnom opsegu sadržaja usredotočuje na medicinski način planiranja. Pritom ne odgovara na pitanje, odnosno potpuno ispušta iz razmatranja moguće oblike savjetovanja i pomoći, bračna savjetovališta kao pomoć u edukaciji i prevenciji. Nasuprot tomu, Nacrtom se zahtjev za prekidom trudnoće u prvih 10 tjedana predstavlja kao hitan postupak. Nacrt zakona zanemaruje i biološku činjenicu, odnosno u potpunosti ju previđa, ne promišljajući o fetusu kao živom biću koje je započelo svoj razvoj. Granica postavljena od 10 tjedana, kao i komisijska dozvola za izvršavanje pobačaja i iznad te granice u domeni fetologije i perinatologije tog vremena kao i danas, predstavlja ozbiljan problem u kontekstu pogleda na status i zaštitu nerođenog.[66]

Kritika sadržaja Nacrta koja ga je proučavala u realnom vremenskom kontekstu, poziva se na dr. Jožu Potrča, slovenskog liječnika i političkog radnika, ministra i člana centralnog komiteta KPJ, koji u iznošenju svog drugačijeg stava navodi:„Načelno gledište znanstvenog socijalizma glede prekida trudnoće je kod nas dovoljno poznato. Sva povijest počevši od godine 1935. potvrđuje načelnost jugoslavenskih komunista u borbi za postupno uklanjanje pobačaja kao društvenog zla.”[67] Postupak izrade Nacrta novog zakona nije tražio znanstvene činjenice svih doticajnih disciplina, od biomedicinske, filozofske do moralno etičke, što opravdava postojanje temeljne nakane, koja se konačno očitovala u koncepciji Nacrta, a ista je krajnja liberalizacija pobačaja u svim aspektima.

2.3.1. Teološki odgovor na Nacrt prijedloga Zakona o planiranju porodice

Uoči donošenja Zakona o planiranju porodice, u razdoblju predstavljanja Nacrta prijedloga zakona, teološka misao Crkve u Hrvata razmatrala je spomenute predložene zakonske propise kroz prizmu teoloških implikacija i stava Katoličke crkve, jednako kao i socijalnog konteksta kojeg konstituira i većinski katolička populacija. Promišljajući teološke perspektive u pitanjima koje prijedlog zakona namjerava uređivati, teološki se osvrt jasno pozicionira s nakanom smjerokaza u zauzimanju stavova katoličkom dijelu hrvatskog društva.

Ubrzo nakon izdavanja spomenutog Nacrta prijedloga zakona o planiranju porodice i donošenja Zakona o zdravstvenim mjerama, a o prigodi proglašenja od Un-a 1979. godine

[66] Usp. *Isto*, 107.
[67] Usp. *Isto,* 99., Vidi: Jože POTRČ, *O socijalistički etiki in morali,* Maribor, 1974., 135.

međunarodnom godinom djeteta, biskupi bivše države uputili su Pastirsko pismo o zaštiti nerođene djece *Uzvišenost i radost života.*[68]

Izražavajući želju doprijeti do svih ljudi koji se žele zalagati za izgradnju čovječnijeg svijeta, biskupi u svome pozivu pitanje pobačaja smatraju teškim pitanjem savjesti i prevažnim pitanjem kršćanske egzistencije. Problematiku pobačaja karakteriziraju kao problem vrijednosti i dostojanstva ljudskog života od začeća, te ističu kako u pitanju nije samo vjera nego „tip današnjeg humanizma i model buduće civilizacije".[69]

Tumačeći temeljnu misao i poruku života svetopisamske Objave i crkvene predaje, biskupi su i prije spomenutog Pastirskog pisma više puta iznosili kršćanski pogled o zaštiti života nerođene djece i nedopuštenosti pobačaja.[70] Pismo *Uzvišenost i radost života* nakon iznošenja kršćanske vizije života i ocrtavanja ondašnje situacije, sučeljava se s problematikom pobačaja, polemizirajući u prvom redu način ozakonjenja pobačaja. Izražavaju zabrinutost oko svrstavanja pobačaja u ljudska prava žene te oko tendencije pravne regulacije pobačaja kao normalnog sredstva reguliranja potomstva.[71] Biskupi su pismom upozorili kako se čl. 191. Ustava SRFJ koji glasi „Pravo je čovjeka da slobodno odlučuje o rađanju djece. To se pravo može ograničiti samo radi zaštite zdravlja.", tumači u smislu pune slobode nad životom i smrću nerođenog djeteta. Spomenutim načinom tumačenja nerođeno dijete ostaje apsolutno nezaštićeno, što biskupi drže zabrinjavajućim.[72] Dajući obrise zajedničke zadaće svih kršćana, ističu kako pobačaj kao fenomen ukazuje na dublje probleme i nedostatke u temeljnim stavovima osnovnih životnih opredjeljenja i pitanja javnog morala. Odupiranje višestrukom zlu pobačaja, kakvim ga smatraju biskupi, ovisit će o zrelosti ljudskog karaktera i provođenju autentičnih humanih motiva u životu. Biskupi su pismom apelirali kako je nemoguće sagledati pobačaj u njegovim pravim dimenzijama ondje gdje nema integralnog humanizma. [73]

---

[68] BISKUPI JUGOSLAVIJE, *Uzvišenost i radost života. Pastirsko pismo o zaštiti nerođene djece,* Zagreb, 1979.
[69] Usp. BISKUPI JUGOSLAVIJE, *Uzvišenost i radost života. Pastirsko pismo o zaštiti nerođene djece,* br. 1.
[70] Usp. *Isto,* br. 5., Dokument navodi ranije intervencije Biskupa Jugoslavije: *Predstavka Predsjedništva Biskupske konferencije Jugoslavije*, br. 281/BK-68, od 23.listopada 1968., upućena Zakonodavnom odboru Savezne narodne skupštine SFRJ u povodu izmjene uredbeo uvjetima i postupku za dopuštenje pobačaja od 16. veljače. 1962.; *Pastirska poruka biskupa Jugoslavije o prenošenju ljudskog života*, Zagreb, 1970.
[71] Usp. *Isto,* br. 13.
[72] Usp. *Isto,* br. 14.
[73] Usp. *Isto,* br. 23.

2.3.1.1. Odgovorno roditeljstvo kao ekvivalent planiranju obitelji

Rađanje djece, označeno kao odgovornost bračnih partnera u ispunjenju ljudske i kršćanske dužnosti, zahtijeva formiranje ispravnog stava čiji su konstitutivni elementi osobno dobro supruga, dobro već rođene djece kao i dobro djece koju se planira roditi. Formacija ispravnog i odgovornog stava supružnika je kompleksna i pripada njima[74] te uključuje sagledavanje i šireg konteksta čiji elementi imaju utjecaj na obiteljsku dinamiku, poput materijalnih prilika i duhovnog stanja te konteksta obiteljske zajednice, kojima se onda mogu nadodati potrebe društva i Crkve.[75]

Teološka dimenzija spomenute stvarnosti nudi načelo odgovornog roditeljstva pod kojim promatra reguliranje odnosno planiranje rađanja djece i obitelji. Pritom je važna postavka perspektive vrijednosti planiranja rađanja djece, koja se nerijetko promatra isključivo pod negativnim vidom, odnosno restrikcijom, a koja prije svega uključuje pozitivnu narav planiranja u kojemu su roditelji, odnosno bračni partneri otvoreni prenošenju života na potomke. Važno je ponovno napomenuti apel biskupa tadašnje države koji su u više prilika isticali kako se planiranje obitelji i kontrola rađanja potomstva ne smije regulirati pobačajem.[76] Perspektiva vrijednosti planiranja rađanja djece i planiranja obitelji u pristupu odgovornog roditeljstva čini moralni zahtjev roditelja, s implikacijama na društvo zbog čega zakonodavstvo uređuje pravnim normama njegove pojedine segmente.[77]

Imperativ zakonskog okvira je poštovanje osobnih sloboda i temeljnih ljudskih prava u koja se priznaje ubrajanje odgovornog planiranja obitelji, a zakonskopravna regulacija javnog ponašanja je nužna za prosperitet društvene zajednice. Činjenica je to koja profilira pravno i etičko područje, dvije klasne razlike područja koja dotiče spomenuta tematika. Zakonski okvir stipulira propisima minimum ljudskog javnog ponašanja nužnog za društveno pravni i drugi poredak, dok je etičko područje osobnih stavova i slobodnih opredjeljenja izvan dosega pravne snage propisa.[78]

---

[74] Usp. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu - Gaudium et spes, u: DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti*, Zagreb, 2008., 50. (Dalje: GS)
[75] Usp. Marijan VALKOVIĆ, *Postkoncilska obiteljska i moralna problematika*, 91.
[76] Usp. BISKUPI JUGOSLAVIJE, *Uzvišenost i radost života. Pastirsko pismo o zaštiti nerođene djece,* br. 13.
[77] Usp. Marijan VALKOVIĆ, *Postkoncilska obiteljska i moralna problematika*, 91.
[78] Usp. *Isto*, 92.

2.3.1.2. Teološki pogled na sterilizaciju

Prijedlog zakona prema Nacrtu uređuje pitanje planiranja obitelji te se kroz odredbe, referiraju na sprječavanje neželjenog začeća u čl. 54, prekid trudnoće u člancima 19–33. te na umjetnu oplodnju člankom 34–40. Planiranje obitelji, prema novim zakonskim odredbama, moguće je sprječavanjem neželjene trudnoće kontracepcijom ili trajnom sterilizacijom. Teološko promišljanje, uz svijest diferencijacije stavova u spomenutim pitanjima, oslanjajući se na vertikalu teološkog nauka Katoličke crkve izriče nemogućnosti smatranja sterilizacije normalnim i redovitim sredstvom planiranja obitelji, unatoč neisključivanju korištenja iste u nekim posebnim slučajevima i temeljem posebnih indikacija.[79]

2.3.1.3. Stav o pobačaju

Na temelju teološkog promišljanja konteksta zakonodavstva i medicinske prakse koji su do tog trenutka bili opće važeći zaključuje se kako je u spomenutim perspektivama pobačaj smatran zlom koje se toleriralo isključivo u posebnim okolnostima u kojima nije bio vezan kaznenim pravom. Navodi se i ambivalentnost društva u kojemu je pobačaj kriminaliziran, ali se provodi u praksi izvan zakona. Zaključuje se kako Nacrt novog zakona uvodi potpuno novi pogled na pobačaj te on postaje pravom čovjeka zajamčeno Ustavom SRH, člankom 272., koje je moguće ograničiti isključivo zbog zaštite zdravlja. Time pobačaj postaje standardizirana mjera i sredstvo planiranja obitelji. Teološko stajalište spram takve postacije zakona izriče neslaganje, odnosno smatra da pobačaj ne može biti sredstvo u pristupu pozitivne naravi planiranja obitelji. Potičući pravo bračnih partnera na slobodno odlučivanje o broju djece i planiranju obitelji, stav katoličke teologije nije pomirljiv s slobodnim prekidom započetog procesa rađanja kada je već započeo novi život odnosno kada se ono tiče novog ljudskog bića. Pritom je naglašeno kako isti stav nije karakterističan isključivo kršćanskom gledanju na prava, nego je odlika humanističke tradicije koja pobačaj smatra neodgovornim i individualističkim poimanjem ljudskih prava proteklih iz liberaliziranih izvora.[80]

---

[79] Usp. *Isto*, 93.
[80] Usp. *Isto*, 94.

2.3.1.4. Teološka promišljanja o savjesti vjernika spram Nacrta zakona

Humanističke zasade socijalnog uređenja moderne države promiču pluralizam u toleranciji i prihvaćanju stajališta i načina života ljudi i kad su oni međusobno dijametralno suprotni. Kršćanske se vrijednosti nalaze na upravo spomenutoj liniji prihvaćanja u ljubavi svih ljudi kao braće. Teološka promišljanja vezana uz problematiku Nacrta Zakona o planiranju porodice iz 1977. prepoznaju implikacije koje teološko-moralni pogled na društveni problem pobačaja donosi i takvima ih proklamira. Vjernost evanđeoskim perspektivama, ujedno je i vjernost humanističkim načelima, odnosno perspektiva vjernika prema svojim postavkama je perspektiva kršćanskog humanizma. Pitanje savjesti vjernika, iako osobno i intimno, sukladno načelima kršćanstva treba definirati autentičan stav koji prvenstveno promiče čovjeka, ljudsko dostojanstvo i univerzalne ljudske vrijednosti koje vrijede i izvan kršćanskog svjetonazora. Time raste i stupanj humanosti društva, a kršćanska se vizija čovjeka promovira u najboljem svjetlu i postaje pristupačna i jasna suvremenom čovjeku. Jednaki se stav očekuje i spram pitanja pobačaja. Kršćanska se tradicija poziva na povijesne zasluge kojima se promijenio mentalitet ljudi prvih stoljeća nakon Krista u društvima u kojima su participirali kršćani. Kršćanski spisi Upute apostolske u prvom stoljeću[81] nalažu zabranu pobačaja i čedomorstva, dok je isto u Rimu proglašeno zločinom tek 374.

Povijesni kontekst je drugačiji, a zadaća je kršćana, kako teološka promišljanja nalažu, uvijek ista - promicanje cjelovite slike čovjeka u kontekstu suvremenog društva.

2.3.2. Prijedlozi izmjene Zakona o prekidu trudnoće

Nakon demokratskih promjena hrvatskog društva, u kontekstu koji je dopuštao utjecanje na društveno uređenje zakonske regulative prema moralnom-etičkom vrijednosnom sustavu kojeg baštini isto društvo, pojavile su se inicijative koje su pokušale izmijeniti postojeći zakon o pobačaju.

Prvi takav prijedlog promjene zakona socijalističkog nasljeđa izradila je posebna komisija Ministarstva zdravstva Republike Hrvatske 1995. godine, pod naslovom Nacrt prijedloga zakona o prekidu trudnoće. Kao njezin član bio je prof. dr. sc. Marijan Valković, svećenik i teolog te autor ranije izloženog promišljanja o Nacrtu prijedloga zakona iz 1977.

[81] Usp. Tomislav Janko ŠAGI – BUNIĆ, *Povijest kršćanske literature,* Zagreb, 1976., 47.

On je, kao član spomenute komisije, objavio odvojeno mišljenje u kojemu se kritički osvrnuo na novoizrađeni prijedlog zakona. Nacrt prijedloga zakona o prekidu trudnoće iz 1995. godine nije nikad stavljen u saborsku proceduru.[82]

Novi pokušaj promjene zakonske regulative u pitanju pobačaja potaknut je političkom konzervativnom opcijom Hrvatske stranke prava 1996., koja je predlagala Zakon o zabrani pobačaja. Predložene zakonske izmjene izazvale su otpore feminističkih udruga i organizacija civilnog društva lijeve liberalne orijentacije.[83] Prigovori ovom prijedlogu zakona spočitavali su kako se prijedlogom ne pokušava na razini pravne argumentacije osnovati restriktivni pristup pobačaju, nego što se prijedlogom nastoji manipulirati u svrhu političkog poteza u okviru predizborne kampanje uoči izbora za lokalne i županijske predstavnike. Reakcije Ministarstva zdravstva ocijenile su prijedlog protivnim suvremenim europskim zakonodavstvima, uz obavijest o pripremi nove grupe zakona kojim bi sveobuhvatno predložile mjere smanjenja pobačaja, planiranja obitelji, umjetne oplodnje i sterilizacije, što se nije nikad dogodilo.[84]

2.4. Uvodni prikaz obrazloženja Rješenja Ustavnog suda Republike Hrvatske broj U-I-60/1991 i dr.

Ustavni sud Republike Hrvatske,[85] rješavajući zahtjeve prijedloga za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti ZZM-a s Ustavom Republike Hrvatske (»Narodne novine« broj 56/90., 135/97., 113/00., 28/01., 76/10. i 5/14.), na sjednici održanoj 21. veljače 2017., donio je *Rješenje* broj U-I-60/1991 i dr. kojim se u prvoj točci ne prihvaćaju prijedlozi za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti s Ustavom Republike Hrvatske ZZM. Druga točka *Rješenja* nalaže Hrvatskom saboru da u roku od dvije godine donese novi zakon koji će biti usklađen s odlukama Ustavnog suda donesenima u obrazloženju u točkama 49. i 50. Treća točka *Rješenja* izjavljuje objavljivanje rješenja u »Narodnim novinama«.

---

[82] Usp. Stjepan BALOBAN, Gordan ČRPIĆ, Pobačaj i mentalitet u društvu, u: *Bogoslovska smotra,* 68 (1998.) 4, 641-654., 642.

[83] Usp. Jeremy SHIFFMAN, Marina ŠKRABALO, Jelena SUBOTIĆ, Reproductive Rigts and the State in Serbia and Croatia, 625-642.

[84] Usp. Dalida RITTOSSA, Prijepori o pravu na pobačaj u Republici Hrvatskoj, u*: Zbornik pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci,* 26 (2005.) 2, 971-997., 973.

[85] Ustavni sud Republike Hrvatske u sazivu od 7. lipnja 2016. čine predsjednik Miroslav Šeparović te suci Andrej Abramović, Ingrid Antičević-Marinović, Mato Arlović, Snježana Bagić, Branko Brkić, Mario Jelušić, Lovorka Kušan, Josip Leko, Davorin Mlakar, Rajko Mlinarić, Antun Palarić i Miroslav Šumanović. (Dalje: Ustavni sud RH.)

2.4.1. Postupak pred Ustavnim sudom

Ustavni zakon propisuje pravo svake fizičke i pravne osobe na predlaganje pokretanja postupka za ocjenu suglasnosti zakona s Ustavom, iako prema propisima istog zakona, takva inicijativa ne obvezuje Ustavni sud koji samostalno odlučuje hoće li na temelju prijedloga postupak pokrenuti.[86] Ustavni sud Republike Hrvatske u ovom je slučaju pokrenuo postupak za ocjenu suglasnosti s Ustavom ZZM i njegovih triju izmjena kojima su izmijenjeni članci 40., 58. i 56. Donošenje *Rješenja* dogodilo se u trenutku u kojem je sporni zakon na snazi.

2.4.2. Prijedlozi za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti zakona s Ustavom RH

ZZM postaje osporeni zakon temeljem prijedloga za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti s Ustavnom Republike Hrvatske. Spomenute prijedloge za pokretanje postupka *Rješenja* navode se kronološkim slijedom podnošenja. Podnositelji prijedloga za pokretanje postupka za procjenu suglasnosti ZZM s Ustavom RH su Nike Karabaić i Antun Lisec (predmet broj: U-I-60/1991), Hrvatski pokret za život i obitelj zastupan predsjednicom Ružicom Ćavar, s novom predsjednicom Katarinom Kovačević, koju od 14. listopada 2016. zastupa opunomoćenik Marijo Vojvodić, (predmet broj: U-I-94/1991), Hrvatski katolički zbor MI, zastupan glavnim tajnikom Antom Vukasovićem (predmet broj: U-I-173/1995), Stjepan Herceg (predmet broj: U-I-39/2008) čiji je prijedlog razmotren unatoč smrti predlagatelja, koji je preminuo nakon podnošenja prijedloga, Udruga ”U ime obitelji”, koju zastupa predsjednica Željka Markić (predmet broj: U-I-5089/2016), Saša Čajić (predmet broj: U-I-5639/2016) te Daniel Majer (predmet broj: U-I-5807/2016).[87]

2.4.3. Razmatrana stručna i znanstvena mišljenja

Rješenje Ustavnog suda navodi stručna i znanstvena mišljenja zatražena i zaprimljena tijekom postupka, donesenih slijedom područja znanstvene ekspertize. Stručno i znanstveno mišljenje s područja obiteljskog prava zatraženo je od Katedre za obiteljsko

---

[86] Usp. Branko SMERDEL, *Ustavno uređenje europske Hrvatske,* Zagreb, 2013., 436.

[87] Usp. *Rješenje*, čl. 1.1., Uočena je nedosljednost načela navođenja akademskih titula podnositelja prijedloga i njihovih pravnih zastupnika. Nije poznato proizlazi li isto iz predloženih tekstualnih prijedloga podnositelja ili je riječ o nekonzistentnosti.

pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, zaprimljeno 14. ožujka 2008., Katedre za obiteljsko pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu, zaprimljeno 14. ožujka 2008., Katedre za obiteljsko pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, zaprimljeno 12. svibnja 2008., te od Katedre za obiteljsko pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, zatraženo 24. siječnja 2016., koja ga nije dostavila. Zatraženo je mišljenje s područja ustavnog prava prof. dr. sc. Biljane Kostadinov s Katedre za ustavno pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, zaprimljeno 29. studenoga 2016.

S područja teoloških znanosti zatraženo je stručno i znanstveno mišljenje Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Teologije u Rijeci, zaprimljeno 21. travnja 2008., te Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, zaprimljeno 25. travnja 2008.[88]

Rješenje navodi provedenu savjetodavnu raspravu s liječnicima i stručnjacima s područja medicinske etike, koja je održana 19. veljače 2009., temeljem članka 49. stavka 2. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske, nakon koje je koordinator Povjerenstva za izradu mišljenja stručnjaka s područja medicinske etike, prof. dr. sc. Niko Zurak s Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 25. kolovoza 2009. dostavio zajedničko stručno mišljenje.

Rješenje navodi kronološkim slijedom zaprimanja pojedinačna stručna mišljenja koja su 2009. godine dostavili prof. dr. sc. Zvonko Rumboldt s Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Splitu, prof. dr. sc. Mirna Saraga-Babić s Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Splitu, prof. dr. sc. Miljenko Kapović s Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci i prof. dr. sc. Anđelka Radojčić Badovinac s Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci. Navedeno je i stručno mišljenje užeg vodstva Klinike za ženske bolesti i porode Kliničkog bolničkog centra Zagreb, kojeg je iste godine dostavio akademik Željko Reiner.[89]

Ustavni je sud 2015. godine zaprimio dostavljeni podnesak koordinatorica Ženske mreže Hrvatske Biserke Momčinović, Đurđice Kolarec, Mirjane Kučer, Nele Pamuković i Sanje Juras, uz Zaključne komentare Odbora Ujedinjenih naroda za praćenje implementacije *Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena*[90] iz četvrtog i petog periodičnog

[88] Usp. *Rješenje,* čl. 5.
[89] Usp. *Isto*, čl. 2.1.
[90] Vidi: CONVENTION ON ELIMINATION OF ALL FORMS OF DISCRIMINATION AGAINST WOMEN, UN's General Assembly, (18. XII. 1979.) u: http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm (21. V. 2018.)

izvješća za Republiku Hrvatsku od 24. srpnja 2015.[91] Dostavljena je preslika dijelova zapisnika s VI. sjednice Komisije za ustavna pitanja Sabora Republike Hrvatske održane 3. prosinca 1990. s izvještajem o rezultatima javne rasprave o nacrtu Ustava Republike Hrvatske posredstvom Arsena Bauka, zastupnika u Hrvatskom saboru, dana 3. studenog 2016. Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje dostavio je 14. studenoga 2016. podnesak uz priloge stručnih mišljenja dr. sc. Ivane Radačić i Karoline Wieckiewicz o standardima zaštite reproduktivnih prava. Konačno, stručno mišljenje o ustavnosti osporenog Zakona osvrtom na »europske zakonodavne standarde o pobačaju« te na europski ustavni pristup pravu na život i prekid trudnoće, uz nabrajanje međunarodnih javnozdravstvenih smjernica dostavio je 5. siječnja 2017. Centar za reproduktivna prava.[92]

Ustavi je sud u postupku relevantnim kvalificirao i razmatrao znanstvene i stručne članke autorica: Dalida Rittossa, Prijepori o pravu na pobačaj u Republici Hrvatskoj,[93] Dubravke Hrabar, Pravo na pobačaj - pravne i nepravne dvojbe[94], Ivane Radačić, Regulacija pobačaja - praksa Europske komisije za ljudska prava i Europskog suda za ljudska prava u svjetlu globalnih standarda[95], Gorjane Gjurić, Pravo na pobačaj: činjenice i činjenicama usuprot[96] te članak iste autorice, O zloupotrebi znanosti na štetu žena: žena kao fetalni kontejner[97]. *Rješenje* ne navodi niti obrazlaže kriterije odabira recentnih članaka, kao ni meritornost odabranih autora.

2.5. Osvrt Rješenja na osporeni Zakon o zdravstvenim mjerama

Rješenje Ustavnog suda u drugom poglavlju obrazloženja donosi cjeloviti tekst osporenog ZZM-a, donoseći pritom članak 272. Ustava SRH, koji slobodno odlučivanje o rađanju djece stipulira pravom čovjeka, a kojim se nastoji kontekstualizirati temelj nastajanja spomenutog Zakona.

---

[91] Vidi: ODBOR ZA UKLANJANJE DISKRIMINACIJE ŽENA, Zaključne primjedbe o četvrtom i petom periodičnom izvješću za Hrvatsku, (24. VII. 2015.), u: https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages//arhiva/images/pdf//.pdf (21. V. 2018.)
[92] Usp. *Isto*, čl. 2.2.-2.5.
[93] Vidi: Dalida RITTOSSA, Prijepori o pravu na pobačaj u Republici Hrvatskoj, 971-997.
[94] Vidi: Dubravka HRABAR, Pravo na pobačaj - pravne i nepravne dvojbe, 791-831.
[95] Vidi: Ivana RADAČIĆ, Regulacija pobačaja - praksa Europske komisije za ljudska prava i Europskog suda za ljudska prava u svjetlu globalnih standarda, u: *Zagrebačka pravna revija.* 65 (2016.) 3, 251-270.
[96] Vidi: Gorjana GJURIĆ, *Pravo na pobačaj: činjenice i činjenicama usuprot,* (25. V. 2016.), u: https://pametnomdosta.wordpress.com/2016/05/14/51/ (20. V. 2018.)
[97] Vidi: Gorjana GJURIĆ, *O zloupotrebi znanosti na štetu žena: žena kao fetalni kontejner*, (10. V. 2016.), u: https://pametnomdosta.wordpress.com/2016/05/25/pravo-na-pobacaj-cinjenice-i-cinjenicama-usuprot/ (20. V. 2018.)

2.5.1. Predlagateljsko osporavanje *Zakona* u cjelini

Podnositelji prijedloga za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti Zakona s Ustavom RH, kako donosi *Rješenje*, osporavaju ZZM u cjelini. *Rješenje* ističe pritom kako se ZZM od stupanja na snagu dva puta mijenjao. Mijenjan je dio o kaznenim odredbama kojima su propisane novčane kazne, te su članci o medicinskoj oplodnji izgubili pravnu moć danom stupanja na snagu novog Zakona o medicinskoj oplodnji, 30. srpnja 2009. Susljedno, razmatran je redakcijski tekst osporenog ZZM-a koji ima pravnu snagu. *Rješenje* navodi kako svi spomenuti podnositelji predlažu pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti s Ustavom i ukidanje osporenog *Zakona* u cijelosti, dok predlagatelj Saša Čajić pozivom na članak 45. Ustavnog zakona predlaže privremenu obustavu svih pojedinačnih akata i radnji koje se poduzimaju na temelju osporenog *Zakona*.[98]

2.6. Prigovori predlagatelja

Citirano *Rješenje* Ustavnog suda Republike Hrvatske u obrazloženju prigovora predlagatelja donosi sedam prigovora koje su predlagatelji podnijeli kao prijedloge za pokretanjem postupka za ocjenu suglasnosti ZZM-a s Ustavom RH.[99] Struktura predlagatelja u postupku, navedenih prethodno u tekstu, pokazuje kako su četiri zahtjeva naslovljena na prijedloge pojedinaca dok tri prijedloga dolaze od udruga: U ime obitelji, Hrvatskog katoličkog zbora MI i Hrvatskog pokreta za život i obitelj.

Tih sedam prijedloga predlagatelja usmjereni su u svojim zahtjevima prema promjeni aktualnog Zakona o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece, a donose nekoliko pogleda ili tipoloških prijedloga koji argumentiraju razloge prema kojima aktualni ZZM prestaje vrijediti.[100] Prigovori predlagatelja temeljem tvrdnji mogu se svrstati u pet skupina, klasificiranih prema njihovoj sadržajnoj koncepciji, odnosno prema artikuliranim zahtjevima i primjedbama usmjerenim prema ZZM-u.

Prva skupina prigovora na temelju ustavne analize, obuhvaća sve predlagatelje budući predlagatelji donose zahtjev za ocjenom suglasnosti s Ustavom i samim time dovode

---

[98] Usp. *Rješenje,* čl. 3.1. i. 4.7.
[99] Usp. *Isto*, čl. 1.1.
[100] Usp. *Isto*.

u pitanje ustavnost ZZM-a, ali i pojedinih drugih apostrofiranih elemenata koji su, prema mišljenjima predlagatelja, nesuglasni s Ustavom.[101]

Prigovori utemeljeni na argumentima presuda Europskih sudova odnose se na europsko zakonodavstvo koje je u raznim prilikama u sudskim presudama donosilo odluke koje pokazuju interpretaciju zakona u duhu humanističkog pristupa i modifikacija u smjeru partikularnog zakonodavstva koje zastupa prioritet života nasuprot pobačaja.[102]

Prigovori koji se pozivaju na međunarodne dokumente i ugovore RH sa Svetom Stolicom, kao i dokumente Crkve, nastoje prikazati nedopustivost pobačaja u svjetlu međunarodnog zakonodavstva, kao i međunarodne dužnosti poštivanja ugovora s drugim državama, konkretno sa Svetom Stolicom.[103]

Prigovori bioetičke prirode koji pozivaju na argument embriološke jasnoće o početku života nastoje izložiti relevantnost činjenica o nastanku života koja jamči čvrst argument o nastanku života, a samim time uvjetuje promjenu ZZM-a. Prigovori predlagatelja ocjenjuju

---

[101] Usp. *Isto*, čl. 4., „Neustavnost Zakona zasnivaju na činjenici kako je proglašenjem Ustava Republike Hrvatske iz 1990. godine prestao važiti Ustav SRH, a time i čl. 272. Ustava SRH na temelju kojeg je osporeni Zakon donesen. Posebice ističu kako je Zakon suprotan čl. 21. Ustava."; Čl. 4.1., Hrvatski pokret za život i obitelj, „Smatra da osporeni Zakon nije u suglasnosti s člancima 5, 14 i 17, st. 3. Ustava."; čl. 4.4. „Udruga U ime obitelji smatra Zakon nesuglasnim s člancima 14., 16., 21. st. 1., 23. st. 1., 59. i 65. st. 1. Ustava. Ističe kako je pravo na život „nedvojbeno temeljno ljudsko pravo, stavljeno iznad i ispred svih drugih ljudskih prava." Smatra kako pojam ljudsko biće iz čl. 21. st. 1., Ustava obuhvaća nerođenog i rođenog čovjeka,; čl. 4.5., Saša Čajić „Poziva se i na čl. 63., Ustava koji posebno štiti materinstvo, te napominje kako osporeni Zakon samo majci omogućava odluku o sudbini začetog ploda, dok dijete pri tome nema nikakvu ulogu."; Čl. 4.6., Predlagatelj Daniel Majer „Osporava čl. 18. st.1. *Zakona* te ističe kako samo žena ne bi bez suglasnosti muža trebala imati pravo raditi pobačaj. Smatra kako udana žena ne bi mogla tražiti prekid trudnoće zbog presumpcije očinstva za vrijeme trajanja braka, jer je vidljiva intencija zakonodavca o ravnopravnosti roditelja.; Čl. 4.7., Predlagatelj Saša Čajić pozivom na članak 45., Ustavnog zakona predlaže privremenu obustavu svih pojedinačnih akata i radnji koje se poduzimaju na temelju osporenog *Zakona*.

[102] Usp. *Isto*, čl. 4.4., „Poziva se i na presudu Suda Europske unije u predmetu Oliver Brüstle protiv Greenpeace eV. (Veliko vijeće, presuda od 18. listopada 2011., C-34/10, EU:C:2011:669) te smatra kako se tom presudom suvremena sudska praksa izričito izjasnila kako ljudski život počinje začećem.; Čl. 4.4, na praksu Saveznog ustavnog suda Njemačke (Bundesverfassungsgericht, BVerfG) iz 1974. i 1992. godine i praksu Europskog suda za ljudska prava te zaključuje „Europski sud nikada nije zanijekao kvalifikaciju osobe nerođenom djetetu" te je „priznao začetom djetetu ljudsko dostojanstvo i pravo na zaštitu u ime ljudskog dostojanstva."

[103] Usp. *Isto*, čl. 4.1., „Smatra da osporeni Zakon nije u skladu ni s člankom 3. Opće deklaracije o ljudskim pravima UN-a koja propisuje kako svatko ima pravo na život, ni s Deklaracijom o pravima djeteta.", 4.1.2, „Tvrdi kako osporeni Zakon nije u skladu s člankom 2. Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvaske o pravnim pitanjima (ujedno navodi i nesuglasnost Zakona s člankom 141. Ustava), jer većina građana Republike Hrvatske pripada Katoličkoj crkvi, pa je shodno tome gore navedeni ZZM protivan nauku Katoličke crkve, a čiju državnost predstavlja Sveta Stolica. „Stajališta vjere sadržana su u raznim dokumentima, kao što su: Izjava o izazvanom pobačaju (1974.), Naputak o poštovanju ljudskog života u njegovu početku i o dostojanstvu rađanja (Donum vitae, 1987.), Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života (Evangelium vitae, 1995.) i Naputak o nekim bioetičkim pitanjima (Dignitas personae, 2008.)."; Čl. 4.4., „Skreće pozornost na postojanje više međunarodnih konvencija o zaštiti zametaka i genetskom inženjeringu, a posebno na Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i dostojanstva ljudskog bića u pogledu primjene biologije i medicine: Konvencija o ljudskim pravima i biomedicini (Narodne novine - Međunarodni ugovori broj 13/03.; Dodatni protokol o zabrani kloniranja ljudskih bića (Narodne novine - Međunarodni ugovori broj 18/03.) i na Dodatni protokol o biomedicinskim istraživanjima (Narodne novine - Međunarodni ugovori broj 3/06.)."

pristup ZZM krajnje neznanstvenim budući tretira novo začeto dijete koje je posebna osoba s potpuno različitom genetskom strukturom u odnosu na majku, oca ili bilo koje drugo ljudsko biće, kao organ žene s kojim ona može proizvoljno raditi, kao s vlasništvom ili bolesnim organom kojeg treba ukloniti. S medicinskog je stajališta upućeno i na, za predlagatelje neprihvatljivu, odredbu zakona kojom se dopušta neograničena sloboda sterilizaciji, kontracepciji i prekidu života fetusa kojima se narušava psihofizički integritet zdravih osoba te ih se dovodi u rizik proklamiranjem neodgovornog načina života.[104]

Oni koji se pozivaju na nedostatke i manjkavosti zakonskog okvira stipuliranog ZZM-a, nastoje rasvijetliti sporne aspekte postojećeg zakona koji onemogućavaju humani pristup problemu pobačaja. Krajnja restrikcija ili liberalizacija u konačnici ne odgovaraju na pitanje temeljnih potreba. Izostavljena je psihološka pomoć, nedefinirana uloga oca u postupku pobačaja, nedefinirana obveza savjetovanja, neriješeno pitanje uređenja priziva savjesti kod medicinskog osoblja, potom pitanje pobačaja u kontekstu moralnog problema jednako kao i neusklađenost s europskom sudskom praksom.[105]

Daljnje primjedbe se odnose i na neusklađenost s člankom 21. st.1. Ustava koje svakom ljudskom biću priznaje pravo na život, s čl. 3. *Opće deklaracije o ljudskim pravima* te *Deklaracijom o pravima djeteta.* Primjedbe su usmjerene i na područje poimanja djeteta u samom zakonu koji zanemaruje znanstvenu koncepciju, u kojoj je nerođeno dijete promatrano kao neki organ, a ne kao novonastali život. Isto tako postavlja se pitanje o usklađenosti s medicinskim stajalištima jer zakon zadire u regulaciju pobačaja, sterilizacije i kontracepcije koje u kontekstu etičke prosudbe narušavaju psiho-fizičko stanje

---

[104] Usp. *Isto*, čl. 4.1.1., „Navodi kako postoje četiri argumenta kojima se dokazuje dostojanstvo ljudskog embrija: argument vrste, argument kontinuuma, argument identiteta i argument potencijaliteta.”; čl. 4.3., „Prema njegovom stajalištu prekid trudnoće može se poistovjetiti s ubojstvom djeteta koje počini majka nerođenog čeda. Smatra kako jedinstvenost i neponovljivost ljudskog bića počinje kada se spoje ženska i muška spolna stanica i nastane zigota, oplođena jajna stanica. Jedinstvenost i neponovljivost odnose se na biološku činjenicu kako su muška i ženska spolna stanica unijeli svaki svoju polovicu genetskog materijala, kromosoma i time se spajanjem stvorila stanica zigota koja ima sve uvjete i nepromjenjivi genetski zapis”; čl. 4.4., „jezgra zigote, formirana spajanjem jezgara spermija i jajne stanice, sadrži genski program koji će u interakciji s okolinom upravljati budućim razvitkom djeteta, koji se, pak, u različitim fazama života različito naziva embrij, fetus, dijete, adolescent, zreli čovjek, starac. Oplodnja je događaj u kojem nastaje potpuno novi sklop DNK - neponovljivi i jedinstveni čovjek.”

[105] Usp. *Isto*, čl. 4.6., „Predlagatelj Daniel Majer osporava članak 18. stavak 1. ZZM-a te ističe kako „samo žena ne bi bez suglasnosti muža trebala imati pravo raditi pobačaj”; čl. 4.1.1., Hrvatski pokret za život i obitelj „Naglašava da osporeni Zakon ima velik broj nedostataka, a posebice da ne postoji obveza psihološkog tretmana i potpore ženi koja se odluči na prekid trudnoće; pravni status maloljetnice nije uređen sukladno suvremenim dosezima u pravima djeteta i izražavanju autonomije volje djeteta; nije uređen prekid trudnoće u odnosu na osobe kojima je oduzeta poslovna sposobnost kao ni status muškarca, oca; nisu predviđeni oblici obveznog ili dobrovoljnog savjetovanja prije prekida trudnoće; ne traže se HIV ili drugi testovi; ne postoji zabrana prekida trudnoće u svrhu odabira spola; ne navode se metode izvršenja prekida trudnoće, a nije uređen ni priziv savjesti medicinskog osoblja koje obavlja prekid trudnoće.”

pojedinca.[106] Nedostatci zakona evidentni su i u nedostatku potpore ženi kao i psihološkog tretmana u razdoblju donošenja odluke. Neregulirani pravni status maloljetnice, kao ni statusa oca djeteta, obveza savjetovanja i upoznavanja s pobačajem prije samog prekida trudnoće, zabrana prekida trudnoće u svrhu odabira spola, oblici izvođenja prekida trudnoće, uređenje priziva savjesti medicinskog osoblja, primjećuje se kako nisu navedeni kao vrijednosni elementi koji se uzimaju u obzir. Predlagatelj također navodi kako je pobačaj važno promatrati u kontekstu demografskog argumenta kao i posljedice rata koje su ostavile određene posljedice za cijelo društvo.[107]

Nadalje, predlagatelj primjećuje kako se pravo žene na slobodno odlučivanje o rađanju djece pretpostavlja i h planiranju trudnoće, ali zaključuje da to ne znači nužno i slobodu pobačaja. Jedan od argumenata je primjedba na kršenje ugovora Svete stolice i RH te upute na razne dokumente Crkve koji govore o tom pitanju iz konteksta nauka i suvremenog učenja. Predlagatelj Hrvatski pokret za život i obitelj dostavlja u dopuni prijedloga 20. prosinca 2016., stručna mišljenja Christian Legale Centre iz Velike Britanije - Pravo na život u međunarodnom pravu, autora Rogera Kiska i Paula Diamonda te Ordo Iuris - Instytut na Rzecz Kultury Prawnej iz Republike Poljske - Međunarodni standardi o pravu na život, autora Aleksandera Stepkowskia i dr. Nadalje predlagatelj Stjepan Herceg ističe kako smatra *conditio sine qua non* priznanje pravnog subjektiviteta embrija kao osobe budući jedinstvenost i neponovljivost ljudskog bića počinju upravo u spajanju muške i ženske spolne stanice.[108] Udruga ”U ime obitelji” smatra ZZM nesuglasnim s člancima 14., 16., 21., st. 1., 23., st. 1., 59. i 65. st. 1. Ustava RH. U svom prijedlogu smatra kako je ugroženo nedvojbeno temeljno ljudsko pravo, ono na život, te nadalje smatra kako pojam ljudsko biće iz čl. 21 se odnosi i na nerođenog čovjeka.

Znanstveno nije upitno, zaključuje predlagatelj, kako se spajanjem jezgri jajne stanice i spermija nastaje zigota koja sadrži specifični genski program koji će u daljnjem razvoju upravljati razvojem djeteta. U tom slučaju govorimo o fazama razvoja od kojih je jedna i prenatalna. Predlagatelj se poziva na presudu Suda Europske unije u predmetu Oliver Brüstle protiv Greenpeace[109] od 18. listopada 2011., (C-34/10, EU:C:2011:669) te smatra kako se tom presudom „suvremena sudska praksa izričito izjasnila da ljudski život počinje začećem.”[110]

---

[106] Usp. *Isto*, čl. 4.1.
[107] Usp. *Isto*, čl. 4.1.1.
[108] Usp. *Isto*.
[109] Usp. *Isto*, čl. 4.4.
[110] Usp. Dubravka HRABAR, Pravo na pobačaj. Pravne i nepravne dvojbe, 816.

Navodi i praksu Saveznog ustavnog suda Njemačke (Bundesverfassungsgericht, BVerfG) iz 1974. i 1992. godine, te praksu Europskog suda za ljudska prava. Zaključuje kako *Europski sud za ljudska prava* nikada nije zanijekao kvalifikaciju osobe nerođenom djetetu te je priznao začetom djetetu ljudsko dostojanstvo i pravo na zaštitu u ime ljudskog dostojanstva.[111]

U kontekstu pobačaja kao mjere zdravstvene zaštite predlagateljica udruge U ime obitelji zaključuje kako je konstatacija potpuno netočno postavljena, budući fetus nije štetno tijelo niti je trudnoća klasificirana kao bolest. Pravo na pobačaj po svojoj biti ne može biti pravo, ono ne postoji kao materijalno pravo, nego se radi o nastojanju transformacije želje u pravo. Međunarodni dokumenti koji se tiču zaštite zametaka i genetskog inženjeringa, *Konvencija o ljudskim pravima i biomedicini*, kao i razvoj na području prenatalne brige i zaštite, jasno ističu poimanje majke i djeteta kao dva različita ljudska bića. Predlagateljica smatra kako je potrebno provesti „znanstveno utemeljenu edukaciju o slobodi i odgovornosti, reproduktivnom zdravlju i spolnosti, o odgovornom roditeljstvu i planiranju obitelji te poboljšanje sustava posvojenja i sustava brige i podrške trudnicama i majkama koje ne žele ili ne mogu zadržati djecu nakon poroda."[112] Predlagatelj Daniel Majer osporava članak 18., stavak 1, držeći kako žena bez suglasnosti muža ne bi smjela biti u mogućnosti samostalno odlučiti o izvršavanju pobačaj. Ravnopravnost roditelja u kontekstu zakonodavstva smjera na jednakopravnost koja bi se trebala očitovati i u ovoj sferi ekvilibrija spolova, u kontekstu odlučivanja o pobačaju.

Kratkim prikazom argumentacije predlagatelja, tek je naznačena problematika i kritični elementi osporenog ZZM-a. Kronološko razdoblje od dva desetljeća u kojem su se nizali prijedlozi predlagatelja Ustavnom sudu, rezultiralo je istovjetnošću nekih zahtjeva i prigovora, s diferencijacijom načina obrazlaganja. Ipak, moguće je uočiti kako je sedam predlagatelja analiziralo i kritički valoriziralo gotovo sve elemente ZZM-a te se isti odnose na različite sfere i dimenzije Zakona.

2.7. Konzultirana stručna mišljenja

Ustavnosudskim postupkom zatražena su i pribavljena mišljenja stručnjaka iz ranije spomenutih znanstvenih područja relevantnih za predmet postupka. Stručno znanstveno mišljenje iz teološke znanosti dali su prof. dr. sc. Josip Grbac i prof. dr. sc. Matija Berljak,

[111] Usp. *Rješenje,* čl. 4.4.
[112] Usp. *Isto.*

doprinos pravne znanosti donijeli su profesori s katedri obiteljskog prava pravnih fakulteta u Rijeci, Splitu i Zagrebu, dok je područje ustavnog prava konzultirano s Katedrom ustavnog prava Pravnog fakulteta u Zagrebu. S područja medicine i medicinske etike konzultirani su prof. dr. sc. Zvonko Rumboldt, prof. dr. sc. Mirna Sarga-Babić, prof. dr. sc. Miljenko Kapović, prof. dr. sc. Anđelka Radojčić Badovinac te koordinator Povjerenstva za izradu zajedničkog mišljenja stručnjaka medicinske etike prof. dr. sc. Niko Zurko.[113]

2.7.1. Ustavnopravno mišljenje

Stručno mišljenje s područja ustavnog prava artikulirala je prof. dr. sc. Biljana Kostadinov s Katedre za ustavno pravo Pravnog fakulteta u Zagrebu, u kojem se očitovala o pitanju odnosa novog i starog ustavnog uređenja, o pitanju prava na život te o ustavnosti prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece.[114]

Prva naznačena napomena vezana je uz uvođenje novog ustava koji se, kako u mišljenju stoji, redovito nadgrađuje na prethodni pravni sustav, odnosno rijetka je ustavodavna praksa koja sadrži abrogativnu odredbu kojim se opoziva prethodni pravni okvir u cjelini. Ističu se prijelazne i završne odredbe koje determiniraju pravnu korist odredaba prethodne legislative, dok je moguće i propisivanje prijelaznog razdoblja unutar kojeg se propisi neusklađeni s novim ustavom primjenjuju s imunitetom sudske kontrole, s ciljem provedbe zakonodavne reforme i usklađivanja zakona s novim ustavnim okvirom. U prekluzivnom roku određenom stavom, zakonodavac vrši usklađivanje, a ukoliko ne učini isto ustavni sud ukida pravnu snagu neusklađenom zakonu. Stvaranje novih institucija, ustavom se može odrediti razdoblje tranzicije između postojeće institucije i one u nastanku. U tom kontekstu, tumače s katedre za ustavno pravo, pozivanje na neispunjene instruktivne rokove za usklađivanje predustavnih zakona iz ustavnih zakona o provedbi Ustava RH, nije temelj za njihovo ukidanje jer nije ustavnopravno utemeljeno.

Problematiku početka prava na život, stručno mišljenje dijeli temeljem ustavnog postupka o prekidu trudnoće koji može uključivati dva ili tri sudionika, prema modelima Sjedinjenih Američkih Država ženu i državu, Francuske i Italije ženu i fetus te prema modelu Njemačke i Španjolske ženu, fetus i državu. Ustavni suci, ne ulazeći u raspravu oko pitanja može li nerođeno dijete biti nositelj ustavnih prava, odnosno imati pravni subjektivitet,

[113] Usp. *Isto*, čl. 5.
[114] Usp. *Isto*, čl. 5.1.

uspostavljaju posrednu zaštitu njegovih interesa, koja potom štiti zakonodavac kao posredni zaštitnik fetusa.[115]

Ustavnopravno mišljenje navodi odluku Ustavnog suda Portugala koje nerođeno dijete ne smatra izričito nositeljem prava, nego utjelovljenjem ustavne vrijednosti, što predstavlja temeljnu distinkciju u razini ustavne zaštite koja iz tog proizlazi. Pozivajući se na odluku spomenutog suda, mišljenje Ustavnog suda ističe kako je ljudski život zamišljen kao razvojni proces s kvalitativno relevantnim prijelomnim točkama koje dopuštaju različite stupnjeve zaštite te intrauterni život smještaju u opseg ustavne zaštite kao ciljnu odnosno objektnu ustavnu vrijednost. *Mišljenje,* prema tekstu *Rješenja* razmatra odluke Ustavnih sudova Francuske i Španjolske koje uzgred spominje, donoseći preporuku vlastitog stajališta prema kojemu bi i Ustavni sud RH trebao odluku, kada počinje ljudski život, ostaviti Hrvatskom saboru kao zakonodavcu, temeljem načela diobe vlasti i podjele nadležnosti Ustavom. *Mišljenje* potom zaključuje, kako samo Hrvatski sabor, i jedino on, treba reći kada počinje pravo na život. Spominje se konstitucionalizacija pobačaja kojom se mijenja paradigma presuda ustavnih sudova o novom zakonodavnom okviru europskih demokracija, koji usvaja pobačaj na zahtjev majke, odustaje od obligatnog savjetovanja kao uvjeta za legalitet te se kao relevantne navode Portugal, Španjolska i Francuska.[116]

Mišljenje opetovano navodi spomenute zemlje čije je zakonodavstvo utemeljeno na istom modelu osporenog ZZM u Hrvatskoj, te se odbacuje model prema indikacijama koji restriktira pobačaj ili se odustaje od njemačkog modela pobačajno obeshrabrujućeg savjetovanja otvorenog rezultata nakon čega je ženi dopušteno konačno odlučiti. Naglašena je i izmjena njemačkog modela savjetovanja u dva navrata, koja savjetovanju isključuje mogućnost prisile na raspravu ili suradnju sa savjetnikom, kao i garancija ženine anonimnosti osobi savjetnika. [117]

Istaknuto je odbacivanje modela nadahnutih njemačkim zakonodavnim modelom u dominantno katoličkim zemljama poput Portugala i Španjolske, te se eksplicira proces liberalizacije istih zakonodavstava kao predložak, te se periodni model, koji dopušta pravo slobodne odluke o pobačaju do određenog razdoblja trudnoće, predlaže kao najbolji model. Predstavljen je kao uzorak standarda ravnoteže između priznavanje ženine reproduktivne autonomije i nerođenog života te kao poziv za pozitivne mjere državne zaštite. Donosi se i

[115] Usp. *Isto*.
[116] Usp. *Isto*.
[117] Usp. *Isto*.

francuski primjer koji eksplicitno potvrđuje periodni model, razlažući benefite jednostavnosti procesa.[118]

Osvrćući se na ZZM, nakon donesenih odabranih primjera, *mišljenje* ustavnopravog stručnjaka iznosi kako je isti u skladu s prevladavajućim pravnim trendovima europskih država 21. stoljeća, dopuštanjem perioda od deset tjedana od začeća za donošenje odluke o prekidu trudnoće bez uplitanja treće osobe i uvođenja roka za promišljanje odluke. Potkrjepljujući širinu ZZM-a, *mišljenje* ističe zakonske mogućnosti odlučivanja komisije o zahtjevu za pobačaj, napominjući kako odredbu o kaznenim indikacijama za dopustivost pobačaja, stipuliran člankom 22., stavkom 3. ZZM-a, ne sadrži europski model periodne zaštite.

Naznačeno je samoodređenje kao ustavna vrjednota Republike Hrvatske koja štiti od paternalizma i nametanja nadzora nad pojedincem, dok je dostojanstvo tumačeno kao temeljno pravo priznavanja vlastitosti, koje ne dopušta nametanje nečije druge varijante dobrobiti osobe. Istaknuta je i jednakost kao osiguranje slobode čovjeka uz jednake uvjete i potpunu razliku. *Mišljenje* ističe zasebnost funkcija ustavnih načela koje, promatrane zajedno, otvaraju mogućnost analize problema aktualnog konteksta. Izrazito jasno se postulira tumačenje ustavnih sudova razvijenih demokracija koje ustavne vrjednote tumače u trokutu (dostojanstvo, sloboda, jednakost), a ne izdvojeno.

Katedra za ustavo pravo Pravnog fakulteta u Zagrebu smatra kako osporavatelji ZZM-a koji se pozivaju na, pretpostavljamo dostojanstvo, ne tumače ustavnu vrjednotu Ustava RH u skladu s modernim konstitucionalizmom, ističući kako je pobačaj na zahtjev žene prema modelu perioda trudnoće, iznašašće suvremenog zakonodavstva europskih ustavnih demokracija 21. stoljeća. *Mišljenje* je podsjetilo, ne zalazeći u širinu, na međunarodne ugovore potvrđene od Republike Hrvatske, a istovjetne onima koje relevantnima smatra rješenje Ustavnog suda RH, [119] o kojima će biti riječi.

2.7.2. Obiteljskopravno mišljenje

Katedra za obiteljsko pravo Pravnog fakulteta u Zagrebu osnovni problem detektira u primjeni osporenog ZZM-a u pristupu pravu na život nerođenog djeteta, odnosno ima li ono pristup spomenutom pravu ili je majka gospodarica nerođenog ljudskog života. Mišljenje naglašava osjetljivost problematike koja zalazi u poimanje ljudskog bića, u

[118] Usp. *Isto*.
[119] Usp. *Isto*.

ontologiju bitka, u pravnu filozofiju, u sukob religioznog i areligioznog, u razmatranje o pritajenom i otvorenom sukobu interesa i granicama medicinskih mogućnosti. *Mišljenje* neosporno potvrđuje živorođenom čovjeku atribut ljudskog bića, jednako kao što ističe neuspješnost svih dosadašnjih pokušaja nijekanja ljudskom embriju statusa ljudskog bića. Spomenuto stajalište potkrjepljuje se činjeničnim stanjem biomedicinskih znanosti koje sve izvjesnije tvrde kako svako ljudsko biće započinje vlastito postojanje začećem, odnosno u trenutku nastanka novog, jedinstvenog i neponovljivog biološkog organizma. Pritom zaključuje, ako je ustavotvorac iz prava na život intencionalno isključio nerođeno dijete, formulacija je trebala jamčiti pravo na život samo živorođenom čovjeku. Naznačuje se pritom manjkavost ustavne norme iz čl. 21. Ustava RH koji u dva stavka regulira pravo na život i zabranu smrtne kazne, čime se potonja može postaviti kao antipod pravu na život jer je izvediva isključivo na živorođenom čovjeku, odnosno stavci mogu biti shvaćeni kao cjelina u kojoj je bilo koji oblik usmrćenja zabranjen jer negira život.

Mišljenje osporeni ZZM pozicionira u drugi društveno-politički kontekst i ustavnopravni uredbeni okvir i temeljem istoga iznosi kako je riječ o suprotnosti s Ustavom RH jer nepostojanje odredbe o slobodi odluke o rađanju i prekidu trudnoće u neposrednoj su suprotnosti s odredbom o pravu svakog ljudskog bića na život. Prema ovom stajalištu, osporeni zakon suprotan je čl. 21. st. 1., te je klauzula vrijedila dok su prilike postojale, a ističe i mjerodavnu *Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena*, koja u članku 16. stavku 1. obvezuje države na osiguravanje jednakih prava žena u slobodnom i odgovornom odlučivanju o planiranju obitelji. Donoseći primjere u kojima je presedan opravdan, *mišljenje* zahtjeva detaljnu, promišljenu i odgovornu regulativu, potvrđujući kako ZZM više ne odgovara zahtjevima ljudskih prava trećeg milenija. Navodeći kako odudara od suvremenih europskih rješenja uz zaključno upozorenje, za koje tekst *Rješenja* ne donosi temeljem čega je izvedeno, kako zakonska zabrana prekida trudnoće ne bi urodila plodom.[120]

Katedra za obiteljsko pravo Pravnog fakulteta u Splitu ističe suprotnost osporenog Zakona s *Konvencijom o pravima djeteta*, koja u članku 16, stavku 1 izrijekom propisuje: „Države ugovornice priznaju da svako dijete ima prirođeno pravo na život", dodajući: „Države ugovornice osigurat će u najvećoj mogućoj mjeri opstanak i razvoj djeteta." Obrazlažući mišljenje navode se činjenice o novosti u stvarnome svijetu koju tvori zametak, odnosno biće sa svim biološkim karakteristikama koje se više neće promijeniti, a prisutne su u oplođenom jajašcu. Navodi se kako pravo ne poznaje termin između subjekta i objekta,

[120] Usp. *Isto*, čl. 5.2.

susljedno tomu embrij je ili jedan od članova nekog odnosa ili je pasivni element toga odnosa, što se zaključno sumira kako embrij nije nešto između subjekta i objekta.

Donesen je i postulat tekovine modernizma prema kojem su svi u bitnoj osnovi jednaki i ono što im daje jednako dostojanstvo jest pripadnost ljudskoj vrsti. Ako je, dakle, embrij ljudsko biće, automatizmom je subjekt s punim pravom, jednak u dostojanstvu s ostalim ljudskim subjektima te mu se mora priznati pravo na život i proglasiti ga osobom.

Posljedično, svaki napad na ljudsko biće i osobu je pokušaj ili čin ubojstva. *Mišljenje* ističe kako majka ima ljudska prava koja joj dopuštaju odlučivati o začetku života djeteta, o okolnostima, partneru i sl., a u slučaju nemogućnosti skrbi za djetete ponuđena je eventualna mogućnost posvojenja.[121]

Katedra za obiteljsko pravo Pravnog fakulteta u Rijeci mišljenje postulira polazeći od *Konvencije o ljudskim pravima i biomedicini* u kojoj je zabranjeno stvaranje embrija u istraživačke svrhe, no bez definiranja sadržaja i opsega pojma embrij. Odluka je prema mišljenju katedre na državama članicama Vijeća Europe uz napomenu kako se Europski sud za ljudska prava u spomenutom pitanju suzdržavao tumačenja i izricanja definicija. Pritom je iznesen primjer stajališta Europske komisije za ljudska prava koja je termin *svatko* rezervirala samo za rođene osobe te se prema ponuđenom primjeru ne može primijeniti na nerođeno dijete ili fetus. Mišljenje nadalje iznosi stajalište u slučajevima sporova u kojem najbolji djetetov interes nije u djelovanju protiv majke, a u govoru o medicinski potpomognutoj oplodnji navodi se Preporuka Parlamentarne skupštine Vijeća Europe br. 874. iz 1979. godine koja izrijekom govori „o pravu na život svakog djeteta od trenutka začeća".

Istaknuto je kako općeprihvaćeni pravni standard za zaštitu prava nerođenog djeteta ne postoji te je fetus pravni subjekt u nastajanju prema kojem se potrebno odnositi s punim ljudskim dostojanstvom od trenutka začeća. *Mišljenje* zaključuje donoseći činjenicu kako većina članica Vijeća Europe u zakonodavnim okvirima uz određene pretpostavke omogućavaju obavljanje prekida trudnoće. Navodeći slučajeve spašavanja života žene, silovanja ili incesta u kojima je prekid trudnoće dopušten, stajalište je riječke katedre kako apsolutna zabrana nije moguća.[122]

---

[121] Usp. *Isto*, čl. 5.3.
[122] Usp. *Isto*, čl. 5.4.

2.7.3. Teološko mišljenje

Disproporcionalno opsegu obrazloženja ostalih razmatranih stručnih osvrta, rješenje kratkim iskazom donosi mišljenje teoloških stručnjaka koji jednoglasno podupiru prijedloge koji zahtijevaju ukidanje osporenog ZZM u cijelosti, uz obrazloženje citatom kako „nema nikakvih znanstvenih podataka koji bi postojanje ljudskog bića od trenutka začeća stavili u pitanje".[123]

2.7.4. Medicinsko – etičko mišljenje

Nakon spomenute savjetodavne rasprave s liječnicima i stručnjacima s područja medicinske etike održane 19. veljače 2009, koordinator Povjerenstva za izradu mišljenja stručnjaka s područja medicinske etike, prof. dr. sc. Niko Zurak s Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 25. kolovoza 2009. dostavio je zajedničko stručno mišljenje, čije zaključke *Rješenje* donosi. Pojedinačna stručna mišljenja prof. dr. sc. Zvonko Rumboldt, prof. dr. sc. Mirna Sarga-Babić i prof. dr. sc. Miljenko Kapović *Rješenje* u pregledu stručnih mišljenja ne spominje, pod pretpostavkom suglasnosti sa zajedničkim mišljenjem, dok donosi izdvojeno mišljenje prof. dr. sc. Anđelke Radojčić Badovinac na koje se daljnji tekst osvrće.

S područja medicine i medicinske etike konzultirano je mišljenje užeg vodstva Klinike za ženske bolesti i porode Kliničkog bolničkog centra Zagreb, koje je dostavio akademik Željko Reiner, a koje donosi jednoglasni zaključak o početku života spajanjem muške i ženske spolne stanice.[124]

Znanstvenici s područja medicinske etike u zajedničkom mišljenju govore o aktivnom sudjelovanju i doprinosu medicinske struke u planiranju trudnoće edukacijom i savjetodavnim aktivnostima o metodama kontracepcije te ističu liječničku aktivnost u različitim postupcima liječenja smanjene plodnosti i zahvatima medicinski potpomognute oplodnje. Referira se na prekide trudnoće odnosno na dovršavanje spontano započetih prekida trudnoće koje ginekolozi izvode te prema zakonodavstvu pojedine države izvode prekide trudnoće prema zakonskim odredbama na snazi. *Mišljenje* donosi spoznaje embriološke znanosti o interauterinom razvoju embrija počevši od prvih otkucaja srca koji

[123] Usp. *Isto*, čl. 5.5.
[124] Usp. *Isto*, čl. 5.7.

se javljaju u 21. danu sve do početka razvoja višeg stupnja ustroja i funkcija središnjeg živčanog sustava.

Iznoseći stajalište medicinske etike o početku ljudskog života, zajedničko se mišljenje poziva na *Ženevsku liječničku prisegu* iz 1948., dopunjenu 1968. i 1983. godine, koja jednim svojim dijelom izriče „Ljudski ću život poštovati od samog začetka". Među spomenutim se dokumentima nalazi *Deklaracija svjetskog liječničkog udruženja* iz Osla te *Rezolucija o terapijskom pobačaju*, koji navodeći okolnosti suprotstavljenosti vitalnih interesa majke vitalnim interesima nerođenog djeteta, izriču dvojbu oko namjernog prekida trudnoće.[125]

Kompleksni odgovori proizlaze iz raznolikosti stavova prema životu nerođenog djeteta, od čega se prema rješenju, mišljenje struke medicinske etike ograđuje, ne smatrajući određivanje propisa i stavova vlastitom domenom nadležnosti.

Zajedničko mišljenje navodi znanstvenu činjenicu o mogućnosti verifikacije statusa predembrija u prvih 14 dana isključivo u postupku fertilizacije *in vitro*, a naziv embrija se ne odnosi na spomenuto razdoblje. Susljedno, uz navod jednog izdvojenog mišljenja o kojemu će biti riječi, liječničko povjerenstvo definira neosporivom znanstvenom činjenicom kako se radi o ljudskom životu u fazama zametka, odnosno embrija i ploda, odnosno fetusa tijekom trudnoće. Ističe etičku opravdanost prekida trudnoće u striktnim medicinskim indikacijama, životnoj ugroženosti trudnice ili ako vitalno važni terapijski zahvati na trudnici teško oštećuju plod u smislu malformacije te spomenute slučajeve etički amnestira primjenom doktrine čina s dvostrukim učinkom.[126]

Mišljenje povjerenstva liječnika smatra kako iz etičke i medicinske perspektive nema nikakvog opravdanja za prekid trudnoće zdravog ploda na zahtjev zdrave trudnice, kako to regulira članak 15. osporenog zakona. Medicinsku struku koja je definirana vlastitim profesijskim zadaćama prevencije, dijagnostike i liječenja ograđuju od čina pobačaja zdravog ploda zdrave trudnice, negirajući navedene kvalifikacije struke istom, te zaključuje kako spomenuti čin predstavlja problem u prostoru zakonodavstva.[127]

Rješenje donosi izdvojeno mišljenje prof. dr. sc. Anđelke Radojčić Badovinac koja smatra oplodnju preduvjetom, ali oplođenoj jajnoj stanici, zigoti ne pripisuje svojstvo jedinstvenog ljudskog bića budući funkcionira na majčinom genomu. Izdvojeno mišljenje početak života smatra neodredivim niti porodom niti rođenjem te ističe osobno stajalište

[125] Usp. *Isto*, čl. 5.6.
[126] Usp. *Isto*.
[127] Usp. *Isto*.

kako se svaki plod koji posjeduje šansu za preživljavanje izvan maternice i uz medicinsku pomoć može kvalificirati kao ljudski život, odnosno u slučaju pobačaja predstavlja ubojstvo nerođenog djeteta nakon određene razvojne dobi. Doneseno je i osobno mišljenje o granicama dopustivosti pobačaja kao izbora trudnice u razdoblju između 10. i 12. tjedna te medicinski indiciran pobačaj i kasnije od 18. do 20. tjedna.[128]

2.8. Mjerodavne ustavne i međunarodne pravne odredbe

Peto poglavlje *Rješenja* donosi odredbe Ustava RH koje Ustavni sud verificira meritornima u razmatranju osnovanosti navoda predlagatelja. Doneseni su izabrani dijelovi članka 3 Ustava RH koji izriče najviše vrjednote ustavnog poretka Republike Hrvatske[129] i predstavljaju temelj tumačenju Ustava.[130] Naveden je članak 14. o pravima i slobodama svakoga u Republici Hrvatskoj[131], u kojoj su svi jednaki pred zakonom, te članak 16. koji regulira ograničenja prava i sloboda kako bi se zaštitila sloboda i prava drugih ljudi, pravni poredak, javni moral i zdravlje.[132] *Rješenje* mjerodavnim smatra odredbu Ustava u članak 21. koji svakom ljudskom biću priznaje pravo na život te članak 22. u kojemu se čovjekova sloboda i osobnost proglašava nepovredivom.[133]

Ustavni je sud, razmatrajući utemeljenost prijedloga za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti osporenog ZZM-a s Ustavom RH, relevantnim ocijenio međunarodne dokumente Ujedinjenih naroda i Vijeća Europe koji problematiziraju pravo na život i njegove naslovnike, te je u *Rješenju* naveo izbrane dijelove pojedinih dokumenata koje je smatrao meritornima.

Popis dokumenata koje je Ustavni sud kvalificirao relevantnima započinje *Općom deklaracijom o ljudskim pravima* Ujedinjenih naroda, čija dva članka donosi *Rješenje* koje se potom poziva na Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, donoseći pritom tri članka. *Rješenje* navodi *Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije žena*, elaborirajući tri njezina članka te konačno donosi *Konvenciju o pravima djeteta* koju eksplicira koristeći potom dva članka. Generalna skupština, jedno od glavnih tijela

---

[128] Usp. *Isto*, čl. 5.6.1.
[129] Vidi: BAČIĆ, Arsen, Ustav Republike Hrvatske i najviše vrednote ustavnog poretka, u: *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu,* 49 (2012.) 1, 1-21., 12.
[130] Vidi: USTAV REPUBLIKE HRVATSKE, Narodne novine, br. 05/2014, čl. 3. (Dalje: USTAV RH)
[131] Vidi: *Isto*, čl. 14.
[132] Vidi: *Isto*, čl. 16.
[133] Vidi. *Isto*, čl. 21., Donesen je i drugi stavak članka 21. koji izriče nepostojanje smrtne kazne u Republici Hrvatskoj; čl. 22.

Ujedinjenih naroda donosi rezolucije, preporuke i smjernice koje slove za važan indikator stajališta zajednice nacija te iako govore iz pozicije autoriteta, ne posjeduju ga po osnovi općeg međunarodnog prava, odnosno iste odluke i odredbe nemaju supranacionalni pravno obvezujući karakter.

Indikativan je izbor dokumenta koje Ustavni sud naziva relevantnima, poglavito u odnosu na deklaracije koji nisu konceptualnog karaktera te nemaju autoritet nad nacionalnim zakonodavstvom Republike Hrvatske.

Opća deklaracija o ljudskim pravima Ujedinjenih naroda[134] iz 1948., u svom prvom članku proglašava kako se „sva ljudska bića rađaju slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima". Naveden je i članak 3. koji deklarira kako „svatko ima pravo na život, slobodu i osobnu sigurnost". Ustavni sud je smatrao relevantnim međunarodni dokument o ljudskim pravima koji, kako je razvidno iz članka 1. slobodu i jednakost prava i dostojanstva priznaje čovjeku rođenjem. Pritom nije uzeo u razmatranje primjerice *Deklaraciju o pravima djeteta* iz 1959., o kojoj je ranije bilo riječi, a koja je utemeljila prava djeteta naslanjajući se na *Opću deklaraciju o pravim čovjeka* te se referira neposredno na dijete. Podsjetimo, preambula iste djeci pripisuje posebne mjere zaštite i brige, uključujući zakonsko-pravnu zaštitu prije i jednako tako nakon rođenja.[135]

Rješenje Ustavnog suda donosi i kvalificira mjerodavnima navedene odredbe Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima donesene kroz članke 6., 7., i 17. Uputno je napomenuti kako je spomenuti dokument Ujedinjenih naroda rezolucija te nema supranacionalno pravno obvezujuće značenje. Članak 6. svakom ljudskom biću priznaje prirodno pravo na život te se istom pravu traži zakonska zaštita. Članak 7. brani podvrgavanje mučenju, nečovječnom ponižavajućem postupku ili kazni te osobito zabranjuje podvrgavanje osobe medicinskom ili znanstvenom pokusu bez njena slobodnog pristanka. Jednako tako, članak 17. brani podvrgavanje samovoljno ili nezakonito miješanje u privatni život, obitelj ili dopisivanje te nezakonite napade na čast i ugled.[136]

Pritom je moguće uočiti kako *Rješenje* suda ispušta u mjerodavne odredbe uvrstiti i one, istog međunarodnog akta, koji se neposredno odnose na dijete. Primjerice, članak 24.

---

[134] Vidi: UNIVERSAL DECLARATION OF HUMAN RIGHTS, UN's General Conference.

[135] Usp. DECLARATION OF THE RIGHT OF THE CHILD, General Assembly Resolution, Preambula., Francuski izvornik u članku 3., ono što je u engleskom izvorniku definirano kao *everyone,* a u hrvatskom prijevodu *svatko*, donosi kao *„Tout individu"* ili svaka individua.

[136] Usp. INTERNATIONAL COVENANT ON CIVIL AND POLITICAL RIGHTS, General Assembly resolution, (16. XII. 1966.) u: http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/ccpr.pdf (20. V. 2018.), čl. 6., 7., 17., Republika Hrvatska stranka je Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima od 6. listopada 1991. prema Odluci o objavljivanju mnogostranih međunarodnih ugovora kojih je Republika Hrvatska stranka na temelju notifikacija o sukcesiji.

govori kako „svako dijete, bez razlike glede rase, boje kože, spola, jezika, vjere, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovine ili rođenja ima pravo na mjere zaštite od strane svoje obitelji, društva i države". Stavak 2. istog članka zahtijeva registraciju svakog djeteta u matične knjige i osigurava pravo na identitet, odnosno dodjelu imena neposredno nakon rođenja. Nadalje, članak 26. izriče jednakost svih osoba pred zakonom, jamči jednaku pravnu zaštitu bez ikakve diskriminacije „osobito glede rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovine, rođenja ili neke druge okolnosti."[137] Zamjetno je kako međunarodni akt prepoznaje i rođenje kao potencijalni diskriminatorni element te ga nekoliko puta uvrštava u regulativne odredbe, dok ih Ustavni sud u *Rješenju* ignorira.

Ustavni sud meritornima ocjenjuje odredbe *Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena* iz članaka 11., 12. i 16. Obveza država članica je poduzimanje odgovarajućih mjera za uklanjanje diskriminacije žena u području zapošljavanja, temeljem ravnopravnosti muškaraca i žena, čime se osiguravaju jednaka prava, a osobito pravo na zdravstvenu zaštitu i zaštitu na radu; uključujući i zaštitu reproduktivnih funkcija, dok se člankom 12. temeljem istih činjenica osigurava dostupnost zdravstvenih usluga, uključujući onih koje se odnose na planiranje obitelji. Člankom 16. istog međunarodnog akta obvezujuće je poduzimanje svih odgovarajućih mjera za uklanjanje diskriminacije žena u ostvarivanju jednakih prava na slobodno i odgovorno odlučivanje o planiranju obitelji, te pristup informacijama, obrazovanju i sredstvima za omogućavanje korištenja istih prava.[138]

Rješenje Ustavnog suda u slijedu navedenih međunarodnih akata donosi i *Konvenciju o pravima djeteta* iz 1989.,[139] iz koje kao mjerodavnu odredbu izdvaja članak 6., donoseći oba stavka, od kojih st. 1. priznaje svakom djetetu prirođeno pravo na život. Obrazloženje suda ispušta, međutim, istaknuti kako je ratifikacijom ovog međunarodnog ugovora Republika Hrvatska postala obvezna interpolirati odredbe istog u interno pravo te je ono postalo dio unutarnjega hrvatskog pravnog poretka koje je po snazi iznad zakona.[140] *Konvencija o pravima djeteta* je pravni akt koji ima snagu zakona, obvezuje države stranke na pridržavanje odredaba i uključuje pravo nadziranja primjene u državama koje su je

[137] Usp. INTERNATIONAL COVENANT ON CIVIL AND POLITICAL RIGHTS, General Assembly resolution, čl. 26.
[138] Usp. CONVENTION ON ELIMINATION OF ALL FORMS OF DISCRIMINATION AGAINST WOMEN, UN's General Assembly, čl. 11. i 12., Republika Hrvatska postala je državom strankom Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena notifikacijom o sukcesiji od 8. listopada 1991. te je Konvencija istoga dana stupila na snagu u Republici Hrvatskoj.
[139] Republika Hrvatska postala je državom strankom Konvencije 8. listopada 1991. notifikacijom o sukcesiji.
[140] Usp. USTAV RH, čl. 141.

potpisale i ratificirale, za razliku od *Deklaracije o pravima djeteta* iz 1959. kojoj je pridržana samo moralna snaga.

Tumačeći kontekstualno odredbe međunarodnih ugovora sukladno općim pravilima, preambula Konvencije interpretativno određuje perspektivu i smisao pravnih odredbi. Primjenjujući spomenutu metodu tumačenja, članku 6. stavku 1. Konvencije, puno pojašnjenje daje preambula koja u stavku 9. apostrofira kako su: „djetetu, zbog njegove tjelesne i mentalne nezrelosti, potrebni posebna zaštita i skrb, uključujući odgovarajuću pravnu zaštitu prije i nakon rođenja".[141] Formulacija "prije i nakon rođenja" nesumnjivo priznaje pravo na život i nerođenom djetetu, kao fundamentalno pravo koje je pretpostavka svim ostalima.

Mjerodavnim odredbama Ustavni sud proglašava i *Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom,* međunarodni ugovor koji je potpisala Republika Hrvatska uz Fakultativni protokol. Člankom 23. spomenute Konvencije o poštivanju doma i obitelji, navode se prava osoba s invaliditetom, kojima se priznaje pravo na sklapanje braka, zasnivanje obitelji na osnovi slobodne i potpune suglasnosti bračnih partnera. Ostavljajući mogućnost za slobodno i odgovorno odlučivanje o broju djece i o tome kada će ih imati, kao i prava na pristup informacijama, obrazovanju vezanom uz reprodukciju i planiranje obitelji te sredstvima potrebnima za ostvarenje navedenih prava.[142]

Rješenje zasebno govori o nadzoru nad primjenom dokumenata država članica i potpisnica Ujedinjenih naroda posredstvom odgovarajućih odbora. Donosi primjer periodičnog izvješća Odbora za ukidanje svih oblika diskriminacije žena 2010. godine za Maltu te artikulira njegove zaključne primjedbe kojima izražava zabrinutost zbog potpune zabrane prekida trudnoće, nedostatnog pristupa žena službama reproduktivne zaštite te zbog neobuhvaćenosti seksualnog odgoja obrazovnim kurikulumom. Potom taksativno nabraja slična izvješća za neke druge odabrane države - Mađarsku, Rusku Federaciju i Slovačku.

Među specijaliziranim organizacijama koje se bave problematikom prekida trudnoće, obrazloženje *Rješenja* koristi Svjetsku zdravstvenu organizaciju, navodeći publikacije iste koje artikuliraju pitanja nesigurnog prekida trudnoće i smrtnosti, komplikacije kod prekida

[141] Usp. CONVENTION ON THE RIGHTS OF THE CHILD, General Assembly resolution of United nations, Preambula., čl. 9.

[142] CONVENTION ON RIGHTS OF PERSONS WITH DISABILITIES AND OPTIONAL PROTOCOL, General Assembly of United Nations, (13. XII. 2006.) u: http://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf (20. V. 2018.)

trudnoće, tehničke i strategijske smjernice sigurnog prekida trudnoće, ulogu zdravstvenih djelatnika u pružanju usluga sigurnog prekida trudnoće i kontracepcije itd.[143]

U katalogu navedenih dokumenata Vijeća Europe, Ustavni sud *Rješenjem* proglašava meritornima *Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda*, *Konvenciju o ljudskim pravima i biomedicini* te Rezoluciju Parlamentarne skupštine Vijeća Europe 1607 (2008) od 16. travnja 2008. o *Pristupu sigurnom i zakonitom pobačaju u Europi*.[144]

Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, o kojoj je ranije bilo riječi, u *Rješenju* je predstavljena kroz tri integralna članka, br. 2., 8. i 14. Članak 2. koji *pravo svakoga na život* zaštićuje zakonom te artikulira zabranu lišavanja života osim izvršenja sudske presude na smrtnu kaznu. Donosi se potom članak 8. kojim se odredbeno stipulira pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života, koji u stavku 2. određuje kako se javna vlast neće miješati u ostvarenje toga prava, osim u skladu sa zakonom ili nužno radi državne sigurnosti, javnog reda i mira, zaštite zdravlja, morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih. Mjerodavnim je utvrđen i članak 14. koji zabranjuje diskriminaciju na bilo kojoj osnovi.[145]

Navodeći odredbe *Konvencije o zaštiti ljudskih prava* i dostojanstva ljudskog bića u pogledu primjene biologije i medicine mjerodavnima su nazvane odredbe članaka 1., 2., 12., 14. i 18. Člankom 1. o svrsi i predmetu jamči se svim ljudskim bićima zaštita dostojanstva i identiteta, bez diskriminacije, te se svima jamči poštovanje integriteta i drugih prava i temeljnih sloboda u pogledu primjene biologije i medicine. Članak 2. interes i dobrobit ljudskog bića stavlja ispred interesa društva ili znanosti, dajući mu prednost, dok članak 12. pretkazujući genetske testove za otkrivanje genetske predispozicije ili podložnosti bolesti, kao i za identifikaciju ispitanika dopušta isključivo u zdravstvene svrhe ili radi znanstvenog istraživanja. Konvencija člankom 14. brani korištenje postupaka medicinski potpomognute prokreacije u svrhu odabira spola djeteta, osim za izbjegavanje nasljedne bolesti, dok članak 18. dopušta istraživanje na zametcima *in vitro*, uz adekvatnu zaštitu zametka.[146]

---

[143] Usp. *Rješenje,* čl. 11.1.
[144] Usp. *Isto*, čl. 13.
[145] Usp. EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS, Council of Europe, European Court of Human Rights, čl. 2.
[146] Usp. CONVENTION FOR THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AND DIGNITY OF THE HUMAN BEING WITH REGARD TO THE APPLICATION OF BIOLOGY AND MEDICINE: CONVENTION ON HUMAN RIGHTS AND BIOMEDICINE, Council of Europe (4. IV. 1997.) u: https://rm.coe.int/168007cf98 (20. V. 2018.)

2.9. Djelomični pregled prakse europskih i ustavnih sudova nekih država

Rješenje Ustavnog suda, temeljem izdvojenih međunarodnih dokumenata koje smatra mjerodavnima, odabire i donosi primjere sudske prakse. Pozivajući se na međunarodnu sudbenu praksu, *Rješenjem* se stvara korpus kojeg čine presude Europskog suda za ljudska prava, Suda Europske unije te ustavnih sudova određenih odabranih država.

Sudbena praksa Europskog suda za ljudska prava, kako *Rješenje* donosi status embrija, fetusa odnosno nerođenog djeteta smješta u međunarodni zakonodavni okvir koji artikulira pravo na život. Na osobit način kontekstualizira pojmove privatni i obiteljski život te sloboda izražavanja, pozivajući se na članke 2., 8. i 14. *Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda*. Razlaganje sudske prakse Europskog suda, *Rješenje* sublimira navodeći predmet *Vo protiv Francuske,* kojeg smatra najopsežnijim istraživanjem spomenutog suda u pogledu prava na život nerođenog djeteta te ga naziva rekapitulacijom dotadašnje prakse.[147]

2.9.1. Praksa Europskog suda za ljudska prava

Ustavni sud u analizi postojeće sudske prakse Europskog suda za ljudska prava koristi dijelove presude *Vo protiv Francuske*[148] u kojoj je sud objedinio vlastitu dotadašnju praksu. Presjek donesenih slučajeva započinje diferencijacijom poimanja prava na život *Američke i Europske konvencije o ljudskim pravima*. Istaknut je članak 4. *Američke konvencije o ljudskim pravima* koji propisuje zaštitu prava na život u cjelini od trenutka začeća, nasuprot članku 2. *Europske konvencije o ljudskim pravima i temeljnim slobodama* koji šuti o pogledu vremenskog razumijevanja i označavanja početka prava na život, naglašujući nedefiniranost pojma *svatko*.[149] Štoviše, nakon iznesene objedinjene ustavnosudske juridičke prakse, u čl. 85., Europski sud za ljudska prava izriče kako nije poželjno niti moguće prema iznesenoj materiji, poopćeno odgovoriti na pitanje smatra li se nerođeno dijete osobom u svrhu članka 2. Konvencije.[150] Isti sud izriče rješenje kako nije ni morao odlučiti o tome može li fetus uživati određenu zaštitu obuhvaćenu člankom 2.,

[147] Usp. *Rješenje,* čl. 15.
[148] COUNCIL OF EUROPE, EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS, *Case of Vo v. France. Application no. 53924/00,* Strasbourg, 2004.
[149] Usp. *Rješenje,* čl. 15.1.
[150] COUNCIL OF EUROPE, EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS, *Case of Vo v. France. Application no. 53924/00,* čl. 85.

jednako kao što nije isključio mogućnost kako se pod određenim okolnostima upravo isto može priznati fetusu.

Naznačuje se kako je Europski sud tek trebao definirati pitanja početka života i prava na život svakoga, odnosno proteže li se pravo odredbe i na nerođeno dijete jer se do tog trenutka o istom raspravljalo samo u kontekstu zakona o prekidu trudnoće. Prekid trudnoće nije shvaćen u tom kontekstu kao izuzetak u kojem izraz *svatko,* izrijekom naveden u 2. stavku 2. članka Konvencije, ne obuhvaća nerođeno dijete. Međutim, Komisija polazeći od pretpostavke zaštite života majke, uviđa da ako pojam *svatko* obuhvaća i početni stadij trudnoće, pravo na život fetusa implicitno je ograničeno. Navedena je i odluka *Komisije* kojom se utvrdilo kako žene, koje se temeljem članka 8. *Konvencije* žale na odluku Ustavnog suda kojom je ograničena dostupnost prekida trudnoće, imaju status žrtve. Citirana je tvrdnja *Komisije* koja za trudnoću ne može reći kako pripada isključivo sferi privatnog života, budući da privatni život trudne žene postaje usko vezan uz život i razvoj fetusa.

Jednako je tako naznačena i činjenica kako *Komisija* nije definirala smatra li nerođeno dijete *životom* u smislu članka 2. *Konvencije*, kao ni to smatra li ga subjektom koji bi temeljem članka 8. iste *Konvencije* legitimirao intervenciju ili miješanje radi zaštite drugih. Presjek sudske prakse donosi i predmet muškarca čijoj je ženi bilo dopušteno prekinuti trudnoću zbog zdravstvenih razloga, u kojoj je *Komisija* prihvatila potencijalnog oca smatrati žrtvom povrede prava na život, no zaključila je kako se termin *svatko* iz članka 2. ne može primjenjivati prenatalno, jednako kao što se takva primjena ne može ni isključiti.

Nadodano je, u relaciji na pojam *život* odnosno *početak života*, postojanje velike diskrepancije tumačenja. *Komisija* je također promišljala perspektivu primjene članka 2. na nemogućnost primjene na status fetusa uopće, priznajući pravo na život fetusu uz implicitna ograničenja ili priznanje apsolutnog prava fetusu na život. Ne izražavajući se o prve dvije navedene opcije, treću je kategorički eliminirala stavljajući potrebu zaštite života majke. Zaključujući kako je život fetusa nemoguće promatrati odvojeno od života trudnice.[151]

Donesena je i praksa suda koji tumači članak 2. *Konvencije* kao nalogodavan prema državi ne samo u suzdržavanju od namjernog oduzimanja života, nego i u poduzimanju odgovarajućih koraka za zaštitu života, predmet *H protiv Norveške*. Pritom nije smatrala nužnim utvrditi mogućnost uživanja zaštite fetusa temeljem istog članka, no nije niti isključila spomenutu mogućnost bez obzira na tumačenje nerođenog života. Istaknuto je da su rijetke prilike u kojima sud razmatra primjenu članka 2. *Konvencije* na fetus, te u sudskim

[151] Usp. *Rješenje,* čl. 15.1.

predmetima u kojima se direktno radilo o zaštiti života nerođenog djeteta, poput slučaja *Open Door i Dublin Well Woman,* nije se relevantnim smatralo definiranje pojma i njegovih granica, nego se odgovor Suda bazirao na točkama spora.

Rješenje Ustavnog suda RH donosi mjerodavne dijelove značajne presude Europskog suda za ljudska prava u slučaju *P. i S. protiv Poljske*[152]*,* kojom sud otklanja mogućnost jamčenja prava na prekid trudnoće člankom 8. *Konvencije*. Nakon što je sud utvrdio kako članak 8. ne može biti interpretiran kao potvrda prava na pobačaj, istaknuo je temelj za stvaranje zabrane pobačaja.[153] Nadalje, tvrdi kako je zabrana prekida trudnoće zatražena zbog zdravstvenih razloga ili dobrobiti, te da potpada u domenu prava na poštovanje privatnog života, time i članka 8. Sud zaključuje kako je država Poljska dužna stvoriti regulatorni okvir za sudske i ovršne postupke za zaštitu prava pojedinaca te provesti specifične mjere.[154] Sud među ostalim smatra kako narav prava na odlučivanje o prekidu trudnoće nije apsolutno pravo.[155]

Kontekst poljskog zakona najčešće se interpretira demokratskim konfliktom oko pitanja pobačaja koje zalazi duboko u definiciju naroda, odnosno države. Smatra se kako su slom komunističkog represivnog režima i rast novog vala katoličkog konzervativizma definirali kurs kretanja rasprave oko pobačaja u zemljama bivšeg Istočnog bloka. Interpretacije demokratskih procesa i debata oko pobačaja postavljaju u kategoriju simbola političke transformacije. U središtu borbe nalazi se Katolička crkva koja se bori za ulogu u društvu kao i za kategoriju kršćanskog karaktera Poljske države te se u tom smislu modelira i restriktivni zakon o pobačaju.[156]

Reinterpretacija donesene sudske prakse sublimirana je u konkluziji kako konvencijska tijela u različitim okolnostima i kontekstualnim okvirima nerođeno dijete, na izvorniku *unborn child*, ne smatraju osobom neposredno zaštićenom člankom 2. Konvencije koji štiti pravo na život. Ako nerođeno dijete ima pravo na život, ono je implicitno ograničeno pravima i interesima majke. Zaključak naznačuje kako ista tijela nisu posve isključila mogućnost određenih okolnosti u kojima se zaštita proširuje i na nerođeno dijete. Spomenuta su i promišljanja o nemogućnosti tumačenja trudnoće i njezinog prekida

---

[152] EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS, FORTH SECTION, *Case of P. And S. v. Poland. Application on. 57375/08.* Strasbourg, 2012.
[153] Usp. EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS, FORTH SECTION, *Case of P. And S. v. Poland. Application on. 57375/08.* čl. 96.
[154] Usp. *Rješenje,* čl. 15.1.
[155] Usp. EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS, FORTH SECTION, *Case of P. And S. v. Poland. Application on. 57375/08.* Strasbourg, 2013., čl. 98.
[156] Usp. Rebecca J. COOK, Joanna N. ERDMAN, Bernard M. Dickens, *Abortion Law in Transnational Perspective. Cases and Controversies,* Philadelphia, 2014., 130.

isključivo u domeni privatnog života majke. Judikatura se uglavnom odlučuje na balans interesa svojevrsnog sukoba između prava i slobode žene, prioriteta majke ili oca u interakcijskom odnosu ili u odnosu na nerođeno dijete.[157]

Presjek sudske prakse tvori konture iz kojih se vizualizira konzistentna težnja za uspostavom ekvilibrija, dok se u stajalištima koja su zauzimala konvencijska tijela može uočiti raznorodnost s obzirom na zakonsko-pravnu, medicinsku i medicinsko-etičku, filozofsku i religioznu dimenziju definiranja ljudskog bića. Takav pogled na ljudsko biće je konstruiran temeljem raznorodnih pristupa pojedine nacionalne razine. Sublimat spomenute sudske prakse izriče pravnu nemogućnost usklađivanja nacionalnih zakona na razini međunarodne zajednice. Diskrepancija pozicija i nepostojanje univerzalnosti pristupa, kako tumači obrazloženje, donijelo bi neprimjereno nametanje uniformiranog isključivog moralnog koda.

Europski sud za ljudska prava ističe nedostatak konsenzusa o statusu embrija. Podsjećajući pritom na minimalnu dogovornu točku, osnovu priznatu među državama o priznanju embrija ili fetusa pripadnikom ljudske rase, priznajući pritom njegov potencijal u postajanju osobom sa svim građanskim pravima. Takav pristup proizlazi iz potrebe za zaštitom ljudskog dostojanstva, ne obvezujući pritom pojedino zakonodavstvo na definiranje statusa embrija kao osobe s pravom na život, u smislu članka 2. Štoviše, u izradi konvencija primjećuje se odgađanje tumačenja pojedinih ključnih i određujućih pojmova. Na primjer, konvencije poput one o ljudskim pravima i biomedicini[158] izrazito se suzdržavaju definirati termin *svatko*, uz obrazloženje prepuštanja istog nacionalnim zakonodavstvima u nedostatku jednoglasnog sporazuma. Sud donosi pritom kako nije poželjno, čak niti moguće apstrahirati pojam nerođenog djeteta u relaciji s osobom.[159]

2.9.2. Praksa Suda Europske unije

U paleti odabira predmeta sudske prakse *Rješenje*, među ostalim, mjerodavnost pripisuje slučaju i presudi Suda Europske Unije *Oliver Brüstle protiv Greenpeace*[160]. Dio presude, citiran u *Rješenju* donosi kako se svaka ljudska jajna stanica, čim je oplođena mora

---

[157] Usp. *Rješenje,* čl. 15.1.
[158] Vidi: CONVENTION FOR THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AND DIGNITY OF THE HUMAN BEING WITH REGARD TO THE APPLICATION OF BIOLOGY AND MEDICINE: CONVENTION ON HUMAN RIGHTS AND BIOMEDICINE, Council of Europe.
[159] Usp. *Rješenje,* čl. 15.1.
[160] THE EUROPEAN COURT OF JUSTICE, *Judgement of the Court (Grand Chamber) in Case C-34/10 in Proceedings Oliver Brüstle v. Greenpeace e. V.,* Strasbourg, 2011.

smatrati ljudskim embrijem jer oplodnjom počinje proces razvitka ljudskog bića. Zaključci Velikog vijeća Suda doneseni su u tri točke. Ova je presuda, u kontekstu rasprave spomenutog slučaja, *Oliver Brüstle protiv Greenpeace*, pridonijela jasnijoj pravnoj determinaciji embrija.[161]

Europski sud pravde je zabranio komercijalnu upotrebu ljudskih embrija u svrhu proizvodnje matičnih stanicama. Inventivni patent nije uključivao korištenje ljudskih embrija nego matičnih stanica deriviranih od embrija proizvedenih *in vitro*, a uništenih za svrhu istraživanja. Embriji su proizvedeni u Ujedinjenom Kraljevstvu, u skladu s Njemačkim zakonodavstvom, i legalno uvezeni u Njemačku. Sud je presudom zaštitio ljudsko dostojanstvo embrija, na štetu inovacije koja se namjeravala patentirati.[162]

Pozivajući se na članak 6. Direktive Europskog suda i Vijeća od 6. srpnja 1998. o zakonskoj zaštiti biotehnoloških otkrića, odredilo se tumačenje problematiziranih pojmova. Ljudskim se embrijem smatra svaka ljudska jajna stanica nakon oplodnje, svaka neoplođena ljudska jajna stanica u koju je transplantirana stanična jezgra zrele odrasle ljudske stanice i svaka neoplođena ljudska jajna stanica čija je dioba i daljnji razvoj stimuliran partenogenezom. Prema naputcima istog članka Direktive uključuje se uporaba ljudskih embrija za znanstvena istraživanja, dok treća točka isključuje izum od patentne zaštite ako tehničko rješenje glavnog predmeta patenta zahtijeva prethodno uništenje ljudskih embrija radi uporabe baznog materijala.[163]

U pravnoj znanosti i judikaturi, ovom je presudom prvi puta artikulirano i eksplicitno izraženo stajalište o ljudskom životu koji započinje u trenutku oplodnje jajne stanice spermijem. Smatrajući ljudskim zametkom oplođenu jajnu stanicu, a u skladu s navedenim odredbama *Direktive*, Europski je sud odredio kako se ne mogu patentirati izumi koji koriste ljudske zametke u komercijalne i industrijske svrhe jer se isto protivi javnom moralu, budući je oplodnja ono čime počinje proces razvoja ljudskog bića.[164]

---

[161] Usp. Sheelagh MCGUINNESS, The Construction of the Embryo and Implications for Law, u: *Stem Cells. New Frontiers in Science and Ethics,* John HARRIS, Sarah CHAN, Muireann QUIGLEY (ur.), London, 2012., 51-84., 51.
[162] Usp. Matthias HERDEGEN, *The International Law of Biotechnology. Human Rights, Trade, Patents, Health and the Environment,* Northampton, 2018., 170.
[163] Usp. *Rješenje,* čl. 16.
[164] Usp. Dubravka HRABAR, Pravo na pobačaj. Pravne i nepravne dvojbe, 816.

2.9.3. Praksa Ustavnih sudova drugih država

Rješenje Ustavnog suda poziva se na praksu ustavnih sudova drugih država, a pritom odabire i donosi odluke ustavnih sudova Slovačke Republike, Mađarske, Španjolske i Saveznog ustavnog suda Njemačke. Nije naveden kriterij odabira ili elementi komparativnih sustava koji bi mogli biti usporedivi.

2.9.3.1. Primjer Ustavnog suda Republike Slovačke

Razmatrajući odluku Ustavnog suda Slovačke Republike od 4. prosinca 2007., tekst *Rješenja* citira 1. članak odluke koja pravo na život priznaje prvorangiranim ustavnim pravom te ga naziva lukom i stupom cjelokupnog sustava zaštite temeljnih prava i sloboda. Ljudski je život zaštićen kao temeljna vrijednost utemeljena u vladavini prava. Značajnom primjedbom Sud se protivi tumačenju Ustava kao normativno irelevantne proklamacije posve podređene okvirima zakonodavca te ih promovira kao zbir direktno primjenjivih normi, načela i vrijednosti specifičnog učinka. Stvaranje različitih kategorija prava na život od kojih svako ne bi imalo jednaku težinu označeno je nepoželjnim jer se direktno protivi ustavnom postulatu istovjetnosti prava svih osoba. Odredba izjavljuje kako država ne može stvarati objektivne vrijednosti temeljem pozicija pravne znanosti, ona ih može tek priznati, poštovati ili valorizirati pri čemu joj eksplicitni izričaj objektivne vrijednosti dodjeljuje karakter ustavne vrijednosti zaštićene ustavom.

Pozicioniranje Ustava Republike Slovačke glede nerođenog života, utvrđeno je 7. točkom kojom se nerođenom ljudskom životu priznaje karakter objektivne vrijednosti te se različito važe s temeljnim pravima i slobodama nego li potonje među sobom. Ustav ne pridržava nasciturusu subjektivitet prava na život, no dopušta postajanje subjekta prava *ex tunc*, čime može postati nositelj temeljnih prava, bude li živorođeno. Ustavnom zaštitom nerođenog ljudskog života kao ustavne vrjednote, priznaje se potreba zaštite normativnog statusa razinom ustavnog imperativa. Naglašena je otegotna okolnost temeljnog pravnog aksioma o postojanju pravne zaštite ondje gdje postoji pravo, budući se isto odnosi na sudbenu vlast koja je u odnosu na ustavne vrjednote jače zaštićena zbog postojanja mogućnosti preispitivanja zakonodavca.

Artikulira se i pravo na privatnost i zaštitu privatnog života povezano s načelom slobode u osnovnom ograničenju, koje jamči autonomno samoodređenje i zaštitu ženinog odlučivanja o vlastitom duhovnom i tjelesnom integritetu i njegovim domenama. Pritom

svako ograničavanje odlučivanja o toleranciji predstavlja svojevrsnu prepreku autonomnom samoostvarivanju. Isto se tako, iznošenju trudnoće do kraja, smatra miješanjem u ustavno pravo na privatnost. Miješanje u spomenuto pravo mora imati materijalnu kvalitetu, slijedeći određene ciljeve. [165]

Odluka Suda u 16. točki obrazlaže kako se ne smije ignorirati imperativ dužnosti zaštite nerođenog ljudskog života, dok s druge strane zahtijeva poštivanje prava svakoga na odlučivanje o vlastitom privatnom životu, braneći realizaciju vlastite ideje o sebi od nezakonitog miješanja.

Odluka Ustavnog suda Republike Slovačke jasno je pozicionirala imperativ vlastite uloge u pronalasku rješenja u sukobu Ustavom zaštićene vrjednote nerođenog ljudskog života i ograničenog ljudskog, naznačujući ga kao temeljno pravo na privatnost. Pozivajući se na 13. članak slovačkog Ustava, Sud zahtijeva brigu oko biti i značenja temeljnih prava u artikulaciji njihovog ograničavanja. Susljedno tomu, ustavna vrjednota nerođenog ljudskog života može se štititi samo do mjere u kojoj ne ugrožava bit slobode žene i njezinog prava na privatnost. Odluka suda dopušta zakonodavcu propisivanje postupka i rokova prekida trudnoće, naznačujući kako isti ne smije biti arbitraran, a ženi mora omogućiti donošenje pravilne odluke, poštujući ustavnu vrjednotu nerođenog djeteta.[166]

2.9.3.2. Primjer Ustavnog suda Republike Mađarske

Rješenje nadalje, donosi primjer odluke Ustavnog suda Republike Mađarske koja sublimat ima u prepuštanju zakonodavcu ultimativnog definiranja jasnog razgraničenja između zaštite nerođenog života i zaštite prava žene na privatnost. Doneseni su dijelovi odluke Ustavnog suda broj 64/1991, koja prvenstveno deklarira kako je uređivanje prekida trudnoće pod zakonskim propisima neustavno. Napominje se kako se svako ograničavanje temeljnih prava, izravno ili neizravno, mora urediti zakonom. Izriče se kako je odluka o tome je li fetus osoba ili nije u nadležnosti parlamenta. Sumirajući argumente podnositelja prijedloga, od onih koji su potvrdili povrede Ustava kojim je zabranjeno samovoljno lišavanje prava na život i ljudsko dostojanstvo te je svako ograničavanje supstancijalnog sadržaja temeljnih prava i dužnosti u suprotnosti s ustavnim odredbama koje se jednako primjenjuju na fetus kao i na odraslu osobu. Predlagatelji su upućivali na povredu prava na pravnu sposobnost te ne jamčenje prava na slobodu priziva savjesti liječnicima i

[165] Usp. *Rješenje,* čl. 17.
[166] Usp. *Isto*, čl. 16.

zdravstvenim djelatnicima. Predlagatelji suprotnih pozicija isticali su neustavnost ekstremno regulatorno miješanje u prekid trudnoće koje se tiče savjesti žene i izvire iz temeljnog prava žene na ljudsko dostojanstvo.[167]

Ustavni je sud Mađarske u odluci odredio kako je ključna dimenzija pitanje pravnog statusa fetusa, odnosno njegove pravne sposobnosti, budući da je to pravo pretpostavljeno pravu fetusa na život i ljudsko dostojanstvo kao subjektu prava. Posljedično, činjenica je li fetus subjekt prava određuje je li on ljudsko biće u pravnom smislu. Pravno uređenje prekida trudnoće ovisi o pravu na život i pravnom priznanju. Pogođenost spomenutih prava prekidom trudnoće do mjere zakonodavne intervencije, producirala je potrebu pravnog odmjeravanja o pravu žene na samoodređenje i dužnosti države u zaštiti života i prava na život fetusa. Sud je odlučio kako su uredbe izvršne vlasti neustavne jer se uređivanjem prekida trudnoće uređuje i pitanje prava fetusa na dostojanstvo, a koje se mađarskim Ustavnom prema člancima 8.2., 54. i 56. može urediti isključivo zakonom. Utvrđena je i povreda Ustava Zakonom o zdravstvu koji je uredbama dopuštao uređenje prekida trudnoće mjerama koje nisu posjedovale punu snagu zakona, budući da se uredbi ne može dati status zakona drugim zakonom. Proizlazi neustavnost dvaju članaka zakona koja su dopuštala uređenje temeljnog prava uredbom, a ne zakonom.[168]

Obrazloženje izriče nemogućnost odgovaranja na pitanje pravnog statusa fetusa, odnosno smatra li se fetus pravnim subjektom, samom ustavnom interpretacijom, no ocjenjuje ustavnost ograničenja i njegov opseg. Temeljem Ustava i međunarodnih ugovora o ljudskim pravima, Sud svakom ljudskom biću priznaje bezuvjetno pravo na priznanje pravnog subjektiviteta. Osnovni pravni status ljudskog bića dopunjavaju pravo na život i ljudsko dostojanstvo koje ispunjavaju formalne zahtjeve pravnog subjektiviteta te čine sadržaj poimanja ljudske osobe. Ljudsko dostojanstvo pojedincu tvori nedodirljivu jezgru autonomije i samoodređenja izvan opsega drugih, pri čemu ljudsko biće nije podložno transformaciji u instrument ili objekt za razliku od prave osobe potpuno podložne regulaciji. Sud dakle, tvrdi kako su pravo na jednako dostojanstvo i pravo na život, jamstvo i osiguranje vrijednosti ljudskog života koja se ne može pravno razlikovati. Dostojanstvo osobe i život su pritom nepovredivi, bez obzira na razvitak, uvjete ili ispunjavanje ljudskog potencijala. Ustavna interpretacija razlaže kako Ustav ne dopušta opoziv ili ograničavanje pravnog statusa osobe, i reverzibilno isključivo se ustavom može promijeniti opseg prava pravnog

[167] Usp. *Isto*, čl. 18.
[168] Usp. *Isto*.

statusa, odnosno pravnog poimanja osobnosti. Susljedno tome, jedino ustavna odredba može pravno poimanje osobnosti proširiti na prenatalni stadij.[169]

Razmatranjem ustavnog poimanja čovjeka Ustavni je sud definirao najvažniju temeljnu komponentu tog poimanja, zasigurno je to *jednakost* u apstraktnom smislu, na koju, kao pravni ekvivalent etičkog koncepta čovjeka zajamčenog pozitivnim pravom, nije utjecalo proširenje pravne sposobnosti, odnosno subjektiviteta i na nerođeno biće.[170]

Zaključna postavka ostavlja parlamentu kao zakonodavcu odluku postavljanja razgraničenja između ustavom ekstremiziranih polariteta, od potpune zabrane prekida trudnoće do neograničene dopustivosti.

2.9.3.3. Primjer Saveznog ustavnog suda Savezne Republike Njemačke

Donošenjem šest odluka Saveznog ustavnog suda Savezne Republike Njemačke, *Rješenje* je donijelo dijametralno suprotni primjer ustavnosudske prakse koji štiti nerođeni život u intaruterinim uvjetima kao samostalno pravno dobro pod zaštitom Ustava, člankom 2. stavkom 2., nalažući obvezu zabrane izravnog miješanja države i zahtjev zaštite i poticanja života. Obveza zaštite života naložena je i u odnosu na majku, budući život ploda načelno ima prednost pred pravom trudnice na samoodređenje tijekom cijele trudnoće. Ustav nalaže, ako ne postoji mogućnost zajamčene zaštite, dužnost je zakonodavca koristiti instrumente kaznenog prava u zaštiti istoga.[171]

Održavanje trudnoće ne smatra se prihvatljivim ako je nužan prekid radi životne ugroženosti trudnice ili teškog zdravstvenog stanja. Nadalje, jednako kao što je moguće dopustiti prekid trudnoće kad zakonodavac procijeni kako je razlogom i drugo neuobičajeno teško opterećenje za trudnicu. Odluka u šestoj točci izriče necjelovitu usklađenost s ustavnopravnom obvezom zaštite života u Petom Zakonu o reformi kaznenog prava od 18. lipnja 1974.[172]

Obrazloženje eksplicira, zakonski utemeljeno poimanje ljudskog života i ljudskog dostojanstva, neovisno o nositeljevoj svjesnosti dostojanstva i sposobnosti samostalnog čuvanja, budući da su dovoljne potencijalne osobine od početka usađene u ljudsko biće kako bi se utemeljilo ljudsko pravo. Obveza državne zaštite u tom je kontekstu sveobuhvatna i

---

[169] Usp. *Isto*.
[170] Usp. *Isto*.
[171] Usp. *Isto*, čl. 19.
[172] Usp. *Isto*.

odnosi se na svaki pojedinačni život, ne samo na ljudski život općenito. Ravnanjem pojedinih područja pravnog poretka ustava, viši stupanj osporenog dobra zahtijeva ozbiljniju zaštitu države, a ljudski je život unutar spomenutog poretka najviša ustavna vrijednost te predstavlja živi temelj ljudskom dostojanstvu i pretpostavka je svim ostalim temeljnim pravima.[173]

Zaštita države proteže se i u odnosu na majku, unatoč prirodno utemeljenoj posebnoj vrsti odnosa. Embrij shvaćen kao integrativni dio majčinog organizma, ostao bi u sferi privatnog samoodređenja i odluke majke. Ustavni poredak Njemačke promatra embrij kao nasciturus, te ga ustavno štiti kao samostalno ljudsko biće. Pravo žene na slobodan razvoj osobnosti i odlučivanje kroz negaciju majčinstva, predmet je priznanja i zaštite, no ono je omeđeno pravima drugih: ustavnim poretkom i moralnim zakonom. Ističe se nemogućnost postizanja prave ravnoteže između podjednakog osiguravanja života nasciturusu i slobode trudnice na prekid trudnoće budući da potonji uvijek predstavlja uništenje dotičnog života. Odluka Suda, posljedično, donosi kako člankom 1. stavkom 1., Temeljnog zakona SR Njemačke zaštita ploda ima prednost u odnosu na pravo trudnice na samoodređenje.[174]

Način ispunjavanja obveze države u pogledu zaštite života određuje prvenstveno zakonodavac, osobito u slučajevima opterećenja žene, većeg od uobičajenog, u kojim se suprotstavlja briga nad nerođenim životom i pravom žene na zaštitu od prisile, gdje je zakonodavcu naloženo suzdržavanje u konfliktnoj situaciji koja ne dopušta jednoznačnu moralnu ocjenu.

Zaštitna uloga države proteže se i na očuvanje opće svijesti o pravu na zaštitu nerođenog života te zakonodavcu nije zabranjeno pristupiti konceptu koji u ranoj fazi trudnoće težište stavlja na savjetovanje trudnice u slučaju dvojbi. Spomenuti koncept savjetovanja nužno zahtijeva okvirni koncept stvaranja pozitivne pretpostavke za djelovanje žene u korist nerođenog života. Obrazloženje Ustavnog suda, nadalje, govori kako u ustavnopravnom smislu egzistencija jednog djeteta ne može biti kvalificirana kao izvor štete, susljedno uzdržavanje djeteta je zabranjeno smatrati štetom. Pravno dopuštenima se ne smiju smatrati prekidi trudnoće koji se poduzimaju nakon provedenog savjetovanja bez indikacija, jednako kao što Temeljni zakon ne dopušta poduzimanje nedopuštenog prekida trudnoće na teret zakonskog zdravstvenog osiguranja.[175]

---

[173] Usp. *Isto*.
[174] Usp. *Isto*.
[175] Usp. *Isto*.

Jednakih pravnih propozicija je i presuda Drugog senata donesena rješenjem, čiji tekst još artikuliranije dotiče zaštitu nasciturusa u odnosu na njegovu majku i odnos koji je dvojstvo u jedinstvu. Spomenuta je zaštita moguća ako zakonodavac zabrani prekid trudnoće i postavi načelnu pravnu obvezu iznošenja trudnoće, pri čemu su dva navedena elementa nerazdvojna zahtjevima Ustava. Presuda prvi put spominje i artikulira oba roditelja, temeljem ravnopravnosti muškarca i žene u pogledu sudjelovanja u radu i stvaranju uvjeta za usklađenje obiteljskih i poslovnih dimenzija života. Ističe se i dužnost države u primjenjivanju odgovarajuće mjere normativne i stvarne prirode za postizanje primjenjive i učinkovite zaštite, uzimajući u obzir suprotstavljena pravna dobra. [176]

2.9.3.4. Slučaj Ustavnog suda Kraljevine Španjolske

Relevantnim primjerom Ustavni sud RH u *Rješenju* donosi dijelove rješenja Ustavnog suda Kraljevine Španjolske, koji u skladu s Ustavom naroda Španjolske presuđuje kako je neustavan nacrt organskog zakona kojim se u Kazneni zakon dodaje članak vezan uz prekid trudnoće. Neustavnost se ne temelji na činjenici mogućeg propisivanja slučajeva u kojima je prekid trudnoće nekažnjiv, nego jer ne ispunjava zahtjeve 15. članka Ustava Kraljevine Španjolske, u kojem je život nerođenom djetetu zakonski zajamčen istim člankom.

Doneseni su dijelovi presude broj 53/1985, kojom se ne prihvaćaju tvrdnje podnositelja koji zastupaju tezu kako i nerođeno dijete ima pravo na život, no kojim se temelji argument razine zakonskog prava života nerođenog djeteta zajamčenog člankom 15. Ustava, a koji je pritom odlučujući za predmet žalbe. Argumentacija Ustavnog suda u pravnim pitanjima, koja polazi od spomenute zaštite nerođenog djeteta, izriče dvije obveze usmjerene prema državi, a koje su načelne naravi, a to su suzdržavanje od prekida ili ometanja prirodnog tijeka trudnoće i uspostava pravnog sustava za zaštitu života. Pretpostavljajući pritom njegovu djelotvornu zaštitu uključujući i konačno jamstvo kaznenih propisa, s obzirom na temeljnu prirodu života. Pritom, zaštita nije apsolutna, nego je u nekim okolnostima nužno ograničena.

Španjolski je Ustav osobno dostojanstvo uzdigao na razinu temeljne pravne vrijednosti, zajedno s vrijednošću ljudskog života i pripadajućoj moralnoj dimenziji, te je dostojanstvo neraskidivo vezano sa slobodnim razvitkom osobnosti, pravom na tjelesni i

[176] Usp. *Isto*.

moralni integritet, pravom slobode mišljenja i vjerovanja, pravom na čast, osobnu i obiteljsku privatnost i vlastitu sliku. Dostojanstvo je, stoga, nesumnjivo duhovna i moralna vrijednost inherentna svakoj osobi.

Ocjena neustavnosti odredbenih propisa o izuzecima prekida trudnoće, koji nisu kažnjivi, svodi se na ispitivanje mogućnosti zakonodavca u isključivanju određenih slučajeva života nerođenog djeteta iz kaznene zaštite. Obrazloženje suda otklanja mogućnost promatranja iz isključivo jedne perspektive, prava žena ili zaštite života nerođenog djeteta, budući jedno ne može bezuvjetno prevladati nad drugim. Jednako kao što ni prava žene nemaju potencijalno apsolutnu prevlast nad životom nerođenog djeteta jer bi isto značilo gubitak u svakom slučaju prava koje označava središnju vrijednost ustavnog sustava Španjolskog naroda.

Utvrđivanje apsolutne prirode, bilo kojih od dvaju spomenutih prava, razmatra se temeljem postavljenog pitanja i usklađuje navodeći uvjete i zahtjeve u kojima prevladavanje jednoga može biti dopušteno. Rezultat vrjednovanja sukobljenih prava, pronalazak je načina kako onemogućiti potencijalni propust zaštite fetusa unutar propisanih okolnosti. Nakana je zaštititi pritom pravo žene na život i tjelesni integritet, ali i izbjegavanje žrtvovanja nerođenog djeteta. Obveza je države jamčiti pravo na život, uključujući i nerođeno dijete, pravnim sustavom djelotvorne zaštite.[177]

Intervenirajući u tumačenje svake od navedenih okolnosti prekida trudnoće bez kaznenih propisa, sud razlaže pojedinačno ustavnost terapijskih, etičkih i eugeničkih razloga. U slučaju terapijskih razloga, sud ne smatra dostatnom propisanu intervenciju liječnika u prekidanju trudnoće bez prethodnog medicinskog mišljenja. Samim time se nudi zaštita nerođenom djetetu kao kod eugeničkog prekida trudnoće. Prekid trudnoće iziskuje potvrdu liječnika odgovarajuće specijalizacije s mišljenjem o okolnostima svakog pojedinog slučaja.[178]

Zaštitu života nerođenog djeteta i zaštitu prava na život i zdravlje majke, sud označava temeljem dekriminalizacije, koji navodi kako ustavni zahtjevi ne bi bili narušeni kad bi zakonodavac isključio trudnicu iz kaznene odgovornosti. Obveza je države omogućiti poštovanje ograničenja, propisanih zakonom, u obavljanju prekida trudnoće. Provjera pretpostavki etičkog prekida trudnoće pokazala je objektivnu teškoću duljinom postupka koji može doći u sukob s maksimalnim rokom unutar kojeg je dopušten prekid trudnoće.

---

[177] Usp. *Isto*, čl. 20.
[178] Usp. *Isto.*

Ustavni se sud ograđuje od usvajanja bilo kojeg rješenja, ističući kako nije na njemu zamijeniti zakonodavca, nego omogućiti zakonsku formalizaciju odgovarajućeg tijela. Osvrt na podnositeljeve prigovore o potrebi pristanka isključivo majke, sud nalazi u rješenju zakonodavca, pozivajući se na posebnu prirodu odnosa majke i nerođenog djeteta iz kojeg proizlazi odluka koja izravno i prvenstveno utječe na njezin život. Ostala pitanja podnositelja prijedloga Ustavni sud ne dovodi u vezu s odlukom ustavnosti zakona iako njihovoj regulaciji potencijalno pridaje velik interes.[179]

2.10. Ocjena Ustavnog suda RH

Sukus *Rješenja* Ustavnog suda RH nalazi se u posljednjem poglavlju, kojim se, sumirajući sve razmatrane aspekte, izriče konačan stav. Uvod u eksplikaciju ocjene Suda nastoji ocrtati dimenzije problema pobačaja i sfere koje dotiče, odnosno iz kojih proizlazi. Prva uvodna napomena nominalno opisuje prekid trudnoće kompleksnim i kontroverznim pitanjem, ističući nemogućnost jednoznačnog pristupanja problemu. Općim uvodom u narav problematike pobačaj se sagledava u višedimenzionalnom kontekstu pritom predstavljajući prekid trudnoće: „duboko moralnim, svjetonazorskim, etičkim, filozofskim, medicinskim, znanstvenim, religioznim i pravnim pitanjem"[180]. Pritom nije jasan kriterij segregacije pojedinih područja, budući je generalno riječ o znanstvenom području, čemu izdvajanje iz konteksta medicinskog i filozofskog pogleda, kao da integralno nisu dijelom spomenutog područja. Ustvrđuje se nepostojanje konsenzusa ni u jednom od spomenutih područja, čime je otežano i interdisciplinarno suglasje. Ostaje nejasno koga sud smatra autoritetom sposobnim i meritornim za verifikaciju konsenzusa.

Spominje se razdoblje aktualizacije pitanja prekida trudnoće unutar ustavnopravnog i zakonodavnog okvira, uz napomenu kako još uvijek nije postignut konsenzus ni na nacionalnoj ni na međunarodnoj pravnoj razini o pitanju početka života. Sintagma Ustavnog suda „još nije postignut" može upućivati na premisu postojanja mogućnosti takvog globalnog konsenzusa.

U prilog istom, Sud spominje brojne međunarodne dokumente i ustanovljenu juridičku praksu međunarodnih sudova koji omeđuju standarde i pravila. Unatoč tomu sud izriče nepostojanje općeg konsenzusa, potkrjepljujući to stajalištima međunarodnih sudišta

[179] Usp. *Isto.*
[180] *Isto*, čl. 2.

koja nisu uspjela formirati zajedničko nasljeđe obligatorno svim državama, o čemu je bilo riječi u prethodnom izlaganju.[181]

2.10.1. Ustavni sud o moralnom aspektu pobačaja

Obrazloženje *Rješenja* Ustavnog suda, kao prvo razmatrani aspekt postavlja upravo *moralni*, u kojem uočava i definira „srž problema". Kvalificira ga svojevrsnim središtem problema jer se, kako ističe *Rješenje*, „moralno i svjetonazorsko pitanje pokušava "prelomiti" tako što će se urediti (prisilnom) pravnom normom".[182] Znači li to kako svako zakonsko uređenje bilo kojeg moralno-svjetonazorskog pitanja označuje prelamanje jer svako takvo pitanje ima zagovornike suprotnih pozicija. Jednako je tako nejasan termin „prisilom" budući je nedorečeno, smatra li se svako zakonsko uređenje i ograničenje prisilom u sebi ili norme postoje kako bi čuvale i štitile određene vrijednosti ustavnopravnog i moralnog poretka nekog društva.

Rješenje izriče oprečnost i sukobljenost moralnih stavova, sve do isključivosti te moral uzdiže na status samo određujućeg stava pojedinca koji samostalno poima i prosuđuje. Pritom se ne spominju brojne zakonske i ustavne odredbe koje štiteći vrjednote ustavnopravnog poretka jasno ograničuju pojedinčevo ponašanje,[183] čak zakonom ograničavaju temeljna prava i slobode u cilju zaštite sloboda i prava drugih ljudi, pravnog poretka, javnog morala i zaštite zdravlja.[184] Nadalje napominje iluzornost očekivanja razrješenja društvenih podjela i dilema zakonskom regulacijom. No, rješavanje dilema i društvenih podjela nije nužno ciljni domet zakonskih odredbi, one su prije svega pravni poredak društva i očuvanje njegovih vrijednosti. Obrazlaže se kako moralne dužnosti ne mogu biti isključiva osnova za pravno uređenje određenog pitanja, budući se moralni stavovi nužno ne pretaču u pravne norme te zakonski uređene moralne dužnosti prelaze okvire zakona.[185]

Rješenje klasificira prekid trudnoće kao moralno pitanje koje se tiče „savjesti, prava i dostojanstva žene, stajališta određene društvene zajednice o etičkoj prihvatljivosti istog

---

[181] Usp. *Isto*, čl. 21.
[182] Usp. *Isto*, čl. 22.
[183] Usp. Branko SMERDEL, *Ustavno uređenje europske Hrvatske,* 303., Autor napominje kako je pravni standard „javni moral" najteže precizno definirati te se zakonodavcu preporučuje uzdržanost u tumačenju i ograničenje na ponašanja koja nedvojbeno smatra suoprotima javnom moralu prema shavćanju većine pučanstva.
[184] Usp. USTAV RH, čl. 16.
[185] Usp. *Rješenje,* čl. 22.

čina, odnosno javnom moralu, filozofskim i etičkim stavovima o pravu na zaštitu i pravu na dostojanstvo ljudskog bića prije rođenja itd."[186], što *Rješenju* čini temelj razumijevanja dubokih podjela i rasprava unutar svih društvenih zajednica, iz čega su profilirana dva međusobno suprotstavljena „tabora", protivnici „prava na pobačaj" i zagovornici „prava na izbor".

Nominalni raspored daje naslutiti perspektivu iz koje Ustavni sud polazi. Načelo nedosljednosti koje se potvrđuje tijekom cijelog teksta *Rješenja*, ostaje temeljno načelo osobito analizirajući kvalitativna stajališta zagovornika dviju strana. Iako i jedna i druga pozicija zagovara neko pravo, a nečemu se protivi, obje se sagledava iz perspektive prekida trudnoće. Pritom su zagovornici prava na život „protivnici prava na pobačaj" iako u pravnom poretku ne postoji pravo na pobačaj niti je ono u katalogu ustavom zajamčenih prava, a oni koji ga zagovaraju nisu protivnici prava na život nego se karakteriziraju kao zagovornici „prava na izbor", uz napomenu kako su pod tim nazivom prihvaćeni i u nekim međunarodnim dokumentima.[187]

Sljedeći odlomak govora o moralnom aspektu sumira poziciju zagovornika prava na život kroz nekoliko ključnih elemenata koje zaključuje primjedbom: „Gledišta (su) uvjetovana i religioznim uvjerenjima njegovih zagovornika, budući su vjerska stajališta većine religija komplementarna i u velikoj se mjeri podudaraju s gledištima zagovornika za život".[188] Primjedba otvara pitanje temeljem čega je isto zaključeno, kao da među zagovornicima prava za život nema areligioznih ljudi i obrnuto. Ostaje nejasno što se želi izreći tezom kako su „moralna gledišta uvjetovana i religioznim uvjerenjima". Komplementarnost i podudarnost s nečijim moralnim gledištima ne označava nužno njezinu uvjetovanost, te nije moguće zaobići prizvuk koji ovdje odzvanja, a općeprisutan je u trenutnom javnom diskursu hrvatskog društva, kako je podudarnost bilo kojeg stajališta s religijskim *a priori* diskreditacija i degradacija vrijednosti zauzete pozicije u sebi.

Eksplikacija stajališta zagovornika za pravo na izbor donosi argumente koji se prema prekidu trudnoće određuju temeljem ljudskog prava žene na život, samoodređenje, dostojanstvo i zdravlje, označavajući restriktivne zakone neuspješnima u zaustavljanju pobačaja itd. Argumenti u artikulaciji ne spominju pravo na izbor, kao ni pravo na privatnost, nego se uz spomen opasnosti koje donosi zabrana legaliziranog pobačaja pozivaju na ženino pravo na reproduktivno samoodređenje kao temeljno ljudsko pravo.

---

[186] Usp. *Isto*.
[187] Usp. *Isto*.
[188] Usp. *Isto*, čl. 22. 1.

Uočljivo je kako kratko razmatranje moralnog aspekta *Rješenja* nema tendenciju sagledavanja onog što bi moralni aspekt u ovoj problematici konkretno značio za hrvatsko društvo ovog trenutka, nego tek površno donosi opće poznate činjenice moralnog nesuglasja. Spominje se omeđenost problematike, među ostalim i javnim moralom kao ustavnom kategorijom koja štiti vrijednosni sustav nekog društva u ocjenjivanju određenog čina prihvatljivim ili ne, no bez tendencije tumačenja onoga što bi omeđilo javni moral u poimanju hrvatskog društvenog konteksta.[189]

Javni moral, slično kao javno zdravstvo i sigurnost, kako tumače pravni stručnjaci, predmet je koji nadilazi razmatranja zakonskih odredbi i javne politike. Na javni moral, s pozitivnim ili negativnim posljedicama, direktno utječu akti privatnih stranki, u smislu nevladinih, i spomenute stranke imaju obligaciju poštovanja javnog morala. Privatni akti ili djelovanja privatnih stranki, iako su privatne naravi, imaju javni utjecaj i posljedice. Susljedno tomu, odluke koje pojedinac donosi u znanju i svijesti istih posljedica, bile one direktnog ili indirektnog karaktera, zaštićene su moralnim normama, uključujući pravne norme. Pravne norme stoga, često donose jasne prosudbe o poticanju ili suzdržavanja od takvih djelovanja koji nanose javnu štetu.[190]

Legitimnost kaznenog zakona počiva na konceptu javnog morala kojeg društvo smatra zakonski provedivim. Koncept javnog morala sadrži dvije komponente, teoriju o moralno pogrešnim djelima i teoriju krivnje zbog takvih djela. Definira i teoriju moralnih krjeposti ili vrlina kojima društvo teži kao i moralno neprihvatljiva djela koje osuđuje, jer se moralna vrlina dijelom smatra efektivnom sposobnošću ne biti krivično odgovoran za zlodjelo, a moralni porok jest sklonost takvoj krivnji. Društva se razlikuju u vlastitim koncepcijama javnog morala, definiranju univerzalnih moralno neprihvatljivih djela i kaznene odgovornosti na različite načine.[191]

Moralna se dvojbenost utvrđuje, kako Ustavni sud uvodno obrazlaže, promatrajući „primarno sa zakonodavnog aspekta", no opaža se ispuštanje pravne prakse moralnog rasuđivanja ili tumačenja.

---

[189] Napominjemo kako vrijednosti hrvatskog društva nisu apstraktne i nepoznate, budući postoje u granicama znanstvenih istraživanja empirijski podaci u komparativnim analizama o vrijednosnom sustavu hrvatskog društva. Primjerice vidi: Josip BALOBAN, Krunoslav NIKODEM, Siniša ZRINŠČAK, *Vrednote u Hrvatskoj i u Europi,* Zagreb, 2014., Istraživanje o vrjednotama u hrvatskom društvu iz 1998. godine, jasno pokazuje kako 80,6% ispitanika u Republici Hrvatskoj smatra pobačaj prekidom već započetog života, te 81,2% ispitnika smatra kako otac djeteta također ima pravo odlučivati o pobačaju. Vidi: Stjepan BALOBAN i Gordan ČRPIĆ, Pobačaj i mentalitet u društvu, u: *Bogoslovska smotra,* 68 (1998.) 4, 641-654., 645.

[190] Usp. Robert P. GEORGE, The Concept of Public Morality, u: *The American Journal of Jurisprudence,* 45 (2000.) 1, 17-31., 17.

[191] Usp. David A. J. RICHARDS, Liberalism, Public Morality, and Constitutional Law: Prolegomenon to a Theory of the Constitutional Right to Privacy, u: *Law and Contemporry Problems,* 51 (1988.) 1, 123-150., 123.

Glavnina ustavnopravnih sudskih postupaka nije kompleksne naravi koja bi zahtijevala legalističku ekspertizu odgovarajuće odluke, nego je najčešće određena balansiranjem vrijednosti ustavnog poretka i testom proporcionalnosti prava koji se uglavnom odnose na pitanje ravnoteže odabranih zakonskih odredbi koje ograničavaju interese pojedinca u odnosu vrijednosti kojima teži zakon. U tome je sadržaj moralnog rasuđivanja tzv. *moral reasoning.*[192]

Isto dovodi do pitanja povezanosti i odnosa zakonskog i moralnog rasuđivanja. Pravna struka smatra zakonsko rasuđivanje podskupom u općem praktičnom rasuđivanju. U razmatranju istog nameće se dvojba: je li legislativna prosudba jednako podskup moralnom rasuđivanju ili one opstoje paralelno i usko povezano, ali u različitim formama rasuđivanja. Zakonsko prosuđivanje materije je determinirano ustavnopravnim poretkom te slijedi zahtjeve visoko institucionaliziranih postavki. Moralno rasuđivanje određene materije ipak nema jasno utvrđene i determinirane putove te je varijabilno ovisno o raznorodnim čimbenicima, primjerice o autonomnoj volji moralnog arbitra ili kontekstu u kojem se vrijednost neke institucionalizirane obveze otvara propitivanju.[193]

Upravo je moralno rasuđivanje, ono koje u pravnom smislu počiva na tzv. moralnom čitanju apstrahiranih zakonskih odredbi, prizivajući pritom moralne principe u političkoj pristojnosti i pravdi. Posredstvom moralno diskutabilnih slučajeva, moralno čitanje u središte konstitucijskih odredbi stavlja politički moral, unatoč činjenici kako je politički moral inherentno nesiguran i kontroverzan te se mijenja s političkim promjenama.[194]

2.10.2. Ustavni sud o pravnom aspektu pobačaja

Prosudbu pravnog aspekta Ustavni sud RH daje komparativnim prikazom europskog zakonodavstva kojeg započinje podsjećanjem na veliki izazov koji je na zakonodavcu budući da se nalazi pod pritiskom oštre podijeljenosti u javnosti. Sugerirajući pritom razumnost pred imperativom ublažavanja društvenih podjela zakonskim odredbama. Nije jasno zbog čega bi prioritet pred moralnom vrijednosti u nekom društvu, imala sanacija društvenih podjela i harmonizacija vrijednosti i stavova pojedinih skupina. Pravnim normama u povijesti prava

---

[192] Usp. Paul YOWELL, *Constitutional Rights and Constitutional Design. Moral and Empirical Reasoning in Judicial Review,* Oxford, 2018., 155.
[193] Usp. Neil MACCORMICK, *Practical Reason in Law and Morality. Law, State and Practical Reason,* Oxford, 2008., 172.
[194] Usp. Ronald DWORKIN, *Freedom's Law. The Moral Reading of the American Constitution,* Oxford, 1999., 2.

nikad nije bio imperativ izjednačavanje i poništavanje razlika u stavovima, nego zakonska zaštita vrijednosti pravnih tekovina, neovisno o broju zagovornika. Primjerice, stajališta o nepravednosti plaćanja poreza državi ima brojne zagovornike i to ne utječe na procese poništavanja dosega državnog uređenja i društvene solidarnosti.

Komparativni prikaz, uz istaknute polazišne točke raznorodnosti moralnog, kulturnog, religioznog, socijalnog i drugog nasljeđa europskih država u trenutku donošenja zakona[195], pokazuje kako je prekid trudnoće, uz veća il manja ograničenja, dopušten u gotovo svim zemljama Europske unije. Većina europskih država dopušta prekid trudnoće na zahtjev, odnosno iz široko postavljenih zdravstvenih i socioekonomskih razloga. *Rješenje* navodi države u kojima su postavljena određena ograničenja te one u kojima je pobačaj potpuno zabranjen uz napomenu kritika i osuda potonjih različitih međunarodnih tijela. Navode se uvjeti i ograničenja određenih europskih država te *Rješenje* zaključno primjećuje kako komparativna analiza pokazuje dopuštenost prekida trudnoće u najvećem broju europskih država, uključujući i one rijetke poput Njemačke, u kojima se pravo na život priznaje i nerođenom djetetu.[196]

Ustavni sud u osvrtu na međunarodne pravne dokumente opetovano ustvrđuje nepostojanje konsenzusa na europskoj i globalnoj razini u definiranju subjekta na kojega se odnosi pojam *svatko*. Ustavni sud se pita: obuhvaća li pojam *svatko* i rođeno i nerođeno biće, smatra li se nerođeno biće ljudskim bićem s punom pravnom osobnošću, odnosno od kojeg stupnja razvoja stječe spomenuti status. Preostaje objašnjenje kako su Ustavnom sudu promakla tumačenja međunarodnih konvencija i deklaracija koje ostavljaju prostor nacionalnim zakonodavstvima da donesu odluku u tim pitanjima.

Rješenje Ustavnog suda nadalje izriče kako spomenuti dokumenti ne daju niti imaju intenciju definirati početak života. Ustavni sud termine međunarodnih dokumenata smatra općenitima i pripisuje im načelnu narav koja ne donosi nedvosmislen odgovor te ostavlja prostor oprečnim tumačenjima.[197] Navedena paušalna ocjena, bez uporišta na činjeničnu podlogu na koju bi se referirala, oboriva je tek pogledom na preambule Deklaracije o pravima djeteta i Konvencije o pravima djeteta, kako je razvidno iz ranije izloženih analiza.

[195] Trenutak donošenja ZZM-a nije bio obilježen razmatranjem moralnih, kulturnih, religioznih, socijalnih i drugih tekovina društva, već je donesen u okviru zakonodavnog sustava koji je definiran totalitarnim uređenjem u kojemu nisu poštivani demokratski procesi. *Rješenje* donosi kako su se zakoni spomenutih zemalja mijenjali i dopunjavali u skladu s promjenama u društvu i sustavu društvenih vrijednosti, što u hrvatskom primjeru nije bio slučaj.
[196] Usp. *Rješenje,* čl. 24. i 25.
[197] Usp. *Isto,* čl. 26.

Tekst *Rješenja* ponavlja izabrane primjere koje smatra relevantnima u tumačenju navedenoga, te spominje *Opću deklaraciju o ljudskim pravima* koja navodi kako se sva ljudska bića rađaju slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima i članak 6. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima koji izriče kako nitko ne smije samovoljno biti lišen života. Donosi i *Konvenciju o pravima djeteta,* no vlastitom redakcijom odabranim člancima koji definiraju dijete kao „svako ljudsko biće mlađe od osamnaest godina" te člankom 6. kojim se „priznaje svakom djetetu prirođeno pravo na život".[198] Presudno je napomenuti kako su svi rješenjem spomenuti međunarodni dokumenti bez autoriteta na nacionalno zakonodavstvo Republike Hrvatske, budući se radi o deklaraciji i rezoluciji, dok je, uz *Konvenciju o ljudskim pravima i biomedicini, Konvencija o pravima djeteta* jedina obvezujuća s učinkom derogiranja odredbi hrvatskog zakonodavstva koje je u suprotnosti. Reperkusija istog u ovom slučaju znači kako ZZM čije pravne odredbe ne štite život nerođenog djeteta prema preambuli *Konvencije*, nisu u skladu s ratificiranom *Konvencijom* te podliježu načelu derogacije odredbi. Nevažeći je svaki zakon ili zakonski akt koji je suprotan Ustavu koji je najviši zakon.[199] Isto se odnosi i na supranacionalne zakonodavne akte.

Napominjući neupitno i priznato pravo na život svakom ljudskom biću, Sud postavlja pitanje koga se smatra ljudskim bićem u pravnom subjektivitetu. Nemoguće je ne uočiti ispuštanje iz vida primata nacionalnog zakonodavstva koji treba tvoriti normativnu koncepciju ocjene. Očito se zaboravlja kako je upravo Ustav temelj i okvir na kojeg se oslanja zakonodavac u definiranju zakonskih odredbi koje štite ustavna prava i vrijednosti te kako je upravo Ustav, čiji je vrhovni i jedini relevantni interpret Ustavni sud, temelj na koji se poziva sva međunarodna i europska sudska praksa, kako se ranije moglo vidjeti. Evidentna je nužnost definiranja ustavnih pojmova kojima sud operira i koje tumači, iako se u potonjem slučaju intencija tumačenja kao dužnosti suda ne može primijetiti.

2.10.2.1. Ustavni sud o međunarodnim pravnim standardima

Međunarodni standardi zaključnom su ocjenom Ustavnog suda razlomljeni u tri sažete cjeline, koje sumiraju iznesene elemente relevantnih međunarodnih organizacija i sudova.

---

[198] Usp. *Rješenje,* čl. 26.1.
[199] Usp. Arsen BAČIĆ, *Ustavno pravo Republike Hrvatske. Praktikum,* Split, 2006., 413.

U *Rješenju* se navode zahtjevi odbora i specijaliziranih agencija Ujedinjenih naroda o legalizaciji i dostupnosti prekida trudnoće u situacijama ugroženosti života i zdravlja žene ili fetusa, kaznenih okolnosti, uz navode proširenja interpretacije indikacija. Upozorava se na povezanost između restriktivnih zakona o prekidu trudnoće i visoke stope smrtnosti trudnica. Sugerira se državama osiguravanje definiranog pravnog okvira sa smjernicama okolnosti u kojima je prekid trudnoće dopušten, prikladno reguliranje prava na priziv savjesti te ukidanje proceduralnih prepreka obveznog savjetovanja ili razdoblja čekanja. Sažetak prakse UN-a navodi poticaje država na liberalizaciju zakona o prekidu trudnoće te konzistentno kritiziranje država s restriktivnim zakonima.

Uz iste odredbe svrstava se i Svjetska zdravstvena organizacija koja donosi podatke o smrtnosti trudnica, kao i druge otegotne okolnosti, poput troškova koje ih ograničavaju i povećavaju ženama nejednaku dostupnost prekida trudnoće.[200] *Rješenje* Ustavnog suda opetovano donosi nepostojanje odgovora na pitanje o početku života u pravorijecima sudova, odnosno sukladnost nacionalnih zakonodavstava s načelima tih dokumenata.

2.10.2.2. Praksa Europskog suda za ljudska prava

Premisa kojom započinje sublimat prakse Europskog suda za ljudska prava, očekivano je, nepostojanje tumačenja početka života, jednako kao i spominjanje nepostojanja pravnog ili znanstvenog konsenzusa tog pitanja. Napominje se pragmatika postupanja suda koji ostavlja državama široku slobodu interpretacije i procjene unutar vlastitih okvira. Primjerima nije utvrđen zajednički pristup u pogledu početka života, a generalizirana ocjena nacionalnih pravnih rješenja u pojedinačnim slučajevima Europskog suda koristi načelo testa razmjernosti, odnosno kvalitetu postizanja ravnoteže između zaštite pojedinačnih prava i javnog interesa u okviru široke slobode procjene države. Razmatranje se podijelio prema meritornim člancima Konvencije, članku 2. i članku 8. Zaključno se konstatira zamijećena tendencija liberalizacije prekida trudnoće europskih zakonodavstava.[201]

Rješenje nudi izabrane primjere u kojima sud razmatra pojedinačne slučajeve protiv njihovih država koje svoje pozicije utemeljuju na ustavnopravnim okvirima koji su u ključnom pitanju poimanja i definiranja života različiti od hrvatskog ustavnopravnog poretka. U tom metodološkom pristupu uočava se pogreška komparativnog modela, budući

[200] Usp. *Rješenje,* čl. 26.2.
[201] Usp. *Isto,* čl. 27-28.

da su poredbeni uzorci bez nositelja usporedbe. Ako se primijeni pravilan poredbeni pristup, navedeni primjeri uglavnom postaju irelevantni za prenošenje tumačenja na hrvatski ustavnopravni poredak jer proizlaze iz drugačijeg ustavnopravnog konteksta, a o čemu je bilo govora u ranijem izlaganju.

2.10.2.3. Praksa Suda Europske unije

Rješenje donosi i primjer jedinog slučaja prakse Suda Europske unije, u kojem se tvrdi kako se svaka ljudska stanica u trenutku kad je oplođenja smatra ljudskim embrijem, u okviru članka 6. Direktive Europskog parlamenta jer tada započinje postupak razvitka ljudskog bića.[202] Sud je definirao ljudski embrij ograničeno, odnosno zbog određivanja opsega primjene Direktive, što *Rješenje* Ustavnog suda smatra nedovoljnim temeljem za tumačenje ljudskog embrija kao ljudskog bića, osobito u smislu jednake zaštite rođenog i nerođenog ljudskog bića.

2.10.3. Ustavni sud o praksi drugih ustavnih sudova

Sukus razmatranih odluka odabranih ustavnih sudova koji su pozvani ocjenjivati ustavnost odnosno suglasnost s dotičnim ustavima nacionalnih zakona u pitanju dopustivosti prekida trudnoće, kako tumači *Rješenje,* imao je namjeru posredovati društveni sukob u vezi s ulogom žene u obitelji i društvu. Donosi se ocjena nastojanja ustavnih sudova koji, prema *Rješenju,* nastoje uspostaviti pravednu ravnotežu između suprotstavljenih prava i interesa. U osnovi je procjena ustavnih vrijednosti prava i sloboda koje Ustavni sud smatra relevantnima prilikom odlučivanja i balansiranja suprotstavljenih prava i interesa.[203]

Pozivajući se na vlastiti, ranije razlagani komparativni prikaz odnosno presjek izabranih slučajeva, *Rješenje* ističe kako „gotovo nijedan europski ustav ne priznaje eksplicitno ili implicitno posebno pravo na život prije rođenja".[204] Odmah potom *Rješenje* pobija ili negira vlastiti izričaj navodeći irski Ustav koji ima odredbu koja izrijekom priznaje pravo na život nerođenih,[205] dok češki, mađarski i slovački ustavi sadrže odredbe koje se odnose na prenatalni život, odnosno propisuju zaštitu ljudskog života prije rođenja. Nije

[202] Usp. *Isto,* čl. 29.
[203] *Isto,* čl. 30.
[204] Usp. *Isto,* čl. 31.
[205] Usp. *Isto.*

potrebno razlagati kako se radi o pogrešnom terminološkom tumačenju rješenja, koje svoje stajalište obrazlaže sudskom praksom ustavnih sudova spomenutih zemalja. Jedno je ustavna odredba, a drugo interpretacija ustavnog suda, unatoč tome što su ovlasti nad tumačenjem ustava pridržane isključivo ustavnom sudu.

Činjenica isključivosti autoriteta prosudbe ustavnosti odnosno tumačenja nekog ustava ne jamči nužno istovjetnost i ispravnost odluke. Objašnjenje spomenutog nelogičnog izrijeka *Rješenje* eksplicira ocjenama tih ustavnih sudova o nemogućnosti tumačenja istih ustavnih odredbi kao ustanovljenje ili priznanje posebnog prava na život nerođenom biću, nego kao ustavnu vrijednost zaštićenu posebnom zaštitom države. Spominje se i odredba njemačkog Saveznog suda koji je, unatoč nepostojanju odredbe o prenatalnom životu, pojam *svatko* protumačio obuhvaćajući sve ljudske individue bez obzira na fazu razvoja.[206] Sve spomenute argumente ustavnom sudu koriste kako bi izveo zaključak evidentnosti zaštite interesa žene općim načelima prava na autonomiju i slobodno odlučivanje te privatnost koji su neizostavan dio ustava razvijenih demokratskih država.

Zaključak podsjeća na općepoznati kolonijalni mentalitet domaćeg društva koji se aplicira na sve dimenzije društvenog života, a kojeg karakterizira slijepo uvažavanje svega što dolazi iz razvijenih zemlja koje su promatrane kao uzori u svemu zbog nedosižnih standarda iz te perspektive. U spomenutom je zaključku nemoguće ne primijetiti isti kolonijalni mentalitet kojemu je Ustavni sud podređen kada za legitimaciju principa kojeg zagovara, kao ključnu argumentaciju navodi činjenicu postojanja istog principa u razvijenijim državama. Razvijena su društva u tom kontekstu smatrani uzorima zato što su razvijena. Time se uzori odabiru bez prethodne usporedbe društvenih konteksta, prevage primjenjivosti i smislenosti primjene istih principa u domaći društveni kontekst, obilježen vlastitim vrijednosnim sustavom i ustavnopravnim poretkom.

Štoviše, u temeljima Ustava RH ne postoji materijalno pravna osnova za pravo žene na slobodno odlučivanje o rađanju djece budući da isto pravo nije u katalogu ustavnih prava Republike Hrvatske. Članak 21. Ustava RH svakom ljudskom biću priznaje pravo na život, dok se u članku 3. jamči poštivanje prava čovjeka kao najviše vrjednote ustavnog poretka Republike Hrvatske i temelj za tumačenje Ustava.[207]

Rješenje, nadalje donosi sublimat odluka ustavnih sudova Španjolske, Francuske i Slovačke Republike, za koje se bez obzira na ishodišnu točku odluka može izreći upitnost uporabne vrijednosti odabranih ustavnosudskih modela spomenutih država. Nevještom oku

[206] Usp. *Isto.*
[207] Usp. Branko SMERDEL, *Ustavno uređenje europske Hrvatske,* 430.

zamjetan je metodološki pristup suda koji nije izravna ustavnosudska analiza, nego je odabran pristup komparativnih prikaza različitih drugih sudova i instituta u istoj problematici. Ponuđeni raznorodni modeli rješenja mogu tek pokazati moguće načine, no čini se kako ništa ne pridonose raspravi problema ZZM-a u hrvatskom društvenom kontekstu i ustavnopravnom poretku.

2.10.4. Ustavni sud o nekim liberalnijim zakonskim rješenjima

Ustavni sud u obrazloženju nalazi potrebnim ponuditi neke novije liberalizirane modele nekih država, čiji su zakonodavni okviri znatno liberalizirani, a čiji ustavni sudovi nisu doveli u pitanje njihovu ustavnost. Nemoguće se oteti dojmu svojevrsnog implicitnog jamstva. Ponuđena rješenja u zakonskim okvirima nude modele kojim se dopušta prekid trudnoće na zahtjev žene u određenom razdoblju trudnoće, s ili bez obligacije savjetovanja.

Nudeći model u kojem je prekid trudnoće dopustiv na zahtjev žene, obrazloženje *Rješenja* suda svrstava se jasno uz dopuštanje pobačaja bez indikacija, uz jedini zahtjev proizvoljnosti majke. Time se volja ili želja trudne žena za prekidom trudnoće apsolutizira te se želja za pobačajem postavlja kao jedini kriterij dopustivosti. Nepostojanje nikakvih drugih odgovarajućih propozicija, kao ni nepostojanje sudioništva potencijalnog oca u odlučivanju, inaugurira moralnu autonomiju pojedinca vođenog izrazom vlastite volje te je prototipska karakteristika nijekanja javnog morala kao okvira moralnih vrijednosti društva[208] i tipizirana značajka etičkog relativizma kojemu u središtu nije nikakav moralni poredak, nego volja pojedinca uzdignuta na apsolut. Isto dokazuje potpuno svrstavanje uz konkretnu vrijednosnu opciju i zauzimanje vrijednosno obilježenog stava.

Nameće se pitanje legitimnosti takvih obrazloženja unutar korpusa *Rješenja* koje razmatra prijedloge za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti ZZM-a s Ustavom te tko odlučuje o suglasju s Ustavom. Sud pritom ne garantira zaštitu vrijednosti zaštićenih ustavnim poretkom, nego predlaže nove svjetonazorske okvire koji nisu integralni dio ustavnog poretka države niti konteksta iz kojeg je isti nastao.

U ovome se očituju pravne nuspojave karakteristične normativnom konstitucionalizmu, odnosno situacije u kojima Ustavni sud daje autoritativno tumačenje

[208] Usp. Stjepan BALOBAN, Gordan ČRPIĆ, Pobačaj i mentalitet u društvu, 645., Podsjetimo na spomenuto istraživanje o vrjednotama u hrvatskom društvu iz 1998. godine, koje jasno pokazuje kako 80,6 % ispitanika u Republici Hrvatskoj smatra pobačaj prekidom već započetog života, te 81,2% ispitnika smatra kako otac djeteta također ima pravo odlučivati o pobačaju.

ustava, koje ne poznaje superviziju, budući da je Ustavu karakteristična supremacija. Pravni stručnjaci u napetosti između demokracije i konstitucionalizma, ističu bojazan od sakralizacije ustavnog sudstva koje nije uvijek sasvim poticajno za politički proces i otvara nove kontroverze.[209] Ustavnom je sudu djelokrug određen isključivo Ustavom i Ustavnim zakonom o Ustavnom sudu,[210] što ne znači kako neko rješenje suda ne smije zauzeti vrijednosno stajalište. Upravno suprotno, Ustav kao temeljni akt hrvatske države nije vrijednosno neutralan, nego polazi od temeljnih vrjednota na kojima počiva i koje su, prema članku 3., najviše vrjednote ustavnog poretka Republike Hrvatske. Spomenute vrjednote predstavljaju kriterije rasuđivanja i prosudbe svih ustavnih i pravnih normi u tumačenju.[211] U tom kontekstu, problem ne bi predstavljalo ustavnosudsko svrstavanje uz vrijednosnu opciju. Problematizirati se može samo to je li zauzeti vrijednosni stav u skladu s ustavnim vrjednotama hrvatskog društva.

Indicira se napuštanje njemačkog modela prema indikacijama koje zabranjuju prekid trudnoće u nekim državama. Ponuđen je i portugalski model *Zakona o dobrovoljnom prekidu trudnoće* koji je ukinuo obvezno savjetovanje i plaćanje u javnim zdravstvenim ustanovama. Spominje se španjolska i portugalska fakultativna mogućnost savjetovanja, dok se navodi nekoliko izmjena u njemačkom modelu savjetovanja pri kojem se žena potiče na savjetovanje, no nije prisiljena sudjelovati u raspravi o vlastitoj situaciji niti na suradnju sa savjetnikom.[212]

Odabirom ponuđenih i sugeriranih modela, Ustavni sud *Rješenjem* upućuje na poželjni smjer kretanja zakonodavaca u reguliranju novog zakonskog okvira. Naputci izlaze iz okvira implicitnih sugestija i nude eksplicitno artikulirane modele koje sud smatra civilizacijskim dosegom karakterističnim za razvijene države.

2.10.5. Definiranje »Zakonodavnog rezervata«

Sublimat obrazloženja svih razmatranih aspekata, dokumenata, ustavnih rješenja i sudske prakse, u konkluziji je proglasio rješenje problematizirane materije *zakonodavnim rezervatom*. Izričući različitost odabranih ustavnih odredbi i zakonodavnih rješenja

[209] Usp. Hans VORLÄNDER, Supremacija ustava. O odnosu napetosti između demokracije i konstitucionalizma, u: *Politička misao: časopis za politologiju,* 38 (2001.) 1, 26-35., 26.
[210] Usp. Branko SMERDEL, *Ustavno uređenje europske Hrvatske,* 429.
[211] Usp. Duška ŠARIN, Ustavni sud Republike Hrvatske kao institucionalni zaštitnik ljudskih prava i temeljnih sloboda, u: *Zbornik Pravnog fakulteta u Splitu,* 52 (2015.) 3, 755-784., 761.
[212] Usp. *Rješenje,* čl. 32.

proizašlih iz različitih sociokulturoloških, tradicijskih i religioznih okruženja, *Rješenje* navodi jedinstvo i dosljednost u stajalištu kako definicija početka života pripada nadležnosti zakonodavca. Ustavni sud, proglašujući definiranje početka života, kao nužni preduvjet za određivanje dopustivosti ili nedopustivosti prekida trudnoće, *zakonodavnim rezervatom* prepušta zakonodavcu odgovor na postavljeno pitanje, a isključuje iz domene vlastitu ingerenciju ustavnog suda koji sebe smatra čuvarom ustava i vrijednosti koje se njime štite.[213]

Nameće se pitanje mogu li se čuvati vrijednosti koje nisu definirane. Nejasna je i činjenica mogućnosti ispravnog ili uopće korištenja pojmova koje se prethodno nije definiralo. Ako je prvorangirano pravo ustavnog poretka Republike Hrvatske pravo na život, a jest, upitna je mogućnost zaštite Ustavnog suda, kao jedinog autoriteta tumačenja Ustava[214], ustavnih kategorija koje ni sam nije definirao i time ograničio. Svoju zadaću Ustavni sud svodi na ispitivanje poštovanja ustavnih vrjednota i prava zajamčenih Ustavom unutar okvira široke slobode procjene koju zakonodavac ima u uređivanju složenih pitanja. Svojom zadaćom smatra i procjenu provedbe testa ekvilibrija pravedne ravnoteže između prava žene i interesa nerođenog djeteta. Jednako tako, ostaje nedorečeno kojim načinom Ustavni sud planira zaštiti interes nerođenog djeteta ako u okviru ustavne kategorije prava na život nije definirao na koga se to pravo odnosi.

2.10.6. Sažeti osvrt Ustavnog suda na prigovore predlagatelja

Osvrt na meritum rješenja konkretnih prijedloga za pokretanje postupka o ocjeni suglasnosti s Ustavom osporenog zakona, Ustavni sud u sažetku donosi ključni sadržaj prigovora svih predlagatelja, svodeći ih na dva temeljena prigovora. Prvu kategoriju prigovora predstavljaju prigovori predlagatelja koji nesuglasje s Ustavom temelje na činjenici proglašenog novog Ustava RH 1990. godine, kad je prestao vrijediti Ustav SRH, time i članak 272. temeljem kojeg je osporeni ZZM donesen. Prema tome, nepostojanjem ustavne osnove, ZZM postaje u cijelosti neustavan.

Druga kategorija prigovora počiva na nesuglasju s važećim Ustavom RH, poglavito njegovim 21. člankom kojim se priznaje pravo na život svakom ljudskom biću. Predlagatelji, ističući pravo na život nedvojbenim temeljenim ljudskim pravom pretpostavljenim ostalim ljudskim pravima, smatraju kako termin ljudsko biće iz članka 21. stavka 1., obuhvaća

[213] Usp. *Isto,* čl. 33.
[214] Usp. Branko SMERDEL, *Ustavno uređenje europske Hrvatske,* 430.

nerođenog i rođenog čovjeka. Osvrt donosi stajališta predlagatelja koji, polazeći od spomenute premise, embrij kao ljudsko biće izjednačavaju u dostojanstvu s drugim ljudskim bićima te mu pridaju pravni subjektivitet, time i pravo na život zajamčen Ustavom. Stipulirana činjenica briše ograničenja trudnoće unutar kojih bi bio moguć prekid trudnoće, budući da ustavno pravo na život ne može biti poništeno izmišljenim pravom majke na prekid trudnoće. ZZM je prema predlagateljima ženinu volju za prekidom trudnoće pretvarao u pravo čime se nanosila šteta društvu i javnom poretku.[215]

Osvrt je sadržajno sumirao predmete podnesenih prijedloga, kategorizirajući ih u dvije spomenute kategorije te je nazvan sažetkom koji se prema iznesenim argumentima vrijednosno ni stajališno ne izjašnjava.

2.10.7. Ocjena Ustavnog suda o nesuglasnosti zakona s Ustavom

Razmatranjem osnove temeljem koje je donesen ZZM, članka 272. Ustava SRH koji je prestao vrijediti 1990., zaključeno je kako ne postoji odredba koja bi slično određivala u novom ustavu. Ocjena suda potvrđuje kako su pojedini pravni instituti i pojmovi iz ZZM-a temeljeni na pravnim kategorijama koje u ustavnom poretku Republike Hrvatske ne postoje.

Nakon demokratskih promjena, načelom državnog kontinuiteta i sukcesije novih zakona, hrvatsko je zakonodavstvo prihvatilo propise i akte prethodne države do donošenja novih i usklađivanja s novim vlastitim pravnim poretkom. Vremenski rok donošenja novih zakonskih akata i usklađivanja mijenjao se i produživao te je konačno utvrđen za 31. prosinca 1997. Rok donošenja novih zakona nije prekluzivne, nego instruktivne naravi, temeljem čega zakoni doneseni na temelju starog Ustava ne postaju neustavni niti prestaje njihova pravna snaga, a njihova suglasnost s Ustavom podložna je preispitivanju svakog pojedinog zakona. Istekom instruktivnog roka, ostaje presumpcija usklađenosti s Ustavom te zakon ima pravne učinke do trenutka dok ga ustavnosudski postupak za ocjenu suglasnosti s Ustavom ne isključi iz pravnog poretka ili dok to ne učini zakonodavac. Primjenjujući navedena načela, zakonodavac nije isključio ZZM iz pravnog poretka te je prihvatio njegovo egzistiranje.

Ustavni sud zaključuje kako je ZZM formalno neusklađen s Ustavom, no isto ne smatra temeljem za proglašenje nesuglasnosti, nego dalje navodi kako činjenica što je ZZM, kako donosi *Rješenje*, ostao neusklađen s Ustavnom nije dostatna za utvrđivanje njegove

[215] Usp. *Rješenje,* čl. 33.

nesuglasnosti, te se podvrgava postupku ocjene kao i drugi zakoni doneseni temeljem Ustava RH.[216]

Donesenost temeljem drukčijeg ustavnopravnog poretka nije dostatna za utvrđivanje nesuglasnosti te bi isto bilo protivno načelu vladavine prava, dovodeći u pitanje pravnu sigurnost i pravni kontinuitet, slijedi iz *Rješenja* koje podsjeća kako je vladavina prava najviša vrjednota ustavnog poretka Republike Hrvatske. Konkluzijom obrazloženih argumenata, Ustavni sud utvrđuje neosnovanim prigovore predlagatelja o neustavnosti osporenog ZZM-a u cijelosti, zbog nepostojanja ustavnih odredbi temeljem kojih je donesen.

Ustavni sud, o prigovoru nesuglasnosti osporenog ZZM-a s Ustavom započinje eksplikacijom članaka *Zakona o odlučivanju o rađanju djece* i opisuje odredbe kojima je utvrđen zakonski okvir o prekidu trudnoće, navodeći pritom dopuštenja i uvjete kao i ograničenja u postupku. Donose se zahtjevi predlagatelja uloženi temeljem predmeta uređenja ZZM-a koji smatraju nesuglasnost istog u pogledu članka 21. Ustava „kojim se svakom ljudskom biću jamči pravo na život". Isti prijedlozi smatraju kako termin ljudsko biće obuhvaća i rođene i nerođene, budući da život počinje začećem te se izravna zaštita čovjeka proteže od trenutka njegova začeća. U utvrđivanju stava kojim je ljudsko dostojanstvo apsolutno zaštićeno, nederogabilno i ne komparabilno, *Rješenje* donosi citat vlastite odluke u kojoj se poziva na *Povelju o temeljnim pravima Europske unije* i *Protokola*, kao da zaštita što ju Ustav Republike Hrvatske daje ljudskom dostojanstvu nije dovoljna, pa se treba referirati na nadautoritet.[217]

2.10.7.1. Ustavni sud odbija tumačenje ustavih kategorija

Ustavni sud još jednom naglašava kako mu se njegova pozicija čini u središtu prijepora za kojeg ponavlja, ne postoji znanstveni konsenzus. Izričaj Ustavnog suda ovdje kao da želi istaknuti svoju nezavidnu poziciju arbitra od kojeg se zahtijeva odgovor na sva pitanja. Takav ambijent opisuje težak zahtjev koji pretpostavlja Ustavni sud u perspektivi gdje se od Ustavnog suda očekuje odgovor koji bi postigao konsenzus na područjima koje navodi: na medicinskom, bioetičkom, filozofskom, religijskom, političkom i pravnom. No sigurno je kako su zahtjevi predlagatelja bili usmjereni na odgovor na razinu koja je u djelokrugu nadležnosti Ustavnog suda, za sva preostala područja znanosti Ustavni sud ionako nije ingerentan.

[216] Usp. *Isto,* čl. 49. i 49.1.
[217] Usp. *Rješenje,* čl. 41., 42. i 43.

Ustavni sud podsjeća kako Ustav RH člankom 21. štiti pravo svakog ljudskog bića na život, ali ne definira i ne razrađuje pojam ljudskog bića i njegovu obuhvatnost. Pravni stručnjaci smatraju kako ustavotvorac intencionalno nije eksplicirao stav jer bi se rodilo o reperkusijama u kazneno pravnoj domeni, uz napomenu kako je ustavotvorac sklon obuhvaćanju i nerođenog ljudskog bića.[218] Pravne analize donose zaključak kako bi uže pojmovno određenje koje bi se nedvojbeno odnosilo na rođeno biće koristilo pojmom čovjek. Jednako tako, izlažu mišljenje ako bi ustavotvorac intencionalno želio isključiti nerođene iz ustavne zaštite, formulirao bi pripadanje prava na život živorođenom ljudskom biću ili čovjeku. Podsjećaju kako formulacija koju ustavotvorac koristi balansira u političkim tranzicijskim okolnostima u kojima se donosi.

Ustavni okvir pretpostavlja tumačenje temeljnih pojmova koji se nalaze u Ustavu te ujedno čine jednu od Ustavno-sudskih temeljnih zadaća[219]. Dakle, ako se od ijednog pravnog instituta očekuje terminološka i pojmovna definicija iz ustavnih pojmova i odredbi, to je Ustavni sud. Osobito u pojmu ljudskog bića, koje nije irelevantna ustavna kategorija, nego presudno važan element o čijem tumačenju ovisi ustavna zaštita inherentnog prava koji tvori pretpostavku svim ostalim pravima.

Evidentno *Rješenje* Ustavnog suda ne operira vlastitim bazičnim instrumentarijem koji počiva na autoritativnom tumačenju ustavnih kategorija.

2.10.7.2. Ustavni sud proglašava *nerođeno biće* ustavom zaštićenom vrijednošću

Unatoč izbjegavanju definiranja i obuhvatnosti pojma ljudskog bića, Ustavi sud potvrđuje kako je nerođeno biće Ustavom zaštićena vrijednost koja uživa ustavnu zaštitu u smislu članka 21. Ustava. No, istu zaštitu Ustavni sud jamči nerođenom biću samo do granice do koje se ne konfrontira pravu žene na privatnost te izriče kako pravo na život nerođenog bića nije zaštićeno u mjeri u kojoj bi imalo prednost ili zaštitu veću od ženinog prava na privatnost. Ustavom zaštićena vrijednost života u konfrontaciji s kategorijom temeljnih prava kojoj pripada pravo na privatnost ostaje niže rangirana. U tom balansiranju prevagu ne donosi ni činjenica što je pravo na život prvorangirano pravo ustavnog poretka i što je pretpostavka postajanja ili uživanja bilo kojih drugih prava.

---

[218] Usp. Dubravka HRABAR, Pravo na pobačaj. Pravne i nepravne dvojbe, 796.
[219] Vidi: SMERDEL, Branko – SOKOL, Smiljko, *Ustavno pravo,* Zagreb, 2009.

Referirajući se na praksu Europskog suda za ljudska prava, Ustavni sud navodi kako prekid trudnoće ulazi u područje privatnosti žene, ali ne smije bit shvaćen kao mjera planiranja obitelji ili sredstvo kontracepcije.

Ustavni sud nadalje utvrđuje kako je u suglasnosti s Ustavom zakonodavna odredba prekida trudnoće do isteka 10. tjedna trudnoće te ocjenjuje kako osporeni ZZM odredbama nije poremetio ekvilibrij između ustavnog prava žene na privatnost, slobodu i osobnost i javnog interesa zaštite života nerođenih bića koji su Ustavom zaštićena vrijednost. Rezime navedenog ocjenjuje kako osporeni ZZM nije nesuglasan s člancima 2., 3., 14., 16., 21., 22., 35., i 38. Ustava RH kao što nije nesuglasan s Ustavom u cjelini.[220]

2.10.7.3. Ustavni sud konstatira nužnost osuvremenjivanja zakona

Članak 49. *Rješenja* Ustavnog suda ponavlja kako ZZM sadrži pojedine pravne institute i pojmove koji ne postoje u ustavnom poretku Republike Hrvatske, što daje temelj ocjeni kako ZZM nije formalno usklađen s Ustavom.[221]

Navodi se potpuno novo izgrađeni pravni i institucionalni okvir zdravstvenog, socijalnog, znanstvenog i obrazovnog sustava, Ustavom iz 1990. Isti sustavi zasnivaju se na drugim vrijednosnim osnovama i načelima, te su usklađeni s Ustavom RH i međunarodnim standardima kao i s napretkom znanosti. Ustavni sud, uzimajući u obzir gotovo četrdeset godina koliko je proteklo od donošenja ZZM-a, izriče evidentnu zastarjelost osporenog ZZM-a i nužnost njegovog osuvremenjivanja.[222]

Dužnost je zakonodavca u provedbi zakonodavnih promjena te postavljanju edukativnih i preventivnih mjera u novom zakonu koje će prekid trudnoće učiniti izuzetkom. Podsjećajući na široku slobodu procjene, sud zakonodavcu daje slobodu u određivanju mjera, poput reproduktivnog i spolnog obrazovanja u prevenciji neželjene trudnoće. Tekst *Rješenja* sugerira zakonodavcu mogućnosti odobrenja primjerenog razdoblja razmišljanja prije donošenja odluke o prekidu ili nastavku trudnoće. Sud ostavlja na zakonodavcu i uređivanje pitanja troškova prekida trudnoće, pitanja priziva savjesti liječnika i sl. Ustavni sud u nuđenju mogućnosti uređenja spomenutih pitanja ni nominalno ne spominje

[220] Usp. *Rješenje,* čl. 44., 45., 46. i 47.
[221] Usp. *Isto,* čl. 49.
[222] Usp. *Isto*, čl. 49.1.

mogućnost uređenja novog zakonskog okvira kojim pobačaj ne bi bio dopušten ili ograničen.[223]

2.11. Izdvojeno mišljenje

Suprotno većini, ustavni sudac Miroslav Šumanović iznio je svoje Izdvojeno mišljenje o predmetu broj U-I-60/1991 koje se odnosi na tumačenje ustavnosti ZZM-a, doneseno na sjednici 21. veljače 2017. godine.[224] Izdvojeno mišljenje suca objavljeno je kao zasebni dio *Rješenja* Ustavnog suda te po svojoj formi tumači kritične elemente ZZM-a. Analiza ustavnog suca Šumanovića osvrće se i na *Rješenje* Ustavnog suda donoseći svoje kritičko mišljenje glede same strukture i ustavnosudskog pristupa analizi ZZM-a i prigovorima predlagatelja. U četrnaest točaka Izdvojenog mišljenja sadržan je cijeli niz zaključaka analize i prijedloga koji bi se mogli inkorporirati u novi zakon ili mogu biti smjernice u njegovoj izradi.

2.11.1. Koncepcija argumentacije – „Šumanovićev katalog"

Ustavnosudskom predmetu *Rješenju* sudac Šumanović pristupa metodologijom ustavnosudske prakse koja, ostavljajući po strani irelevantne digresije nametnute kao „srž problema"[225], prigovore predlagatelja, evaluira ZZM koristeći pravni instrumentarij. Pritom je formulirao i artikulirao argumentaciju koja tvori svojevrsni Šumanovićev katalog argumenata na ustavnopravnom, formalno – logičkom i znanstvenom – biomedicinskom temelju.

Argumenti na temelju ustavnopravne analize pozitivističke pravne materije, nizani su počevši od stava Ustavnog suda kojim izbjegava procijeniti suglasnost ZZM-a s Ustavom RH. Šireći nadalje kontekst na interdisciplinarno područje u kojem se evidentira sukob na razini područja i između njih, što nalikuje na argumente *ad populum,* zapažajući kako se preskače izvršavanje vlastite zadaće koristeći *Rješenje* kao normativni model ocjenjivanja (ne)suglasja s Ustavom. Pravnu argumentaciju čini pozivanje na uzuse Venecijanske

---

[223] Usp. *Isto,* čl. 50.
[224] Vidi: Miroslav ŠUMANOVIĆ, *Izdvojeno mišljenje u predmetu broj U-I-60/1991 i dr.* u: USTAVNI SUD REPUBLIKE HRVATSKE, Rješenje Ustavnog Suda Republike Hrvatske broj U-I-60/1991 i dr. od 21. veljače 2017. i Izdvojeno mišljenje, Narodne Novine, 25/2017., (Dalje: *Izdvojeno mišljenje*)
[225] Usp. *Rješenje,* čl. 22.

komisije[226] koja snagom vladavine prava zahtijeva demokratsko donošenje zakona kojeg u slučaju ZZM-a nije bilo. Ističe nepostojanje pravnih instituta i kategorija kojima operira ZZM, jednako kao i zaštitu prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece koje nije u katalogu ustavnih prava Republike Hrvatske, čime se potvrđuje nepostojanje materijalno-pravne osnove u Ustavu RH. Šumanović izvlači listu pravnih argumenata iz teksta *Rješenja* koje priznaje formalnu neusklađenost s Ustavom, postojanje i zasnivanje na potpuno drugim vrijednosnim osnovama i načelima koje korespondiraju Ustavu RH te zastarjelost ZZM-a, što čini zbir argumenata *ex concesso.*

Pravni argument je i primat nacionalnog zakonodavstva koje reflektira specifičnosti nacionalnog identiteta države u kojoj vrijednosti ZZM-a, u odnosu na kulturološka i tradicijska nasljeđa kao i obilježja nacionalnog identiteta, očigledno ne odgovaraju. Svrstavanje uz vrijednosnu opciju koja je dijametralno suprotna vrijednosnom sustavu Republike Hrvatske i negiranje javnog morala kao ustavne kategorije legalizacijom samovolje, argument je ustavnopravne naravi koji dovodi u pitanje poziciju *Rješenja* Ustavnog suda. Jednake pravne težine je Šumanovićev argument o nepostojanju ustavne osnove za razlikovanje statusa nositelja prava na život od statusa ustavom zaštićene vrijednosti u pitanju nerođenog bića, pitajući se pritom smatra li Ustav *nasciturusa* ljudskim bićem ili ne, po principu isključenja trećega. Deseti dokaz dobiven pravno pozitivističkim pristupom je moć slobodne prosudbe nacionalnog zakonodavca i ustavotvorca s obzirom na kontekst društva u zakonskom uređivanju te mu međunarodne deklaracije, rezolucije i protokoli mogu biti samo smjernice u primjenjivanju, dok nadnacionalnu pravnu snagu imaju ratificirane konvencije tumačene u svjetlu njihovih preambula.

Formalno – logička argumentacija temeljena na postulatima i principima logičkog mišljenja donosi argumente koji dovode u pitanje metodološki pristup sadržan u *Rješenju*. Prvi takav odnosi se na tumačenje sadržaja i učinka čemu Ustavni sud pristupa s pozicije komparativnih prikaza ustavnosudske prakse drugih država potpuno različitih ustavnih osnova te automatizmom nestaje svrha komparacije. Grješka je to metodološkog pristupa i u formalno-logičkoj argumentaciji pogrješka komparativnog modela, budući da poredbeni uzorci nemaju nositelja usporedbe. Slijedeći argument slične materije upitnom čini uporabnu vrijednost odabranih ustavnih modela europskih država zbog razlikovnosti tih ustavnih modela, uz napomenu nepostojanja općeprihvaćenih nadnacionalnih standarda ordiniranih našem ustavnom okviru.

[226] Usp. *Izdvojeno mišljenje,* br. 2.

2.11.1.1. Ustavnopravna argumentacija Izdvojenog mišljenja

Prva točka Izdvojenog mišljenja ocjenjuje kako je osporeni zakon nije suglasan s Ustavom i da je nesuglasje drastično, pa zakon treba ukinuti.[227] Daljnje obrazloženje navodi potrebu pribjegavanja ukidanju s odgodnim učinkom do donošenja novog zakona, budući da se spomenuto pitanje nalazi u kontekstu visoke osjetljivosti te predlaže rok, ne duži od godine dana, za donošenje novog zakona. Novi bi zakon, prema mišljenju trebao biti donesen u Saboru sukladno demokratskim standardima pluralističkog društva, uzimajući u obzir moralne, kulturološke i svjetonazorske posebnosti hrvatskog društva. Sudac Šumanović ističe nepoželjnost stavljanja cjelokupne teme pod nazivnik svjetonazorskog pitanja, budući da u svojoj biti pobačaj nije isključivo pitanje.

U javnosti se stvorio dojam kako je jedina alternativa u rješavanju ovog pitanja krajnja restrikcija ili pak okvir kojeg nudi ZZM. Sudac takvu dihotomiju naziva logičkom podvalom isključenja treće opcije. Smatra kako se početak rješenja nalazi upravo u ocjeni ustavnog razloga te legitimnih metoda pravne interpretacije koje imaju zadaću donijeti zaključak je li osporeni zakon u skladu s Ustavom RH ili nije. Nadalje, uloga suda nije u balansiranju između raznih struja koje zagovaraju vlastita stajališta spram problematike, i zbog toga što ona nije ni arbitrarne prirode, već odluka pravno pozitivističkog pristupa.

Prva u nizu ustavnih nesukladnosti, koju ističe sudac Šumanović, je netransparentnost u donošenju pojedinog zakona, pozivajući se na Izvješće Venecijanske komisije Vijeća Europe iz 2011. godine, koja prema načelu zakonitosti, temelj supremacije zakona, primarno uključuje transparentan, odgovoran i demokratski proces donošenja zakona[228]. ZZM vremenom nastanka, svjetonazorskim kodom i procedurom donošenja jasno potvrđuje neusklađenost sa spomenutim zahtjevima komisije.[229]

Sljedeća se primjedba odnosi na nemogućnost tumačenja spomenutog zakona u kontekstu strogo formalne pravne analize na razini tekstualnog pozitivizma. Kao primjerak koji iskače iz sustava, predstavlja strukturalno disfunkcionalan i neuklopiv normativni uradak u postojeći upravni model. Pozivajući se na odluke Ustavnog suda RH U-I-28/93, 892/94, 283/97 kojima je Ustavni sud ukinuo odredbe starih zakona prije 1990., nalazeći

---

[227] Usp. *Izdvojeno mišljenje*, br. 1.
[228] Vidi: EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW (VENICE COMMISSION), Report on the Rule of Law, Strasbourg, (4. IV. 2011.) u: http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-e (26. VI. 2018.), čl. 41.
[229] Usp. *Izdvojeno mišljenje*, br. 2.

kako izlaze iz okvira novog Ustava. Očit i teško oboriv argument nalazi se u samom nazivu ZZM-a u sintagmi „pravo na slobodno odlučivanje o rađanju djece“ koje ne nalazi materijalno-pravno utemeljenje u novom Ustavu. Pravo koje se time implicira je pravo na pobačaj kao mjeru planiranja obitelji, tipično zemljama socijalističkog i komunističkog uređenja onog vremena.[230] Spomenuto pravo formalno-pravno ne pripada pravima čovjeka te u takvoj formi predstavlja iznimku u kontekstu suvremenih prava i ne nalazi se u katalogu ustavnih prava. Sudac Šumanović smatra kako se spomenuta odredba treba primijeniti i na osporeni ZZM.

Predstavka koja se odnosi na članak 248. st. 1. Ustava SRH iz 1974., prema kojoj je nepovredivost života zajamčena isključivo čovjeku, bitno se razlikuje od formulacije *svako ljudsko biće* iz članka 21. Ustava RH., priznaje i štiti nepovredivost života isključivo rođenom čovjeku. U čl. 248. ustavotvorac u opsegu odredbe ne ubraja zaštitu nasciturusa, kako je to intencija proširenog obuhvata ustavne kategorije ljudskog bića u Ustavu RH. Nakana zakonodavca je išla u smjeru tadašnjeg, a danas nepostojećeg ustavnog prava kojim pravno artikulira slobodu u odlučivanju roditi ili ne. Isto pravo iz članka 272. Ustava SRH, pravo na slobodno odlučivanje o rađanju djece postaje izričito pravo na pobačaj, budući da nema nikakvog konkurentnog, odnosno divergentnog prava s kojim bi se morao uravnotežiti.

Na pravnom području, kao i na socijalnom, zdravstvenom, znanstvenom, obrazovnom itd., smatra sudac Šumanović, naglasak počiva na različitim vrijednosnim temeljima koji ne korespondiraju s aktualnim Ustavom niti s međunarodnim standardima, te se posljedično zaključuje zastarjelost ZZM-a. Evidentna neusklađenost ZZM-a s Ustavom temelj je konkluzije suca Šumanovića o potrebi ukidanja zakona u cijelosti.[231]

„Čini se neprikladnim navlačiti paravan vladavine prava i ustavnih vrijednosti demokratskog društva na zakon koji je tipičan normativni proizvod ideologizirane aktivističke države bitno određene nedostatkom demokracije i vladavine prava.“[232] Nerazumljiva je tvrdnja *Rješenja* koje smatra kako nije poremećena ravnoteža između ustavnog prava žene na osobni život i javnog interesa prava na život iz članka 21. Ustava RH.[233] Sudac detektira nestandardiziranu tehniku argumentiranja budući da se ne ocjenjuje ono što je „zbiljski normativni supstrat osporenog zakona, nego se ocjenjuje nepostojeća, odnosno virtualna normativna koncepcija zakonodavnog balansiranja između antagonizama,

[230] Usp. *Isto,* br. 6.
[231] Usp. *Isto,* br. 8.
[232] Usp. *Isto,* br. 4.
[233] Usp. USTAV RH, čl. 21.

a tada nepostojećih statusa i prava iz članka 35. i članka 22. Ustava naspram članka 21. koji zaštitu života nerođenih bića jamči kao posebnu ustavnu vrijednost."[234]

Nerazmjer između vrijednosnog sustava i vladavine prava, okruženja i državnog uređenja u kojem ZZM nastaje i novog ustavnog poretka, kao i najsuvremenijih standarda zaštite prava čovjeka te vrijednosnog poretka, neupitno daje iščitati kako je nakana ZZM-a bila utemeljenja na drugim vrijednosnim kriterijima i naglascima. Ocjena *Rješenja*, koja problem statusa i prava žene temeljen na člancima 35. i 22., suprotstavljen članku 21. Ustava koji jamči život svakom ljudskom biću, smatra uspješno riješenim, u Šumanovićevom promišljanju nema utemeljenja te postaje kontradiktorna u sebi, budući da točka 49. *Rješenja* zaključuje kako osporeni zakon nije formalno usklađen s Ustavom i donosi nužnost njegovog osuvremenjenja.

Argument kojim se obrazloženje *Rješenja* koristi u opisivanju nacionalnog zakonodavstva koji je uvijek odraz svjetonazora, kulture, tradicije i nacionalnog identiteta pojedine državne zajednice, dodatno verificira stav kako je ZZM plod jedne epohe i kao takav „normativni produkt čija su obilježja jednopartijska diktatura s odsustvom vladavine prava, demokracije i pluralizma, nametanje kolektivnih istina, kontroliranje službene ideologije utemeljene na marksističkom pogledu na svijet"[235].

Svaki pokušaj tumačenja nalazi se pred nemogućnošću neutralizacije vremena nastanka i vrijednosnog sustava koji je temeljio javni moral na ateističkim pozicijama, egzistirajući poglavito na klasnom moralu.[236] Osporeni zakon, osobito artikulirano u članku 15., uporabom nazivlja prekid trudnoće, potvrđuje koncepciju apsolutne slobode odlučivanja o nerođenom životu.

U trinaest članaka stipulacije mogućnosti i ograničenja prekida trudnoće, materiji se pristupa s izričito medicinskog stajališta, vrlo subjektivno, kvalificirajući sam čin kao medicinski zahvat koji se nalazi u apsolutnoj vlasti žene koja je jedini čimbenik odlučivanja.

Višedimenzionalna analiza, počevši od medicinske, embriološke, etičke, kriminološke, eugeničke i ine, nije u fokusu zakonskog usustavljivanja i ograničavanja pred pojedinim implikacijama koje se ne tiču zdravlja žene. Subjektivna volja i želja postaje isključivi imperativ u odnosu na razvoj nasciturusa koji pred zahtjevom žene postaje moriturus bez ikakvih prava i jasne definicije vlastitog pravnog statusa. Prekid neželjenije trudnoće semantički atribuira trudnoći prizvuk neželjenosti kao bitno svojstvo u kontekstu

[234] *Izdvojeno mišljenje*, br. 4.
[235] *Isto,* br. 6
[236] Usp. *Isto,* br. 6.

dopustivosti daljnjeg medicinskog postupanja.[237] Zakonsko utemeljenje nudi mogućnost postupanja po volji i želji pojedinca koja je definirana kroz slobodno odlučivanje, ne stavljajući nikakve razumne ili moralne uvjete za ostvarivanje spomenutog prava. Utemeljenje dotičnog prava na pobačaj proistječe iz volje pojedinca te legalnost potječe iz volje i slobode pojedinca, neograničen prethodnim moralnim ili etičkim promišljanjima. Čin se kvalificira dopuštenim ako je plod volje i vlastitog odabira. Takva analogija pravnog pristupa producira određenom nelogičnošću, budući da je uvjet dobra isključivo podređen slobodi odabira, bez prethodne moralne prosudbe dopustivosti od nekog vanjskog objektivnog autoriteta. Susljedno tomu, svaki odabir postaje moralno ispravan i dopustiv činjenicom što je željen.

Sudac kvalificira takav pogled na pravo tipiziranim etičkim relativizmom koji niječe postojanje objektivnog moralnog poretka, kao i nemogućnost buduće primjene temeljnih postavki humanističkih morala. U poziciji osobnog i pojedinačnog stava prema svijetu i vlastitom biću, moralni liberalizam predstavlja legitiman svjetonazor i perspektivu, no u kontekstu Ustava RH, takav je način poimanja dvojben. Ustav ne predstavlja samo katalog određenih pravila i stavova koji organiziraju i uređuju određena pitanja, nego u sebi sadrži unificirani kod najvažnijih karakteristika temeljnih vrijednosti određene zajednice. Moralni standardi, kulturni, nacionalni i vrijednosni identitet određene zajednice unesene su u spomenuti kod.[238]

Najviša vrjednota ustavnog poretka i temelj njegovog tumačenja koncipirana u načelu socijalne pravde i kategorija javnog morala kao ustavni limit prava i sloboda, po naravi isključuju koncept etičkog relativizma s temeljnom postavkom nepostojanja moralnog reda. Posljedično, članak 16., st. 1. Ustava RH izravno se suprotstavlja etičkom relativizmu. Javni moral ustavnim je poretkom uzdignut kao imperativ moralnih principa hrvatskog društva te se u njemu nalazi i pravni limit prava na životni stil i samoodređenje iz čl. 35. Ustava, koji pred kategorijom javnog morala iz čl. 16. biva ograničen i objektivno limitiran, budući da je isti element objektivnosti vrijednosnog sustava u kontekstu tumačenja zakonskih odredbi. Izjednačavanje kategorije javnog morala ili njegova subordinacija načelu apsolutizma slobodne volje, poništava ustavnopravnu snagu ograničenja te ustavna vrjednota javnog morala postaje dekorativni ornament lišen funkcionalnosti.[239]

---

[237] Usp. *Isto,* br. 7.
[238] Usp. *Isto*.
[239] Usp. *Isto*.

Kontekst javnog morala predstavlja kategoriju koja ima odlučujućuće značenje u donošenju zakonodavnih modela u kontekstu tumačenja statusa ljudskog embrija te regulacije dopustivosti pobačaja. Potvrda tomu nalazi se u presudama Europskog suda za ljudska prava koji, primjerice u presudi slučaja A., B. i C. protiv Irske[240] iz 2010., u st. 223., problematizira nemogućnost pronalaska jedinstvene europske koncepcije morala, čime je otežan položaj u kontekstu odgovora na zahtjeve morala koje sud mora iznijeti u pojedinim slučajevima u kojima je dužan donijeti odluku, dok ističe povoljniji položaj državnih vlasti koji unutar nacionalnih zakonodavnih okvira raspolažu jasnijom vizijom javnog morala. U osvrtu suda na legislativu koja regulira prekid trudnoće promatrajući je kroz sferu privatnog života žene, istaknuto je kako trudnoća žene ne može biti smatrana isključivo njezinom privatnom zbiljom jer trudnoćom njezin privatni život postaje usko i blisko povezan s razvojem fetusa. Time ženino pravo na privatnost mora biti odvagnuto s pravom i slobodom drugoga, uključujući prava nerođenog djeteta.[241]

Presuda Ustavnog suda Poljske K-26/96 upućuje na to kako je nemoguće odlučivati o tome hoće li se dijete imati ili ne u fazi kada se dijete već razvija, odnosno već egzistira. Pravo imati dijete može se tumačiti samo u pozitivnom kontekstu, dakle hoće li se imati dijete dok ono još uvijek ne postoji, nikako u kontekstu uništenja ljudskog života u započetom razvojnom procesu. Ovu presudu Ustavni sud u *Rješenju* nije uzeo u razmatranje, zamjećuje sudac Miroslav Šumanović. Sličan pogled na život primjenjuje praksa njemačkog Saveznog ustavnog suda koji pojmom *svatko* obuhvaća i nerođeno dijete, držeći kako između rođenog djeteta i onoga koje se ima roditi ne postoji razlika. Savezni ustavni sud Njemačke u suprotstavljanjima prava majke na samoodređenje i prava djeteta na rođenje i život jasno zaključuje kako je nerođeno dijete ljudska individua koja posjeduje prava te u odnosu prava majke i djeteta, plod uživa načelno prvenstvo nad pravom majke te ne smije biti doveden u pitanje ni u jednom razvojnom razdoblju.[242]

Osvrćući se na međunarodne akte koje *Rješenje* donosi i tumači u kontekstu obvezatnosti primjene na partikularno pravo, sudac Šumanović ističe, da ne vidi pravno značenje koji bi imale odluke sadržane u rezolucijama, preporukama i smjernicama UN-a i WHO-a te drugih tijela koja nemaju međunarodnu pravnu snagu, a koji bi obvezivali pojedinu državu da primijeni određene zaključke u vlastito zakonodavstvo. *Konvencija o*

---

[240] Vidi: EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS, GRAND CHAMBER, *Case of A., B., And C. v. Ireland. Application no. 25579/05.,* Strasbourg, 2010.
[241] Usp. EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS, GRAND CHAMBER, *Case of A., B., And C. v. Ireland. Application no. 25579/05.,* čl. 213.
[242] Usp. *Izdvojeno mišljenje,* br. 8

pravima djeteta koja se spominje u *Rješenju*, suprotno predstavljenim odlukama, rezolucijama i smjernicama, ima zakonski utjecaj, budući da je Republika Hrvatska njezinom ratifikacijom, sukladno međunarodnom ugovoru, omogućila da postane dijelom internog hrvatskog prava iznad zakona. *Konvencija o pravima djeteta* priznaje prirođeno pravo na život koje u kontekstu govora o ostalim pravima predstavlja prvorangirano pravo i temelj govora o ostvarenju svih drugih prava.[243] Europski sud za ljudska prava u pojedinim slučajevima koji se tiču govora o početku života, odnosno prirođenog prava na život koje pripada svakom djetetu, u prizmi preambule ove konvencije, promatra pojedina prava djeteta kao što su skrb, pravna zaštita prije i nakon rođenja, kroz temeljno pravo na život na kojem počivaju sva ostala prava. Šumanović smatra kako teleološko tumačenje Konvencije uključuje i nerođenu djecu te drži nelogičnom interpretaciju kojom Konvencija jamči i zastupa posebnu zaštitu i skrb, dok istodobno izostavlja i previđa fundamentalno ključno pravo.[244]

Praksa spomenutog suda predviđa raznolikost nacionalnih pristupa pojedinim pitanjima, računajući na kulturološki kontekst i ambijent pojedinih zakonodavnih sustava. Država može samostalno odlučiti promatra li nerođene kao osobe, s ciljem zaštite života.[245] U tumačenju pristupa *Europske konvencije o ljudskim pravima*, osobito u članku 8., ne može se primijetiti omogućavanje formiranja prava na pobačaj kao autonomne tvorevine koja bi nadilazila pravo na život.[246] Isto tako, pravo na privatnost iz čl. 8, ne može se tumačiti kao pravo na pobačaj.[247] Relevantnim se ističe i predmet C-34/10, Velikog vijeća Europskog suda pravde iz 2011., *Brüstle protiv Greenpeacea*, u kojem je sadržano eksplicitno stajalište o prenatalnom životu kojim se smatra kako je život od početka i takav se štiti.[248]

Stajalište izneseno *Rješenjem*, u čl. 45. 1. o nenadležnosti Ustavnog suda u odgovaranju na pitanje kada život započinje, kao i tumačenje kako Ustav ne određuje pojam svako ljudsko biće ostavlja prostor bez jasnog zaključka. Nejasno je kako Ustavni sud može raspoznavati prostor unutar kojeg raspravlja i donosi zaključke, ako ne definira pojmovne granice. Ustavni sud treba interpretirati značenje pojma svakog ljudskog bića, a samim time

---

[243] Usp. CONVENTION ON THE RIGHTS OF THE CHILD, General Assembly resolution of United Nations, Preambula., čl. 9.
[244] Usp. *Izdvojeno mišljenje,* br. 11.1.
[245] Usp. *Rješenje*, čl. 27.1.
[246] Usp. EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS, Council of Europe, European Court of Human Rights, čl. 8.
[247] Usp. *Izdvojeno mišljenje*, br. 11.2.
[248] Usp. *Isto,* br. 11.3.

utvrditi početak ljudskog života. Rasprava o zaštiti ljudskog života i osobe općenito, bez jasne definicije o početku života, postaje imaginarna i bespredmetna.

Zaključci koji su postignuti u *Rješenju* smještaju nerođenog pod kategoriju zaštićene vrijednosti te samim time marginaliziraju opseg pripadajućih prava prepuštajući ih zakonodavčevoj procjeni. Dužnost Ustavnog suda je jasna definicija i opseg pojmova koji predstavljaju ustavne kategorije. Nerijetko su pojedini pojmovi nedovoljno protumačeni, pa u svojoj općenitosti zadaju poteškoće u preciznom određivanju njihovih granica. Svako ljudsko biće zasigurno predstavlja izraz koji je u svojoj nakani u trenutku nastanka imao jasniju intenciju od one u kojoj se tumači. Sudac Šumanović zaključuje kako je razmatrani način interpretacije prava ovim *Rješenjem* ustavnopravno neutemeljen. Prepuštanje, stoga, odluke Hrvatskom saboru u kojoj bi trebao donijeti odluku kada život počinje, tumači Šumanović, djeluje neprihvatljivo, budući da je Ustavni sud taj koji treba tumačiti pojmove koji su dio Ustava, osobito ako se oni tiču temeljnog prava na život pretpostavljenog ostvarenju svih ostalih prava.[249]

2.11.1.2. Formalno-logička argumentacija metodološkog pristupa

Šumanović zamjećuje kako tumačenje i metodologija *Rješenja*, u sebi sadržavaju određen zbunjujući element, budući kreću od koncepta komparacije pojedinih nacionalnih sustava po kriteriju moderniteta i liberalnosti.[250] Kompariranje i analiziranje pojedinih zakona partikularnih zakonodavstava može imati ulogu modela u pogledu na zakonodavni ustroj zakona o regulaciji pobačaja. Ne može koristiti ni u konkretnoj ocjeni suglasnosti zakona s Ustavom RH jer je riječ o komparacijskom modelu s pravnim sustavima koji počivaju na drugačijim ustavnim osnovama. Komparacijski validni modeli bi, prema načelu nositelja usporedbe, mogli biti oni ustavnopravni sustavi koji sadrže identičnu ili približnu definiciju prava na život. Susljedno tomu, sudac Šumanović upućuje na ustave Republike Njemačke i Poljske koji se mogu promatrati usporedno s hrvatskim ustavom u pitanju prava na život.

U promišljanju pojedinih ustavnih modela, nemoguće je komparirati pojedine modele dajući izborni prioritet nekima, budući da to upućuje na sugestivni model rješenja. Takvi komparativni uzorci kojima je kriterij proizvoljna izbornost, ne slijede formalno logičke principe mišljenja. Doneseni modeli i primjeri ustavnosudskih predmeta Slovačke i

[249] Usp. *Isto,* br. 12.
[250] Usp. *Isto,* br. 8.

Portugala posjeduju razliku u poimanju prava na život svake osobe i zaštite nerođenog života i u pravnom smislu nemaju poredbenu osnovu.[251]

Nasciturus u spomenutom primjeru nije subjekt prava kojem pripada temeljno pravo u kontekstu prava na život svake osobe, nego mu pripada status ustavne vrjednote, time i zaštita koja je u kontekstu vrjednota pravno subordinirana. Njezin opseg ovisi u interpretaciji zakonodavca u kontekstu pravne regulacije pobačaja zajamčenog Ustavom, koji u konkretnim primjerima prvenstvo pripisuje majci i njezinu pravu na samoodređenje. Selektivan pristup u odabiru zakonodavnih modela, u kontekstu *Rješenja*, posebno su izdvojeni modeli Slovačke, Portugala, Francuske i Španjolske, koji zamagljuju realnost pluraliteta. Pojam modernost koji se nameće kao imperativ, u ovom je kontekstu diskutabilan i nepovjerljiv, a forma navedenih primjera utemeljena na specifičnom zakonodavnom i nacionalnom ambijentu predstavlja normativno, tekstualno i vrijednosno različite modele.[252]

Pravna argumentacija suca M. Šumanovića nadalje, koristi princip isključenja trećega te uočava nepotrebno razdvajanje pojma nasciturusa od nositelja života u kontekstu ustavne konstatacije svakog ljudskog bića koja se odnosi na nositelja prava. Ustav poznaje samo jednu kategoriju i to onu svakog ljudskog bića koja zahtijeva jasnu determinaciju priznaje li nasciturusa nositeljem prava na život. U okviru hrvatskog Ustava nije moguće nerođeno biće smatrati zaštićenom vrijednošću jer isti Ustav ne poznaje takvu kategoriju. Principom isključenja trećega, nasciturus može ili biti obuhvaćen pojmom ljudskog bića ili je iz istog isključen. Tumačeći Ustav u tom kontekstu u kojem nasciturus ne spada pod kategoriju svakog ljudskog bića, značilo bi participaciju na Ustavu SRH iz 1974., odnosno čl. 248. st.1, u kojem je pravo na život bilo zajamčeno isključivo i jedino svakom čovjeku, čime je jasno isključen status prenatalnog života.[253]

Naslanjajući se na spomenutu argumentaciju, sudac Šumanović zaključuje kako svaki pravni podstanarski status nerođenog ljudskog bića glede tumačenja pravne zaštite, kao i definiranje nerođenog ljudskog bića kao zaštićene vrijednosti s posrednom pravnom zaštitom, znači sukob s postulatom jednakopravnosti. Pravo nerođenog može biti u rangu s pravom rođenog djeteta budući da se u kontekstu Ustava jasno naglašava svako ljudsko biće, što bi u svom tumačenju značilo svojevrsno specificiranje u odnosu na Ustav SRH iz 1974., kao i potencijalni ustavni naglasak u smjeru zaštite nerođenog. Pojam ustavne vrijednosni

[251] Usp. *Isto,* br. 9.
[252] Usp. *Isto.*
[253] Usp. *Isto,* br. 10.

koja u svojem kontekstu nosi odgađanje odgovora kada život započinje, po mišljenju sudca Šumanovića, postaje krivo tumačenje.[254]

Respektabilan formalno-logički argument odnosi se na ustavnosudsko definiranje pojmova, za koje je sud izrekao stav o vlastitoj nenadležnosti. *Rješenje* donosi kako Ustav RH ne definira pojam početka života niti to čini u pitanju određivanja pojma ljudskog bića, no konačni zaključak je donesen bez valjanih premisa. Zaključeno je kako nerođeno biće ima status samo posredno zaštićene vrijednosti, bez navoda temeljem čega ili iz čega se konkluzija izvodi. Šumanović pojašnjava: ako je polazna premisa ljudskog bića neodređena, bez specifikacije značenja i granica odnosa, a pitanje početka života ostaje izvan nadležnosti Ustavnog suda, što postaje temelj za isključivanje nasciturusa iz kruga nositelja prava na život. Navedeno je čista logička pogrješka u karakteru sofizma, u kojem se učinio logički neutemeljen skok s premise na konkluziju.[255]

2.11.1.3. Znanstveno-biomedicinska argumentacija

Znanstveno-biomedicinska argumentacija sudca M. Šumanovića započinje na definiranom iznesenom stajalištu o životu kao biološkoj materijalnoj stvarnosti koja započinje začećem i time stječe pravo uživanja pravne zaštite, budući da ishodište ima u objektivno empirijskim provjerljivim činjenicama. Začećem počinje životni ciklus nove biološke materijalne tvorbe, što priznaje i Europski sud za ljudska prava koji to čini u kontekstu patentne zaštite biotehnoloških inovacija, što ne isključuje valjanost protezanja predmetnog sadržaja i na status embrija općenito.[256] *Rješenje* Ustavnog suda nekoliko je puta spomenulo, čak i u svojstvu argumenta, nepostojanje konsenzusa na svim područjima, pa i znanstvenom. Šumanovićeva biomedicinska argumentacija navodi nedvojbeni znanstveni konsenzus na razini biomedicinskih spoznaja o početku životnog procesa koji se događa začećem, odnosno spajanjem gameta. Dvojba, kako ističe, postoji oko problematike ima li novi biološki entitet posve jedinstvenog genetskog koda različitog od majke, karakter ljudskog bića s obzirom na ljudsko dostojanstvo inherentno svakom ljudskom biću.

Rast i razvoj začetog bića odvija se po ustaljenom genetskom programu i kao takav predstavlja svrhovito usmjeren razvoj ljudskog bića. Šumanović promišlja kategoriju nerođenog koja u svojoj formi ne predstavlja dio mrtve prirode, već živu tvorbu koja

[254] Usp. *Isto,* br. 9.
[255] Usp. *Isto,* br. 12.
[256] Usp. *Isto,* br. 11.3.

započinje svoj razvoj u trenutku začeća, a ne kako se implicira u nekoj kasnijoj fazi razvitka. Pravni aspekt *de facto* počiva na tvrdnji kako se u utrobi majke razvija tvorba koja uopće nije ili od svog početka nije ljudsko biće. Šumanović smatra kako se trenutak ostvarenja prava u kontekstu nerođenog treba smjestiti u trenutak začeća, budući da je to trenutak iz kojeg se promatra početak razvoja kontinuiranog životnog procesa te isti započinje nastankom ljudskog bića kojemu je vlastito i ljudsko dostojanstvo kao i ljudska prava, a time i temeljno pravo na život.[257]

Sukladno navedenoj analizi slijedi kako nerođeno biće potpada pod zaštitu članka 21. stavka 1. Ustava RH, koji izričito priznaje svakom ljudskom biću pravo na život.[258] Sukladno tom tumačenju, budući da se ljudskim bićem postaje začećem, slijedi kako pobačaj nije suglasan s Ustavom RH koji jamči život kao temeljno pravo koje pretpostavlja potencijalno ostvarenje svih ostalih prava. U međusobnom ogledu prava između nerođenog bića i majke, govori se o pravima koji se mogu promatrati jedino u kontekstu dvaju prava na život. Potpuno je neprimjereno promatrati pravo na privatnost majke kao dominantno pravo u odnosu na pravo nerođenog, pogotovo što pravo na privatnost u ovom kontekstu implicira u sebi pravo na pobačaj. Bit prava treba promatrati u kontekstu narušavanja ili oduzimanja prava u potpunosti. U navedenom slučaju pravo na privatnost oduzima u potpunosti pravo na život nerođenom, dok pravo na život ne oduzima samu bit prava na privatnost majke, nego ga samo u jednoj mjeri ograničava.

Pravo na život kao nepovredivi temelj[259] svih ostalih prava predstavlja *conditio sine qua non* ostalih prava, a u kontekstu čl. 17. st. 3. ima identitet nepovredive osnove nedovodive u pitanje ni u slučaju neposredne opasnosti, dok nasuprot pravu na privatnost ne posjeduje takav status.

Cjelokupna analiza i uvid u spomenutu materiju za sudca M. Šumanovića predstavlja grubo kršenje Ustava te smatra kako se država mora zaštitnički postaviti prema svakom ljudskom biću pa tako i nasciturusu. Život predstavlja ustavnu vrjednotu najvišeg stupnja i kao takva se mora tretirati u kontekstu strukturiranja pojedinih prava.[260]

---

[257] Usp. *Isto,* br. 13.
[258] Usp. USTAV RH, čl. 21.
[259] Usp. *Isto*, čl. 17. 3.
[260] Usp. *Izdvojeno mišljenje,* br. 14.

2.12. Bioetička pitanja o statusa ljudskog života u perspektivi Zakona o zdravstvenim mjerama

Bioetičko vrjednovanje ključnih elemenata moralno–bioetičke rasprave u ZZM-u i *Rješenja* Ustavnog suda koje ocjenjuje njegovu ustavnost, ali i donosi tumačenja pojedinih aspekata koji su upravo predmeti spomenutih prijepora, započinjemo izdvajanjem prijelomnih pitanja uređenih ZZM-om.

Prijelomna i sporna točka pobačaja je i razlog propitivanja svih ostalih ključnih elemenata o kojima isti uzročno posljedično ovisi. Postavka zakonodavca je zakonskim okvirom urediti i regulirati određene stvarnosti, koje pritom najčešće jasno ne definira, no iz odredbi i načina zaštite i ograničenja pojedine stvarnosti, moguće je iščitati vrijednosni sustav iz kojeg zakonski okvir izvire te vrijednosti koje štiti i promovira. Način reguliranja pobačaja u ZZM-u zahtijeva razumijevanje vrijednosnog sustava koji stoji u konstruktu kojeg zakonodavac promiče. Istraživanje modela regulacije, ograničenja i dopuštanja pobačaja, odnosno prekida trudnoće na zahtjev, nužno polazi od poimanja ljudskog života i ljudske osobe te shvaćanja i priznavanja početka istog ljudskog života u sklopu mentaliteta iz kojeg proizlazi zakonska regulativa utvrđena ZZM-om. Jednako tako, razumijevanje perspektive ZZM-a u pitanju statusa nerođenog djeteta, odnosno istraživanje postoji li ona uopće, preliminarna je postavka koja prethodi bilo kakvom govoru o pobačaju. Pitanja koja su usmjerena rasvjetljavanju prava na pobačaj, njegovoj dopustivosti i posljedicama koje uključuje, odnosima između privatnosti i odgovornosti, samoodređenja i prava na život, ključna su za jasno vrjednovanje pobačaja.

U rasvjetljavanju nejasnih okvira i motiva nastanka spomenutog ZZM-a, kao i u njegovoj interpretaciji te bioetičkom vrjednovanju, važan predmet razmatranja je tumačenje *Rješenja* Ustavnog suda. Pored ocjene o ustavnosti zakona, koju prema ovlastima treba donijeti, *Rješenje* donosi i pojedine interpretacije i argumente u prilog zakonu, što je u pojedinim segmentima važan indikator svjetonazorskih premisa[261] kojima je ZZM nadahnut, o čemu u nastavku donosimo kritičko promišljanje.

[261] Usp. *Isto,* br. 1-7.

2.12.1. Početak ljudskog života i status ljudske osobe iz pozicije Zakona o zdravstvenim mjerama

Temeljno načelo zakonsko-pravnog okvira u uređenju bilo koje stvarnosti polazi od pretpostavke definiranja i preciznog razgraničenja pojmovlja ključnog za reguliranu stvarnost. ZZM naprotiv, regulira pitanje prekida trudnoće odnosno pobačaja[262], a pritom ni riječju ne spominje objekt čina pobačaja na koji se direktno učinak odnosi, dakle dijete. Isto objašnjava činjenicu što u zakonu ne postoji nikakav spomen embrija, fetusa ili djeteta iz kojeg bi se mogao iščitati stav koji se prema njemu zauzima. Uzmemo li u obzir zakonodavnu praksu, jasno je kako se u stipulaciji zakona ne definiraju konkretno svi termini koji se uređuju, no iz zakonski uredbi jasno se iščitava kojem rangu vrijednosti spomenuta kategorija pripada, ukoliko je uopće zakonski tretirana kao vrijednost.

Odredbe ZZM-a koje potpuno izostavljaju pojmove djeteta i embrija, relativno razvidno upućuju na to kako isto nije predmet interesa zakona. Zakonske uredbe ih ne smatraju relevantnima niti imaju utjecaja na sam čin pobačaja, koji ih se bez obzira na zakonsku šutnju, materijalno, biološki i u svakom drugom smislu dotiče. Štoviše, smještajući onkraj zakonske odredbe embrij, fetus ili dijete prešućuju se i kao objekti zakonski reguliranog čina, odnosno nisu u okviru interesa. Posve je logično zapitati se kako u spomenutom kontekstu nije bilo potrebe naznačivati ili na bilo koji način utvrditi zakonski stav o početku ljudskog života. ZZM i njegove uredbe nisu usredotočene na dijete, nego na čin kojim se dijete eliminira, u tom se kontekstu čini nevažnim odgovor na pitanje kad život započinje.

Rješenje Ustavnog suda koje se u obrazloženju osvrnulo na izostavljeni početak ljudskog života, tvrdeći kako nije u nadležnosti Ustavnog suda rješenje istoga[263], što je u ustavnopravnom smislu pogrješan argument, budući je početak života definitivna odrednica svakog ljudskog bića koje je ustavna kategorija i kao takva nužno mora biti pojmovno omeđena.[264]

Spomenuto precizno pokazuje kako je zakonodavcu bilo u fokusu isključivo olakšavanje i simplifikacije postupka prekida trudnoće na zahtjev, s ciljem implikacija na radnu i privrednu dimenziju društva kojemu je jedina zajednička svrha jeftinija i brojnija ženska radna snaga, lišena obiteljskih obveza i porodiljinih dopusta. Obrazloženje Ustavnog

---

[262] Usp. ZZM, čl. 15., Prekid trudnoće proglašava medicisnkih zahvatom bez daljnjih implikacija.
[263] Usp. *Rješenje,* čl. 5.1.
[264] Usp. *Izdvojeno mišljenje,* br. 12.

suda RH jasno je artikuliralo navedeno stajalište tvrdeći kako se aktualni zdravstveni, socijalni, znanstveni i obrazovni sustavi zasnivaju na drugim vrijednosnim osnovama koje korespondiraju s Ustavom RH i međunarodnima standardima, a time jasno ne korespondiraju s postojećim spornim zakonom.[265] Takvo poimanje čovjeka, kao isključivo radne snage koja privrđuje te je društveno korisna, a deprivirana osobnog i obiteljskog života, u punom smislu ocrtava vrijednosti ideološke paradigme režima u kojem je ZZM nastao i još jasnije pozicionira status ljudske osobe lišen gotovo svega ljudskoga.

2.12.2. Status pobačaja u kontekstu Zakona o zdravstvenim mjerama

Govor o pobačaju u zakonskom okviru kojeg predstavlja ZZM iz 1978. godine pretpostavlja poznavanje kulturološkog ambijenta nastanka spomenutog zakona. Njegova nepromijenjena forma već četrdeset godina, pomalo zastrašujuće, svjedoči o teškoćama implementacije suvremenih znanstvenih i kulturoloških promjena koje su u međuvremenu rasvijetlile stvarnost na koju je upućen ZZM. Regulacija pobačaja, u kontekstu zakona predstavlja jedan od vidova, u zadanom okviru mjera, za ostvarivanje reproduktivnih prava. Osim kontracepcije i sterilizacije zakon predviđa i prekid trudnoće, te u trećoj glavi ZZM-a u čl. 15. prekid trudnoće definira kao „medicinski zahvat".[266] Zakon utemeljuje pravo na slobodno odlučivanje, koje prepoznaje kao vlastito pravo svakog čovjeka. Zakonsko uređenje odnosi se isključivo na majku, odnosno na ženu na čiji zahtjev se izvršava i sam zahvat pobačaja,[267]u vremenskom rokom od prvih deset tjedana ili na zahtjev majke uz dozvolu komisije i nakon isteka roka od spomenutih deset tjedana.[268]

Pravni status muškarca u pitanju prekida trudnoće nije reguliran, to samim time dokazuje kako ZZM odluku o pobačaju potpuno prepušta ženi, u onom duhu u kojem je promatra i Ustav SRH[269], zanemarujući ulogu i prava oca. Zakonski okvir u kontekstu govora o prekidu trudnoće ne koristi naziv dijete, već koristi konstrukt prekid trudnoće. Na taj način zaobilazi terminološku mogućnost rasprave jer ne korespondira s medicinskim

---

[265] Usp. *Isto,* br. 3.
[266] Usp. ZZM, čl. 15.
[267] Usp. *Isto,* čl. 18.
[268] Usp. *Isto,* čl. 24-25.
[269] Vidi: USTAV SRH, gl. 4. čl. 239., „Prava žena na radu u vezi s porođajem, materinstvom i njegom djece te obveze na osiguranje sredstava potrebnih za ostvarivanje tih prava utvrđuju se zakonom, samoupravnim sporazumom i društvenim dogovorom." Razvidna je naslonjenost ZZM-a na ustavne odredbe kojima se prava žene na rađanje prenose na zakonodavnu vlast. Primjetno je kako Ustav prava vezana uz porod, majčinstvo i njegu djece pripisuje majci, bez očeva spomena, a isto čini u kontesktu radničkih prava, uređujući okvir zaštite prava radnika.

pojmovima u embriološkom kontekstu, kao ni s filozofskim u vidu antropologije, ne ulazeći u govor oko nastanka novog života. Izostankom termina dijete, nerođeni život ili pak nekog drugog jasnijeg pravno-medicinskog termina, ZZM izmiče definiranju početka ljudskog života, početka djetinjstva ili djeteta uopće. Izostavljanjem i nominalnog spomena, ZZM zanemaruje, odnosno prešućuje postojanje djeteta i nerođenog života uopće.

2.12.3. Nepostojanje znanstvenog konsenzusa Rješenjem Ustavnog suda

Bit rasprave oko ZZM-a nije isključivo pravne prirode. Očigledno je u interpretaciji Ustavnog suda, odnosno u *Rješenju* da ne postoji ni znanstveni konsenzus oko ZZM-a. Ustavni sud osobito u završnom djelu *Rješenja* sumira svoj stav iznoseći zaključak kako je prekid trudnoće kompleksno i kontroverzno pitanje, ističući nemogućnost jednoznačnog pristupanja problemu. Nadalje smatra kako je spomenuto pitanje višedimenzionalno i to kao „duboko moralno, svjetonazorsko, etičko, filozofsko, medicinsko, znanstveno, religiozno i pravno pitanje".[270] Iz takvog se zaključka očituje kompleksnost postizanja konsenzusa budući da nisu naglašeni temeljni principi vrjednovanja, nego se na koncu stječe dojam opće bespomoćnosti pred spomenutim pitanjem.

Ostaje stoga nejasno koga sud smatra autoritetom sposobnim i meritornim za verifikaciju konsenzusa. Sintagma Ustavnog suda „još nije postignut" može upućivati na eventualnu premisu vremena u kojem će biti moguć takav globalni konsenzusa. Kao jedan u nizu argumenata koji Ustavni sud uzima u obzir, kad potvrđuje tezu o nepostojanju konsenzusa, je i neujednačena sudska praksa europskih i međunarodnih sudova. U tom smislu zanemaruje činjenicu različitih zakonodavnih sustava, kao i jednog djela sudova s ujednačenom sudskom praksom. Dobiva se dojam kako se upravo htjelo ostati iznad definitivnih zaključaka i preciznih postavki.

Ostaje stoga nepoznanica, može li se na temelju čl. 21 Ustava RH u kojem stoji „svako ljudsko biće ima pravo na život"[271] slobodno zaključiti kako je čovjeku prije rođenja u potpunosti zaštićeno pravo na život.[272] Nameće se i pitanje definicije početka života, definicije djeteta, kao i pravo na neutralni stav s kojim se produžuje postojeća zakonska praksa. Može li argument kako „ne postoji konsenzus" biti opravdanje za održavanje na

---

[270] *Rješenje*, čl. 21.
[271] USTAV RH, čl. 21.
[272] Usp. Tonči MATULIĆ, *Medicinsko prevrednovanje etičkih granica*, *Svetost života prikliještena između autonomije i tehnicizma*, 69.

životu postojećeg raritetnog zakonodavnog okvira koji ne odgovara leksički i jezično, a da ne govorimo znanstveno, kulturološki, moralno, etički itd. Nepostojanje konsenzusa još je dodatni poticaj za postavljanje zakona na etičko-moralnim antropološkim načelima, te u suglasju s ispravnim tumačenjem čl. 21. Ustava RH koji štiti pravo na život svakog ljudskog bića. Isključivo jasna definicija početka ljudskog života kao i artikulacija definicije djeteta može biti temeljem ispravne nove zakonske regulative.

III. POGLAVLJE
BIOETIČKO VRJEDNOVANJE POBAČAJA IZ PERSPEKTIVE BIOMEDICINE

3.1. Početak ljudskog individualnog života u perspektivi biomedicine i embriologije

Problematika početka ljudskog individualnog života i prenatalnog života čovjeka se argumentacijskom polemikom razlaže iz perspektiva zakona, filozofije, bioetike i moralne teologije. Implikacije koje spomenute znanstvene perspektive donose, imaju polazišnu osnovu u realnom i izvornom kontekstu u kojemu srž problematike opstoji, biomedicini i embriologiji.

Glavni zaključci i spoznaje dobivene analizama biomedicinskih podataka o razvoju čovjeka i njegovoj reprodukciji, omogućuju identificirati esencijalne spoznajne elemente na kojima je utemeljen biološki status ljudskog embrija.[1]

Ljudski život opstoji u materijalnom svijetu i kao fenomen materije predmet je istraživanja primarno empirijskih znanosti osobito biologijskih grana. Susljedno tomu, filozofsko promišljanje i pristup koji teži realitetu i relevantnosti počiva na osnovnom poznavanju bioloških činjenica i spoznaja. Reverzibilno, tumačenja opažanja i empirijski dobivenih rezultata zahtijevaju pažljivost u upotrebi apstraktnih pojmova bitno racionalnog konteksta, poput osobnosti i jedinstva.

Znanstvene činjenice i hipoteze te filozofske misli i dosezi humanističkih znanosti u sadašnjem povijesnom trenutku teže za autentičnom sintezom, nužnom u pristupu ozbiljnim bioetičkim, pravnim i društvenim pitanjima čovjekove intervencije u životne pojave i stadije. Filozofski pristup nužno zahtijeva jasno razgraničenje pojmova bioloških činjenica u pokušajima tumačenja iskustvenih vidika stvarnosti. Biomedicinski pristup nužno nalaže pridržavanje precizne znanstvene logike u tumačenju prikupljenih podataka, ali i primjenu metoda filozofske analize zaključivanja temeljenu na humanističkim zasadama.[2]

Suvremeni znanstveni dosezi nameću društvu dosad nepostavljena etička pitanja, osobito u području vrijednosti života i definicije njegova početka uopće. Međuovisna pitanja uključena su u sklop biomedicinskih, pravnih i filozofsko-teoloških perspektiva, od kojih

---

[1] Usp. Roberto COLOMBO, Human Embryo, u: *Interdisciplinary Documentation on Religion and Science,* 2002, http://www.inters.org/human-embryo (20. VIII. 2018.)

[2] Usp. Angelo SERRA, Roberto COLOMBO, Biološka osnova identiteta i statusa ljudskog embrija, u: *Status ljudskog embrija,* Ana VOLARIĆ – MRŠIĆ (ur.), Zagreb, 2001., 15-16.

svaka ima vlastite vrijednosne sustave i moralne standarde.[3] Ipak, interdisciplinarni pristup istraživanju i tumačenju ljudskog života jedini je ispravni model, budući je čovjekova egzistencija složena, odnosno višeslojna stvarnost smještena na razmeđu spomenutih znanstvenih grana.[4] Egzaktno pitanje o pouzdanim eksperimentalnim znanstvenim činjenicama o statusu ljudskog embrija te o eksperimentalnim činjenicama o početku životnog ciklusa ljudske jedinke nailazi na zapreke nepotpunog znanja o razvoju ljudskog embrija te pogrešnog tumačenja relevantnih podataka dobivenih opažanjem ili eksperimentima.[5] Relevantan osvrt i empirijski utemeljeni zaključci mogući su nakon pregleda glavnih stadija procesa ljudskog razvoja, koji pružaju cjelovitiju vizuru i zaokružuju biološki status ljudskog embrija.

3.1.1. Biološki status ljudskog embrija

Biološki status ljudskog embrija determiniran je biološkom i embriološki perspektivom nastanka ljudskog embrija i njegovog razvoja.[6] Embriološke spoznaje formirale su biologijsko poimanje istoga, odnosno njegovu definiciju. Ljudski je embrij prema nekim autorima smatran zasebnim entitetom nastalim iz prve mitotičke podjele nakon dovršetka oplodnje ljudske jajne stanice ljudskim spermijem. Odnosno kojim drugim procesom koji inicira organizirani razvoj biološkog entiteta ljudskog nuklearnog genoma, ili drugog ljudskog nuklearnog genoma koji ima potencijal za razvoj do ili iznad faze u kojoj se pojavljuje primitivna pruga, a koji još nije dosegao osmi tjedan razvoja od prve mitotičke diobe.[7]

Ponuđena definicija pokušava obuhvatiti sve aspekte promatranih razvojnih stadija, razvojni potencijal i porijeklo DNA nove individue. Uočljivo je kako spomenuta definicija ostavlja prostor interpretaciji u kojoj entitet dovršenog procesa oplodnje ljudske jajne stanice s ljudskim spermijem, koji iz nekog razloga nema potencijal budućeg razvoja, ne bi imao status embrija. Ipak, dovršetak fertilizacije ljudske jajne stanice s jednim ljudskim spermijem

[3] Usp. Asim KURJAK, Jadranka BULJAN, Znanost i religije o početku života, u: *Socijalna Ekologija. Časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline,* 9 (2000.) 1-2, 105-112.
[4] Usp. Tonči MATULIĆ, *Život u ljudskim rukama. Nova biologija i biotehničko revolucioniranje života,* 195.
[5] Usp. Angelo SERRA, Roberto COLOMBO, Biološka osnova identiteta i statusa ljudskog embrija, 37.
[6] Usp. Tonči MATULIĆ, *Život u ljudskim rukama. Nova biologija i biotehničko revolucioniranje života,* 197.
[7] Usp. J. K. FINDLAY i sur., Human Embryo. A biological definition, u: *Human Reproduction,* 22 (2007.) 4, 905-911., 910.

dovoljan je za definiranje entiteta ljudskog embrija, bez obzira na razvojni potencijal ili nedostatak istoga.[8]

3.1.2. Početak ljudskog života fertilizacijom

Fertilizacija ili oplodnja je složen proces, a odvija se u nekoliko stadija zadanog reda.[9] Uspješnost embrionalnog razvoja ljudskog zametka determinirana je kakvoćom odnosno zrelošću gameta koje sudjeluju u formiranju novog zametka.[10] Primjerice, kako bi postala potpuno sposobna za razvoj, jajna stanica mora dovršiti proces prematuracijskih promjena odnosno dozrijevanja tijekom rasta[11]. Spomenuto uključuje akumulaciju specifičnih makromolekula koje će biti potrebne za kasniju kontrolu u ranim fazama embriogeneze.[12]

Proces fertilizacije, u koji su uključene dvije specijalizirane i svrhovito programirane stanice, ženska jajna stanica ili oocita i muška spolna stanica ili spermij.[13] Započinje dodirivanjem spermija izvanstanične ovojnice oocite, odnosno pelucidne zone.[14] Zona pelucida se sastoji od tri različita glikoproteina od kojih je najbolje proučena molekula glikoproteina ZP3 za koju se smatra kako je najodgovornija u prepoznavanju spermija i poticanju akrosomske reakcije. Akrosomna egzocitoza, odnosno akrosomska reakcija, može se dogoditi samo u kapacitiranom spermiju te je preduvjet za spajanje spermija s oocitom.[15]

Spermij se čvrsto veže uz pelucidnu zonu pomoću receptora za spermije, najvećim dijelom glikoproteina ZP3 i komplementarnih veznih bjelančevina za oocitu smještenih u staničnoj membrani spermija. Mehanizam provođenja signala i sastav komplementarnih

---

[8] Usp. J. K. FINDLAY i sur., Human Embryo. A biological definition, 910., Formulirana definicija specficira kako termin ljudskog embrija nije primjenjiv prije dovršetka singamije, kao ni na ljudski zametak nakon 8 tjedana razvoja. Ipak, definicija ne specificira koliko ljudskog genetskog sadržaja entitet, odnosno zametak mora posjedovati kako bi bio smatran ljudskim embrijem.

[9] Usp. Paul M. WASSARMAN, The Biology and Chemistry of Fertilization, u: *Science,* 235 (1987.), 4788, 553-560., 553.

[10] Usp. Barry D. BAVISTER, *Preimplantation Embryo Development,* New York, 2012., 3.

[11] Usp. Barry MITCHELL, Ram SHARMA, *Embryology E-Book. An Illustrated Colour Text,* Toronto, 2012., 127.

[12] Usp. Brian DALE, *Fertilization. The Beginning of Life,* Cambridge, 2018., 6.

[13] Usp. Emily MARTIN, The Egg and the Sperm. How Science Has Constructed a Romance Based on Stereotypical Male-Female Roles, u: *Signs,* 16 (1991.) 3., 485-501., 494., Novija istraživanja procesa fertilizacije sugeriraju uzajamno jednako aktivne uloge uključenih dviju spolnih stanica.

[14] Usp. Jacques COHEN, Kay ELDER, *Human Preimplanntation Embryo Selection,* London, 2007., 21., Fiziologija početka postojanja ljudske zigote označena je fuzijom oocite i spermija, ubrzo nakon koje započinje proces raspadanja ovojnice oko nukleusa spermija te kromatini obiju stanica postaju dostupni citoplazmi oocite.

[15] Usp. Masahito IKAWA, Naokazu INOUE, Adam M. BENHAM, Masaru OKABE, Fertilization. A Sperm's Journey to and Interaction With the Oocyte, u: *The Journal of Clinical Investigation,* 120 (2010.) 4, 984-994., 988.

veznih bjelančevina nije posve istražen, ipak je poznato kako se odmah nakon prepoznavanja spermija i oocite na spermiju dovršava akrosomska reakcija.[16]

Nakon stapanja na mnogim mjestima vanjske akrosomske membrane i stanične membrane spermija, sitni se mjehurići s akrosinom, proteolitičkim enzimom stvaraju na površini spermija te omogućuju njegovo prodiranje kroz pelucidu zonu tako što ju otapa ispred spermija i omogućuje njegovo prijanjanje uz zonu vezanjem na glikoprotein ZP2. Time započinje sekundarna faza interakcije spermija i zone pelucide uzrokovano uzajamnim djelovanjem glikoproteina ZP2 i akrosomskom reakcijom promijenjene glave spermija, te ono omogućuje spermiju prodiranje u zonu brzinom oko 1 mikrometar u minuti.[17] U perivitelinom prostoru, između zone pelucide i membrane jajne stanice, događa se stapanje membrane prvog spermija koji dospije i membrane jajne stanice, nakon čega spermij prodire u citoplazmu jajne stanice.[18] Spajanje gameta, odnosno spolnih stanica je singamija, koja se događa uslijed djelovanja pokretljivih tankih izdanaka na površini jajne stanice i kontraktilnih bjelančevina aktina i miozina u vanjskom sloju njezine citoplazme. Singamijom jajna stanica postaje iznimno aktivna i promjene dosežu vrhunac u početku embrionalnog razvoja. Ionski se sustav oplođene jajne stanice mijenja zbog koncentracije kalcijevih iona pod utjecajem oscilina ili bjelančevine koja utječe na širenje kalcijeva vala oko jajašca, te započinje embrionalni razvoj.[19]

3.1.2.1. Razvojni stadij zigote ili jednostaničnog embrija

Nastankom zigote, jednostaničnog bića, formiran je jedinstveni i jedan neponovljiv genetički kod novog ljudskog organizma, potkrijepljeno dokazima genetike i citologije koji potvrđuju originalno genetsko nasljeđe nove ljudske jedinke.[20] Rekombinacija nasljednih svojstava i dobivanje novih genetskih svojstava, temeljna je karakteristika ljudske prokreacije kao rezultat spolnog razmožavanja, različit od reprodukcije. Oplodnjom se

---

[16] Usp. Heide SCHATTEN, Gerald SCHATTEN, *The Molecular Biology of Fertilization,* San Diego, 2012., 23-24., Transmisija elektrona mikroskopski pokazuje reorganizaciju membrane na vrhu spermija rezultira fuzijom akrosomalnih vezikula membrane i plazme membrane.

[17] Usp. Angelo SERRA, Roberto COLOMBO, Biološka osnova identiteta i statusa ljudskog embrija, 37-38.

[18] Usp. Emily MARTIN, The Egg and the Sperm. How Science Has Constructed a Romance Based on Stereotypical Male-Female Roles, 496., Spomenuti glikoprotein ZP3 na jajnoj stanici biolozi su nazvali „protein za povezivanje s jajašcem", dok isti glikoprotein sa spermija nazivaju receptorom budući im uloge nisu identične. Zona pelucida jajne stanice prema novijim spoznanjima služi kao sofisticirani biološki sigurnosni sustav koji očitava dolazeći spermij, odabire one koji su kompatibilni za oplodnju i razvoj, priprema spermij za fuziju s jajnom stanicom te nakon oplodnje štiti embrij od polispermije.

[19] Usp. Angelo SERRA, Roberto COLOMBO, Biološka osnova identiteta i statusa ljudskog embrija, 39.

[20] Usp. Giorgio Maria CARBONE, *L'embrione umano. Qualcosa o qualcuno?,* Bologna, 2005., 20.

postiže promjena nasljednih svojstava, osigurana već prilikom sazrijevanja spolnih stanica, odnosno gametogenezom.[21] Nastanak embrija i početak embrionalnog razvoja nove specijalizirane, totipotentne stanice ujedinjuje mnoge biologe u zaključku koji spomenuto smatraju početkom svakog jedinstvenog ljudskog života.[22] Formacija samostojnog organizma oplodnjom iz biološke perspektive prijelomni je trenutak za postanak novog ljudskog organizma pa humana razvojna biologija verificira nastali ljudski embrij kao pravi ljudski organizam s vlastitim genetičkim i organizacijskim osobinama.[23]

Spajanjem citoplazmi dviju zametnih stanica nastaje jedinstvena stanica, ne temeljem isključivo nove genetske strukture, nego zbog toga što su pokrenuti procesi nove kemijsko-molekularne aktivnosti citoloških promjena i uspostavljanja veza među stanicama, koji su njome upravljani i kordinirani.[24] Novonastala stanica ili zigota djeluje kao pojedinačni sustav, odnosno kao ontološki jedinstveno živo biće, te joj je jedna od prvih aktivnosti kao novog sustava kortikalna reakcija kojom sprječava polispermiju i osigurava izolaciju i zaštitu novom biću čiji životni ciklus započinje. Kortikalna reakcija započinje izlučivanjem hidrolotičkih enzima poput proteinaze, peroksidaze i sličnih iz tisuća kortikalnih zrnaca smještenih ispod membrane jajašca, te se time inaktiviraju receptori za spermije u zoni pelucidi, čime ona otvrdnjuje i onemogućuje prodiranje drugih spermija u stanicu. Spomenute složene kemijske reakcije produciraju mikroinkubator kao zaštitu u najranijem razvoju novonastalog embrija te biolozi ističu iznimnu važnost oplodne ovojnice koja štiti i izolira blastomere od izvan embrionalnih utjecaja, čime postaje najvažniji čimbenik za daljnji normalan razvoj embrija.[25]

Opći plan građe tijela ovisan je o međustaničnoj komunikaciji, a novonastali organizam započinje iznimno važnu aktivnost reorganizacije novog genoma koji je centralno informacijsko središte u razvoju i kasnijem funkcioniranju novoformiranog bića. U slijedećih tri do šest sati nakon singamije, na bazi glave spermija od muškog centrosoma, počinju se stvarati i raspoređivati mikrotubuli diobenog vretena, a oocita dovršava drugu mejotičku diobu i odbacuje drugu polucitu. Mikrotubuli se produžuju oko muškog pronukleusa, dok muški i ženski pronukleusi imaju tendenciju bubrenja, a u njima se DNA

---

[21] Usp. Anton ŠVAJGER, Status ljudskog embrija, u: *Medicinska etika 1. Radovi simpozija i tečajeva trajne edukacije HKLD o medisinskoj etici,* Željka ZNIDARČIĆ (ur.), Zagreb, 2004., 17-26., 19.
[22] Usp. Patrick LEE, *Abortion and Unborn Human Life. Second Edition,* Washington DC, 2010., 72.
[23] Usp. Tonči MATULIĆ, *Život u ljudskim rukama. Nova biologija i biotehničko revolucioniranje života,* 197-198.
[24] Usp. Giorgio Maria CARBONE, *L'embrione umano. Qualcosa o qualcuno?,* 21., Autor novonastalu stanicu naziva terminom *novum,* naglašujući tako novost nastalog ljudskog života.
[25] Usp. Angelo SERRA, Roberto COLOMBO, Biološka osnova identiteta i statusa ljudskog embrija, 40.

udvostručuje, te se mikrotubuli šire sve dok ne obuhvate oba pronukleusa koji se spajaju jedan uz drugi. Opisani stadij je kariogamija koja su odvija oko 15 sati nakon oplodnje.

Nakon podjele centrosoma, među bipolarnim rasporedom mikrotubula razabiru se dva suprotna pola prvog mitotičkog vretena. Značajka je to profaze prve mitotičke diobe u kojoj se posebno formiraju majčini i očevi kromosomi. Kromosomi se potom poredavaju u ekvatorijalnoj ravnini vretena, nakon čega se pravilnim načinom razdjeljuju i raspoređuju u citoplazmi koja odmah potom započinje proces dijeljenja.[26] Diobom citoplazme nastaju dvije stanice od kojih svaka sadrži potpuni genom te su potpuno prilijepljene jedna uz drugu. Time je dovršen proces nastanka dvostraničnog embrija.[27]

3.1.2.2. Značajke jednostaničnog embrija

Razvoj embrija karakterizira kontinuiranost i koordiniranost, pri čemu je svaki uspješni prethodni razvojni stadij preduvjet slijedećeg, dok može nastupiti tek nakon uspješno dovršenog proksimalnog stadija. To je temelj zaključku kako ni jedno pojedinačno zbivanje tijekom razvoja nije kvalitativno prijelomna točka koja bi mijenjala narav bića determiniranu začećem, odnosno oplodnjom.[28] Kvalitativni skok, odnosno točka s koje nema povratka je prema embriološkim spoznajama, upravo fuzija citoplazmi dviju zametnih stanica. Nakon fuzije dvije gamete ne djeluju kao dva još uvijek odvojena stanična sustava, nego procesom fuzije njihovih citoplazmi započinje novi lanac aktivnosti koji signalizira konstituiranje novog sustava koji djeluje kao cjelina.[29]

3.1.2.2.1. Identitet jednostanične zigote

Značajka zigote uočena od singamije je njezino postojanje i funkcioniranje na razini ontološki jedistvenog organizma koji posjeduje egzaktno određeni identitet. Spomenute su karakteristike temeljene na genetskom zapisu, odnosno genetskim informacijama koje postoje u zigoti. Rigidna usmjerenost epigenetskog procesa koji se ostvaruje autonomno i postupno, utemeljen je na kodificiranom programu koji je potpuno sadržan u nepromjenjivoj

---

[26] Usp. Bruce M. CARLSON, *Human Embryology and Developmental Biology,* Philadelphya, 2014., 43., Istraživanja su pokazala kako ekstenzije derivirane iz određenih gena oocite razlikuju od istih gena deriviranih iz spermija. Nazvano „roditeljkim otiskom" ili slobodnim prijevodom prepisivanje od roditeljskih gena manifestira se na različite načine i odvija se tijekom gametogeneze.
[27] Usp. Angelo SERRA, Roberto COLOMBO, Biološka osnova identiteta i statusa ljudskog embrija, 40.
[28] Usp. Anton ŠVAJGER, Status ljudskog embrija, 18.
[29] Usp. Giorgio Maria CARBONE, *L'embrione umano. Qualcosa o qualcuno?,* 13.

genetskoj informaciji zigote, koja tvori osnovu pripadnosti zigote ljudskoj vrsti te je fundament njezine osobne jedinstvenosti, odnosno identiteta. Kodificirani program sadržan u genetskom zapisu zigote, morfogenetski je potencijal epigenetskog razvojnog procesa. Pritom potencijal ne označava tek mogućnost razvoja, nego inherentnu prirodnu sposobnost živog organizma, koji u tom trenutku već postoji, za ostvarivanje i dovršenje započetog razvojnog procesa u primjerenim uvjetima. [30]

3.1.2.2.2. Razvojni stadij ljudskog zametka od zigote do blastociste

Druga karakteristika jednostaničnog organizma je inherentna usmjerenost na specificirani razvoj, dakle zigota je sama po sebi usmjerena na točno određeni razvojni proces. Navedene biomedicinske spoznaje početka razvoja jednostaničnog embrija, odnosno zigote dolazi pred problematiku interpretacije činjenica, te se nameće dvojba o početku vlastitog životnog ciklusa jednog pojedinačnog ljudskog organizma u točki nastanka zigote.[31]

3.1.2.3. Razvojni stadij ljudskog zametka od zigote do blastociste

Prikazani prelazak jednostanične ljudske zigote u dvostanični ljudski organizam odnosno nastanak i razvoj embrija, biomedicinskim argumentima dokazuje kako procesom spajanja gameta nastaje nova jedinstvena ljudska stanica zigota. Novonastala stanica započinje životni proces i vlastiti razvoj kao autonomna ljudska jedinka s posve jedinstvenim novonastalim genomom, odnosno informacijskim sadržajem koji tvori osnovu za njezin daljnji razvoj.[32]

Ljudski zametak u razvojnom stadiju od približno pet dana, nalazi se u fazi ubrzanog dijeljenja stanica praćene nadzorom gena, koji reguliraju i upravljaju pojedinim procesima u mitotičkom ciklusu, počevši od produciranja ciklina i proteinkinaza kao regulatora samog ciklusa, do sinteze enzima i bjelančevina neophodnih za nastajanje novih sve brojnijih stanica.

U spomenutoj fazi od dvostaničnog do osmostaničnog embrija, pojedine su stanice povezane sitnim izdancima i citoplazmatskim međustaničnim mostovima koji omogućuju

[30] Usp. Angelo SERRA, Roberto COLOMBO, Biološka osnova identiteta i statusa ljudskog embrija, 41.
[31] Usp. *Isto,* 41.
[32] Usp. *Isto,* 42.

međustaničnu komunikaciju, nužnu za pravilan razvoj i rast. U stadiju od osmostaničnog do tridesetdvostaničnog, embrij se naziva morulom, a pored povećanja dodirnih ploha, karakteriziraju ga dva glavna procesa kompakcije i polarizacije.

Drugog i trećeg dana nakon fertilizacije, odnosno između trećeg i četvrtog staničnog ciklusa, odvija se kompakcija koja se definira kao faza preustroja pojedinačnih stanica i njihove uzajamne interakcije, odnosno međudjelovanja. Međustanični spojevi nastaju na naraslim dodirnim plohama stanica nakon što stanice tijesno prianjaju jedna uz drugu. Specijalizirani spojevi klasificiraju se u dvije skupine, čvrstih spojeva koji susjedne stanice povezuju mehanički, te tijesnih spojeva koji omogućuju brz i efikasan prijenos iona i signalnih molekula iz stanice u stanicu. Važnost međustaničnih spojeva za normalno odvijanje razvoja pokazuje se činjenicom kako bi se nedostatkom samo jedne specijalizirane bjelančevine poremetio razvojni proces.[33] Tijekom razvoja stanice međusobno komuniciraju posredstvom različitih izvan staničnih signala kako bi se uskladila ponašanja odnosno reakcije stanica izvrsnom prostornom i vremenskom preciznošću.[34]

Četvrtog dana nakon oplodnje odvija se proces polarizacije tijekom koje se prerazmještaju unutar stanične tvorbe, jezgra, mitohondriji, mikrotubuli, potom velike molekule poput aktina, klatrina, kadherina molekula međustaničnog prianjanja te enzim adenozin-trifosfataza. U tom četvrtom ciklusu stanične diobe postaju dvije vrste različitih stanica, polarne i apolarne.[35] Različitost polarnih i apolarnih stanica vidljive su već od smještaja,[36] jer se polarne stanice nalaze na površini morule i od njih se razvija i nastaje trofoblastična stanična loza koja je glavni sastojak posteljice, dok su apolarne stanice u unutrašnjosti morule te ishoduju embrioblastičnu staničnu lozu koja gradi tijelo embrija. Nakon dovršetka kompakcije i polarizacije uočljiva je morfogenetska heterogenost embrija.[37]

---

[33] Usp. *Isto.*

[34] Usp. Renée V. HOCH, Philippe SORIANO, Generating Diversity and Specificity through Developmental Cell Signaling, u: *Principles of Developmental Genetics,* Sally A. MOODY (ur.) Washington DC, 2014., 3-36, 5.

[35] Usp. George NIKAS, Asangla AO, Robert M. L. WINSTON, Alan H. HANDYSIDE, Compaction and Surface Polarity in the Human Embryo In Vitro, u: *Biology of Reproduction,* 55 (1996.) 1, 32-37., 32., Diversifikacija stanica procesom polarizacije i kompakcije odvija se nakon podjele morule na osmostanični organizam, i u tom je stadiju potvrđena totipotencija blastomera.

[36] Usp. George NIKAS, Asangla AO, Robert M. L. WINSTON, Alan H. HANDYSIDE, Compaction and Surface Polarity in the Human Embryo In Vitro, 32., Tzv. razvojna sudbina diferenciranih stanica determinirana je uglavnom smještajem, odnosno pozicijama stanica, unutarnje stanice čine unutarnju staničnu masu, dok vanjske stanice sačinjavaju vanjsku staničnu masu.

[37] Usp. Angelo SERRA, Roberto COLOMBO, Biološka osnova identiteta i statusa ljudskog embrija, 42.

Šestog i sedmog diobenog ciklusa nastaje blastocista, koju sačinjavaju od 64 do 128 stanica te se u njoj uočavaju tri vrste staničnih slojeva. Stanični se slojevi razlikuju po histološkoj građi diferencirani iz trofoblastične stanične loze kao muralni i polarni trofoblast te iz embrioblastične stanične loze izdiferencirani primitivni ektoderm i endoderm. Embrionalni se razvoj odvija unutar oplodne ovojnice, koja je nastala očvrsnućem pelucidne zone, a koja štiti embrij i sprječava njegovo dodirivanje sa stijenkom jajovoda u najranijoj fazi embrionalnog razvoja. Tijekom spuštanja embrija kroz jajovod do maternice, blastocista se širi te raste šupljina blastociste nakupljanjem natrijevih iona koji osmotski privlače vodu. Natrijevi ioni dospijevaju u blastocistu pomoću natrij-kalijske pumpe koja se nalazi na staničnoj membrani unutrašnje plohe trofektoderme. Prije početka implantacije, dospijećem embrija u šupljinu maternice, blastocista se oslobodi oplodne ovojnice te postaje sposobna za prianjanje za sluznicu maternice, u gornjem dijelu stražnje maternične stjenke.[38]

Uspješna implantacija i uspostavljanje trudnoće nakon spuštanja embrija kroz jajovod do maternice, pretpostavlja zdravu blastocistu i uterus koji je sposoban prihvatiti i prilagoditi se implantiranoj blastocisti. Sposobnost uterinog prihvaćanja je stanje maternice koje dopušta ili olakšava implantaciju blastociste pod utjecajima hormona jajnika. Embrij mora biti u stadiju blastociste kada dospije u uterus i spreman za implantaciju u unutrašnju sluznu membranu maternice, endometrij. Razdoblje receptivnosti endometrija za implantaciju[39] blastociste često se naziva „implantacijski prozor"[40], budući da nakon tog razdoblja maternica postaje neosjetljiva, odbojna, čak i toksična za blastocistu.[41]

3.1.2.4. Implantacija embrija u uterus

Razvojni stadij blastociste zahtijeva implantaciju kako bi bio moguć daljnji normalni razvoj embrija. Implantacija normalnog razvoja embrija započinje nakon njegovog ulaska u šupljinu maternice, koju karakterizira usklađeni interaktivni poticaji maternice i embrija, odnosno međustanična komunikacija majčinih i embrionalnih stanica. Prva faza nidacije još uvijek nije posve rasvijetljena te ju nazivaju biološkim paradoksom, budući da dvije epitelne stanice, stanice trofoblasta na površini blastociste i epitelne stanice matrnične sluznice,

---

[38] Usp. *Isto*, 43.
[39] Usp. Charles H. RODECK, Martin J. WHITTLE, *Fetal Medicine. Basic Science and Clinical Practice,* London, 2009., 63.
[40] Koji YOSHINAGA, Uterine Receptivity for Blastocyst Implantation, u: *Annals of The New York Academy of Science,* 541 (1988.) 1, 424-431., 424., „Window of implantation" je faza osjetljivosti maternice nakon koje slijedi faza odbijanja ili rezistentnosti materince, a traje između šestog i četrnaestog dana nakon fertilizacije.
[41] Usp. Koji YOSHINAGA, Uterine Receptivity for Blastocyst Implantation, 424.

prianjaju čvrsto jedna uz drugu slobodnim plohama na kojima obično ne postoje adhezivne molekule.

Priprema maternice za nidaciju događa se putem steroidnih hormona jajnika, a potiču sintezu bjelančevina osjetljivih na steroide, poput enzima koji izgrađuju oplodnu ovojnicu i mijenjaju materničnu sluznicu olakšavajući implantaciju, zatim bjelančevina koje štite fetus od majčinog imunološkog sustava[42] i drugih bjelančevina koje direktno ili indirektno stimuliraju embrionalni razvoj. Neposredno nakon implantacije, a vjerojatno i ranije, embrij izlučuje bjelančevinu β-1, karakterističnu za trudnoću, humani korionski gonadotropin β-hCG i 17-β-estradiol. Spomenute bjelančevine potpomažu proces implantacije, koji se odvija u tri razvojna stadija.

Embrij se i u fazama implantacije razvija već cijelih osam dana nakon fertilizacije i kad je blastocista promjera 0,1 mm pojavljuje se amnionska šupljina. Primitivni ektoderm poprima diskoidan oblik i građen je od visokih cilindričnih stanica. Primitivni endoderm, sloj niskih stanica ispod ektoderma, zajedno s ektodermom tvori dvoslojnu strukturu koja se naziva zametni štit, odnosno embrionalni disk. Unutrašnja embrionalna ovojnica razvija se već dva dana nakon formiranja zametnog štita, odnosno desetog dana nakon oplodnje te je vidljiva žumanjčana vrećica. Vanjska embrionalna ovojnica ili korion od kojeg nastaje fetalni dio posteljice, nastaje od polarnog trofoblasta i izvan embrionalnog mezoderma. Korionske resice buduće posteljice formiraju se od dva sloja trofoblasta, izdanaka citotrofoblaste uokolo embrija koji urastaju u sinciciotrofoblast. Zametni štit okružen je korionom i promjera je 0,15 mm do 0,20 mm. Četrnaestog dana nakon fertilizacije pojavljuje se primitivna pruga, odnosno skupina izrazito gusto formiranih i natisnutih stanica koje pretkazuju stvaranje mezoderma ili trećeg srednjeg sloja u zametnom štitu.[43]

Pojava primitivne pruge označuje posljednje razdoblje embrionalnog razvoja za kojeg je karakteristična mogućnost podjele jedinstvene zametne osnove na monozigotne blizance. Potencijalnost podjele ljudskog zametka na monozigotne blizance činjenica je na kojoj se gradi konstukt predembrij.[44]

---

[42] Usp. Y. W. LOKE, Ashley KING, *Human implantation. Cell Biology and Immunology,* Cambridge, 1995., 132., Budući da se odgovor majčinog organizma ne smatra relevantnim za reproduktivni sustav, istraživanja su pokušavala identificirati specifične molekule trofoblasta koje bi bile imunogenične. Pokazalo se kako takva antitrofoblasna antitijela postoje, no nijedno od spomenutih testiranja nisu provedena na serumima žene prije nego je postala gravidna.

[43] Usp. Angelo SERRA, Roberto COLOMBO, Biološka osnova identiteta i statusa ljudskog embrija, 45.

[44] Usp. Anton ŠVAJGER, Status ljudskog embrija*,* 24., Konstruktu predembrij nije odricana narav ljudskog bića, no interpretacije bioloških činjenica imaju tendenciju embriju, zbog potencijalne djeljivosti, otkloniti status jedinstvene ljudske jedinke.

Apozicija je prvi razvojni stadij implantacije embrija tijekom kojeg se isprepleću mikroskopske resice na površini epitela maternične sluznice, odnosno endometrija, te na površini trofoblasta u kojem se stanice stapaju u sinciciotrofoblast. Na površini blastociste nakupljaju se bjelančevine i glikoproteini. Među njima se nalazi receptor za epidermalni čimbenik rasta EGFR[45] i 1-β-interleukin koji potpomažu normalan razvoj preostalih dviju faza, prijanjanja uz sluznicu uterusa i prodiranje kroz sluznični epitel do maternične strome.[46]

Karakteristika prvog stadija nidacije je povezivanje proširene blastociste i endometrija epitelija. Apikalna površina endometrija koji je hormonalno pripremljen, oslobađa različite adhezivne molekule, integrine koji omogućuju implantaciju u ranije spomenutom implantacijskom prozoru. Korespondirajući, trofoblastične stanice predimplantacijske blastociste produciraju adhezivne molekule na površini. Blastocista se tako veže za endometrijski epitelij posredstvom vezujućih ligandi.[47]

Nakon inicijalne faze nidacije, embrionalni razvoj zahtijeva placentu odnosno posteljicu koja se formira implantacijom u majčin organizam. Posteljica je autonomni i tranzitorni organ koji omogućuje prijenos hrane i kisika između embrija i organizma majke, a karakterizira ju opsežna invazija trofoblasta u maternici te dopušta direktni kontakt trofoblasta s majčinom krvlju. Endokrine i imunološke funkcije posteljice esencijalne su u tijeku trudnoće za razvoj embrija.[48] Formiranje posteljice započinje kad blastocista penetrira endometrij maternice, a formacija primitivnog sincicijuma od trofektoderma može biti induciran dodirom s površinom epitelijuma, no isto se ne događa u preimplantacijskoj fazi ljudske blastociste.[49] Placenta kao kimeričan organ satkan od embrionalnog i materničnog tkiva, ne utječe na zasebnost ni jednog od dvaju genetički različitih organizama.[50]

Neka istraživanja ženskog imunološkog sustava nakon procesa oplodnje pokazuju kako tijelo trudne majke generira klasični imunološki odgovor i reakciju na trofoblastu.

---

[45] Usp. Ferguson A. MILLAN, Fabienne DENHEZ, Paturu KONDAIAH, Rosemary J. AKHURST, Embryonic gene expression patterns of TGF β1, β2 and β3 suggest different developmental functions in vivo, u: *Development,* 111 (1991.) 1, 131-144., 131., Spoznajni dosezi od kloniranja i molekularne karakterizacije TGF – β1, postalo je očito kako je spomenuta molekula samo član velike multigene obitelji. Različitost molekula istog spomenutog reda uključuje supstance koje su u različitih vrsta identificirane kao molekule od središnjeg značenja u razvojnom procesu, poput dekapentaplegičnog gena.
[46] Usp. Angelo SERRA, Roberto COLOMBO, Biološka osnova identiteta i statusa ljudskog embrija, 44.
[47] Usp. Bruce M. CARLSON, *Human Embryology and Developmental Biology,* Philadelphya, 2014., 51.
[48] Usp. Anne TERRADE i sur., Characterization of Human Villous and Extravillous Trophoblasts Isolated from First Trimester Placenta, u: *Laboratory Investigation,* 81 (2001.) 9, 1199-1211, 1199.
[49] Usp. Y. W. LOKE, Ashley KING, *Human implantation. Cell Biology and Immunology,* Cambridge, 1995., 32.
[50] Usp. Anton ŠVAJGER, Status ljudskog embrija, 23.

Razlikuju se mišljenja oko toga kako bi imunološka reakcija utjecala na trudnoću. Neka stajališta biologa smatraju spomenutu reakciju benefitnom, štoviše potrebnom za uspješnu trudnoću, dok drugi smatraju ovakvu reakciju štetnom za preživljavanje trofoblaste te istu treba izmijeniti ili potisnuti. Ipak, malobrojni su čvrsti dokazi koji demonstriraju sistemske klasične imunološke reakcije majčinog organizma na trofoblastu u trudnoćama općenito.[51]

3.1.2.5. Intrauterini razvoj embrija

Kompleksna tvorba embrionalnog organizma sastavljenog od više tisuća stanica nazvana zametni štit, iznimno je važan cilj najranijih razvojnih stadija embrija te odlučujuća polazna točka kasnijeg razvoja novonastalog ljudskog bića. Zametni štit tvori jedinstvenu cjelinu s izvanembrionalnim tvorbama amnionom i korionom koji omogućuju daljnji razvoj, te se tijekom razdoblja od tri tjedna koja slijede zacrtava opći plan građe tijela i započinje oblikovanje organa i tkiva. Slijede potom organogeneza i histogeneza. Petog tjedna trudnoće, embrij je velik oko 1 cm, već su formirane osnove mozga i srca, dišnog, probavnog i mokraćnog sustava te započinje spolna diferencijacija. Šestog tjedna razvoja jasno se uočavaju osnove udova te je potkraj sedmog tjedna trudnoće dovršeno oblikovanje tijela.[52]

3.1.3. Genetička regulacija ljudskog embrija

U istraživanjima genetskog razvoja oplođene ljudske stanice u točno određenom redu, s prostornom i vremenskom pravilnošću, regulacije stanične diferencijacije i pravilnog nakupljanja tkiva i stanica različitih organa u precizno specificiranim područjima u skladu i jedinstva cjelovitosti ljudskog bića, nekadašnje metode klasične genetike danas su zamijenjene novom molekularnom genetikom.[53] Dosezi istih utvrdili su kako novi genom uspostavljen u zigoti preuzima kontrolu nad cijelom morfogenezom od najranijih stadija embriološkog razvoja.

Tijekom geneze oocita se nakuplja zalihama produkta transkripcije mRNA i translacije vlastitih gena, koji su iz perspektive ploda majčini, te su aktivni u najranijoj fazi razvoja embrija. Transakcijom i translacijom novog embrionalnog genoma o kojemu ovise

[51] Usp. Y. W. LOKE, Ashley KING, *Human implantation. Cell Biology and Immunology,* 132.
[52] Usp. Angelo SERRA, Roberto COLOMBO, Biološka osnova identiteta i statusa ljudskog embrija, 45.
[53] Usp. *Isto,* 46.

sve faze morfogeneze prije implantacije, te su tri iznimno bitna morfogenetska zbivanja senzibilna na sredstva koja inhibiraju transkripciju DNA ili sintezu bjelančevina.[54]

U novonastalom ljudskom embriju novi se genom uključuje u regulaciju razvoja vrlo rano, što neka istraživanja potvrđuju kako se najkasnije u stadiju između četverostaničnog i osmostaničnog embrija aktivira novi genom koji potom kontrolira produkciju novih bjelančevina. Dok su eksperimenti osjetljivih metoda utvrdili kako se dio embrionalnog genoma aktivira već u stadiju zigote, te je primjerice gen SRY, kao prvi u nizu gena regulacije diferencijacije spolne žlijezde, aktivan od jednostaničnog stadija do blastule.[55]

3.1.3.1. Novi embrionalni genom temelj jedinstvenosti embrija

Spomenute su spoznaje temelj zaključku kako je novi embrionalni genom osnova i trajni temelj strukturnom i funkcionalnom jedinstvu embrija. Kontrola i regulacija razvojnog procesa produkt je hijerarhijski ustrojenog djelovanja glavnih genomskih skupina koje se dijele u koordinacijske, selekcijske i realizacijske gene.[56] Nisu svi geni subjekti regulacije ovisno o tome je li njihov genski izražaj reguliran ili nije. Prema genskom izražaju ili ekspresiji, ostvarenju informacije iz gena radi proizvodnje genskog proizvoda, klasificiraju se konstitutivni i regulirani geni, odnosno oni čija genske ekspresija nije regulirana ili jest regulirana.[57]

Pozicijski geni ili koordinacijski produciraju morfogenetske bjelančevine i molekule similarnog djelovanja nazvanih morfogenima, čijim je posredovanjem determiniran egzaktan položaj i smještaj stanica ili skupina stanica duž anterio-posteriorne i dorzo-ventralne osi embrija. Time se uspostavlja opći plan građe tijela.[58] Uspostavljanje osnovnog plana organizma zapravo je modeliranje uzorka, odnosno proces koji uzrokuje to što stanice formiraju preciznu prostornu organizaciju. Organizacija stanica u prostoru je fenomen koji

---

[54] Usp. *Isto*, 47.
[55] Usp. *Isto*, 48., Vidi: Richard HARDING, Alan D. BOCKING, *Fetal Growth and Developement,* Cambridge, 2001., 207., Niz eksperimantalnih istraživanja čiji je cilj bio razumijevanje procesa spolne diferencijacije ljudskog ploda, pokazala su kako je za fetalni razvoj testisa potrebno izostajanje razvoja gonada ženskog urogenitalnog trakta, bez obzira na komosomatski spol. Naslonjeno na spomenuta istraživanja, razvojni put ženskog fetusa smatra se zadanim putem, odnosno diferencijacija muškog spola smatra se odstupanjem od zadanog razvoja fetusa. Hormoni izlučeni iz testisa odgovorni su za diferenciranje muških sekundarnih spolnih organa.
[56] Usp. *Isto*, 49.
[57] Usp. Gurbachan S. MIGLANI, *Developmental Genetics,* New Delhi, 2006., 155., Konstitutivni ili strukturni geni kodiraju strukturalne enzime poput enzima glukoze metabolizma i monofosfatnih veza, dok regulirani geni proizvode regulirajuće enzime, koji nisu potrebni stanicama uvijek kao primjerice metabolički enzimi.
[58] Usp. Angelo SERRA, Roberto COLOMBO, Biološka osnova identiteta i statusa ljudskog embrija, 49.

osigurava morfologijsku sličnost svih jedinki određene vrste. Uzorak prostornog organiziranja tkiva i organa formiran je kroz kompleksnu mrežu reakcija i interakcija poticanih i reguliranih genima.[59]

Diferencijacijski procesi i njihov redoslijed u prostoru i vremenu duž osi određenih djelovanjem koordinacijskih gena, reguliran je selekcijskim genima i naziva se modeliranje. Selekcijski geni proizvode transkripcijske čimbenike te u općem planu građe tijela određuju brojna područja predviđena za nastanak različitih tkiva i organa.[60]

Selekcijski geni utječu na realizacijske gene transkripcijskim čimbenicima kojima ih aktiviraju ili potiskuju. Genski izražaji selektivnih gena važni su indikatori o tome je li gen aktiviran specifično, iznad regularnog itd.[61] Djelovanjem realizacijskih gena formira se finalni ustroj organa s različitim tkivima kao njihovim građevnom materijom. Svi ti regulacijski geni upravljaju staničnom diferencijacijom te organogenezom i histogenezom.[62] Pritom se, zahvaljujući molekularnoj biologiji, razvojne faze mogu reinterpretirati prema specifičnom razdoblju u kojem se specifični genski izražaj pojavljuje u određenom tkivu.[63]

3.2. Antropološki status ljudskog embrija

Filozofski i antropološki status ljudskog embrija našao se posljednjih desetljeća u središtu javne rasprave, nakon što je u fokus došlo etičko-moralno pitanje početka ljudskog života. Tema je bila potencirana iz različitih uglova, od pilule za regulaciju rađanja, odnosno abortivne pilule koja se smatrala kamenom temeljcem za jednake šanse žene, do sve raširenije prakse legaliziranih pobačaja u zemljama diljem svijeta. Najjači impuls spomenuto pitanje doživjelo je pojavom novih tehnologija za potpomognutu reprodukciju. Poimanje početka ljudskog života time je postalo nezaobilazno iz medicinske i etičke perspektive osobito u pitanju stvaranja ljudskog života u epruveti.[64]

Dilema o početku ljudskog života primarno je dovela u pitanje cilj i svrhu postavljanja istog pitanja. Filozofsku je misao potaklo pitanje koji traži točnu definiciju trenutka početka ljudskog života. Ako je cilj precizirana točka u vremenu gestacije koja

---

[59] Usp. Gurbachan S. MIGLANI, *Developmental Genetics*, 424.
[60] Usp. Angelo SERRA, Roberto COLOMBO, Biološka osnova identiteta i statusa ljudskog embrija, 49.
[61] Usp. Larry D. GRELLER, Frank L. TOBIN, Detecting Selective Expression of Genes and Proteins, u: *Genome Research,* 9 (1999.) 3, 282-296., 284.
[62] Usp. Angelo SERRA, Roberto COLOMBO, Biološka osnova identiteta i statusa ljudskog embrija, 50.
[63] Usp. Charles H. RODECK, Martin J. WHITTLE, *Fetal Medicine. Basic Science and Clinical Practice,* 26.
[64] Usp. Frauke K. BELLER, Robert F. WEIR, *The Beginning of Human Life,* Switzerland, 2013., 17.

razdvaja ljudsko biće od neljudskoga, potencijalno bi svrha bila uređivanje zakona koji se bavi zbrinjavanjem fetalnih i embrionalnih ostataka ili uređenje problema pobačaja.

Preciznim definiranjem trenutka u vremenu kada ljudski život započinje, pridaje se vrijednost životu od točno određenog trenutka. Susljedno tomu, omogućeno je priznati početak ljudskog života u određenom trenutku, te istu vrijednost otkloniti onim trenutcima koji prethode.[65]

3.2.1. Početak života iz antropološke perspektive

Filozofske refleksije o početku ljudskog života i statusu ljudskog embrija iz antropološke perspektive nadgrađivane su na temeljima biomedicinskih činjenica o istim pitanjima. Složenost problematike potencirana je i kompleksnošću tih pitanja. Polazišne točke u antropološkim promišljanjima suvremene misli bile su začeće, oplodnja, implantacija i osobnost, odnosno ono što u filozofskom smislu označuje postajanje ili bivanje osobom.[66] Što je život i što je u svojoj biti ljudski život, zasigurno je jedno od temeljnih pitanja kad se polazi u bioetičko promišljanje. Govor o životu čovjeka zahtjeva promatranje života kao dara i odgovornosti. Osobito je važan odgovor na pitanje početka ljudskog života, kao i statusa i dostojanstva čovjeka od samog početka.[67]

3.2.1.1. Početak ljudskog života oplodnjom

Termin začeća je u znanstvenom i kolokvijalnom diskursu korišten kao sinonim oplodnji, odnosno fertilizaciji. Teoriji kako ljudski život započinje začećem, odnosno precizirano spermatozoidnom oplodnjom jajne stanice kroz pelucidnu zonu, suprotstavljaju se filozofske paradigme koje se pozivaju na novije spoznaje molekularne genetike koje pokazuju kako oplodnja nije fiksno odrediva točka, nego proces progresivnog razvoja. U prilog tezi donose transkripciju DNA koja se događa tek 24 do 48 sati nakon fertilizacije. Upravo spomenuta činjenica potiče uključivanje čitavog spektra dokaza molekularne genetike, ranije iznesenih koji donose kako je kompletna oplodnja proces te kako se svaki

---

[65] Usp. Daniel CALLAHAN, The ”Beginning” of Human Life, Philosophical Considerations, u: *What Is a Person? Contemporary Issues in Biomedicine, Ethics and Society,* Michael F. GOODMAN, (ur.), 1988., 29-55., 29-30.

[66] Usp. Fritz K. BELLER, Gail P. ZLATNIK, Medical Aspects of the Beginning of Individual Lives, u: Fritz K. BELLER, Robert F. WEIR, (ur.) *The Beginning of Human Life,* Switzerland, 2013., 18.

[67] Usp. Dionigi TETTAMANZI, Bioetica Nuove frontiere per l'uomo, Piemme, Cassale Monferrato, 1991., 55-57.

stadij odvija u razvojnim fazama koje se ne mogu kruto vremenski determinirati. Primjerice, stapanje ovocite i spermija započinje dodirivanjem membrana kojim započinje proces prodiranja dovršen tek potpunom fuzijom plazmi.[68] No, u trenutku spajanja spermij prestaje postojati kao spermij i postaje dijelom novonastale stanice zigote, čiji je integralni dio postao.[69] Filozofskom nastojanju ostaje tumačiti koji se dio spomenutog razvojnog procesa može smatrati početkom. Dovršetkom tog istog programiranog i progresivnog procesa započinje novi životni ciklus kojeg jednako karakterizira razvojni proces pojedine etape u kojoj je jedna preduvjet drugoj.

Neslaganje s tezom izriču i promišljanja koja jasno artikuliraju distinkciju pojmova oplodnja i začeće. Spomenuta teza polazi od premise kako je svaka oplodnja začeće, međutim svako se začeće ne događa oplodnjom, nego u slučajevima jednojajčanih blizanaca doslovno odvajanjem totipotentnog dijela embrija.[70]

Filozofske implikacije navedene biološke činjenice ne otklanjaju jedinki ontološki individualitet u slučaju podjele na blizance, niti gotovo jednako dijeljenje genetskog materijala na dva nova identična živa potomka smatra dijeljenjem egzistencije. Pritom, nije ljudsko biće u slučaju identičnih blizanaca ono koje gubi ontološku individualnost, isto se može potvrditi jedino za jednostaničnu ljudsku zigotu kad se u toj fazi dogode monozigotni blizanci.[71]

Moguće je zaključiti kako je ljudska osoba, ako je vlastita ljudskom biću inherentna od njegova početka, dakle od zigote i ne može naknadno postati svojstvena biću koje ju ne posjeduje te nije predmet ili arbitrarna točka nekog trenutka nakon fertilizacije.[72]

Pojedina antropološka tumačenja razlikuju početak novog individualnog života penetracijom spermija u citoplazmu jajne stanice, neka singamijom, dok neka formacijom prvog mitotičkog vretena. Međutim, spomenuta oprečna tumačenja ili pozicije oko toga kada zigota kao novoformirano genetički jedinstveno jednostanično biće počinje svoj život, ne znače kako ono tada doista i ne započinje.[73]

---

[68] Vidi: Masahito IKAWA, Naokazu INOUE, Adam M. BENHAM, Masaru OKABE, Fertilization. A Sperm's Journey to and Interaction With the Oocyte, u: *The Journal of Clinical Investigation,* 120 (2010.) 4, 984-994.
[69] Usp. Angelo SERRA, Roberto COLOMBO, Biološka osnova identiteta i statusa ljudskog embrija, 52.
[70] Usp. Fritz K. BELLER, Gail P. ZLATNIK, Medical Aspects of the Beginning of Individual Lives, 18.
[71] Usp. Norman M. FORD, *When Did I Begin? Conception of the Human Individual in History, Philosophy and Science,* Oxford, 1991., 121.
[72] Usp. John Janez MIKLAVCIC, Paul FLAMAN, Personhood status of the human zygote, embryo fetus, u: *The Linacre Quarterly,* 84 (2017.) 2, 130-144., 130.
[73] Usp. Norman M. FORD, *When Did I Begin? Conception of the Human Individual in History, Philosophy and Science*, 125.

3.2.1.2. Implantacija kao ključni trenutak

Ugnježđene ili implantaciju se, jednako kao i oplodnju, ne može promatrati kao točku precizno određenog trenutka, nego je ona razvojni proces u vremenu. Proces nidacije započinje aproksimalno šest do osam dana nakon dovršetka oplodnje, a biva dovršen otprilike nakon dva lunarna tjedna, odnosno četiri lunarna tjedna od prvog dana posljednje mjesečnice.[74]

Interpretacije bioloških spoznaja koje početak trudnoće, posljedično i početak ljudskog života pozicioniraju u trenutak implantacije, uporište grade na biomedicinskoj podlozi. Prva u nizu takvih uporišta je činjenica što nije jasno koje će se stanice razviti u trofoblast odnosno placentu ili posteljicu, a koje u embrij budući da su obje produkt identičnog DNA sadržaja.[75] U temelju iznesene činjenice postavljen je i protuargument. Bez obzira na mogućnost anticipiranja raspoznavanju diferencijacije stanica i njihovog razvojnog plana, nepobitno je kako se iste razvijaju iz jednog genetskog materijala, posve jedinstvenog genoma koji opstoji od trenutka spajanja gameta, a usred je kontinuiranog i stupnjevitog razvojnog procesa.

Razmatrano antropološko poimanje argumentaciju nastavlja činjenicom brojnih bioloških gubitaka ljudskih zametaka prije faze implantacija.[76] Različiti su razlozi uzrok što se 50 do 70% oplođenih zigota ne implantira. Spomenutom se stajalištu suprotstavlja logički argument prema kojem kvantifikacija odnosno numerička statistika u raspravi o naravi ili prirodi fenomena nije čimbenik koji može imati utjecaja. Ako se i nedosljednošću logičkog mišljenja uvrsti u kategoriju kvantifikacija izgubljenih oplođenih ljudskih zametaka[77], kao argument etičke misli koja problematičnim smatra što pedeset posto svih ljudskih bića nikad neće prekoračiti početni stadij postojanja, nameće se logičko pitanje o mogućnosti proširenja istog principa i na znatan broj smrtnosti dojenčadi.[78]

Konačan u nizu argumenata stoji totipotentnost zigote, odnosno činjenica sposobnosti diobe zigote i nastanka monozigotnih blizanaca sve do faze nidacije, kao i

---

[74] Usp. Charles H. RODECK, Martin J. WHITTLE, *Fetal Medicine. Basic Science and Clinical Practice,* 63.
[75] Usp. Fritz K. BELLER, Gail P. ZLATNIK, Medical Aspects of the Beginning of Individual Lives, 19.
[76] Usp. *Isto.*
[77] Biološka činjenica je kako se na svaku jajnu stanicu koja biva oplođena i koja se razvoja, više stotina biva izgubljeno, jednako tako i na jedan spermij koji oplodi stanicu više stotina milijuna biva izgubljeno. Pritom je svaka od gameta jedinstvena. Usp. Malcom POTTS, Peter DIGGORY, John PEEL, *Abortion,* Cambridge, 1977., 46.
[78] Usp. Valentin POZAIĆ, *Život prije rođenja. Etičko – moralni vidici,* Zagreb, 1990., 67.

reverzibilni proces stapanja blizanaca. Pridodana je činjenica iz majčine perspektive čiji organizam tek nakon implantacije pokazuje znakove trudnoće.[79]

Navedenim interpretacijama bioloških utemeljenosti oponiraju interpretacije neprekinutosti odnosno kontinuiteta embrionalnog razvoja. Dinamičko razvijanje jednostanične zigote do blastociste i stadija zametnog štita tijekom kojeg se događa implantacija, ne pokazuje nikakav diskontinuitet, nego slijedi niz infinitezimalnih zbivanja,[80] odnosno međusobno povezanih slijedova. Jednako se tako nikakva promjena na događa u genetskoj strukturi ploda bez obzira na potencijale podjele monozigotnih blizanaca.

Utvrđivanje važnosti implantacije embrija vrijednosno determinira status embrija u ontološkom smislu. S biologijskog stajališta, implantacija predstavlja temelj priznanja embriju višestanične organiziranosti kao forme. Embrionalni doseg razvoja u ovom stadiju ne čini ljudski embrij prepoznatljivim i različitim po vizualnoj formi od embrija neke druge vrste. Upravo zbog spomenute tjelesne neprepoznatljivosti, neke su filozofske interpretacije smatrale poteškoćom koncepciju osobe u ovom razdoblju. Opozitno, dovršetak procesa nidacije neke su filozofske perspektive smatrale ontološkim pragom za početak individualnog ljudskog života, posljedično i osobe.[81]

3.2.1.3. Ljudski život započinje u nekom stadiju nakon oplodnje?

Bioetičke perspektive koje sagledavaju početak ljudskog života stjecanjem karakteristika osobnog bića, odnosno savjesti, samosvijesti, pamćenja, odlučivanja i izražavanja želja, pri čemu se otklanja status ljudskog bića embriju kojemu nisu vlastite spomenute karakteristike,[82] naslanjajući se na ranije izloženu činjenicu gubitka velikog broja zametaka, koriste i promoviraju koncept potencijalnosti ljudskog embrija.[83] U ostvarenju statusa ljudskog bića, odnosno ljudske osobe prema spomenutom stajalištu, potrebno je

---

[79] Usp. Fritz K. BELLER, Gail P. ZLATNIK, Medical Aspects of the Beginning of Individual Lives, 19.
[80] Usp. Angelo SERRA, Roberto COLOMBO, Biološka osnova identiteta i statusa ljudskog embrija, 52.
[81] Usp. Tonči MATULIĆ, *Lo Statuto dell' embrione umano. Lo statuto ontologico dell'embrione umano nella perspettiva stroica e nel dibattito bioetico attuale alla luce deii dati scientifici moderni.* Excerpta ex dissertatione ad Doctotratum in Theologia morali consequendum, Romae, 1999., 56.
[82] Usp. Tonči MATULIĆ, *Medicinsko prevrednovanje etičkih granica. Svetost života priklještena između autonomije i tehnicizma,* 138.
[83] Usp. Fritz K. BELLER, Gail P. ZLATNIK, Medical Aspects of the Beginning of Individual Lives, 20., U govoru o ljudskom životu i posteljica i embrij smatra se ljudskim životom, no distinktira se jasna razlika koja dopušta embrij nazvati ljudskim bićem, a placentu organskim ljudskim životom iz koje se može razviti molarna trudnoća, tumor i sl.

posjedovati indikatore osobnosti poput navedenih, a koje ljudski embrij nema.[84] Razvojni potencijal kojeg posjeduje embrij kategoriziran je kao niz mogućnosti, od regularne implantacije i postanka ljudskog bića, preko sprječavanja daljnjeg razvoja i pobačaja do postanka subjektom ljudskog istraživanja.

Polazišna premisa suprotnog antropološkog shvaćanja jest kako se svaku živuću jedinku ili individualno biće s prirodnim potencijalom kao cjelovitu, s razumom, voljom, željom i odnosima s drugima na samo refleksivni način, smatra osobom. Ljudska je zigota živuća individua koja posjeduje spomenuti potencijal te se posljedično smatra osobom u potencijalu. Navedena perspektiva vidi krucijalnim priznavanje osobe kao prirodnog bića, a ne isključivo kao funkcionalnog bića. Pritom se prirodnim ili naravnim ljudskim bićem smatra svaka osoba koja nije nužno funkcionalno sposobna ostvarivati netom nabrojene karakteristike osobe. Susljedno tomu, destrukcija ljudske osobe posredstvom pobačaja, među ostalim, ne bi bila destrukcija ljudske osobe u razvojnom statusu koja je sposobna razumijevati, željeti, htjeti ili odnositi se s drugima jer ni u kojoj razvojnoj fazi embrij nije sposoban za isto, nego bi bila destrukcija važnog i vrijednog oblika ljudskog života.[85]

Ako se prizna kako je ljudska osoba individua s naravnim razvojnim kapacitetom razumijevanja, htijenja, žaljenja i interakcije s drugima, ona može nikad ne ostvariti ili izgubiti funkcionalni kapacitet ostvarivanja svoje naravi, no nemogućnost joj ne negira niti poništava vlastitu narav.

Antropološke pozicije koje iz bioetičke perspektive smatraju kako fetus nije osoba, kategorizirajući osobnost lingvističkim konstruktom koji uključuje svjesnost koja je paradigmatski ili esencijalno vezana uz sposobnost neposredne i senzibilne interakcije s okolinom, odnosno uz sposobnost za svjesnim mišljenjem, osjećanjem i doživljajem drugih ljudi. Spomenute su kategorije *stanja svijesti* koje je moguće dostići tek mjesecima nakon rođenja, stoga pojam *osoba* u konkretnom smislu nije relevantna definicija.[86] Štoviše, ovakve paradigme kriju iznimno veliku potencijalnu opasnost. Ako bi se zaključilo kako se osobom u pravom smislu postaje nakon rođenja, otvara se put preko moralnog permisiviteta pobačaja do čedomorstva. Neke postmoderne filozofske tendencije temelje svoje postavke na opravdavanju čedomorstva sve do jednog mjeseca nakon poroda ili duže.[87]

---

[84] Usp. Tonči MATULIĆ, *Lo Statuto dell' embrione umano.* 36.
[85] Usp. Robert E. JOYCE, Personhood and the Conception Event, u: *What Is a Person?. Contemporary Issues in Biomedicine, Ethics and Society,* Michael F. Goodman, (ur.), 1988., 199-201.
[86] Usp. Fritz K. BELLER, Gail P. ZLATNIK, Medical Aspects of the Beginning of Individual Lives, 20.
[87] Usp. Christopher KACZOR, *The Ethics of Abortion. Women's Rights, Human Life and the Questions of Justice,* New York, 2014., 12., Predvodnik takve filozofske stuje je Tooley, kojega je ubrzo naslijedio i podržao

3.2.1.4. Početak ljudskog života određen preduvjetom održivosti[88]

Prigovor osobnosti embrija, osobito od teoretičara zagovornika konstrukta predembrija, argument je koji nude u poricanju statusa ljudske osobe jednostaničnoj zigoti i embriju u ranim fazama razvoja sve do implantacije. Pritom tvrde kako je suživot embrija s majkom nužan preduvjet za stjecanje značajki ljudske jedinke. Mogućnost stjecanja karakteristika ljudske osobe u tom kontekstu, neki vide u implantaciji. Iz embriološke perspektive takve konstatacije nemaju temelja, budući je neoboriva činjenica kako suživot embrija i majke, odnosno interakcija novonastale jedinke i okruženja u kojem se nalazi od jajovoda sve do maternice započinje mnogo ranije od samog procesa nidacije. To podupiru i novija istraživanja koja su povezanost i interakciju majke i djeteta našla prikladnim, ali ne i nužnim jer se ljudski embrij *in vitro* razvija i iznad faza implementacije. Istraživanja su dokazala kako se u životinjskim blastocistama i uz izostajanje potpore maternično tkiva razvija sinciciotrofoblast.[89]

3.2.1.5. Život ljudske osobe započinje moždanom funkcijom

Filozofsko-antropološke pozicije koje drže kako život ljudske osobe započinje razvojem središnjeg živčanog sustava, odnosno tek od šestog do osmog tjedna trudnoće, u ranijim stadijima ljudski embrij ne smatraju osobom. Stajalište polazi od premise kako je ljudski život neprekinuti proces od početka moždane aktivnosti do moždane smrti. Premisa izvodi konkluziju kako u svakom trenutku života mogu postojati tkiva i organi, no djelatnost ljudskog mozga je ta koja tvori ljudsko biće i čini ga osobom, naslonjeno na medicinsko razumijevanje čovjeka. Razvoj spomenute filozofske misli potaknuli su i neke teološke pozicije koje su, nastavno na iznesene postulate, priznavale prisustvo ljudske duše tek nakon prisutnosti aktivnog središnjeg živčanog sustava, odnosno mozga.[90] Negira se time

---

Singer koji smatra „ukoliko fetus nema isto pravo na život kao osoba, očituje se ako ga nema ni novorođeno dijete."

[88] Princip održivosti, u embriologiji poznatiji kao *principium vitabilitatis,* kao argument početka života prema nekim bioetičarima pada i samim rođenjem, jer novorođenče nije sposobno održati se na životu bez majke, odnosno drugog entiteta niti nakon rođenja. Usp. Valentin POZAIĆ, *Život prije rođenja. Etičko – moralni vidici,* Zagreb, 1990., 59.

[89] Usp. Angelo SERRA, Roberto COLOMBO, Biološka osnova identiteta i statusa ljudskog embrija, 57.

[90] Usp. Gordon Reginald DUNSTAN, The moral status of the human embryo. A tradition recalled, u: *Journal of medical ethics*, 10 (1984.) 1, 38-44., 38-39.

postojanje ljudske duše, time i ljudske osobe u prvim tjednima trudnoće.[91] Glavne osobine rada mozga mogu se prepoznati ultrazvukom tijekom trudnoće u prvom trimestru,[92] dok je otprilike dvadeset i trećeg dana nakon oplodnje uočljivo prvo pojavljivanje živčanog sustava.[93]

Spomenutim filozofsko-antropološkim mišljenjima, poglavito kršćanske provenijencije, ne negiraju ključnu ulogu djelatnog mozga i moždane kore u tvorbi odlučujućeg središta jedinstva u razvijanju ljudske osobe. Jedinstvo se, dakle gubi smrću mozga, time i individualnost. Ipak, embrionalni razvoj bilježi nešto drugačije postavke. Tijekom embriogeneze u stanicama, tkivima i organima postoje uzajamni procesi koji ukazuju na jedinstvo građe i funkcije. Dinamičan proces ontogeneze moguć je jedino uz postupno ustrojavanje cijeloga tijela, time i živčanog sustava s mozgom. Jedinstvo i individualnost osigurane su unutrašnjim zakonitostima koje su programirane zapisom u genomu.[94]

Kako je već ranije naznačeno, pozicije koje osporavaju ili dovode u pitanje ljudski embrij kao osobu ili negiraju uopće postojanje ljudske osobe u ranim stadijima razvoja embrija, odnosno fetusa, uglavnom se temelje na redukcionističkom tumačenja bioloških stvarnosti ili zadanosti. Razvidno je kako se kategorija ljudske osobe ne može rezolutno determinirati simplificiranim biomedicinskim i embriološkim činjenicama. Isto je moguće tek u skladnoj sprezi empirijskih činjenica i razumne i zrele antropološke misli, temeljene na humanističkim načelima vrijednosti čovjeka.

Susljedno tomu, argument početka ljudskog života pojavom moždane funkcije, biomedicinski i embriološki lišen je potvrde i determiniran kao proizvoljni arbitrarni zaključak, budući da ne postoji empirijski dokaz kojim se može implicirati moždana ili neokortikalna aktivnost kao posebna značajka ili svojstvo osobe. Moguće je jedino s filozofsko-etičkog stajališta argumentirati kako je mentalni kapacitet onaj koji daje smisao životu osobe i time ju pripisati fetusu čim pokaže prve znakone moždane aktivnosti.[95]

Ljudska tjelesnost započinje postojanje početkom novog biološkog individuuma, te se uočena u ovoj perspektivi dvokomponentnost čovjeka ne može dijeliti. Pojedine pozicije

---

[91] Usp. Angelo SERRA, Roberto COLOMBO, Biološka osnova identiteta i statusa ljudskog embrija, 63.
[92] Usp. Ronan R. O' RAHILLY, Fabiola Müller, *The Embryonic Human Brain. An Atlas Of Development Stages,* Hoboken*,* 2006., 15.
[93] Usp. Ronan R. O' RAHILLY, Fabiola Müller, *The Embryonic Human Brain. An Atlas Of Development Stages,* 25.
[94] Usp. Angelo SERRA, Roberto COLOMBO, Biološka osnova identiteta i statusa ljudskog embrija, 64.
[95] Donald EVANS, *Conceiving the Embryo. Ethics, Law and Practice in –human Embryology,* London, 1996., 49.

biomedicinskih znanosti pokušale su reducirati čovjeka samo na njegovu materijalnu dimenziju, što ga na razini arbitrarnosti osiromašuje.[96] Postoje antropološka stajališta koja smatraju kako tjelesni početak čovjekovog života ne uključuje nužno i početak osobe, jer početak postojanja tijela nema nužnost postojanja osobe koja je duhovne naravi. Nemoguće je ne primijetiti dualističke tendencije takve misli.[97] Nije moguće odvojiti ljudsko od biološkoga, time ni od osobnoga. Upravo je zbog navedenog kolopleta postavki nemoguće početne faze embrionalnog razvoja svesti isključivo na biološke. Načela koja posjeduje embrij u sebi, usmjerene su za dozrijevanje i rast prema vlastitoj naravi te je s tim u skladu već od začeća, odnosno oplodnje ljudski embrij individua ljudske vrste i stvarno ljudsko biće,[98]koje može postojati samo kao osoba. Između ljudskog bića i ljudske osobe stoji znak ontološke jednakosti.

3.2.2. Faza predembrija

Razvojni stadiji ljudskog zametka do četrnaestog dana nakon oplodnje ili do trenutka implantacije, neka antropološka tumačenja smatraju razdobljem unutar kojeg isti nema temelja biti smatran ljudskom jedinkom. Štoviše, ljudskom se zametku u tom razdoblju negira status embrija, nazivajući ga predembrijem, a spomenutu fazu predembrionalnom.[99]

Unatoč općeprihvaćenom i široko korištenom terminu predembrija u mnogim znanstvenim raspravama i diskursu, sve se jasnije kristaliziraju i artikuliraju stajališta koja isti termin smatraju produktom lingvističkog inženjeringa, u svrhu omogućavanja istraživanja na ljudskim embrijima i stvaranju ozračja u javnosti u kojem je isto prihvatljivije i lakše dopustivo.[100]

Riječ je o terminu koji unutar biomedicinskog diskursa postoji, a osobito je korišten u embriologiji za označavanje razvojnih stadija novonastalog ljudskog bića od jednostanične zigote, blastociste, zametnog štita do razvojnog stadija embrija.[101]

---

[96] Usp. Michele ARAMINI, *Introduzione alla bioetica,* Milano, 2009., 95.
[97] Usp. Tonči MATULIĆ, *Pobačaj. Drama Savjesti,* Zagreb, 2019. 46-47.
[98] Usp. Ivan KEŠINA, Preimplantacijska dijagnostika – u službi selektivnog pobačaja prije trudnoće, u: *Crkva u svijetu,* 36 (2001.) 2, 153-173., 166.
[99] Usp. Angelo SERRA, Roberto COLOMBO, Biološka osnova identiteta i statusa ljudskog embrija, 54.
[100] Usp. Richard A. McCORMICK, Who or What is the Embryo?, u: *Kennedy Institute of Ethics Journal,* 1, (1991.) 1, 1-15., 1., Histopatolog Michael Jarmulowicz je 1990. godine konstrukt predembrij nazvao proizvodom jezičnog inženjeringa kojeg je usvojila American Fertility Society (AFS) i Voluntary Licensing Authority u Velikoj Britaniji kako bi istraživanja na ljudskim embrijima učinili javnosti prihvatljivim.
[101] Usp. Ivan KEŠINA, Preimplantacijska dijagnostika – u službi selektivnog pobačaja prije trudnoće, 161.

Antropološko tumačenje medicinskih postavki koje priznaju embriju status ljudske jedinke tek nakon implantacije, odnosno na početku implantacijskog procesa, uporište ima u nekoliko interpretacija bioloških činjenica. Konstrukt predembrij ušao je u uporabu kao termin koji označava razvojne stadije ljudskog zametka do pojeve primitivne pruge, koja determinira liniju razgraničenja između predembrionalnog i embrionalnog razdoblja.[102]

Najranije razvojne stadije embrija, od zigote do zametnog štita oko kojeg započinje implantacija, interpretacije smatraju nakupinom ljudskih stanica, odnosno nakupinom pojedinačnih stanica, pri čemu je svaka stanica ontološki zasebna jedinica koja dodiruje ostale stanice u nakupini. Navedena tvrdnja u potpunosti je proturječna svim biomedicinskim i embriološkim dosad iznesenim činjenicama te im je dijametralno suprotna.[103]

Drugi argument predstavljene teze, uporište postavlja u interpretacijama istraživanja embriologinje Ann McLaren koja je pojam predembrij inaugurirala u embriološkoj terminologiji, dajući mu filozofsku implikaciju. Predembrij u tom kontekstu ne označava razvojni stadij zigote, blastociste ili zametnog štita, nego sadržava konotacije onoga što prethodi embriju, a nije embrij. Ako embrij utjelovljuje pojam ljudskog bića, ako predembrij označava ono što prethodi ljudskom biću, svojevrsno je pred-ljudsko biće[104].

Jezični konstrukt predembrija označava pritom ljudsko tkivo s jedinstvenim genetskim i ljudskim potencijalom, no ne i ljudsku osobu te mu se negira status ljudske osobe. Težnja takvih tumačenja proizlazi poglavito iz interesa olakšanog pristupa istraživanja i manipuliranju embrijima u najranijim stadijima, a argumenti su najčešće kvantifikantne naravi, odnosno visoka stopa gubitka embrija u spomenutoj fazi. Predembrij u takvom sustavu vrjednovanja smatra se nekom vrijednošću, ali ne ljudskom osobom.[105]

McLaren opisuje sve razvojne procese odvijene nakon oplodnje kao pripremu zaštitnog i hranidbenog sustava za potrebe embrija koje će uslijediti. Ljudski embrij do četrnaestog dana ne smatra individualnim bićem, budući da u njemu nisu formirani stabilni sustavi za zaštitu i ishranu.[106] Tek nakon pojava primitivne pruge, petnaestog dana nakon

---

[102] Usp. Patricia M. MARTIN, Martin L. LAGOD, The Human Preembryo, the Progenitors, and the State. Toward a Dynamic Theory of Status, Rights, and Research Policy, u: *Berleley Technology Law Journal,* 5 (1990.) 2, 258-276., 263.

[103] Usp. Angelo SERRA, Roberto COLOMBO, Biološka osnova identiteta i statusa ljudskog embrija, 54-55.

[104] Usp. Tonči MATULIĆ, Neologizam "predembrij" u suvremenoj bioetičkoj diskusiji, u: *Bogoslovska smotra,* 66 (1996.) 4, 635-664., 638.

[105] Usp. Ivan KEŠINA, Preimplantacijska dijagnostika – u službi selektivnog pobačaja prije trudnoće, 162., Neomeđeni prostor odnosi se na implikaciju koja iz spomenutog proizlazi, kako eksperimentiranje na predembrijima kao i njihovo uklanjanje ili uništavanje nije uništavanje ljudskog embrija, odnosno ljudske osobe, nego uklanjanje nekog predoblika ljudskog života.

[106] Usp. Tonči MATULIĆ, *Pobačaj. Drama Savjesti,* 65.

fertilizacije u fazi zametnog štita, priznaje se mogućnost izravnog razvoja u fetus odnosno dijete.[107] Iz ranije izloženog razvoja ljudskog zametka, u kojemu je korištena stručna terminologija embriologije i molekularne genetike, razvidno je kako se plod nakon oplodnje naziva zigotom, koje se nakon započetog procesa dijeljenja naziva embrijem.[108] Uočeno je kako do trenutka konstruiranja termina predembrija spomenute autorice, znanstvena terminologija ne koristi isti lingvistički konstrukt.[109]

Protuargumentacija iznesenoj interpretaciji embriogeneze već je ranije izložena u opisu razvojnog procesa zametnog štita, odnosno stanične tvorbe nastale diferencijacijom embrioblasta. I trofoblast i embrioblast, pritom nastali, razvijajući se i kao cjelina kreću vlastitim zadanim razvojnim tijekom po usklađenom programu. Embrioblast i izvanembrionalna tkiva djeluju interaktivno kao cjelina, što istodobno negira tumačenje o nakupini pojedinačnih odvojenih stanica, jednako kao i termin predembrij.[110]

Slijedeći argument predembrionalne faze koja nalazi utemeljenje u pojavi monozigotnih blizanaca, koja je pritom tumačena kao ontološki dokaz kako zigota ne može imati status ljudske osobe jer ima mogućnost postanka dvjema jedinkama. Argument embriološke discipline nužno treba stvarnost dokazati empirijski provjerljivim pokazateljima, jer metafizički ili spekulativni dokaz u tom području rasprave ne omogućuje cjelovitu prosudbu. Embriološke činjenice koje podrivaju spomenutu teoriju donose informacije na dvije razine. Prva razina je postotak pojavnosti razvoja zigote u jedan organizam koji iznosi 99 do 99,6%, što ide u prilog tumačenju kako je zigota po sebi usmjerena na razvoj kao jedna ljudska jedinka. Na to se naslanja druga razina dokazana istraživanjima nastanka monozigotnih blizanaca koja potvrđuju kako se u određenom dijelu embrioblasta, uzrokovanom pogreškom koja se dogodi u razdoblju između četvrtog i sedmog dana nakon oplodnje, primjerice zaostajanjem kromosoma u anafazi, uspostavi novi i neovisni razvojni plan. Time nova jedinka započinje vlastiti životni ciklus te se potvrđuje kako prije postoji prvo ljudsko biće iz kojeg nastaje drugo, a ne kako od jednog nedeterminiranog sustava nastaju dva determinirana sustava. U prilog spomenutom govore slučajevi monozigotnih blizanaca od kojih jedan ima trisomiju 21 i znakove Downova

[107] Usp. Angelo SERRA, Roberto COLOMBO, Biološka osnova identiteta i statusa ljudskog embrija, 55.
[108] Usp. Tonči MATULIĆ, Neologizam "predembrij" u suvremenoj bioetičkoj diskusiji, 640.
[109] Spomenuti lingvistički konstrukt, odnosno proizvod jezičnog inženjeringa nalik je na *conceptus* kojim je obuhvaćen ljudski plod do trenutka prestanka mogućnosti jednostaničnih blizanaca. Prema tom tumačenju oplodnjom nastaje ljudsko biće *conceptus,* koje nije nužno individua jer postoji mogućnost podjele na blizance. U tom slučaju oplodnjom nastaje *conceptus,* a monozigotnom diobom *conceptusa* nastaje i druga ljudska jedinka. Susljedno izloženomu, *conceptus* ne može označavati ljudsku individuu. Vidi: Robert E. JOYCE, Personhood and the Conception Event, 199.
[110] Usp. Angelo SERRA, Roberto COLOMBO, Biološka osnova identiteta i statusa ljudskog embrija, 55.

sindroma, dok drugi nastavlja vlastiti životni ciklus normalnog karotipa. Drugo biće imalo je potencijal imati 47 kromosoma, odnosno normalni karotip te je razvidno kako prva jedinka nastavlja vlastiti razvojni put, dok druga jedinka započinje vlastiti razvojni plan neovisan o prvome.[111]

Korištenje termina *predembrij* smjera razlikovanju dvaju stadija embrionalnog razvoja, kao na primjer između termina „zigota“ i „blastocita“, no uvrštavanje konstrukta *predembrij* u nomenklaturu početnog razvoja ima za cilj spekulaciju o individualnosti prije primitivne pruge,[112] tj. 14-15 dana nakon oplodnje.

3.2.3. Ljudski embrij kao potencijalna osoba

Pojedine personalističke teorije ostavljale su djecu izvan spektra moralnog potencijala, što je ključno za priznavanje moralnog statusa osobe. Pritom su u postavljenim konstrukcijama, pogrešno procijenili potencijalnost jer ona egzistira u svakom novom ljudskom biću te u embriju posjeduje predispoziciju mozga za razvoj samosvijesti koja u toj fazi nije ostvarena u punini. U toj prizmi, dijete odnosno novo ljudsko biće je potencijalna osoba u ostvarivanju punog moralnog statusa.[113] Bioetička refleksija o pobačaju u sebi sadrži nezaobilazno pitanje koje se tiče pozicije i vrednovanja ljudskog embrija. U stvarnosti promišljanje se nalazi između dvije krajnje pozicije, one liberalne koja u zastupanju prava na pobačaj, a samim time podređuje pravo na život embrija pravu na slobodni izbor majke. Na suprotnoj strani se nalazi radikalna opcija koja drži kako je nemoguće zagovarati slobodu niječući je u istom trenutku drugome, kao i brisati realnu stvarnost ljudskog embrija i njegovih životnih osobina.[114]

Teorije intrinzične vrijednosti morala zagovaraju kako moralna vrijednost u potenciji ovisi o svojstvima individue više nego o njezinim budućim dobrima. Tako potencijalna osobnost može biti shvaćena kao esencijalna vlastitost ljudskog bića ili utjelovljene duše. Priznati embriju status potencijalne osobe u tom kontekstu ne znači da je embrij već sad osoba u performativnom smislu. Indicira jednostavno postojanje kauzalne veze koja usmjeruje razvoj embrija prema nastajanju zdrave odrasle ljudske osobe.[115] Spomenuta

---

[111] Usp. *Isto*, 56-57.
[112] Usp. Aborto, u: ENCICLOPEDIA DI BIOETICA E SCIENZA GIURIDICA, Svezak I., Napoli, 2009., 12.
[113] Usp. Mark T. BROWN, The Potential of the Human Embryo, u: *Journal of Medicine and Philosophy. A Forum for Bioethics and Philosophy of Medicine,* 32 (2007.) 6, 585-681., 595.
[114] Usp. Aborto, u: ENCICLOPEDIA DI BIOETICA E SCIENZA GIURIDICA, Svezak I., 11.
[115] Usp. Mark T. BROWN, The Potential of the Human Embryo, 597.

distinkcija jasno odvaja ono što je potencijalno od onog šte je već aktualizirano ili predstavljeno.[116]

Antropološkoj raspravi o mogućnosti priznavanja statusa potencijalne osobe embriju pridodala su se i mišljenja koja smatraju kako djetetu pripada poštovanje potencijalne ljudske osobe. Time se i embrij kao nositelj potencijala osobe smatra vrijednim poštovanja koje se duguje potencijalnoj ljudskoj osobi. Redukcijom do apsurda spomenutih mišljenja, poštovanje bi se dugovalo i gametama, što su teoretičari zanijekali budući gamete posjeduju drugačiju strukturu koja još ne tvori ljudsku osobu.[117] Uočljiva je distinkcija između, potencije ili dolaska u egzistenciju, od potencijalnosti novog bića postati u punini ono što jest. Zigota osobito predstavlja potencijalnost živog bića postati u punini izražaja, ono što već sada u sebi jest. Ovocita i spermij djelomično predstavljaju prvo spomenutu potencijalnost kao uzrok nastanka neke egzistencije.[118]

3.3. Ljudski embrij kao osoba

Proteklo stoljeće je ostalo obilježeno živom raspravom o trenutku u kojem ljudski embrij postaje ljudska osoba sa svim pravima koja joj pripadaju među kojima i pravo na život.[119] Status embrija i poimanje ljudske osobe nije moguće razriješiti pristupom pozitivističkih eksperimentalnih i empirijskih grana znanosti, budući da je pojam osobe izvan njihove mjerodavnosti i opstoji unutar filozofsko-antropološkog znanstvenog diskursa.[120]

Poimanje osobnosti embrija u području je klasične ontološke misli i nije arbitrarni konstrukt nego fundament naslonjen na princip isključenja trećega. Nekoj se ontološkoj biti može pripisati neko svojstvo ili joj ga zanijekati. Susljedno tomu, embrij jest ljudska osoba ili kriterije osobnosti svojim kapacitetima ne može zadovoljiti. Logičko zaključivanje isključuje međustanje ili međustadij između dva spomenuta polariteta. [121]

Najraniji stadij ljudskog postojanja odnosno embrij, odmjeren spomenutim načelom, nije u stanju određivanja vlastitosti svoga bića u odnosu na sebe sama, nego je on

---

[116] Usp. Tonči MATULIĆ, *Život u ljudskim rukama. Nova biologija i biotehničko revolucioniranje života,* 211.
[117] Usp. Mark T. BROWN, The Potential of the Human Embryo, 599.
[118] Usp. Robert E. JOYCE, Personhood and the Conception Event*,* 206.
[119] Usp. Williem Jacobus EIJK, Dignita di persona: attualizzata dal concepimento o crescita graduale? Una lettura a partire dall'Istruzione Dignitas personae, Dignitas personae – commenti all'Istruzione sulla bioetica, Coop. S. Tom, Roma, 2009., 113.
[120] Usp. Angelo SERRA, Roberto COLOMBO, Biološka osnova identiteta i statusa ljudskog embrija, 68.
[121] Usp. Tonči MATULIĆ, *Život u ljudskim rukama. Nova biologija i biotehničko revolucioniranje života*, 213.

determiniran time što je ljudski. Embrij kao zametak može pripadati bilo kojoj vrsti i biti određen okvirom zadane determinacije, no budući je u fokusu rasprave ljudski embrij koji se razvija od ljudskih bića i sam ima potencijal postati razvijeno i cjelovito ljudsko biće, on je bitno određen kao osoba.[122]

Predstavljeno ima temelj u ontološkoj pretpostavci koju istraživaču antropološke i bioetičke misli ostaje isključivo uočiti i konstatirati. Isto proizlazi iz jednostavne i određene datosti, kako ljudsko biće, odnosno osoba ili čovjek ne utječe na vlastitu ontološku bit samovoljnim interventnom, reinterpretacijom ili arbitrarnom proizvoljnom odlukom, nego je njegova vlastitost i narav determinirana neovisno o njemu samome.

Iz izloženog proizlazi kako je ljudska osoba vrijednost neovisna o ljudskim odlukama, o sebi samoj ili o kakvim izvanjskim čimbenicima. Osoba je intrinzično determinirana i tek može biti otkrivena sebi i spoznata drugima. I u redu otkrivenosti i spoznaje ne mijenja svoja svojstva niti istima biva uvjetovana. Ljudski embrij kao osoba u spomenutom kontekstu treba biti propitivan o kvaliteti bića embrija.

Nalazeći se u ontogenezi, odnosno razvojnom procesu nastanka i bivanja osobom moguće je zaključiti kako je u meritumu uvijek isti konkretni čovjek, odnosno osoba u različitim životnim stadijima, od fertilizacije i implantacije, preko organogeneze i fetalnog razvoja, do novoređenačke dobi, djetinjstva, zrele dobi i starosti. Sva razdoblja životnog procesa pokazuju kako je embrij osoba u potenciji koja će u budućnosti, bude li za to uvjeta, pokazati i proživjeti sve fenomenološke kvalitete ljudske osobe.[123]

3.3.1. Ontološke karakteristike embrija

Posjeduje li ljudski embrij osobne karakteristike, odnosno može li posjedovati osobne karakteristike, pitanje je koje je pretpostavljeno govoru o osobnom identitetu embrija. Identitet i osobnost, odnosno osoba su pojmovi antropološkog istraživanja, te određene filozofsko-antropološke implikacije propituju postojanje mogućnosti osobnosti embrija.[124] Postoje stajališta čija zaključivanje polaze od premise, ukoliko biti osobom znači posjedovati određene mentalne sposobnosti poput racionalnosti i samosvijesti, utoliko fetus nije osoba, barem još ne, budući da ne posjeduje akualno tražene karakteristike.

---

[122] Usp. *Isto*, 213.
[123] Usp. *Isto*, 213-214.
[124] Usp. Eric T. OLSON, Was I Ever a Fetus?, u: *Philosophy and Phenomenological Research,* 57, (1997.) 1, 95-110., 97.

Nametnuto je pitanje, može li osoba u vlastitom postojanju u nekom trenutku ne biti osobom. Pojedinac, odnosno odrasla osoba logički očito ne može biti istodobno osoba i nešto što nije osoba uopće. Ako je pojedinac nekoć bio fetus, nužno uključuje da je on ista osoba kao i fetus, a analogna je istina kako je svaka osoba uvijek osoba. U tom bi slučaju bilo kontradiktorno zaključiti kako je osoba možda jednom bila ne-osobom, kao što to stajalište promatra fetus.[125] Rasprava o trenutku kad embrij postaje ljudska osoba s pridržanim joj pravima, nailazi na prepreku u kojoj se ne želi jasno definirati precizni trenutak, nego se govori o progresivnoj i stupnjevitoj humanizaciji koja je povezana sa stupnjem razvoja. S tim kontekstom je povezan i govor o zaštiti prava embrija ovisno o stupnju njegova razvoja.[126]

Osobne karakteristike embrija čine osobni identitet ljudskog embrija, odnosno definiraju njegov status i ono što ga konstituira. Osobni identitet moguće je promatrati kroz dvije prizme odnosa. Prva se perspektiva odnosi na makrokozmos ili sveukupnog osobi poznatog svijeta s kojim ostvaruje interakciju, a u kojem jedini egzistira kao razumsko i biće slobodne volje. Makrokozmos je mjesto interakcije s drugim sebi sličnim osobama i ostvarenja unutar istoga. Druga je perspektiva vlastiti mikrokozmos odnosno svijest o samome sebi, u kojem se osoba samopoima kao različita od drugih i neponovljiva.[127]

Spomenute se komponente ne mogu u punini značenja očekivati ostvarivima kod embrija, no osobni je identitet ostvariv unatoč tome, budući da svijest o spomenutom ne ovisi o izraženosti. Ako svijest o sebi ovisi o sposobnosti izražavanja, ni novorođenčetu se ne bi mogao priznati osobni identitet. Neovisno o tome, kao jedinstvene i neponovljive stvarnosti embrij ili novorođenče nisu takvi jer im se isto priznaje, nego jer posjeduju osobni identitet bez obzira na aklamaciju.[128]

Osobnom identitetu pripada dostojanstvo usko vezano s integritetom osobe, uključujući biološke, psihološke i odnosne elemente. Dostojanstvo je izravno povezano i tiče se svih razvojnih stadija osobe, od biološkog razvoja, preko kognitivne svijesti do racionalnih razina i autonomije.[129] Kao jedan u nizu razvojnih stadija osobe i embriju je

---

[125] Usp. Eric T. OLSON, Was I Ever a Fetus?, 97.
[126] Usp. Williem Jacobus EIJK, Dignita di persona: attualizzata dal concepimento o crescita graduale? Una lettura a partire dall'Istruzione Dignitas personae, Dignitas personae – commenti all'Istruzione sulla bioetica, Coop. S. Tom, 115.
[127] Usp. Tonči MATULIĆ, *Život u ljudskim rukama. Nova biologija i biotehničko revolucioniranje života,* 219-220.
[128] Usp. *Isto*, 220.
[129] Usp. Stephen DILLEY, Nathan J. PALPANT, *Human Dignity in Bioethics. From Worldviews to the Public Square,* New York, 2013., 250.

inherentno dostojanstvo identiteta ljudske osobe čije se karakteristike tijekom životnog ciklusa rasta i razvoja ne mijenjaju, nego razvijaju.

3.3.2. Antropološke perspektive o početku ljudske osobe

Početak osobnosti čovjeka i antropološke perspektive utemeljuju vlastita polazišta u esenciji ili naravi ljudskog bića. Ljudsko biće po svojoj naravi pripada ljudskom rodu i vrsti te opstoji kao čovjek u sebi. Stoga, ljudsko biće koje je u sebi osoba, odnosno osobom postaje svojim postankom ili početkom svoje materijalno-duhovne egzistencije, a ne izvanjskim priznanjem vlastite osobnosti.[130]

3.3.2.1. Začeće kao početak osobe

Posve pošten pristup dilemi početka ljudskog života i postajanja osobom u trenutku začeća, nužno zahtijeva razjašnjavanje zamagljenog poimanja svih kategorija koje tako postavljena antropološka implikacija uključuje. Ubroji li se svako ljudsko biće u status osobe, problematika se proširuje ne isključivo na pobačaj, nego i na svako ljudsko biće kojemu je uskraćen odnos dostojanstvenog poštovanja.[131] Ne postoji nikakva etička razlika ili kriterij koji bi diferencirao neke osobe kao neljudske osobe.

Ova antropološka perspektiva filozofski valorizira biomedicinske činjenice i dokaze te smatra začeće početkom postojanja ljudskog bića, a time i početkom osobe novog čovjeka. Susljedno tomu, ako se dostojanstvo i vrijednost ljudske osobe ne stječe nakon rođenja, niti rođenjem ili nekim razvojnim razdobljem tijekom gestacije, nego začećem, svako se ljudsko biće priznaje ljudskom osobom. [132]

---

[130] Usp. Tonči MATULIĆ, *Lo Statuto dell' embrione umano. Lo statuto ontologico dell'embrione umano nella perspettiva stroica e nel dibattito bioetico attuale alla luce deii dati scientifici moderni,* 99.

[131] Usp. Christopher KACZOR, *The Ethics of Abortion. Women's Rights, Human Life and the Questions of Justice,* New York, 2014., 100., Spomenuto se odnosi na sva etičko-moralna pitanja rasnih odnosa, nacionalnih rivaliteta, religijskih sukoba, ropstva, kriminalnog kažnjavanja, sijamskih blizanaca, ljudskih bića neregularnog rasta i razvoja, hendikepiranih ljudskih bića, etničkih čišćenja itd.

[132] Usp. Christopher KACZOR, *The Ethics of Abortion. Women's Rights, Human Life and the Questions of Justice,*100.

3.3.2.2. Osoba nastaje tijekom trudnoće

Antropološke perspektive koje ljudskom biću pripisuju status osobe tijekom trudnoće, smještaju početak osobe fetusa u razdoblju između začeća i rođenja. Naslonjeno na biološke spoznaje razvojnog procesa ljudskog embrija, spomenuta pozicija prepoznaje gotovo neograničen broj mogućnosti potencijalnih točaka kao trenutaka koji bi se mogli smatrati početkom osobnosti fetusa. Refleksijom na embrionalni razvoj u kontinuitetu rasta, potencijalnim trenutcima smatraju sposobnost za život, oživljavanje odnosno sposobnost spontanog micanja, prepoznatljivost ljudskog obličja, svjesnog žaljenja, sposobnost osjećanja, razvoj mozga te implantaciju embrija u sluznicu maternice.[133]

U svim fazama koje prethode navedenim punktovima razvoja, opisana pozicija pobačaj smatra dopuštenim, dok se pobačaj nakon tog razdoblja smatra prekidom života osobe s moralnom vrijednošću. Uočljiva je nekategoričnost karakteristika kojima se omeđuje osoba. Raznorodnost argumenata demantira sustavnu misao i antropološki slijed logičke misli općenito, jer ako je sposobnost za život kriterij osobe, onda implantacija, oživljavanje i spontano micanje kao i poprimanje ljudskog obličja, nije iz istog slijeda. Nadalje, ukoliko se relevantnim kriterijem prosuđivanja osobe smatra sposobnost iskustva boli i ugode, utoliko rad mozga i svjesno željenje ne može se istim ključem uzdići u status osobe.[134]

3.3.2.3. Početak osobe rođenjem

Paralelne i opozitne pozicije karakteriziraju antropološko stajalište kojim fetus ili dijete status ljudske osobe stječe rođenjem. Filozofska postavka ove paradigme zastupa dopuštanje prekida trudnoće u svim fazama, odnosno pobačaja do samog kraja trudnoće, dok s druge strane čedomorstvo smatra moralno nedopustivim i pogrešnim.[135]

Problematika početka osobe rođenjem, kao i problemsko pitanje početka osobe uopće ima logičku tendenciju jednostranog odgovora, embrij je osoba ili nije. Prepreka koja se instantno javlja svojstvena je takvom postavljanju koncepta koji teži determiniranju

---

[133] Usp. *Isto*, 59.

[134] Usp. *Isto*., Spomenute teorije o početku osobe tijekom trudnoće, od začeća do rođenja, ne mogu biti potkrijepljenje navedenim sporadičnim i nekategoriziranim elementima. Ozbiljno bi promišljanje moglo svaki pojedini element zasebno evaluirati u usporedbi s prozicijskim standardima kako bi se utvrdilo može li samostalno biti neovisni indikator.

[135] Usp. *Isto*, 41.

pripada li embrij ili fetus u kategoriju osoba, tražeći simultano neku novu vlastitu definiciju istoga. Pristup razvija dvosmjerni tijek misli pri čemu prva vrsta pokušaja nastoji konstruirati prikladnu definiciju koja bi embrij nedvosmisleno svrstala u kategoriju osoba. Drugi, pak pokušaj pretpostavlja kako embrij već pripada kategoriji osoba pa iz te pozicije nastoji se konstruirati definiciju embrija ili fetusa koja bi mu dala dostojanstvo.[136]

Filozofska rasprava o početku osobe može biti okončana uvrštavanjem genetičkog ili biološkog dokaza koji donosi kako od trenutka oplodnje jajašca, započinje život koji nije ni očev ni majčin, nego život novog ljudskog bića koje se samostalno razvija. Ukoliko u tom trenutku nije ljudsko biće ne može nikad ni postati.[137] Naslonjeno na to, ukoliko se ljudski embrij definira u oplodnji te se nakon oplodnje ne događaju nikakve kvalitativne promjene ili skokovi zbog unaprijed definiranog procesa u genetskom zapisom, jasno je da se embrij ubraja u red pravih ljudskih bića.[138] Drugim riječima, ljudsko biće ili postoji ili ne postoji, odnosno osoba ili jest ili nije, *tertium non datur.* U tom je kontekstu posve irelevantno u kojem se stadiju nalazi čovjek, u embrionalnom, u fetalnom, neonatalnom, adolescentnom, odraslom ili staračkom stadiju ontogeneze.[139]

3.3.2.3.1. Odvajanje pojma ljudskog bića od ljudske osobe

Zagovornici izloženog antropološkog pogleda koji ljudskom biću status osobe priznaju prije rođenja utjecali su na filozofsku raspravu koja je iskristalizirala diferencijaciju pojmova ljudsko biće i ljudska osoba. Logičkim silogizmima pokušavano je dosegnuti ispravne konkluzije o etičko-moralnoj ispravnosti ili neispravnosti pobačaja. Pritom su se koristili jasno distinktivni i odvojeni pojmovi ljudskog bića od osobe. Ljudskim su bićima smatrana sva ona bića genetski klasificirana kao jedinke koje pripadaju ljudskoj vrsti, što ih apriori ne čini osobama.[140] Osobe su, uključena ljudska bića u moralni red, nosioci prava i uvijek u središtu razmatranja i poštovanja. Spomenuto stajalište ljudska bića ne smatra pripadnicima zajednice niti uzdignutima u moralnom smislu u status osoba isključivo na temelju biološko genetske pripadnosti ljudskoj vrsti, jednostavno po krjeposti ljudstva.

[136] Usp. Donald EVANS, *Conceiving the Embryo. Ethics, Law and Practice in –human Embryology,* London, 1996., 49.
[137] Usp. Tonči MATULIĆ, *Pobačaj. Drama savjesti,* 172.
[138] Usp. *Isto,* 173.
[139] Usp. *Isto,* 167.
[140] Usp. Peter SINGER, *Practical Ethics,* Cambridge, 1979., 107.

Osobama se, naprotiv, priznaje puno pravo i dostojanstvo ljudske osobe, uključujući i pravo na život.[141]

U toj koncepciji puka ljudska bića mogu biti smatrana potencijalnim osobama, a ponuđeno je pet kriterija kojima se odvajaju spomenute dvije kategorije bića. Od potpunog zajedništva s ljudskim osobama, ljudska bića odvaja sposobnost svjesnosti objekata i događaja na eksternoj i internoj razini, osobito u sposobnosti osjećanja boli, potom razum kojim su osobe sposobne riješiti nove i relativno kompleksne probleme, samomotivirajuća aktivnost, odnosno aktivnost koja je neovisna od genetičke ili izvanjske kontrole, sposobnost komunikacije u različitim oblicima i neograničenim sadržajima, te konačno prisustvo samosvijesti ili samopoimanja na individualnoj ili razumskoj razini ili objema.[142]

3.3.2.3.2. Rođenje kao uvjet dobivanja statusa ljudske osobe

Diskrepancija spomenute filozofske paradigme očitovala se u čvrstoj poziciji nedopuštanja čedomorstva novorođene djece, iako ona prema navedenim kriterijima nisu postigla puninu osobe. Paradigma priznaje sva prava djetetu u trenutku rođenja, te rođenje smatra početkom punine ljudskih prava biću koje postaje osobom. Novorođenče nema vlastiti koncept sebe, odnosno nema razvijenu samosvijest i samopoimanje, ne posjeduje sposobnost razumijevanja, ali rođenje je definitivan prijelomni trenutak u kojem ono postaje osobom.

Stajalište se našlo pred izazovom smještanja netom rođenog djeteta koje, do trenutka poroda uz identične kvalifikacije, nije imao status osobe. Posljedica logičkog mišljenja kazuje kako je netko osoba ili to nije bez obzira na lokaciju njegova tijela, odnosno nalazi li se izvan ili unutar tijela druge osobe.[143] Susljedno tomu, razvidno je ključno pitanje je li odista od toliko iznimne važnosti u diferenciranju ljudskog bića od osobe jedna minuta prije rođenja i jedna minuta nakon njega. Time se stavlja upitnik iznad jednakog priznavanja statusa osobe djetetu u maternici netom prije rođenja i živom ljudskom fetusu u petrijevoj zdjelici.[144]

---

[141] Usp. Christopher KACZOR, *The Ethics of Abortion. Women's Rights, Human Life and the Questions of Justice,* 41.
[142] Usp. *Isto*, 41-42.
[143] Usp. Peter SINGER, *Practical Ethics,* 108., Sukladno izloženome, u kontekstu moralno-etičke ispravnosti čina pobačaja smatra se irelevantnim za moralno etički sud činjenica smještaja unutar ili izvan maternice, te isti čimbenik nema kvalifikaciju koja bi donosila prevagu u ispravnosti ili neispravnosti čina pobačaja.
[144] Usp. Christopher KACZOR, *The Ethics of Abortion. Women's Rights, Human Life and the Questions of Justice,* 47.

Iluzornoj su dilemi teoretičari doskočili tezom kako je rođenje po sebi proces izlaska iz majke te je predmet razmatranja koji je trenutak procesa u kojem nastupa status osobe.[145]

3.3.2.4. Moralne implikacije namjernog pobačaja ljudske osobe

Izložene filozofsko-antropološke perspektive i objekcije na stvarnost početka ljudskog života u svim dodirnim točkama mogu se kategorizirati na dvije potpuno oprečne opcije, odnosno razdvojiti jednim diferencijacijskim kriterijem. Ranije spomenute filozofske pozicije koje se razlikuju prema trenutku kojem priznaju početak života čovjeka, od onih smatraju kako započinje oplodnjom, u tijeku trudnoće ili rađanjem, ali i pozicije koje sve spomenuto poriču, polaze od različitih premisa što je rezultat različito utemeljenih shvaćanja. Upravo se različitost premisa može objasniti spomenutim diferencijacijskim kriterijem, odnosno percepcijom određenja ljudske osobe.

Ovisno o ontološkoj postavci, formiraju se pravci misli i gledišta. Filozofska antropologija koja ljudsku osobu razumijeva autonomno te u njoj nalazi njezinu konačnu svrhu i egzistencijalnu svrhovitost, sasvim jednostavno može definirati osobu te njezin početak i kraj omeđiti arbitrarnom odlukom. Nasuprot je ontološka postavka filozofske misli, u kojoj kršćanska teologija razvija svoju viziju o čovjeku, smatrajući pritom kako egzistencijalnu svrhovitost ljudske osobe percipiramo u transcendentnom izvoru neovisnom o ljudskom.[146] Očito je pritom zaključiti kako priznanje ljudske osobe svoje određenje ne može podložiti slobodnoj procjeni. Ako ljudska osoba vlastitu egzistenciju, kao i vrijednost i smisao vlastite osobe, ima utemeljenu u transcedentnom, posve je logično kako postojanje, početak i kraj vlastitog života nije u ljudskim rukama niti u arbitrarnom pojmovnom određenju.

Prezentirani koncepti antropoloških poimanja koji među ostalim priznaju ljudski embrij odnosno fetus osobom, definiraju i donose egzaktne moralne implikacije o pobačaju. Ako ljudska osoba započinje vlastitu životnu egzistenciju oplodnjom, odnosno začećem, pa čak i tijekom trudnoće, prekid trudnoće označava kraj ili završetak tog istog života. Obveza priznavanja prava na život ljudskoj osobi, kao temeljnu pretpostavku konzumiranja i ostvarivanja svih ostalih ili bilo kojih drugih prava, uključujući pravo na privatnost i tjelesni

---

[145] Usp. *Isto*, 49., Na spomenutu tezu nastavljena su filozofska proširivanja smisla koje su *reductio ad apsurdum,* spomenute trenutke procesa rađanja smatrali prijelomnim točkama dobivanja statusa osobe. Tako su neki isticali trenutak izlaska iz uterusa, dok su drugi zagovarali trenutak napuštanja vaginalnog kanala. Pitanja su izazvala polemike jer su inaugurirala parcijalno porođajni pobačaj.

[146] Usp. Tonči MATULIĆ, *Život u ljudskim rukama. Nova biologija i biotehničko revolucioniranje života,* 215.

integritet, ima supremaciju. Odricanje prava na život nekoj osobi, nužno označuje odricanje istoj svih ostalih prava. Moralne implikacije o ljudskom embriju kao osobi osuđuju prekid trudnoće jer oduzima temeljno pravo na život.[147]

3.4. Pobačaj

Pobačaj ili medicinski prekid trudnoće je odstranjenje ploda iz maternice prije isteka 28 tjedana trudnoće.[148] Hrvatski termin za pobačaj ili pometnuće često zamjenjuje posuđenica iz latinskog jezika *abortus,* izvedena iz *abruptio graviditatis* što označava prekid trudnoće. Često korišteni latinski izraz *abortus* korijen ima u glagolu *aborto, abortare,* od glagola *aboriri* što znači umrijeti ili nestati.[149]

Kriterijem vremena prekida trudnoće razlikuje se rani pobačaj, u kojem se trudnoća prekida do šesnaestog tjedna, i kasni pobačaj ako je trudnoća prekinuta unutar sedamnaestog i dvadesetosmog tjedna. Prema istom kriteriju pobačaj koji se dogodi oko vremena očekivane mjesečnice računajući od vremena prethodne, naziva se subklinički, a dijagnosticira se isključivo testiranjem hormona β HCG-humanog korionskog gonadotropina.

Kriterijem kliničkih simptoma postoje prijeteći ili *abortus imminens*, započeti ili *abortus incipiens,* u tijeku ili *abortus in tractu,* potpuni ili *abortus completus* i nepotpuni *abortus incompletus.* Kriterijem intencije kategorizira se spontani i namjerni ili inducirani pobačaj, dok indikacije mogu biti medicinske, eugeničke, etičke i sociološke.[150]

Medicinski leksikon definira pobačaj kao izgon fetusa prije sedmog mjeseca materničnog razvoja.[151] Pobačaj se definira kao gubitak ili intencionalni prekid trudnoće prije nego li je fetus, ili fetusi, sposoban za život neovisno o majci, što je slučaj tijekom prva dva tromjesečja trudnoće. Neke zakonske službene definicije smatraju pobačaj prekidom trudnoće prije dvadesetosmog tjedna. Pobačaj je na fenomenološkoj razini čin koji ima velik medicinski, demografski, individualni i sociologijski značaj i utjecaj.[152]

---

[147] Usp. Christopher KACZOR, *The Ethics of Abortion. Women's Rights, Human Life and the Questions of Justice,* 152-153.
[148] Usp. Pobačaj, u: *Hrvatska enciklopedija,* Leksikografski zavod Miroslav Krleža, (15. X. 2018.) http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID =48863
[149] Usp. Megan Jane JOHNSTONE, *Bioethics. A Nursing Perspective,* Sydney, 2009., 227-230.
[150] Usp. Pobačaj, u: *Hrvatska enciklopedija,* Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
[151] Usp. Pobačaj, u: Laurie J. FUNDUKIAN, *The Gale Encyclopedia of Medicine,* Gale, Detroit, 2011.
[152] Usp. Malcom POTTS, Peter DIGGORY, John PEEL, *Abortion,* 1.

3.4.1. Klasifikacija pobačaja prema intenciji

Pobačaj se klasificira kao medicinski prekid trudnoće iz bilo kojeg razloga prije nego je fetus sposoban za život izvan maternice. Suvremena medicina ljudske reprodukcije, odnosno obstetrika i ginekologija, sposobnost za život izvan uterusa fetusu priznaju u dvadeset i trećem ili dvadeset i četvrtom tjednu gestacije.[153] Neke podjele koje razlikuju pobačaj s obzirom na vrijeme trudnoće i razvoja fetusa, dijele spomenuti čin na pobačaj koji se odnosi na ubojstvo fetusa do 24. tjedna unutar materničnog razvoja, odnosno do 7. mjeseca razvoja ili do postizanja 500 grama tjelesne težine, dok izravno ubijanje fetusa nakon sedmog mjeseca trudnoće nazivaju čedomorstvom.[154] Izraz čedomorstva je potkrijepljen činjenicom kako se rađanje djeteta nakon navršenih sedam mjeseci intrauterinog razvoja medicinski smatra preranim ili prijevremenim rođenjem.[155]

Klasifikacija čina pobačaja prema intenciji razdvaja dvije vrste, spontani i namjerni pobačaj. Indikacije kojima se nakon klasifikacije pobačaj kategorizira, različite su motivacijske strukture, a odnose se na inducirane ili namjerne prekide trudnoće. Terapeutska ili medicinska indikacija razlog je prekida trudnoće ako nastavak trudnoće ozbiljno dovodi u opasnost majčin život ili ozbiljno ugrožava njezino zdravlje, a da pritom kvaliteta ploda nije dovoljna za samostalno razvijanje u simuliranim izvanmaternicnim uvjetima.[156] Spomenuti zahvat terapeutske indikacije biva legitimnim prema načelu dvostrukog učinka, odnosno dopušten je medicinski zahvat koji izaziva smrt fetusa ili embrija jer nije direktno voljan čin, budući da se radi dobar ili neutralan čin spašavanja ugroženog života majke.[157]

Eugenička indikacija kojom se opravdava čin prekida života embrija ili fetusa polazi od stajališta sprječavanja rađanja bolesnog djeteta ili rađanje djeteta s nekom nasljednom bolešću ili genetskim nedostatkom utvrđenim ili pretpostavljenim tehnikama prenatalne dijagnostike, od kojih je najzastupljenija amniocinteza.[158]

---

[153] Usp. S. LALITKUMAR, M. BYGDEMAN, K. GEMZELL – DANIELSSON, Mid-trimester induced abortion. A riveiw, u: *Human Reprodiction Update,* 13, (2007.) 1, 37-52., 37.
[154] Usp. Suzana VULETIĆ, Ne/odgovornost za začeti život u liberalnim i proabortivnim sub/kulturalnim društvenim okolnostima. Rezultati znanstveno-istraživačkog projekta ”Kršćanski identitet i kvaliteta bračnog i obiteljskog života”, u: *Obnovljeni život,* 66 (2011.) 2, 151-170., 154.
[155] Usp. Anibal FAUNDES, Jose BARZELATTO, *The Human Drama of Abortion. A Global Search for Consensus,* Nashville, 2006., 21.
[156] Usp. Stephen John SHROYER, *Abortion. The Legal, Medical and Bioethical Perspectives,* USA, 2010., 7.
[157] Usp. Suzana VULETIĆ, Ne/odgovornost za začeti život u liberalnim i proabortivnim sub/kulturalnim društvenim okolnostima. Rezultati znanstveno-istraživačkog projekta ”Kršćanski identitet i kvaliteta bračnog i obiteljskog života”, 154.
[158] Usp. *Isto*.

Indikacija prekida života fetusa ako je trudnoća nastala kao posljedica nemoralnog nasilnog čina, poput silovanja, incesta ili obljube nad maloljetnom osobom ili osobnom s mentalnom poteškoćama[159], naziva se etičkom ili humanitarnom indikacijom. Dok se induciranje pobačaja uslijed različitih socijalnih okolnosti poput lošeg ekonomskog stanja, većeg broja djece u obitelji, izvanbračne ili maloljetničke trudnoće, svrstavaju u kategoriju socijalnih ili s obzirom na okolnosti psihosocijalnih indikacija.[160]

3.4.1.1. Spontani pobačaj

Spontani pobačaj definiran je kao neželjeni gubitak trudnoće te je jedna od najčešćih komplikacija rane trudnoće.[161] Sinonimi za spontani pobačaj su nenamjerni, nehotimični ili slučajni[162] pobačaj, koji označavaju prekid trudnoće i životnog ciklusa embrija ili fetusa, uzrokovanog prirodnim posljedicama u razdoblju prije navršenih 28 tjedana razvoja ploda koji nije sposoban samostalno preživjeti, odnosno čija tjelesna masa iznosi manje od 1000 grama. Isključujući ektopične trudnoće, u kojima se embrij implantira izvan maternične šupljine, svako odvajanje placente od stjenke maternice rezultira uterinim krvarenjem. Klinički se manifestira kao vaginalno krvarenje koje je uobičajeni prvi znak početka spontanog pobačaja. U slučajevima prijetećeg pobačaja, krvarenje je slabo, osobito ako žena miruje te se može zaustaviti potpuno i omogućiti nastavak trudnoće. Obično je krvarenje praćeno ritmičnim kontrakcijama maternice, koje trudnica osjeća kao bolove trudova. Pri tom procesu, krvarenje se povećava te sadržaj maternice biva djelomično ili potpuno izbačen. Nakon toga kontrakcije i retrakcije prestaju, a ako ne prestanu, dio sadržaja je ostao u maternici te se mora kirurški odstraniti.[163]

Općenito govoreći, razlozi spontanog pobačaja mogu imati uzrok u majčinom organizmu ili mogu biti uzrokovani plodom. Majčini razlozi koji utječu na pobačaj uključuju tjelesne ili psihološke promjene koje mijenjaju genitalni trakt. Klinička praksa nije pronašla

---

[159] Usp. Stephen John SHROYER, *Abortion. The Legal, Medical and Bioethical Perspectives*, 7.
[160] Usp. Suzana VULETIĆ, Ne/odgovornost za začeti život u liberalnim i proabortivnim sub/kulturalnim društvenim okolnostima. Rezultati znanstveno-istraživačkog projekta "Kršćanski identitet i kvaliteta bračnog i obiteljskog života", 154.
[161] Usp. Aleks FINDERLE, Oleg PETROVIĆ, Rani gubitak trudnoće nakon procesa potpomognute oplodnje, u: *Medicina* 43 (2007.) 1, 290-294., 290.
[162] Usp. Stephen John SHROYER, *Abortion. The Legal, Medical and Bioethical Perspectives,* 4.
[163] Usp. Malcom POTTS, Peter DIGGORY, John PEEL, *Abortion,* 46.

odgovore za uzroke najvećeg broja spontanih pobačaja. Ipak, statistički su brojniji fetalni uzroci.[164]

Spontani su pobačaji uzrokovani infektivnim bolestima ili razlozima poput kromosomskih ili genetskih, endokrinih, imunoloških, psiholoških i sl.[165] Možemo ustvrditi kako je spontani pobačaj vrlo učestao, budući da se u prosjeku od 15-20% od svih trudnoća prekinu uglavnom u prvom tjednu gestacije. S obzirom na vrijeme trudnoće, kao i na vrijeme njezina prekida, razlikuje se „embrionalni abortus“ do začeća do napunjenog sedmog tjedna trudnoće, i „fetalni abortus“ od osmog tjedna nadalje.[166]

Prekid trudnoće bez intencionalnih eksternih intervencija zapravo je medicinski problem koji utječe na zdravlje majke, iako može imati psihološke i socijalne posljedice i za trudnu ženu i njezinu bližu okolinu.[167]

3.4.1.2. Namjerni ili inducirani pobačaj

Namjerni, odnosno izravno izazvani pobačaj naziva se induciranim, artificijelnim ili hotimičnim pobačajem, a posljedica je slobodne i namjerne ljudske intervencije. Namjerni se pobačaj izvodi različitim kirurškim metodama i farmakološkim tehnikama čiji je cilj odstranjivanje ili uklanjanje nerođenog ljudskog ploda, odnosno embrija ili fetusa iz maternice, prekidanjem njegovog započetog života.[168]

Namjerni pobačaj je kategoriziran kao jednostavni medicinski zahvat, odnosno medicinski rutinski zahvat koji je najčešći kirurški. Događa se kad je žena u reproduktivnoj dobi, a prema novijim podacima otprilike 35 do 40% žena učini barem jedan pobačaj tijekom života. Ogromna većina pobačaja učini se tijekom prvih dvanaest tjedana trudnoće kad je postupak prekida trudnoće jednostavniji.[169]

---

[164] Usp. *Isto*, 46-48.
[165] Usp. Suzana VULETIĆ, Ne/odgovornost za začeti život u liberalnim i proabortivnim sub/kulturalnim društvenim okolnostima. Rezultati znanstveno-istraživačkog projekta ”Kršćanski identitet i kvaliteta bračnog i obiteljskog života”, 154.
[166] Usp. Aborto, u: ENCICLOPEDIA DI BIOETICA E SCIENZA GIURIDICA, Svezak I., 1.
[167] Usp. Anibal FAUNDES, Jose BARZELATTO, *The Human Drama of Abortion. A Global Search for Consensus,* Nashville, 2006., 13.
[168] Usp. Suzana VULETIĆ, Ne/odgovornost za začeti život u liberalnim i proabortivnim sub/kulturalnim društvenim okolnostima. Rezultati znanstveno-istraživačkog projekta „Kršćanski identitet i kvaliteta bračnog i obiteljskog života”, 154.
[169] Usp. Emily JACKSON, *Regulating Reproduction. Law, Technology and Autonomy,* Oxford, 2001., 72.

Najraširenije korištena legalna metoda prekida trudnoće u prvom tromjesečju je kirurška, prvenstveno metodom usisne evakuacije. Rastuća je upotreba lijekova koji prekidaju trudnoću do sedmog tjedna trudnoće.[170]

3.4.2. Pobačaj kao medicinski zahvat

Pobačaj kao namjerni ili intencionalni čin, otkako se prakticira, izvodi se najrazličitijim metodama i tehnikama, sigurnim, nesigurnim ili pak opasnim.

Jedna od tradicionalnih nesigurnih, a čak i u današnje vrijeme korištenih metoda je uvlačenje čvrstog predmeta u cerviks maternice kako bi se izazvala ruptura ili oštećenje maternične membrane koja štiti embrij ili fetus u svrhu izazivanja infekcije. Posljedično, tijelo žene odbacuje inficirani embrij ili fetus. Različite vrste napitaka i biljnih čajeva korišteni su u istu svrhu, s upitnom efikasnošću. Nesigurna i vrlo popularna metoda, osobito u azijskim zemljama bila je snažno masiranje abdomena trudne žene. Spomenute su metode uglavnom rezultirale nepotpunim pobačajima s različitim maternicnim infekcijama ili infekcijama cijelog tijela. Većina loše izvedenih induciranih pobačaja spomenutim primitivnim tehnikama u nehigijenskim uvjetima, rezultira smrću majke.[171]

3.4.2.1. Medicinska praksa i metode pobačaja

Moderne tehnike induciranja pobačaja, koje se smatraju sigurnima, klasificirane su u dvije glavne kategorije. Prva je instrumentalna evakuacija unutrašnje šupljine maternice kroz cerviks dilatacijom ili kiretažom, odnosno vakumskom aspiracijom uterusa. Druga je farmakološka metoda uzimanja lijekova, što se naziva farmakološkim pobačajem.[172]

3.4.2.1.1. Kirurške metode izvođenja pobačaja

Za medicinski inducirane zahvate od šestog do četrnaestog tjedna trudnoće najkorištenija je metoda embriotomije, odnosno dilatacije i kiretaže ili korištenje metalnog objekta većeg promjera kako bi se isprovociralo proširivanje cerkivalnog kanala, koje onda

---

[170] Usp. Richa SAXENA, *Tips and Tricks in Operative Obstetrics and Gynecology,* USA, 2011., 205.
[171] Usp. Anibal FAUNDES, Jose BARZELATTO, *The Human Drama of Abortion. A Global Search for Consensus,* 22.
[172] Usp. *Isto*.

omogućuje uvlačenje oštre kirete. Kireta je dugi instrument na čijem se kraju nalazi mala udubljena žlica oštrih rubova koja se uvlači u maternicu te se dijelom žlice sistematski struže unutrašnjost stijenke materince kako bi se uklonila tkiva koja prianjaju za stjenku maternice. Kireta ima u više veličina, mjerene prema promjeru žlice, u razmjeru od 2 milimetra do 1 centimetra, koje se koriste ovisno o tjednu trudnoće i cervikalnoj dilataciji koju je moguće postići. [173]

Pobačaj koji se izvodi nakon četrnaestog tjedna trudnoće ima sličnu medicinsku tehniku dilatacije i evakuacije ploda. Ova metoda zahtijeva veću cervikalnu dilataciju, kako bi se omogućilo uvlačenje kirete većeg promjera i pincete za uklanjanje dijelova tijela fetusa, medicinskom terminologijom fetalnih dijelova. Metoda dilatacije i evakuacije zahtijeva veću vještinu i uključuje veći rizik. Glavnina pobačaja vršenih spomenutom metodom izvode se u prvom tromjesečju trudnoće.[174]

Metoda ispražnjavanja maternice ili vakumska aspiracija ne zahtijeva cervikalnu dilataciju kad se izvodi do šestog tjedna trudnoće, budući da se kroz cerviks uvlači plastična cijev malog promjera kako bi se ispraznio sadržaj maternice, koji je malen i mekan. Procesom usisavanja i tijelo i placenta djeteta se smrve i usišu. Za pobačaje koji se izvode između sedmog i dvanaestog tjedna gestacije, vakumska aspiracija zahtijeva cervikalnu dilataciju, no ispražnjavanje maternice je brže i uzrokuje manje krvarenje te najčešće uzrokuje manje komplikacija i manje boli, nego li metode dilatacije i kiretaže.

Usisavanje sadržaja maternice koji se odstranjuje, odnosno usisavanje se izvodi električnom pumpom ili posljednjih desetljeća ručnom sisaljkom s jednokratnom štrcaljkom i plastičnom cijevi. Pojednostavljivanje procedure i korištenja aparature rezultiralo je povećavanjem sigurnosti i efikasnosti spomenute metode, za koju postoji opći konsenzus kako treba potpuno zamijeniti medicinsku metodu dilatacije i kiretaže.[175]

3.4.2.1.2. Farmakološke metode pobačaja

Pobačaji izvedeni farmakološkim metodama u praksu su uvedeni osamdesetih godina prošlog stoljeća, kad su francuski znanstvenici uspjeli u razvijanju molekule RU486 prema kojoj je kasnije nazvana pilula. Molekula RU486 koja blokira aktivnosti hormona jajnika, slična je progesteronu, hormonu nužnom za daljnji razvoj rane trudnoće. Ako se molekula

[173] Usp. *Isto*, 22-23.
[174] Usp. *Isto,* 23.
[175] Usp. *Isto*.

RU486 daje sama u prvih sedam tjedana trudnoće, rezultira pobačajem u 80% slučajeva. Antiprogesteronski lijek nazvan je mifepriston, trenutno se koristi u kombinaciji s prostaglandinom koji omekšava i proširuje cerviks te stimulira kontrakcije maternice. Ako se prostaglandin uzme četrdesetosam sati nakon mifepristona, učinkovitost je oko 96%. Mifepristone započinje proces koji izaziva uništenje endometrija i implantiranog embrija.[176]

Farmaceutska je industrija u korištenje uvela i sintetički prostaglandin, misoprostol, koji se može očuvati na sobnoj temperaturi, pa ga se lakše pohranjuje i distribuira te je dostupniji. Istraživanja su pokazala kako misoprostol u dozama od 88 mikrograma vaginalnim putem, postiže efikasnost do 90% induciranih pobačaja. Prednost pred mifepristonom je što je učinkovit u bilo kojoj gestacijskoj fazi i zahtijeva manje doze u visokim trudnoćama. [177]

Mifepriston u kombinaciji s misoprostolom učinkovit je sve do devetog tjedna trudnoće. Vakumska aspiracija može se koristiti za prekid trudnoće sve do dvanaestog tjedna trudnoće. Dilatacija i kiretaža koriste se do četrnaestog tjedna trudnoće, a za pobačaj u drugom tromjesečju koristi se misoprostol kao preferirana metoda.

Rizik od komplikacija i smrtnosti se povećava s razdobljem trudnoće u kojem se izvodi pobačaj. Najveći se postotak pobačaja izvodi u razdoblju prvih dvanaest tjedana trudnoće, iako nije zanemariv broj pobačaja koji se izvode u kasnijim fazama, osobito u slučajevima malformacije fetusa i životne opasnosti te ugroze zdravlja i života žene.

U spomenutim se slučajevima misoprostol koristi kao velika prednost jer osigurava visoku učinkovitosti nakon dvanaest tjedana gestacije, inducirajući pobačaj s karakteristikama koje oponašanju spontani pobačaj.[178]

3.4.2.2. Medicinski zahvat iz perspektive nerođenog djeteta

Medicinski zahvat pobačaja uglavnom je promatran iz perspektive majke, izvršitelja i šireg okruženja, dok se istodobno ispušta iz vida učinak koji spomenuti medicinski zahvat ima na nerođeno dijete. Suvremena obstetrika u govoru o pobačaju zanemaruje medicinsku prasku odvojenosti pacijenta, odnosno činjenicu kako se u liječničkoj praksi dijete u uterusu

---

[176] Usp. NATIONAL ACADEMIES OF SCIENCES, *The Safety and Quality of Abortion Care in United States,* New York, 2018., 51., Mifepristone, distribuiran kao Mifeprex, pripravak je specijalno odobren od FDA (U.S. Food & Drug Administration) za uporabu u farmakološkim pobačajima.
[177] Usp. Anibal FAUNDES, Jose BARZELATTO, *The Human Drama of Abortion. A Global Search for Consensus,* 24., Misoprostol s dozom od samo 25 mikrograma može inducirati trudove.
[178] Usp. *Isto*.

majke liječi kao zaseban organizam, odnosno drugi pacijent. U spomenutome je jasno vidljiva diferencijacija majke od djeteta, te se kristalizira vizija posljedica pobačaja za dijete. Pobačajem biva prekinut život embrija, fetusa ili djeteta ovisno o razdoblju trudnoće u kojem se on vrši.[179] Promatra li se u tom kontekstu metode kojima se izvodi pobačaj, od tehnika usisavanja ploda, do rezanja ekstremiteta i vađenja tehnikama evakuacije, sve do korištenja solne kiseline i dr.

3.4.3. Psihološke dimenzije pobačaja

Govor o medicinskim, socijalnim i etičkim indikacijama i implikacijama upotpunjen je tek ozbiljnim razmatranjem psiholoških aspekata u fenomenu pobačaja.[180] Rasprava koja se vodi na svim područjima koja fenomen pobačaja zahvaća, koncentrirana je na moralno-etičke implikacije samog čina, s pravom, potom na medicinske i sociološke implikacije koje ono sa sobom nosi, dok je psihološki aspekt trudne žene koja se odlučuje na pobačaj s obzirom na spomenuta područja u sjeni. Iznimno je važna, ako ne i presudna komponenta psihološkog stanja trudne žene.

Životno stanje bez partnera, osobito ako se radi o napuštanju partnera zbog potencijalne trudnoće, nedostatak čvrste partnerske veze, loše ekonomsko i materijalno stanje, društvene okolnosti gubitka zaposlenja uzrokovano potencijalnom trudnoćom, obiteljsko nasilje, društvena pozicija i sl., stanja su i okolnosti u kojima je ženi duboko narušen osobni integritet i psihička ravnoteža. Čak i u slučajevima u kojima se autonomno i voluntaristički opredjeljuje za pobačaj, motivi su često pod utjecajem uže obiteljske i društvene okoline i medijske propagande koji nameću izvanjske imperative koje žena mora zadovoljiti, poput društvenog položaja i odgađanje rađanja, napredak u karijeri ili daljnjem obrazovanju, imperativ visokog životnog standarda i sl.

U spomenutim okolnostima koji imaju izravni utjecaj na ženu, formiranje obitelji i rađanje potomstva, psihološko stanje i posljedice koje na njega ostavlja čin pobačaja su duboke, ponekad nepopravljive posljedice.[181]

U srazu s navedenim nalazi se promijenjena psihodinamika suvremene žene koja je, kao dionik suvremene kulture, promijenila perspektive obiteljskih prilika i životnog stila.

---

[179] Usp. Robert PERINČIĆ, Pobačaj. Činjenice i posljedice, u: *Obnovljeni život,* 45 (1990.) 4, 262-274., 268.
[180] Usp. Jayne COCKBURN, Michael E. PAWSON, *Psychological Challenges in Obstetrics and Gynecology. The Clinical Management,* London, 2007., 3.
[181] Usp. Tonči MATULIĆ, *Pobačaj. Drama Savjesti,* 227.

Učinkovita kontracepcijska kontrola, karijera i obrazovanje, izmijenjeni društveni i životni standardi izmjestili su središte života žene te ostvarenje vlastite zrelosti i ženstvenosti ne teži ostvariti kroz majčinstvo. Dinamika života suvremene žene odgađa rađanje, susreće se s problemima plodnosti, postajanje majkom u trenutcima različitih stupnjeva individualizacije, razvoja osobnosti i samoostvarenja, što utječe na psihodinamiku trudnoće.[182]

3.4.3.1. Predpobačajna trauma

Psihološka dimenzija ženine odluke na pobačaj, uvjetovana ili pod utjecajem ranije opisanih značajki i životnih okolnosti, komponenta je koja biva najpogođenija spomenutim činom. Okolnosti i životne prilike, kao i zatečeno psihološko stanje žene su činjenice koje kreiraju ili su direktno involvirane u nastanak traume koja se karakterizira kao predpobačajna trauma. Dramatičnost odluke koja se u spomenutim okolnostima donosi, nerijetko utječe na ženino psihofizičko stanje koje trajno biva narušeno predpobačajnim sindromom. Zatečeno životno stanje, kao i društveno sankcioniranje pobačaja, jednako kao i rađanje, razlozi su koji utiskuju negativne psihičke posljedice.

Sindrom predpobačajne traume ima iznimno velike posljedice jer se radi o iznimno velikom konfliktu, kako uvjetovano eksternim faktorima, tako i dubokom intrinzičnom psihološkom konfliktu osobe. Žena se nalazi na razmeđi vanjskog društvenog diktata, neostvarenih osobnih postignuća, interesa i nezadovoljenih potreba te moralno-etičke odluke o nečijem životu.[183] Konflikt se očituje u odlučivanju između vlastitih želja i potreba, ostvarenja i ciljeva te u ostvarenju životne egzistencije novog bića čija je sudbina u rukama majke. Autonomno pravo na odlučivanje o vlastitom tijelu i životu, suprotstavlja se prihvaćanju novog života, jedinstvenog i neponovljivog koji posjeduje pravo na život i mijenja ženinu životnu perspektivu.

Činjenice s kojima se susreće buduća majka i koje mora prihvatiti započinju suočavanjem sa stvarnošću trudnoće s posljedicama koje dolaze prihvaćanjem održavanja trudnoće. Majka se suočava s tjelesnim promjenama, susreće s nesigurnošću i neizvjesnošću te promjenama u ulogama u obiteljskim i partnerskim vezama. Načini na koje se različiti pojedinci suočavaju sa sličnim stvarnostima, dijelom uvjetovano različitim psihološkim

---

[182] Usp. Nada Logan STOTLAND, *Psychiatric Aspects of Reproductive Technology,* Washington DC., 1990., 13.
[183] Usp. Tonči MATULIĆ, *Pobačaj. Drama Savjesti,* 227-229.

predispozicijama i stanjima, uvjetuju načine na koje će žena odgovoriti postavljenim izazovima.[184]

Razdoblje trudnoće je razvojno iskustvo i normalna razvojna kriza koja može predstavljati priliku za kritično dozrijevanje iskustva pa može biti prijelomna točka života žene. Koncept i ideja razvojne funkcije trudnoće, u spomenutom smislu predpobačajane traume, može ženi predstavljati ogroman potencijal za novu reorganizaciju i promjenu samopoimanja.[185]

Simptomi predpobačajne traume prouzročeni su mjerljivim biološkim čimbenicima. Svakodnevna medicinska praksa pokazuje kako se obstetričari i ginekolozi susreću s problemima koji ne spadaju u biomedicinski model.[186]

3.4.3.2. Sindrom postpobačajne traume

Postpobačajni ili postabortivni sindrom vrsta je posttraumatskog stresnog poremećaja kojeg karakterizira kronična ili odgođena pojava simptoma rezultiranih snažnim potisnutim emocionalnim reakcijama na određenu proživljenu tjelesnu, psihološku ili emocionalnu pobačajnu traumu. Konformacija društvenog poimanja i pozicija prema činu pobačaja nije jednako konformirala isti čin u psihološkim postavkama žena te neke od njih doživljavaju iskustvo traume i patnje nakon učinjenog pobačaja jer je u njihovim shvaćanjima on konfliktan čin.[187]

Posljedice predpobačajne traume, prema psihološkim i psihosomatskim posljedicama koje ostavljaju, ne mogu se usporediti s posljedicama sindroma postpobačajne traume kojima su pogođene žene koje su učinile pobačaj.

Ovisno o istraživanju, metodi i populaciji te interpretaciji rezultata razlikuju se podaci koji upućuju na psihološke posljedice koje trpe žene nakon pobačaja. Na osobnoj razini rane posljedice mogu biti izražene osjećajem krivnje, žaljenja te poremećaja spavanja i funkcije sna. Na odnosnoj razini, osobito u odnosu prema partneru, mogu se dogoditi negative promjene, dok se prema istraživanjima značajnije promjene na razini socijalnog položaja i profesije uglavnom ne događaju. Posljedice koje žena može imati dugoročno na

---

[184] Usp. Jayne COCKBURN, Michael E. PAWSON, *Psychological Challenges in Obstetrics and Gynecology. The Clinical Management,* 91.
[185] Usp. Nada Logan STOTLAND, *Psychiatric Aspects of Reproductive Technology,* 19.
[186] Usp. Jayne COCKBURN, Michael E. PAWSON, *Psychological Challenges in Obstetrics and Gynecology. The Clinical Management,* 3.
[187] Usp. Anthony Stephen BURNSIDE, Savjest opterećena pobačajem, u: *Obnoljeni život,* 57 (2002.) 1, 75-89., 77.

psihološkoj razini su akutne psihotične reakcije, afektivna psihoza ili depresija, neurotske reakcije, shizofrene reakcije te u vrlo rijetkim slučajevima suicid. Na razvoj i poticanje psiholoških poteškoća nakon pobačaja uglavnom utječu prijašnje psihičke bolesti, ambivalentni stav prema pobačaju, prisila na pobačaj od drugih i izostanak podrške obitelji i partnera.[188]

Neka istraživanja „pokazuju kako 44% ispitanih žena nakon učinjenog pobačaja priznaju neurotske smetnje, 36% žena ima tegobe sa snom, 55% žena koristilo je lijekove za psihološke smetnje, a 30-50% žena izražava osjećaj žaljenja i kajanja zbog počinjenog pobačaja" [189].

Analize su pokazale kako neke žene izražavaju malo žaljenja zbog učinjenog, određeni dio žena osjeća posljedice patnje na način koji nije uočljiv, dok neke imaju trajne i kliničke pokazatelje traumatskog poremećaja čiji su simptomi postpobačajni nemir, post-pobačajna psihoza i pravi sindrom post pobačajne traume. Postpobačajni nemir očitovan je kao specifična patnja koja se pojavljuje i manifestira tijekom prva tri mjeseca nakon pobačaja te nestaje do šestog mjeseca nakon pobačaja. Postpobačajna psihoza manifestira se odmah nakon učinjenog pobačaja, dok se sindrom postpobačajne traume manifestira kao pravi posttraumatski poremećaj. Simptomi koje žena pokazuje su reflektiranje prošlosti u pamćenju, vraćanje na traumatsko iskustvo, repetitivno oživljavanje čina nasilja, reakcije na važne dane, poput rođendana nerođenog djeteta, i smanjena odgovornost prema drugima. Važan je segment što i bliske osobe iz neposredne i obiteljske okoline trpe posljedice počinjenog pobačaja, uključujući i oca. Pogođena mogu biti i djeca koja moraju kompenzirati tegobe s kojima je majka suočena.[190]

3.4.3.3. Moralna autonomija trudnice

Činjenica je da trudnica ima konačni autoritet donošenja odluke o nastavku trudnoće i rađanju. Moralni konflikt, kako se antropološki predstavlja u odnosu na željenu i neželjenu trudnoću, događa se u trenutku kada se štiti fetus od majčinog prava na izbor time što joj se uskraćuje ili ograničuje pravo na izbor. Filozofsko-antropološka stajališta percipiraju konflikt na razmeđi fetalnih prava i dostojanstva života fetusa te prava na tjelesni integritet i autonomiju odlučivanja trudne žene. Oni smatraju kako je nevjerojatno i bez temelja

[188] Usp. Robert PERINČIĆ, Pobačaj. Činjenice i posljedice, 267.
[189] Tonči MATULIĆ, *Pobačaj. Drama Savjesti,* 229.
[190] Usp. *Isto,* 229-230.

zahtijevati ustanovljenje principa primoravanja osobe na izrabljivanje vlastitog tijela kako bi se spasio život drugoga, osobito zbog činjenice što fetus nije ostvario zakonsko pravo osobe.[191]

Kompleksnost vrijednosti suprotstavljenih dostojanstvu ljudskog embrija, suočava se s pravom na život novog ljudskog bića, čiji je životni proces započeo začećem, odnosno oplodnjom. U govoru o pravu na izbor žene i pravu na autonomno odlučivanje o vlastitom životu, važno je potvrditi kako su spomenuta prava vlastita svakoj ženi i kako ih se treba bezuvjetno jamčiti. Pritom valja razlikovati inherentna prava, među kojima supremaciju ima pravo na život koje je prvorangirano pravo i iz kojeg proizlazi mogućnost ostvarivanja svih drugih prava. U tom se slučaju pravo na život djeteta može konfrontirati isključivo pravu na život majke.

Poštivanje prava svake osobe, ponajprije navedeno pravo žene na privatnost i autonomiju odlučivanja o vlastitom životu, preduvjet je bilo kojeg moralno-etičkog vrjednovanja. Svaka žena ima pravo na izbor o vlastitom životu i donošenje odluka o tome, no u spomenutom moralno-etičkom kontekstu pobačaja, spomenuta su prava već korištena. Nakon začeća i početka novog života trudnoćom, određeni su izbori već učinjeni, u smislu da pravo na život embrija ima prioritet nad pravom na izbor trudnice.

3.4.4. Moralno-etičko vrjednovanje pobačaja kao prava

Moralno-etičko vrjednovanje čina pobačaja i postojanja prava na njega događa se na nekoliko razina, počevši od mikrorazine svakog čovjeka koji o tome zauzima vlastiti stav. Prevladavajuće je mišljenje, a iznimno dobro inkorporirano u načine formiranja mišljenja i stavova postmodernog čovjeka, kako se o moralnosti pitanja pobačaja ljudi opredijele prema načelu „paketa vrijednosti". Drugim riječima, kao dionici određene svjetonazorske opcije, vlastito stajalište o pojedinim stvarnostima preuzimaju iz paketa vrijednosti strukturiranih u spomenutoj odabranoj svjetonazorskoj opciji.[192] Izloženo stajalište nije u potpunosti zanemarivo, uzme li se u obzir način života i struktura mišljenja i opredjeljenja suvremenog čovjeka. Ipak, pitanje moralne prosudbe pojedinih čina koji utječu na živote u različitim dimenzijama uključuje, uz svjetonazorski okvir koji oblikuje smjer misli, i savjest, moralno-etičko odmjeravanje ispravnosti čina, njegovih posljedica i učinaka na osobu i društvo.

---

[191] Usp. Emily JACKSON, *Regulating Reproduction. Law, Technology and Autonomy,* 73-74.
[192] Usp. Kate GREASLEY, Christopher KACZOR, *Abortion Rights,* Cambridge, 2017., 1.

Rasprava o pobačaju kao pravu vodi se više desetljeća u različitim kontekstima i na najrazličitijim razinama. Moralno-etičke prosudbene rasprave, koje u fokus stavljaju ljudsku osobu koja je u ovoj problematici dovedena u pitanje, najčešće se zapleću oko činjenice priznavanja statusa osobe embriju ili fetusu te priznavanja ženi autonomije i prava na tjelesni integritet.

Respektiranje znanstvenih spoznaja i uvažavanje empirijski provjerljivih činjenica dovelo je do priznavanja velike većine biologa, genetičara, biokemičara i medicinskih znanstvenika da ljudski život započinje trenutkom začeća, odnosno oplodnjom. Unatoč tomu, moderne rasprave o spomenutoj problematici gotovo uvijek konfrontiraju vrijednost života s vrijednostima tjelesnog integriteta, prava na njegovo očuvanje i slobodu. Time se moralna prosudba pomiče s kriterija je li dopušteno ubiti ili ne, na kriterij pod kojim je uvjetima ubojstvo dopušteno.[193]

Makar bi moralna prosudba pojedine stvarnosti trebala prethoditi zakonskoj uredbi ili ozakonjenju, rasprava o spomenutom pitanju često argumentaciju primarno legitimiraju zakonskom zaštitom, poput prava na privatnost ili prava na autonomiju i tjelesni integritet. U tom kontekstu, polazeći od pravno legislativnih uredbi u kojima se ne nalazi formulacija pobačaja kao prava niti se pobačaj igdje u pravnoj i zakonodavnoj terminologiji tretira kao pravo, moguće je zaključiti kako pobačaj ne egzistira kao pravo žene ili muškarca niti može biti pravo.[194] Pravna je struktura pozitivistička te zakonske uredbe polaze od pozitivnog prava koje štiti ono što se zakonom smatra vrijednošću, a ograničava ili regulira djelovanje. Slijedom toga, nameće se zaključak kako pobačaj kao čin u sebi ne podrazumijeva vrijednost koju bi trebalo štititi, štoviše pobačaj je čin kojim se dokida i posve oduzima pravo drugog subjekta.

3.4.4.1. Pravo na pobačaj ili derogacija ljudskog života

Govoreći o pravu na pobačaj u kontekstu zakonske regulative, prema europskim standardima međunarodnog prava, time što je derogacija prava na život, pobačaj se ne može konstituirati kao pravo za sebe, odnosno kao autonomno pravo. Time što je derogacija, ima ograničen spektar ovisno o principu na koji se odnosi. [195]

---

[193] Stephen John SHROYER, *Abortion. The Legal, Medical and Bioethical Perspectives,* 14.
[194] Usp. Gregor PUPPINCK, Abortion and the European Convention on Human Rights, 157.
[195] Usp. *Isto,* 163., Većina država koje zakonom dopuštaju pobačaj, pravo na pobačaj dozvoljavaju kao derogaciju života u vlastitom nacionalnom zakonu. Države koje dopuštaju pobačaj zakonskom uredbom na nacionalnoj razini dopuštaju isto, pri čemu smatraju kako se zakonska zaštita života inače proteže i na razdoblje

Anticipirajući pravnoj determinaciji pobačaja, moralno rasuđivanje pobačaja kao čina, polazi od posljedice kojima pobačaj rezultira. U etičkom načelu čin koji negativno utječe na drugi subjekt ne može u sebi biti moralan, osim po načelu manjeg zla. Isto se načelo odnosi na slučaj terapijske ili medicinske indikacije za pobačaj, kada je ugrožen život majke ili joj je ozbiljno ugroženo i narušeno zdravstveno stanje. Oduzimanje onoga što drugom subjektu inherentno pripada, ne može biti moralno ispravno. U tom kontekstu, bioetičko vrjednovanje pobačaja kao čina označava negativno, budući da neizostavno dokida i uskraćuje život drugom biću.

3.4.4.2. Pobačaj kao osobno pravo?

Moralno-etičko prosuđivanje pobačaja i njegova valorizacija kao osobnog prava u nekim je etičkim perspektivama promatrano kroz odnosne dimenzije. Unutar tog koncepta odnos ili veza smatrana je izvorom moralnosti. Spomenuti je koncept intrinzičnim svojstvima embrija poput bivanja osobom ili bivanja potencijalnim čovjekom, u moralnoj prosudbi izjednačio moralnu vrijednost dobivenu iz odnosa s drugom osobom. Konkretno, u odnosu majke i fetusa. U ranoj fazi trudnoće trudna žena ne osjeća fetus odvojenim od sebe, no napredovanjem trudnoće ona fetus osjeća kao odvojeno biće koje postaje voljena individua. Spomenuta veza prihvaćanja i ljubavi je, prema teoriji, izvor moralne vrijednosti fetusa. Ako trudna žena odnos majka - dijete ne smatra takvim, nego kao odnos okupator – okupirana, veza koju uspostavlja s fetusom ne daje mu moralnu vrijednost kao biću uopće. U tom je slučaju, prema zaključcima istoga, moralno ispravno zahtijevati evakuaciju maternice.[196] Nemoguće je ne uočiti opasnost koja se krije iza izloženih postavki u kojima se moralnost nekog čina ili čak osobe prosuđuje subjektivno, odnosno kriterijem osobne želje. Moralno je, prema tome, isključivo ono što je poželjno ili što dobiva legitimaciju iz odnosa s drugom osobom. Spomenuta je perspektiva, temeljem brojne argumentacije u moralno-etičkim raspravama o pobačaju klasični primjer ideje relativizma i utilitarizma.

Prosuđuje li se pobačaj kao potencijalno pravo osobe, nužno je impliciran učinak koji on ima iz perspektive obiju opozitnih strana, onoga tko pravo na pobačaj želi konzumirati, kao i one strane čije pravo, odnosno egzistencija biva ograničena ili ugrožena. U pravnom

prije rođenja. Kad bi fetus ili embrij bio ništa više od običnog produkta ženskog tijela, poput kose, ne bi trebao zakonsko dopuštenje za pobačaj.

[196] Usp. Soran READER, Abortion, Killing, and Maternal Moral Authority, u: *Hypatia,* 23 (2008.) 1, 132-149., 135.

sustavu vrijedi pravilo nemogućnosti tumačenja zakona *contra legem,* odnosno nije moguće uvođenje novog prava koje bi bilo direktno suprotno postojećem, već zagarantiranom pravu.[197]

Analogija zakona proizlazi iz analogije filozofske misli kojom operira i antropologija, te nije dosljedno valjanoj misli ocijeniti ispravnim nešto što je potpuno suprotno od utemeljenog ispravnog čina. Istom se logikom koristi moralno rasuđivanje, jednako utemeljeno u dosljednoj razumskoj misli te se moralnim dobrom ne može smatrati čin koji je dijametralno suprotan ili ugrožava moralno dobro. Ako je život moralno dobro u sebi, odnosno najviša vrijednosna kategorija, sve ono što ide direktno protiv života, nužno se mora smatrati moralnim zlom ili naprosto pogrješnim. Analogija je neumoljiva i u pitanju moralno-etičkog rasuđivanja pobačaja kao čina. Pobačaj kao čin ne može se promatrati i prosuđivati jednoznačno, odnosno iz perspektive jedne strane jer njegove posljedice direktno dotiču drugu stranu. Promatran iz perspektive žene ili muškarca koji žele izvršiti pobačaj pozivajući se na neko od vlastitih prava, poput prava na privatnost, prava na slobodno odlučivanje ili prava na tjelesni integritet, mora se ustvrditi kako želja ne može kreirati pravo. Odnosno, korištenje vlastitog prava ne smije potpuno dokinuti pravo drugoga.[198]

3.5. Abortivna kontracepcija

Tehnološki napredak koji je unaprijedio društvene mogućnosti i standard života, donio je nove perspektive u području kontrole rađanja. Promjena životnog stila, obiteljskog života, načina planiranja obitelji i rađanja potomstva dogodila se u drugoj polovici dvadesteog stoljeća, tzv. demokratizacijom kontrole rađanja. Popularizacijom korištenja svih oblika kontracepcije otvorila su se nova moralno-etička pitanja njihove prihvatljivosti.[199] Novi farmaceutski i medicinsko-tehnološki dosezi razvili su mehaničku, kemijsku, hormonsku i intreuterinu kontracepciju, uz metode koje omogućuju trajnu kontracepciju. Izazov govora o kontracepciji sadržan je u potrebi argumentiranog pristupa u odnosu na primjenu, djelovanje i posljedice, kako u pogledu na začeće tako i na samu ženu koja ju koristi. Važno je primijetiti kako je javna rasprava o kontracepciji gotovo izostala, u odnosu na raspravu o pobačaju, umjetnoj oplodnji, eutanaziji i sl. Možebitan se razlog tome

[197] Usp. Gregor PUPPINCK, Abortion and the European Convention on Human Rights, 159.
[198] Usp. *Isto,* 161.
[199] Usp. Robert JÜTTE, *Contraception. A History,* Cambridge, 2008., 157.

nalazi u svođenju govora o kontracepciji na puku ugrozu intrinzičnih i kulturnih vrijednosti života koje su povezane s isključivo kršćanskim pogledom na dostojanstvo čovjeka.[200]

Kontracepcijske metode i njihovi učinci jasno pokazuju njihovo različito djelovanje te moralno-bioetička prosudba u svojoj definiciji inzistira na pojedinačnom pristupu navedenima. Važno je spomenuti tendenciju koja cijeli niz preparata za zaštitu od trudnoće svrstava pod kontraceptive, iako djeluju kao sredstva pomoću kojih se pristupa prekidu započetog života ploda, odnosno pobačaju. Isto je razvidno već iz površnog promatranja pojedinih sredstava u njihovoj primjeni i razdoblju u kojem se uzimaju. Sredstva konzumirana u prefertilizativnom vremenu nužno sprečavaju ugnježđenje ploda na stjenku maternice što je interceptivno djelovanje, ili pak rezultira odbacivanje embrija, što je kontragestativno djelovanje. Budući da se njihovo djelovanje odvija nakon začeća, njihovo je djelovanje abortivno, a ne kontraceptivno, što pripada kategoriji pobačaja.[201] Osobitu pozornost u raspravi o kontracepciji Crkva usmjerava upravo u smjeru sredstava koja su abortivna. Osim njihova učinka koji, pod vidom sprečavanja trudnoće, djeluje abortivno, bioetička prosudba usmjerena je na cijeli niz okolnosti koji dovode do kontraceptivnog mentaliteta, kao i na njegove društvene i moralne posljedice.

Pored biološkog argumenta, važno je istaknuti i psihosocijalni argument s izrazito negativnim posljedicama. Korištenje kontraceptivnih sredstava, uključujući spomenuta abortivna sredstva, na psiho-sociološkoj razini razvijaju naviku saniranja neodgovornog, time i nemoralnog seksualnog ponašanja. U glavnini slučajeva potiče se muški mentalitet objektivizacije žene kao sredstva zadovoljenja vlastitih nagona i potreba, jednako kao što iz ženske perspektive grade mentalitet objektivizacije muškarca koji predstavlja puki objekt zadovoljenja potreba žene.[202]

---

[200] Usp. Snježana PRLJIĆ-SAMARŽIJA, Kontracepcija, prirodno, umjetno, moralno, u: *Filozofska istraživanja*, 31(2011.) 2, 277-290., 278-279.

[201] Usp. Suzana VULETIĆ, Kršćanska koncepcija regulacije bračnih sjedinjenja pod imperativom »odgovornog roditeljstva«, u: *Nova prisutnost,* 8 (2010.) 3, 381-392., 384.

[202] Usp. PAVAO VI, *Humanae vitae - Enciklika o ispravnoj regulaciji poroda,* (25.VII. 1968.), Zagreb, 2008., 17 (Dalje: HV)

IV. POGLAVLJE
TEOLOŠKO VRJEDNOVANJE ZAKONA O ZDRAVSTVENIM MJERAMA I RJEŠENJA U PITANJU POBAČAJA

4.1. Teološki osvrt na društveni kontekst Zakona o zdravstvenim mjerama

Kontekst nastanka ZZM obuhvaća sve dimenzije čovjeka kao pojedinca, društva i društvenih zbivanja toga vremena te je gotovo nemoguće donijeti cjelovitu prosudbu. Kontekst kreira čovjek kao pojedinac i cjelokupno društvo na mikro i makro razini u svom egzistencijalnom totalitetu. Osvrt će se stoga, uključujući i teološku kritiku, fokusirati više na društveno-političke procese koji su iznjedrili zakonske okvire i društveno uređenje koje je normativni pokazatelj statusa uređenja nekog društva, njegovih temelja, ideja i vrijednosti.

Razumijevanje analize konteksta nastanka ZZM-a unutar promjena zakonodavnih okvira na međunarodnoj i europskoj razini, uključujući i reforme ustavotvornog okvira o istom pitanju, zahtijeva sagledavanje šire perspektive društveno-političkih procesa spomenutog trenutka.

Povijesne specifičnosti tog razdoblja, kojeg je Hrvatska dijelila s brojnim drugim zemljama Srednje i Istočne Europe, uronjene su u surovu realnost komunizma te primarno karakteriziraju višeslojne proturječnosti. Promišljanje i analiza stanja i pojedinih utjecaja komunističkog društva odvija se desetljećima nakon nominalnog prestanka spomenutog sustava u razdoblju postkomunističke tranzicije.[1] Struktura vrijednosti u spomenutom razdoblju komunizma počivala je na temeljima egalitarističkog kolektivizma čiji su postulati bili teorijska jednakost, odnosno egalitarizam, kolektivizam, društveno vlasništvo i sl.[2]

Teorija marksizma pretvorena u političku djelatnost zavela je u velikom dijelu svijeta diktaturu proletarijata čije je društveno uređenje utemeljeno na postulatima obnovljenog povijesnog materijalizma, gdje su u fokusu materijalni uvjeti ljudskog života koji, prema spomenutim idejama, utječu i formiraju i društvene odnose ljudi i klase koje se razumijevaju kroz prizmu ekonomskih proizvodnih odnosa. Tako postulirane vrijednosti oblikuju moralni

---

[1] Usp. Gordan ČRPIĆ, Siniša ZRINŠČAK, Religija, društvo, politika. Komparativna perspektiva, u: *Vrednote u Hrvatskoj i u Europi. Komparativna analiza,* Josip BALOBAN, Krunoslav NIKODEM, Siniša ZRINŠČAK (ur.), Zagreb, 2014., 13-41., 13.

[2] Usp. Ivan CIFRIĆ, Znakovi nade i tendencije baznađa u današnjem hrvatskom društvu, u: *6. Međunarodni teološki simpozij: „Kršćanska nada na početku novoga stoljeća",* Zbornik radova, Nediljko Ante ANČIĆ (ur.), Zagreb, 2000., 46-60., 53., Globalno društvenu razinu karakterizirao je, međuostalim, oblik kvazi-društvenosti nazvan amoralnim familijarizmom, koji je društvenost svodio na puki familijarizam, odnosno uspostavljao patrijarhalne odnose obilježene osobnim i rodbinskim odnosima prema patronu.

sustav u kojem je društveno i komunitarno konceptualno ispred ljudske osobe te ne prepoznaje osobu kao pojedinca, nego ga definira kroz formu društva.[3] Istom su kategorizacijom vrjednota ekonomske kategorije pretpostavljene ljudskim odnosima, u čiju se korist oni shvaćaju redukcionistički.[4]

Društvo utemeljeno na spomenutim vrijednostima i motivirano takvim idejama ne priznaje temeljno ljudsko dostojanstvo, naročito potkrijepljeno činjenicom što je režim održavao vlast represijom i silom, te strahom i nasiljem održavao društveni red.[5] Moralni okvir kojeg je priznavao takav sustav nije izražen ni u kakvoj etici koja bi bila predložak praktičkog morala istog svjetonazora, te je nakon desetljeća opresivne vladavine ostavio katastrofalne posljedice na društvenom tkivu i temeljnim moralnim vrijednostima koje je ono nastavilo baštiniti. [6]

Sustav vrijednosti kakav je konstruirao komunistički sistem na teorijskoj koncepciji marksizma problematičan je i svakoj humanističkoj koncepciji poimanja čovjeka i njegovog pogleda na dostojanstvo ljudske osobe, na osobit način kršćanskoj teologiji i judeokršćanskom svjetonazoru u okviru kojeg se razvijao koncept osobe.

Spomenuti sustav je u kontekstu kolektivističke ideje utemeljio viziju općeg dobra, koja je dobrim djelom počivala na odnosima ekonomskog napretka i klasne borbe. Takav oblik vrijednosnog sustava postavljen je iznad dobrobiti pojedinca, te samim time niječe njegovo ljudsko dostojanstvo.[7] Internacionalistički pristup državnom uređenju unificira ustavno-pravni okvir obvezujući istim sve savezne zemlje, ostavljajući pritom prostor za ustav svake savezne republike koji je uglavnom dosljedno pratio zadane nadnacionalne okvire.

Teološki osvrt na komunistički svjetonazor i njegove posljedice koje ima na države i svijet uopće bio je nedvosmislen i jasan. Katolička crkva je preko poglavara artikulirala svoj stav mnogo puta, osuđujući marksizam kao neprijateljski prema svim oblicima tradicionalnih vrijednosti. Papa Pio IX. nazvao je 1846. godine komunistički sustav apsolutno protivnim samom naravnom zakonu, uz dodatak kako on jednom usvojen, potpuno

---

[3] Usp. Werner BONEFELD, Social Form, Critique and Human Dignity, u: *Research Gate,* https://www.research gate.net/publication/33042647_Social_form_critique_and_human_dignity (3. XII. 2018.), 5.
[4] Usp. Werner BONEFELD, Social Form, Critique and Human Dignity, 6.
[5] Usp. Stephen Nikola BARTULICA, Postkomunistička tranzicija i vrlina u poslovnoj etici, u: *Obnovljeni život, časopis za filozofiju i religijske znanosti,* 73 (2018.) 2, 213-226., 213.
[6] Usp. Duško SEKULIĆ, Vrijednosno-ideološke orijentacije kao predznak i posljedica društvenih promjena, u: *Politička misao: časopis za politologiju*, 48 (2011.) 3, 35-64., 36.
[7] Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, Crkva u prijelaznim procesima nakon komunizma, u: *Koncil u Hrvatskoj, Recepcija II. Vatikanskog koncila u Hrvatskoj,* 1 (1995.) 1, 76-90., 80.

uništava prava, vlasništvo i ono što pripada svim ljudima, čak i samo društvo.[8] Leon XIII., promotor radničkih prava koji rad opisuje kao Božju zadaću čovjeku kojom se on posvećuje i sudjeluje u sustvaranju boljeg svijeta, nazvao je 1876. godine komunističku koncepciju s paravanom radničke klase moralnom kugom koja ponirući u srž ljudskog društva stvara samo njegove ruševine. Pio XI. je označio ga je 1937. pseudoidealom pravde, jednakosti i bratstva i pritom ga jasno povezujući s idejama francuske revolucije.[9] U enciklici *Divini Redemptoris* komunizam je nazvao zlom u sebi, nadodavši kako „nitko tko želi spasiti kršćansku civilizaciju ne smije surađivati s istim sistemom ni pod kojim uvjetima"[10]. Papa Pio XII. je dekretom 30. lipnja 1949. ekskomunicirao sve one koju su s punom sviješću, znajući i s potpunim pristankom branili materijalističku doktrinu komunizma.[11]

Iznimno važnu teološku kritiku komunističkoj svjetonazorskoj koncepciji iznio je sveti papa Ivan XXIII. u enciklici *Pacem in Terris*, u kojoj ističe kako su svi ljudi jednaki temeljem svojeg prirodnog dostojanstva.[12] Neistinom proglašavajući ideju koja bi neka ljudska bića smatrala prirodno superiornima nad onim inferiornima, iz čega posljedično zaključuje kako ne postoje političke zajednice ili društva koja bi bila superiornija ili inferiornija po vlastitoj prirodi.[13]

Teološka promišljanja i valoriziranja ideja na kojima je izgrađen tadašnji režim velikog dijela europskih zemalja, tako i Hrvatske, osvrnuvši se pritom samo na papinske intervencije, jasno su prokazala temeljne greške komunističke misli i pogrješne premise od kojih polazi. Opasno redukcionističko i materijalističko shvaćanje čovjeka gotovo je potpuno zanijekalo dostojanstvo ljudske osobe, čije se posljedice na osobit način već očituju u kontekstu poimanja rada i proizvodnje, naspram odnosa prema ženi, svodeći ju na ekonomsku radnu snagu čija je uloga svedena na doprinos proizvodnoj vrijednost.

Dodatni uteg na radnika i njegov rad, koji je u sebi prirođen čovjeku, jer po radu ljudi sudjeluju u sustvaranju i izgradnji boljeg svijeta, dodaje sistemska politika koja radnika otuđuje od proizvoda vlastitog rada. Odvajanjem ili otuđivanjem proizvodne djelatnosti od sebe sama, čovjek otuđuje sebi dio vlastite biti kao stvaralačkog bića koji reproducira cijelu

---

[8] Usp. Rama P. COOMARASWAMY, *The Destruction of the Christian Tradition*, Bloomington, 2006., 357.
[9] Usp. Rama P. COOMARASWAMY, *The Destruction of the Christian Tradition*, 357.
[10] PIO XI., *Divini Redemptoris. Lettera Enciclica sul Comunismo Ateo,* (19. III. 1937.), u: https://w2.vatican.va/content/pius-xi/en/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19370319_divini-redemptoris.html, (16. XI. 2019.), 58, (Dalje: DR)
[11] Usp. Rama P. COOMARASWAMY, *The Destruction of the Christian Tradition,* 357.-358.
[12] Usp. IVAN XXIII., *Pacem in Terris - Encyclical on establishing universal peace in truth, justice, charity, and liberty,* (11. IV. 1963.), u: http://w2.vatican.va/content/johnxxiii/en/encyclicals/documents/hf_jxxiii_enc_11041963_pacem.html (16 . X. 2018.), 40, (Dalje: PT)
[13] Usp. PT, 89

stvorenu prirodu. Spomenuto nesuglasje unutar čovjeka, unoseći nesuglasje i među ljude, dehumanizira čovjeka, odnosno dehumanizira radnika.[14]

Posljedično se redukcionistički degradirala uloga i dostojanstvo obitelji[15] te je iz perspektive materijalno-proizvodne isplativosti maloljetno dijete poimano kao društveni teret kojeg, nakon institucionaliziranog odgoja diktiranog državom, što prije treba učiniti ekonomski i proizvodno rentabilnim.

U takvom kontekstu komunističkog režima, kojemu je svojstvena bila povreda prava, ideološko svojatanje prava govora u ime radničke klase i pogrešno procijenjene mogućnosti djelotvornosti ekonomskog sustava, najveći je uzrok moralne degradacije društva bila duhovna ispražnjenost režimskim marksističkim ateizmom.[16] Opisani sustav idealan je za eroziju društvenog morala, negaciju ljudskih prava i dostojanstva te utemeljenje novog poretka moralnih načela, koji u skrivenom zakulisju ima razaranje ideje autentične autonomije pojedinca.

Teološku kritiku spomenutog koncepta artikulirao je papa Ivan Pavao II., kad je u enciklici Stota Godina za uzrok samourušavanja i raspadanja istog označio duhovnu prazninu uzorkovanu ateizmom, koji je nove mlade generacije odvojilo od smisla za pravi cilj navodeći ih na stranputicu.[17]

Ranije opisani motivi komunističkog društvenog uređenja promovirali su politiku ekstenzivne industrijalizacije, izjednačavajući pritom muškarce i žene u radu uz očiti jaz između političko-normativne razine i realnog stanja.[18] Pritom je važno istaknuti kako motiv izjednačavanja žena i muškaraca u radničkim pravima nije bilo utemeljeno u ideji jednakog dostojanstva muškaraca i žena i njihove istovjetne vrijednosti, nego u pukoj potrebi proizvodne ekonomije. Takav oblik pristupa proizvodnji imao je zadatak prikupiti i osposobiti što veći broj nove radne snage.

U svrhu povećanja udjela ženske radne snage u ukupnoj radnoj snazi, državni je aparat osigurao organizirani javno financirani servis za djecu, čime se olakšavalo

---

[14] Usp. Tomo VEREŠ, *Filozofsko – teološki dijalog s Marxom,* Zagreb, 1981., 82-84.
[15] Usp. Ante VUKASOVIĆ, Obnova obitelji. Temelj hrvatskog napretka, u: *Revija za socijalnu politiku,* 1 (1994.) 4, 365-374., 365.
[16] Usp. Vladimir DUGALIĆ, Politička traganja Crkve u Hrvatskoj (1989. – 2007.). Povijesno-teološka prosudba, u: *Bogoslovska smotra,* 77 (2007.) 2, 483-539., 484.
[17] Usp. IVAN PAVAO II., *Centesimus Annus, – Stota godina. Enciklika o stotoj godišnjici Rerum Novarum,* (1.V.1991.), Zagreb, 2001., 24
[18] Usp. Siniša ZRINŠČAK, Vlado PULJIZ, Hrvatski obiteljska politika u europskom kontekstu, u: *Revija za socijalnu politiku,* 9 (2002.) 2, 117-137., 119-121.

usklađivanje roditeljskih i profesionalnih obveza, dok su radnici izvan društvenog sektora bili lišeni svih najosnovnijih socijalnih i obiteljskih prava, poput rodiljinog dopusta i sl.[19]

U prilog mobilizaciji žena u privredni društveni sektor donesen je i ZZM koji je sukladno filozofskoj paradigmi spomenutog režima, prekid trudnoće bez kriterija simplificirao i gotovo relativizirao pobačaj kao rutinski zahvat otklanjanja zapreka na putu prosperiteta idealnog komunističkog proleterskog društva. Pobačaj je u to vrijeme u republikama tadašnje Jugoslavije bio dopušten zakonom iz 1951. godine, no isključivo na temelju medicinske indikacije.[20] Prve zakonske odredbe koje su odobravale pobačaj temeljem medicinske i socijalne indikacije, koja je uključivala ugrožavanje socijalnog statusa žene, radnog mjesta, karijere i sl., uvedene su 1960. godine.[21] Općim zakonom o prekidu trudnoće iz 1969. godine, valjanom indikacijom za pobačaj priznaju se osobni motivi žene, uz usputno naglašavanje preventivnog djelovanja i savjetovanja.[22]

4.1.1. Antropološke pogrješke komunističkog sustava

Teološko vrjednovanje nekih ideja na kojima je utemeljen komunistički sustav iz čijeg je svjetonazorskog okvira nastao ZZM, polazi od kritike njegovih fundamentalnih filozofsko-antropoloških postavki. Marksističke ideje naslonjene na Rousseauovu optimističnu premisu o dobroj ljudskoj naravi, sve su nade bolje budućnosti položili u ljudske resurse, odnosno čovjeka koji je gospodar svijeta, krajnji evolucijski doseg te svrhu postojanja nalazi unutar sebe samoga.[23] Perspektiva judeokršćanskog koncepta na kojemu je nastala zapadna civilizacija tom se stajalištu suprotstavlja, ističući vrijednost čovjeka koji se ostvaruje u odnosu na transcendentno jer je duh njegov integralni dio. Povijest je mnogo puta pokazala propast civilizacija kojima je vladao čovjek kao konačni apsolut. Teološka kritika ove antropološke postavke u svijest doziva čovjekovo nagnuće na zlo i grješnu narav[24] koja je vezana ograničenjima koja su vlastita svim stvorenjima, pritom promatrajući ljudsku narav koja se može razjasniti isključivo u svjetlu božanske Objave.[25] Univerzalni

---

[19] Usp. Siniša ZRINŠČAK, Vlado PULJIZ, Hrvatski obiteljska politika u europskom kontekstu, 119-121.
[20] Usp. Malcom POTTS, Legal Abortion in Eastern Europe, 232.
[21] Usp. Dalida RITTOSSA, *The Right on Abortion. Comparative Approach Concerning Croatia*, *Federal Republic of Germany, and United States of America,* 124.
[22] Usp. Robert PERINČIĆ, Pobačaj - činjenice i posljedice, 262.
[23] Usp. Stephen Nikola BARTULICA, Postkomunistička tranzicija i vrlina u poslovnoj etici, 217.
[24] Usp. John M. FOWLER, Grijeh, u: *Biblijski pogledi,* 9 (2001.) 1-2, 37-78., 53.
[25] Usp. KATEKIZAM KATOLIČKE CRKVE, Zagreb, 1994., 385-389 (Dalje: KKC)

naravni zakon je upisan u racionalnoj naravi svake osobe,[26] zbog spomenutog nagnuća zahtijeva trajni angažman pojedinca u postupanju prema sudu ispravne savjesti.

Redukcionističko-materijalistički pogled na čovjeka kojim operira misao marksizma, podređujući ga kolektivizmu i ekonomsko-privrednim kategorijama društvenog uređenja doživio je brojne kritike različitih filozofskih koncepcija. Kritika koja pokazuje antropološku pogrješku iz teološke perspektive artikulirana je govorom brojnih poglavara Katoličke Crkve, a utemeljena je u nauku o dostojanstvu ljudske osobe. Dostojanstvo svakog čovjeka utemeljeno je u stvorenosti na sliku Božju, te mu je vlastita sloboda, razum i savjest kojima usmjeruje vlastito djelovanje.[27]

Teološka implikacija dostojanstva ljudske osobe na njezin socijalni kontekst i odnos spram drugih uključuje pravo na posjedovanje osobnih dobara ili pravo na vlasništvo. Spomenuta je prijeporna točka komunističkog političkog okvira koji je smatrao da je komunizam orobio srednji sloj građana pa se oštro protivio privatnom vlasništvu, uvodeći umjesto njega zajedničko vlasništvo pod općinskom ili državnom upravom. Tako je vlasništvo prešlo u ruke partijske elite koja je imala koncentraciju političke moći te je posjedovanje bilo u međusobnoj ovisnosti o odanom služenju vladajućoj partijskoj eliti.[28]

Moralno-teološka kritika ovakvog pristupa i bez podrobnijeg izlaganja crkvenog nauka jasno prokazuje antropološki redukcionizam sustava koji niječe privatnost osobe i reducira je prema društvenom uređenju, određujući i namećući mnoge druge osobne stvarnosti umjesto svakog pojedinca.

Dijametralno suprotni element od egalitarističkog komunitarizma, drugi je temelj spomenutog sklopa marksistički antropocentrizam, ali ne u ideji čovjeka kao najveće vrijednosti, nego čovjeka u službi kategoričkog imperativa rušenja svih odrednica kapitalističkog svijeta s odnosima u kojima je isti ponižen, prezren i napušten.[29]

Moralna objekcija na marksističku ideju uočava kako je i u ovoj postavci čovjek podvrgnut nekom višem arbitrarnom ili sistemski zadanom cilju, sveden na rušenje nečega kako bi se izgradilo nešto, u ovom slučaju komunističko društvo. Jasan je identični, ranije uočeni korijen u temelju ideologije, redukcionističko-materijalističkog shvaćanja čovjeka, koji bi, ako se već ne priznaje njegova transcendentna dimenzija, trebao biti shvaćen kao vrijednost u sebi, kako nalaže logičnost takvog antropocentrizma. Moralna kritika iz

---

[26] Usp. IVAN PAVAO II., *Vertiatis splendor - Sjaj istine. Enciklika o nekim pitanjima moralnog naučavanja Crkve,* (6.VIII.1993.), Zagreb, 2008., 51, (Dalje: VS)
[27] Usp. KKC, 1700-1701
[28] Usp. Stephen Nikola BARTULICA, Postkomunistička tranzicija i vrlina u poslovnoj etici, 218.
[29] Usp. Tomo VEREŠ, *Filozofsko – teološki dijalog s Marxom,* 164.

perspektive kršćanske teologije vidi spomenuto kao pogrješno postavljenu stvarnost koja je osuđena na samouništenje jer sve na stvorenom svijetu ima vrijednost isključivo u odnosu na čovjeka koji je njezin sukreator.[30]

Sve navedene postavke antropologije komunističkog sustava koji je tijekom vladavine uređivao hrvatski društveni i zakonodavni okvir, donekle ocrtavaju prevladavajuću paradigmu unutar koje je nastao i ZZM. Nije začudno stoga što zakonske odredbe o spornim pitanjima koja isti zakon uređuje, dopušta, brani ili prešućuje karakterizira redukcionistički, materijalistički i relativistički pogled na ljudsku osobu opisujući pritom i njezine relacije prema ženi, ulozi majke, oca ili djeteta.

4.1.2. Vrijednosni okvir komunističkog društva

Multinacionalno društvo tadašnje Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije uređene zajedničkim ustavom[31], karakterizirale su etničke, kulturološke, povijesne, regionalne i religiozne razlike koje su se očitovale na svim razinama, počevši od ekonomske, socijalne, svjetonazorske i dr. Diverzitet društva i iznimno velike razlike među republikama bile su evidentne, polazeći samo od stope pismenosti i socioekonomskih indikatora, sve do kvalitete i dostupnosti zdravstvene skrbi i socijalnih usluga. Federativna država uključivala je službeno pet nacionalnosti i dvadeset etničkih manjina što je umnažalo kompleksnost društva i donosilo suprotne utjecaje, naročito pridodaju li se tri velike religijske skupine rimokatolika, pravoslavaca i muslimana te tri kulturna nasljeđa: srednjeeuropskog, venecijansko-mediteranskog i otomanskog.[32]

Istraživanja provedena na društvima koja su preživjela tranzicijsko razdoblje nakon transformacije bivših realkomunističkih sustava pokazala su kako su posljedice koje je socijalistički poredak ostavio na vrijednosti društva i kulturne obrasce trajne i značajne, unatoč tome što je u povijesnom smislu trajao kratko. Komunistički tragovi u tim su zemljama postali elementom kulture te se bivša komunistička društva razlikuju u odnosu na

---

[30] Usp. *Isto,* 163.
[31] Vidi: USTAV SFRJ.
[32] Usp. Henry Philip DAVID, Joanna SKILOGIANIS, Anastasia POSADSKAYA-VANDERBECK, *From Abortion to Contraception. A Resource to Public Policies and Reproductive Behavior in Central and Eastern Europe from 1917 to the Present,* London, 1999., 282., Značajka populacije bivše Jugoslavije zanimljiva za govor o pobačaju jest natalitet spomenutih naroda, odnosno većinskih etničkih skupina koje se, temeljem podataka iz 1953–1991., mogu podijeliti u dvije skupine. Hrvati, Crnogorci, Mađari, Srbi i oni koji su se izjašnjavali kao Jugoslaveni imali su nisku stopu nataliteta, veliku stupu mortaliteta i negativni prirodni prirast stanovništva. Drugu skupinu koju su sačinjavali Albanci, Romi i izjašnjeni Muslimani, karakterizirala je visoka stopa nataliteta, niska stopa mortaliteta i relativno mlada populacijska struktura stanovništva.

one zemlje koje bi im po zakonitostima ekonomskog razvoja i pripadnosti kulturnom krugu trebale biti slične.[33] Uočeno je kako su bivša socijalistička društva više sekularizirana u odnosu na nekomunističke zemlje istog ekonomskog nivoa te kako se u tim društvima naglašavaju konzervativne vrijednosti i hijerarhija, a manje intelektualna autonomija, egalitarizam i status. Izazov budućnosti je otkrivanje realnog stanja trajnosti spomenutih promjena, odnosno njihovo nestajanje s nestankom generacija koje su socijalizirane u socijalističkom razdoblju.[34]

Promjene vrijednosnog sustava odnosno moralnog poretka društva dogodile su se hrvatskom društvu tijekom socijalističke vladavine unutar federacije. Komunistički sustav, koji je potpuno transformirao društva, a time i hrvatsko od poljoprivrednog u industrijsko, prouzročio je svojevrstan potres i u tradicionalnom vrijednosnom sustavu. Specifičnosti socijalističkih društava shvaćene su kao iskorak u moderno industrijalističko društvo koje ekonomski nije odskakalo od ostatka europskih država unutar istog režima. Otvorenost hrvatskog društva kao dijela cjeline velike federacije, sloboda rada i ekonomskih emigracija, strujanje ljudi i kapitala u povezanosti s ekonomskim sustavima svijeta, odaju sliku suvremenosti i slobodne otvorenosti. No, isti su se procesi odvijali unutar opresivnog režima i autoritarnog političkog sustava koji nije zadovoljavao ni osnovne postulate liberalnog društvenog uređenja.[35]

Razina ljudskih prava, demokracije te slobode govora i izražavanja u spomenutom je režimu bila minorna, kao i mogućnost strukturiranja vlastitih moralnih vrijednosti i načina života proizašlih iz vjerskih uvjerenja ili moralnih principa.

Katoličkoj je crkvi zanijekana i oduzeta društvena dimenzija, što je u teološkom diskursu nazvano getoizacijom Crkve, te se vjera tolerirala isključivo kao privatna stvar, iako ni u tom obliku nije bila poštovana. Vjerski je identitet postao kriterijem za društveno stigmatiziranje i isključivanje te su se zastupane vrijednosti skrivale u intimnom krugu obitelji i prijatelja.[36]

Teološko vrjednovanje spomenutog političkog sustava, kako je i ranije artikulirano redukcionistički, promatra društveni sistem u kojem je glavni cilj dobitak i profit, pod

---

[33] Usp. Duško SEKULIĆ, Vrijednosno-ideološke orijentacije kao predznak i posljedica društvenih promjena, 36.
[34] Usp. *Isto*.
[35] Usp. *Isto,* 37.
[36] Usp. Andreja SRŠEN, Katolička Crkva u Hrvatskoj na razmeđu tradicionalnosti i modernosti. Novi prijepori europske stvarnosti, u: *Croatica Christiana periodica*, 38 (2014.) 74, 209-224., 214.

krinkom društvenog prosperiteta.[37] Društvo ne može napredovati ako je čovjek, kao glavna sastavnica tkiva socijalne strukture, promatran iz perspektive redukcionističke antropologije i sveden na ekonomsku isplativost, odnosno faktor koji samo dodaje proizvodnu vrijednost.

Bitna je, dakle, oznaka tadašnjeg sustava karikaturiziran čovjek i njegova sloboda. Jednako tako, komunistička borba usmjerena protiv vjerničkog svjetonazora iz teološke perspektive je borba protiv same ljudske naravi.[38]

Moralno–teološko vrjednovanje izloženih komunističkih ideja nužno uočava pogrješnim socijalističko poimanje bratstva, jedinstva i socijalne pravednosti. Jednakost se u toj perspektivi nastoji postići uništavanjem hijerarhije i staleža, što najčešće rađa isključivo neproduktivnim antagonizmom.[39] Ideja kako je moralnost podvrgnuta interesima staleške borbe proletarijata, tipičan je primjer instrumentalizacije morala u borbi za vlastite ciljeve te je uzdizanje staleških interesa radnika kao apsolutnog dobra koje diktira djelovanje, čak i moralnost. Time se oduzima čovjekova sloboda i dostojanstvo ljudske osobe te je ljudsko društvo, prema procjeni Pape Pija XI., kolektivizam bez hijerarhije koji posjeduje neograničenu vlast jer je promoviran kao apsolutno moralno dobro i princip moralnog djelovanja. Susljedno tomu, moralnost, ćudoređe, zakon i pravni poredak diktirani su ekonomskim aspektom državnog sustava.[40]

Centraliziranom, jednoumnom i jednopartijskom društvenom sistemu opresivnog karaktera jedini čimbenik koji je pružao otpor bila je Katolička crkva koja je kao zajednica vjernika, odnosno ljudi koji jednako participiraju u društvu ako im to nije onemogućeno, iznosila kritiku spram politike i naravi režima te njegovih antropoloških ideja. Koliko god je nevažan i minoran efektivni učinak imala takva intervencija, Crkva je u tom razdoblju bila jedina instanca koja je otežavala potpunu komunističku dominaciju i prevlast nad društvenim mnijenjem.[41]

Ako je i moralni zakon, koji opstoji kao naravni zakon upisan u čovjeka samoga, u službi društvenog uređenja i potpuno podvrgnut ciljevima pukih materijalističkih probitaka i napretku struktura, sasvim je logično što je isti sustav podvrgnuo i ljudski život, djecu i rađanje vlastitim ciljevima. Liberalni i relativizirajući ZZM, koji prešućuje dijete i ljudski

---

[37] Usp. Alojz ĆUBELIĆ, Tri hrvatska dominikanca (Hijacint Bošković, Dominik Barač i Jordan Kuničić) o totalitarnim ideologijama 20. stoljeća, u: *Bogoslovska smotra,* 79 (2009.) 4, 847-869., 866.
[38] Usp. Alojz ĆUBELIĆ, Tri hrvatska dominikanca (Hijacint Bošković, Dominik Barač i Jordan Kuničić) o totalitarnim ideologijama 20. stoljeća, 867.
[39] Usp. Antun ALFIREVIĆ, Pijo XI. protiv komunizma, u: *Obnovljeni život. Časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 18 (1937.) 5, 193-200., 194.
[40] Usp. Antun ALFIREVIĆ, Pijo XI. protiv komunizma, 194.
[41] Usp. Slađana JOSIPOVIĆ BATOREK, Odnos komunističkog režima prema Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj od 1945. do 1952. godine, u: *Poznańskie Studia Slawistyczne*, 10 (2016.) 129-144., 130.

život, a time mu niječući ikakvu objektivnu vrijednost, rađanje i potomstvo percipira kao običnu zapreku na putu ekonomsko-proizvodnog napretka društva.

Latentna mu je intencija stvoriti dojam oslobađanja žene bilo kakvih proceduralnih komplikacija, ljudski život začetog djeteta svesti na proces trudnoće koji je poželjno prekinuti i gotovo ponuditi kao najjednostavnije i najpraktičnije rješenje za neometano ostvarenje karijere rada u udruženom kolektivu, kojoj bi najveći doseg trebao biti dodavanje proizvodne vrijednosti.

4.1.3. Moralno-etičke vrijednosti hrvatskog društva u pitanju pobačaja

Moralno-etički vrijednosni sustav nekog društva konstruiran je pod utjecajem povijesnih okolnosti, kulture, svjetonazora, društvenog uređenja neke zemlje itd. Hrvatsko društvo je većinski katoličko, budući se na popisu stanovništva 1990. godine 89,7% izjasnilo katolicima.[42] Podaci o strukturi stanovništva u razdoblju neposredno prije donošenja ZZM-a nisu poznati, budući je Republika Hrvatska bila u sastavu bivše države, no logičkim slijedom oni ne odstupaju bitno od iznesenih.

Vrjednovanje pobačaja kao čina i zauzimanje stava u tom pitanju, bitno je definirano svjetonazorom i moralnim sustavom vrijednosti osobe. Potonje je determinirano i religioznim načelima koji utječu na formiranje osobnog moralno-etičkog sustava vrijednosti. Pripadnost kršćanstvu pretpostavlja kako osoba, odnosno kršćanin u stvarnosti percipira i vrjednuje u skladu s onim što slobodno ispovijeda i vjeruje.

Kršćanstvo je iznjedrilo kulturu pozitivnog personalizma i razvilo koncept osobe. Koncept osobe predstavlja ujedno i okvir iz kojeg se formirao pojam dostojanstva ljudske osobe, stvorene na sliku Božju, što čini temelj njezinog neotuđivog i prirođenog ljudskog dostojanstva.[43] Upravo je kršćanstvo utjecalo na razvoj grčko-rimske i europske civilizacije, donoseći joj doprinos ovakvog poimanja čovjeka. Rezultat tog utjecaja bilo je širenje kršćanske misli i stava koji pobačaj smatra moralno nedopustivim načinom prekida već započetog ljudskog života, a samo uvrštavanje mogućnosti pobačaja u državne zakone, moralno neispravnim i pogrešnim.[44] Zaslugom kršćana civilizacija je baštinila moralne vrijednosti zaštite ljudskog života nerođenih ljudskih bića. Revidiranje tih stavova u

[42] Usp. Stjepan BALOBAN i Gordan ČRPIĆ, Pobačaj i mentalitet u društvu, 642.
[43] Usp. KKC, 356-364
[44] Usp. Stjepan BALOBAN i Gordan ČRPIĆ, Pobačaj i mentalitet u društvu, 643.

zemljama Europe i svijeta dotaknuli smo ranije u tekstu, što je u suvremenom društvu dovelo do rasprava u najširim razmjerima, s jednako glasnim zagovornicima obaju stajališta.

U hrvatskom kontekstu, s obzirom na ranije spomenutu strukturu stanovništva, načelom dosljedne misli zaključilo bi se kako glavnina hrvatskog stanovništva u pitanju pobačaja zauzima kršćansko stajalište. Ipak, u stavovima građana Republike Hrvatske u pitanju pobačaja, prema istraživanju provedenom potkraj 1997. godine, uočava se svojevrsna kontradikcija, ambivalencija ili barem neusklađenost osobnog stava.[45]

Prema navedenom istraživanju, a sukladno kršćanskom svjetonazoru hrvatskog stanovništva kojeg smo ranije spomenuli, pobačajem smatraju prekidanje već započetog ljudskog života ukupno 80,6% ispitanika. U potpunosti se slaže s tezom da je pobačaj prekidanje započetog ljudskog života 54,7%, dok se samo slaže s tezom njih 25,9%. Kontradikcija se očituje u izraženom stavu ispitanika koji pobačaj, za kojeg drže kako je prekidanje ljudskog života, dakle ubojstvo nerođenog djeteta, ipak ostavljaju kao mogućnost odabira žena pod kategorijom nužnog zla. Potpuno se slaže s iznesenom tezom 37,6%, dok se samo slaže 26,8%, iz čega proizlazi kako 64,4% ispitanika dopušta pobačaj kao mogućnost. S tezom kako osobno nikad ne bi napravili pobačaj niti dopustili svojoj ženi, odnosno djevojci u potpunosti se slaže 39,3%, dok se samo slaže 15,5%, što rezultira kako 54,8% ispitanika osobno nikad ne bi pristali na pobačaj.[46]

Ambivalentnost stava u odnosu na pobačaj očitovala se rezultatom koji pokazuje kako bi 64,4% hrvatske populacije ostavilo mogućnosti odlučivanja o pobačaju, unatoč tomu što smatraju kako je pobačaj ubojstvo nerođenog ljudskog bića. Time je otvoren veliki prostor nejasnoće, budući da građani Hrvatske sukladno kršćanskom svjetonazoru razumiju pobačaj kao prekid nerođenog ljudskog života ili ubojstvo, ali istodobno ostavljaju mogućnost činjenja teškog grijeha.[47]

Ispitanicima je ponuđena teza o miješanju Crkve u pitanje pobačaja, s negativnom formulacijom. Teza je glasila „pobačaj nije pitanje u koje bi se Crkva trebala miješati" s čim se u potpunosti ne slaže 22,6%, dok se njih 16,3% ne slaže. Sukladno tomu, 38,9% populacije smatra kako Crkva treba među ostalim imati utjecaj na formiranje mišljenja oko pobačaja. Ukupno 47,5% hrvatske populacije smatra kako se Crkva ne treba miješati u pitanje pobačaja, dok njih 19,3% nije zauzelo nikakav stav.[48]

---

[45] Usp. Stjepan BALOBAN i Gordan ČRPIĆ, Pobačaj i mentalitet u društvu, 645.
[46] Usp. Tonči MATULIĆ, Ljudski život – ugrožena vrednota, u: *Bogoslovska smotra,* 71 (2001.) 2-3, 415-440., 421.
[47] Usp. Stjepan BALOBAN i Gordan ČRPIĆ, Pobačaj i mentalitet u društvu, 646.
[48] Usp. *Isto,* 645.

Rezultat istraživanja potonje teze možda predstavlja ključ razumijevanja ambivalentnosti i kontradikcije stavova o pobačaju. Bez sigurnosti u ispravnost interpretacije, odnosno na razini nove hipoteze ili spekulacije, moguće je interpretirati kako 66,8% ispitanika smatra kako Crkva ili vjerski stavovi ne trebaju kreirati stav o pobačaju. Pritom su ispitanici koji nisu zauzeli stav o tome pribrojeni onima na čiji stav nije utjecala Crkva. Hipoteza sugerira na podudarnost postotka 66,4% onih koji unatoč stavu o griješnosti čina dopuštaju pobačaj s postotkom 66,8% onih ispitanika koji smatraju kako na realan stav o pobačaju ne treba utjecati Crkva ili možda vjerski stav.

4.1.3.1. Indikatori kreiranja stavova o pobačaju u vrijeme usvajanja Zakona o zdravstvenim mjerama

Stavovi vezani uz pitanje pobačaja potpuno su polarizirani, osobito u novije vrijeme sve do radikaliziranih ekstrema, zaoštrenih javnom raspravom. Polarizacija stavova se ne uočava isključivo na razinama zagovornika i protivnika pobačaja kao ukrštenih pozicija, ona se može primijetiti i na osobnoj razini pojedinaca, kako je netom spomenuto.

Kompleksnost fenomena pobačaja otežava njegovo sagledavanje kao objektivne stvarnosti i vrjednovanje onoga što pobačaj kao čin u sebi jest, s implikacijama koje uključuje, te naslonjeno na tu objektivnu procjenu čina, formiranje stava o njegovoj dopustivosti. Kompleksnost fenomenologije pobačaja nalazi se i u principu isključenja trećega jer govor o pobačaju nužno je govor o životu i smrti kao dvjema krajnjim međusobno isključivim točkama.[49] Sva problematika osobnih pozicija stoji u nužnosti moralnog određenja spram tih dvaju polova te u nemogućnosti sinkretizacije obaju, što je inače svojstveno ljudskoj prirodi.

Procjenjivanje i deskripcija stavova o fenomenu pobačaja lako može postati spekulativna jer postoje oskudni podaci o pobačajima u Europi i Hrvatskoj, osobito u vremenu usvajanja ZZM-a[50] te mogu biti nedovoljno pouzdani i uvijek ostaju na razini statistike čije prikupljanje i interpretacija mogu varirati.

Problematika pobačaja unutar nekog državnog sustava uglavnom je određena organiziranom i planiranom populacijskom politikom istog društva, čija je svrha kontroliranje, usmjeravanje i utjecanje na kretanje intenziteta reprodukcije stanovništva,

---

[49] Usp. Ivan CIFRIĆ, Dinka MARINOVIĆ JEROLIMOV, Pobačaj kao bioetički izazov, u: *Sociologija i prostor,* 45 (2007.) 177-178(3-4), 247-268., 248.
[50] Usp. Robert PERINČIĆ, Pobačaj - činjenice i posljedice, 262.

odnosno utjecanje na natalitet. Vrijeme usvajanja spornog ZZM obilježeno je dugogodišnjim procesom liberalizacije pobačaja u bivšoj državi. Proces liberalizacije pobačaja važan je indikator namjere izravnog utjecanja na stavove vezane uz pobačaj i omogućivanje dostupnosti najširem sloju ljudi.

Spomenuta liberalizacija pobačaja u svrhu povećanja dostupnosti pobačaja ciljnoj skupini, na razini cijele bivše države, odvijala se posredstvom odredbi nekoliko važnih zakona. *Opći zakon o prekidu trudnoće* iz 1969. godine je uz dotad priznatu medicinsku i socijalnu indikaciju za prekid trudnoće, uvrstio i osobnu indikaciju žene. Potom *Rezolucija o planiranju porodice* iz iste godine kojom se roditeljsko određivanje o broju djece i razmaku njihova rađanja smatra jednim od osnovnih ljudskih prava i dužnosti.[51] Interes države u reguliranju rađanja bio je očigledno iznimno velik, što dokazuju nastojanja sistema u reduciranju oslanjanja na pobačaj i poticanju efektivnijih kontraceptivnih metoda, koje su učinili dostupnijima, pokrećući istodobno jedinstveni istraživački program tijekom 1973. i 1974. godine pri Klinici za obstetriku i ginekologiju Medicinske škole Sveučilišta u Novom Sadu.[52] Kontraceptivna su sredstva u cijeloj državi besplatna, no neki izvori navode kako su većina populacije istočne Europe katolici te imaju malu tradiciju korištenja kontraceptiva.[53] Populacijskoj politici i planiranju obitelji doprinjeo je i Ustav SFRJ iz 1974. godine, kojim se proglašava pravo čovjeka na slobodno odlučivanje o rađanju djece, koje se može ograničiti isključivo radi zaštite zdravlja. Ustavne odredbe ugrađivale su se u ustavno-pravne i zakonske okvire svih socijalističkih republika, što je Hrvatska učinila donijevši ZZM 1978. godine.[54]

4.1.3.2. Neki pokazatelji stvarnih stavova o pobačaju

Vrjednovanje društvenih i državnih mjera reproduktivne politike za regulaciju rađanja u nekom razdoblju iz prošlosti, zahtijeva oprez u zaključivanju kao i pristupu ispitivanja i verificiranja jer se temelje na fragmentima povijesne cjeline ili njihovim interpretacijama. Određene su stvarnosti gotovo jasno jednoznačne i plauzibilne, poput primjerice sistemskog nastojanja oko reproduktivne politike. S druge strane, stavovi

---

[51] Usp. *Isto*.
[52] Usp. Henry Philip DAVID, Joanna SKILOGIANIS, Anastasia POSADSKAYA-VANDERBECK, *From Abortion to Contraception. A Resource to Public Policies and Reproductive Behavior in Central and Eastern Europe from 1917 to the Present,* 304.
[53] Usp. Malcom POTTS, Legal Abortion in Eastern Europe, 237.
[54] Usp. Robert PERINČIĆ, Pobačaj - činjenice i posljedice, 263.

pojedinaca tog društva kao njegovog integralnog tkiva nisu jednoznačno protumačivi jer na njih utječe cijeli spektar čimbenika. Raskorak između pretpostavljenih prevladavajućih stavova nekog društva može biti drastičan u odnosu na realna stajališta populacije.

Ipak, u pitanju realnih stavova o pobačaju hrvatske populacije u razdoblju donošenja ZZM-a, oni se mogu iščitati iz demografskih pokazatelja kretanja induciranih pobačaja u tom razdoblju prema Republičkom zavodu za statistiku u Zagrebu. Poticajno društveno okruženje i državne institucije olakšali su ostvarivanje prekida trudnoće. Broj legalno induciranih pobačaja u Hrvatskoj 1975. godine bio je 39.895 na broj živorođene djece 67.016, što iznosi 58,49 legalnih pobačaja na 100 živorođene djece. U godini donošenja ZZM-a uočava se porast te je broj legalnih pobačaja iznosio 41.633 na 68.704 živorođene djece, što je 60,56 pobačaja na 100 živorođenih. Broj legalno induciranih pobačaja od tog razdoblja bilježi tendenciju rasta, primjerice 51.975 pobačaja 1981. sve do početka devedesetih godina prošlog stoljeća.[55] Tendencija smanjivanja broja induciranih pobačaja bilježi drastičan pad nakon demokratskih promjena. Tako je 1990. godine izvršeno 38.510 pobačaja, dok je 2004. godine inducirano oko 10.288 pobačaja, 2007. godine zabilježeno je 10.609 induciranih pobačaja, u čijoj strukturi je bilo 4.537 žena u braku, dakle 43,1%. Pobačaj su izvršile 423 mlade djevojke do 19 godina, dok je najveći broj žena koje su pobačaj izvršile u dobi između 30-39 godina.[56]

4.1.3.3. Moralno-teološki osvrt na vrijednosti promovirane Zakona o zdravstvenim mjerama

ZZM je nastao u specifičnom socijalno-političkom kontekstu, u kojemu su malu ili gotovo nikakvu ulogu odigrale pravne stečevine konkretnog društva i međunarodna pravna tradicija koja je unutar zapadnoeuropskog kruga očuvala praksu priznavanja i zaštite temeljnih ljudskih prava i ljudskog dostojanstva, sloboda i vrijednosti.

ZZM se naslonio na *Opći zakon o prekidu trudnoće* iz 1969. godine, donesen u istom kontekstu, motiviran istim socijalističko-političkim motivima reorganizacije društva i njegove slike. Moralno-teološki osvrt uočava nekoliko prijepornih elemenata koje ZZM štiteći ili dopuštajući proglašava vrijednostima, a koje su moralno upitne te ostavljaju duboke moralne posljedice na čovjeka, njegovu obitelji i užu okolinu te konačno na društvo u cjelini. ZZM uređuje i pitanja kontracepcije, sterilizacije i umjetne oplodnje, što su jednako tako teme moralno-bioetičke rasprave te zaslužuju opširnije teološko i bioetičko vrjednovanje.

[55] Usp. Robert PERINČIĆ, Pobačaj - činjenice i posljedice, 263-264.
[56] Usp. Stella FATOVIĆ-FERENČIĆ, Antun TUCAK (ur.), *Medicinska etika,* Zagreb, 2011., 171.

Ovaj se osvrt. ipak, zadržava na fenomenu pobačaja te ima namjeru analizirati konkretne eksplicitne odredbe i implicitne načine kojima ZZM gradi platformu na kojoj utemeljuje liberalizaciju pobačaja.

4.1.3.3.1. Pobačaj kao vrijednost promovirana Zakonom o zdravstvenim mjerama

Primarna i ključna stvarnost koju ZZM promovira kao vrijednost društva je pravo na pobačaj. Pobačaj kao čin ne može biti sadržaj nekog prava,[57]odnosno pobačaj ne može biti ljudsko pravo, temeljem civilizacijskih i pravnih tekovina.

Počevši od zakonske prakse i načela međunarodnog zakonodavstva, o kojem se ranije detaljnije govorilo, prema konvencijama koje štite pravo na život[58] jasno je vidljivo kako nije moguće dodati dijametralno suprotno pravo, što bi u konkretnom slučaju bilo pravo na smrt.[59] Jednako kao što ne postoji zajamčeno pravo na pobačaj, ne može postojati ni pravo za njegovo prakticiranje.[60]

Moralni aspekt kojeg prosuđuje teološka kritika u ovom slučaju nudi beskompromisno jednoznačno rješenje, koje će se u nastavku potanko izložiti. Ako je pobačaj nasilni prekid započetog ljudskog života, onda je njegova nedopustivost s teološke perspektive jasna.

Ljudski život je iz perspektive kršćanske antropologije i teološkog vrjednovanja svet te kao takav predstavlja dar.[61] Svetost ljudskog života implicira nepovredivost i vrijednost ljudskog života[62] te potrebu zaštite i poštovanja čovjeka kao ljudske osobe stvorenog na sliku Božju. Teološka implikacija ženi i muškarcu stavlja obligaciju služenja životu, a ne dokidanja života kojeg nisu vlasnici.[63] Prihvaćanje pobačaja kao dopustive mogućnosti, u mentalitetu, ponašanju i samom zakonu očiti je znak iznimno opasne krize moralne svijesti i osjećaja koji postaje nesposobniji za razlikovanje moralnog dobra od moralnog zla, čak i u

[57] Usp. Gregor PUPPINCK, Abortion and the European Convention on Human Rights, 156.
[58] Ovdje se osobito referira na EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS, Council of Europe, European Court of Human Rights, Rome, (4. XI. 1950.), u: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf (7. II. 2018.).
[59] Usp. Gregor PUPPINCK, Abortion and the European Convention on Human Rights, 156.
[60] Usp. *Isto*, 157.
[61] Usp. Valentin POZAIĆ, Ljudski embrij u svjetlu teološke antropologije, u: *Status ljudskog embrija,* Ana VOLARIĆ – MRŠIĆ (ur.), Zagreb, 2001., 101-120., 109.
[62] Usp. IVAN PAVAO II., *Evangelium vitae – Evanđelje života, Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života,* (25. III. 1995.), Zagreb, 1995., 53 (Dalje: EV)
[63] Usp. Tonči MATULIĆ, *Pobačaj. Drama Savjesti,* 223-224.

osnovnom pitanju prava na život. Teško stanje moralne krize ljudskog društva zahtijeva hrabro sagledavanje realnosti i istine i odvažno nazivanje stvari njihovim pravim imenom.[64]

4.1.3.3.2. Početak života i ljudsko dostojanstvo u Zakonu o zdravstvenim mjerama

ZZM svojim odredbama eksplicitno uređuje pojedina pitanja i time artikulira jasno razgraničenje onoga što štiti kao vrijednost i onoga što ispušta, odnosno smatra nevažnim. Početak ljudskog života nije element dotaknut ili spomenut u ZZM-u. Početak ljudskog života je ključni element u određivanju dopustivosti pobačaja. Ako je život započeo začećem, pobačaj je čin koji prekida već započeti ljudski život, a nije tek prekid trudnoće koja je, kako se iščitava, nedefinirani proces.

Pojam početka ljudskog života i određivanje granice kada ga se priznaje, nije pitanje koje bi trebao urediti zakon, budući da vrijednosti društva i zaštićene kategorije određuje ustavotvorac. Ipak, čini se kako nije moguće govoriti ili uređivati određenu stvarnost ako se ne poznaju njezine osnovne odrednice ili granice. Odnosno, ne čini se logičnim artikulirati uredbe o stvari koja nema definirani okvir.

Govoreći o procesu trudnoće, odnosno o prekidu trudnoće, ZZM ni na jednom mjestu ne koristi pojam djeteta, implicirajući kako je ono u uređivanju prekida trudnoće nebitno. Važni elementi su majka, želja za induciranje pobačaja i način na koji se može izvršiti. Direktni objekt samog medicinskog postupka pobačaja u tom postupku za ZZM nije važan. Ta implicitna poruka ZZM-a je moralno neprihvatljiva, ne samo iz perspektive moralne teologije, nego i iz pozicije filozofske antropologije. Zakonsko uređivanje jednog postupka koji se direktno tiče ili je opasan za život drugog aktera, odnosno izravnog objekta postupka, a bez njegovog spomena, ne čini se kao praksa koja je naslonjena na europske tekovine jednake zaštite svih ljudi i njihovih prava. U ostvarenju takvih zakonodavnih odredbi moguće se poslužiti jedino izostavljanjem spomenute druge strane ili nijekanje njezinog postojanja uopće, što je zabrinjavajući način koji se, kako se vidi, sve više koristi. Teološki pogled na spomenutu stvarnost implicira kako trudnoća i njezino prekidanje načelno nisu isključivo predmet osobnog života majke.

Ljudsko dostojanstvo koje proizlazi iz najviše vrijednosti, iz ljudskog života, koji je jednako vlastit i neotuđiv svakom čovjeku, temeljna je kategorija koja je dovedena u pitanje. Svaka prijetnja dostojanstvu ili životu čovjeka, briga je Crkve kojoj je povjerena majčinska

[64] EV, 58

skrb nad svakim ljudskim bićima.[65] Moralno-teološko vrjednovanje ZZM-a i njegovog odnosa spram ljudskog dostojanstva u tom pogledu nailazi na brojne prijeporne točke, koje će biti izložene u razlaganju teološke vizije dostojanstva ljudske osobe. Legalizacija ili postojanje prakse određenog čina protivna ljudskom dostojanstvu, u ovom slučaju pobačaja, ne kreira pravo[66] na isti čin, još manje ga može učiniti moralno ispravnim. Koristeći isti ključ razumijevanja, ni izbor ni želja za izvršavanjem nekog čina ne može utjecati na njegovu ispravnost, niti može njega uzdići u status prava.[67]

4.1.3.3.3. Percepcija žene i njezinog dostojanstva u Zakonu o zdravstvenim mjerama

Raslojavajući paradigmu koja stoji iza odredbi ZZM-a, otvara se također široko područje pitanja kriterija i vrijednosti iste paradigme. Redukcionističko-materijalistička filozofija koja je iznjedrila svjetonazor u kojem je nastao ZZM, iznosi veoma problematične postavke na kojima se temelji sklop zakonskih odredbi. Spomenutu paradigmu važno je usporediti s moralno-teološkom perspektivom dostojanstva žene i njezine uloge u društvu.

Ukrštavanje ženinog prava na autonomnost i samoodređenje, prava na privatnost i vlastiti izbor s pravom na život nerođenog djeteta, ključna je zamka koja je zaoštrila stavove u raspravama i polemikama. Dostojanstvo žene i veličina njezine unikatne uloge u svijetu i društvu, nije odvojiva od majčinstva niti ga može narušiti. Štoviše, ono je integralni dio ženine vrijednosti i jedna od dimenzija njezinog ostvarenja. Majčinstvo se uklapa u osobnu strukturu ženskog bića i osobnu dimenziju predanja.[68] Suprotstavljanje spomenutih prava žene pravima djeteta, zapravo je pogrješna pretpostavka jer je unutar ženine egzistencije ugrađen stav prema djetetu, odnosno majčinstvu, bilo ono biološko ili duhovno.

Teološko vrjednovanje osvrnut će se i na pravo žene na izbor koje je korišteno u svim kontekstima i konotacijama javih rasprava. Moralno-teološka perspektiva ne otklanja niti negira ženi pravo na izbor. Štoviše, smatrajući ženu nositeljicom najvišeg dostojanstva na zemlji po ulozi donošenja novog života, priznaje joj i bori se za njezino u svemu jednako dostojanstvo. Upravo su izrabljivački socijalistički sustavi oni koji ženino dostojanstvo reduciraju i oskvrnjuju. Dio ženine integralne osobnosti nalazi se i u mogućnosti izbora

[65] Usp. EV, 3
[66] Usp. Gregor PUPPINCK, Abortion and the European Convention on Human Rights, 159.
[67] Usp. *Isto*, 160-161.
[68] Usp. IVAN PAVAO II., *Mulieris Dignitatem – Apostolsko pismo o Dostojanstvu i pozivu žene prigodom Marijanske godine,*(15.VIII.1988.), Zagreb, 2003., 17-18 (Dalje: MD)

osobnog ostvarenja, osobito u pitanju majčinstva, a u kršćanskom svijetu i u izboru duhovnog majčinstva.[69]

Neotuđivo je, dakle, pravo žene na izbor vlastitog poziva. S druge strane, sve žene nisu u mogućnosti ostvariti vlastito majčinstvo, što ne umanjuje njihovo dostojanstvo ni jednaku vrijednost. No, u okviru poziva na majčinstvo, ako žena odlučuje o rađanju začetog djeteta, ona ne čini izbor o svom osobnom određenju, nego se stavlja u poziciju biranja između života i smrti djeteta.

4.1.4. Izazovi suvremenog pluralističkog društva

Nezaobilazni element u promišljanju suvremenog društva, kao i njegovih karakteristika počiva na bitnom svojstvu pluralizma. Definicija spomenutog pojma očituje višedimenzionalnost onoga što se želi obuhvatiti jednim nazivom. Značenje pojma odlikuje mnogostrukost u različitostima kao i podijeljenostima pojedinog društva koje se osobito očituju u kulturi, jeziku, politici, ali svakako i na etičkim, moralnim, svjetonazorskim i drugim planovima.[70] Pojam se semantički očituje isključivo na pluralnost ili množinu nečega, dok u sebi ne sadrži nikakav vrijednosni sud, već samo deskriptivno opisuje mnoštvo i različitost.[71] Pluranost kao i njezino gibanje u pojedinom društvu ne može se svrstati pod jedan princip, kao ni što se ne može predvidjeti manifestacija pojedinog društvenog uređenja koje djeluje pod pluralnim elementom.

Pluralnost sama po sebi ne predstavlja nikakav problem jer deskriptivno opisuje okruženje pojedinog društva. Problem se očituje u pojavi pluralizma i pritom postaje vrhovni kriterij istine i mjerilo vrednovanja te svojevrsna ideologija života. Principi pluralizma teže na području etike formalnom isključenju norme koja bi pritom označavala princip ujedinjavanja ili pak težnju prema mnoštvu različitih normi i samim time nijekanje postojanja i mogućnosti jedne norme. Ukratko elaborirajući pluralistički koncept jasno se primjećuje kako je to sustav u kojem se niječe mogućnost svođenja na jedan princip.[72] Naočigled takva definicija pluralizma nalikuje na definiciju relativizma koji isključuje apsolutnost jedne misli i svjetonazora. Već površni pregledom daje se zaključiti kako se pluralizam ne može izjednačiti s relativizmom jer ekstremno shvaćeni relativizam u

---

[69] Usp. MD, 20-21

[70] Usp. *Pluralna društva,* u: Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža http://www.enciklopedija.hr/ natuknica.aspx?id=48816 (10. III. 2019.)

[71] Usp. Živan BEZIĆ, Vjerski pluralizam, u: *Crkva u svijetu*, 22 (1987.) 1, 6-18., 7.

[72] Usp. *Isto*, 7-8.

konačnici niječe pluralizam, osobito u pristupu u kojem niječe razlike te sve stvari promatra iz iste perspektive dajući im pritom jednake kvalitete.[73] Međusobno previranje relativizma u odnosu na pluralnost društva stvara dojam nepostojanja središnjeg etičkog kodeksa. Demokratsko društveno uređenje daje prostor relativizmu, te se on naprotiv nameće kao izvorni proizvod demokracije.[74]

Sve su upadljivije problematične argumentacije u kojima se u ime pluralizma niječu ili pak dovode u pitanje principi koji se tiču fundamentalnih prava ljudskog bića. Objektivna istina pritom postaje relativna, a odgovor kako ne postoji znanstveni konsenzus zadovoljava bez obzira na trenutno odgađanje odgovora na važna pitanja, osobito ona koja se odnose na dostojanstvo i zaštitu ljudskog bića. Pluralizam mišljenja u tom kontekstu znači relativizam koji ne poznaje temeljne vrijednosti. Osobito je radikalan pokazatelj relativizma kad promotrimo temeljne principe koji se odnose na ljudski život. Nesuglasje oko vrijednosti ljudskog života, početka, prirodne smrti, uništavanje oplođenih jajnih stanica, neujednačena sudska praksa, pokazuju nesklad vrijednosnog sustava bez jasno definiranih principa. Temeljna potreba društva je učvrstiti temeljne imperative koji se odnose na zaštitu ljudskog dostojanstva. Zajamčeno pravo pojedinca i njegovo neugrozivo dostojanstvo ne može biti predmetom rasprave. Početak i kraj ljudskog života ne smije biti predmet manipulacije pod izlikom pluralnog prava na slobodu mišljenja u kojem se otvara mogućnost i pravo neslaganja s principom početka ljudskog života ili s principom da ljudski život ima svoje puno dostojanstvo i vrijednost do naravne smrti.[75]

Pluralizam koji ima tendenciju ideologije, budući da ne priznaje koncepciju jedinstvene norme već u relativizmu oblikuje svoju filozofsku koncepciju, ozbiljno prijeti stvaranju zajedničkog etičkog kodeksa koji bi omogućio lakše rješavanje suvremenih nagomilanih problema i različitih pogleda. Pitanja koja se odnose na ekologiju, biotehnologiju, početak i kraj života, pogled na ljudski život općenito, samo su neka pitanja koja ne mogu dobiti zajednički okvir i konsenzus jer pluralistički pristup pojedinim pitanjima zbog nepostojanja zajedničke teorijske osnove omogućava različite kutove vrjednovanja.[76] Suvremeno shvaćanje pluralizma sve više upućuje na jednu činjenicu koja

[73] Usp. Ivica RAGUŽ, Poslanje Crkve u pluralizmu - „preobražavajuće prihvaćanje", u: *Bogoslovska smotra*, 73 (2003.) 2-3, 269-292., 273.
[74] Usp. Josip GRBAC, Doprinos Crkve životu demokratske države, u: *Riječki teološki časopis,* 36 (2010.) 2, 433-456., 438.
[75] Usp. Josip GRBAC, Mogućnosti i izazovi etičkoga i moralnoga pluralizma u Crkvi, u: *Bogoslovska smotra*, 73 (2003.) 2-3, 313-328., 323.
[76] Usp. Josip GRBAC, Mogućnosti i izazovi etičkoga i moralnoga pluralizma u Crkvi, 313.

poprima svoj oblik. Pluralizam nije više puko shvaćanje stvari, već je izričaj norme, odnosno pluralizam sam postaje norma.[77]

Pluralnost predstavlja nezaobilazan element u prepoznavanju vrijednosnih okvira pojedinog društva, kao i u analizi zakonodavstva i kreiranju zakonodavnih okvira jednog društvenog uređenja. Nakana kratkog promišljanja o pluralnosti društva bit će usmjerena na prepoznavanje karakteristika koje pluralnost i pluralizam donose, a koje imaju za posljedicu negativne učinke u odnosu na vrijednosni sustav kao i na pozitivno zakonodavstvo, osobito na pitanje pobačaja.

4.1.4.1. Izazovi etičkog relativizma

Suvremena kultura obilježena je etičkim relativizmom koji za neke predstavlja i uvjet demokracije pod vidom tolerancije i međusobnog poštovanja kao i pristajanja na odluke većine, dok bi s druge strane moralni propisi dovodili do izrazitog isticanja vlasti i netolerancije.[78] Etički relativizam pritom se jasno suprostavlja oblikovanju univerzalnih etičkih normi i pravila koja imaju za cilj jasnu definiciju ponašanja. Iako je potrebno naglasiti kako etički relativizam ne odbacuje mogućnost oblikovanje etičkih sudova uopće, već ih odbacuje samo u smislu stvaranja univerzalnih normi i pravila.[79]

Demokratsko društveno uređenje po svojoj koncepciji pretpostavlja različite oblike etike, ali ne predviđa ne-toleranciju kao *modus operandi* takvog uređenja. Prvi dojam ovakvog zaključka može krivo usmjeriti na činjenicu kako apsolutne vrijednosti uopće ne postoje te da ih je nemoguće racionalno utemeljiti i inkorporirati u demokratskom društvu.[80]Čovjeku se nameće ideja kako su etičke vrijednosti podložne promjenama i kako ne postoji trajnost spomenutih vrijednosti. "Etika od jučer ne vrijedi danas"[81]pozicija je iz koje se formira vrijednosni ambijent i u kojem se stvara poruka o promjenjivosti i nestalnosti.

Postoje li vrijednosti koje su nepromjenjive i koje se ne može relativizirati? Nalazimo se pred opasnošću koja ocrtava nemogućnost izgradnje društvenih odnosa koji bi počivali na jasnim principima i koje bi imale zajednički etički okvir. Relativizam poput živog pijeska ne ostavlja mogućnost čvrstoj izgradnji temeljnih principa na kojem bi počivalo jedno društveno uređenje. Ispravan antropološki pogled prema čovjeku i jasna definicija ljudske

[77] Usp. Stjepan KUŠAR, Vjera Crkve i pluralizam, u: *Crkva u svijetu*, 32 (1997.) 1, 49-68., 50-51.
[78] Usp. EV, 70
[79] Usp. Tonči MATULIĆ, *Bioetika*, 93.
[80] Usp. Josip GRBAC, Doprinos Crkve životu demokratske države, 439.
[81] Tonči MATULIĆ, Bioetika, 226.

naravi nameću se kao polazna točka u definiranju nepromjenjivih zakona i prava. Nepromjenjivost naravnog zakona i nužnost njegova ispravnog definiranja nedvojbeno nas vodi prema priznavanju istovjetnog dostojanstva svakom ljudskom biću koje mu pripada po vlastitoj naravi.[82] Demokratska kultura suvremenog društva oblikovala je stav prema kojem bi se pravni red jednog društva morao ograničiti i definirati prema uvjerenju većine te prihvatiti model kojeg definira većina prihvaćajući ga pritom kao legitiman i moralan.[83]

Vrjednote koje ne podliježu arbitrarnoj trgovini su upravo one koje vrijede uvijek i posvuda, a utemeljene su na naravnom zakonu. Njihova vrijednost počiva na nepromjenjivoj vrijednosti ljudske naravi koja u sebi nosi upisan „vječni zakon koji je utisnut u razumno stvorenje“,[84] kako ističe sv. Toma Akvinski. „Naravni zakon je objektivni zakon upisan u samu ljudsku narav, ne ovoga ili onoga čovjeka, nego u ljudsku narav promatranu u sebi samoj i u njezinoj trajnosti i postojanosti.“[85] Ljudski zakon pretpostavlja prepoznavanje i otkrivanje naravnog zakona koji u sebi posjeduje red i podrazumijeva dostojanstvo koje je zajamčeno svakom ljudskom biću. Smislenost se ljudskog zakona nalazi upravo u participaciji na naravnom zakonu jer u suprotnom ne predstavlja zakon, već njegovo rušenje. Osobita i najneposrednija primjena ovog nauka očituje se u primjeni ljudskog zakona koji se odnosi na pravo života svakog ljudskog bića. Evidentan je sukob prisutan u zakonima koji ozakonjuju pobačaj i eutanaziju, a samim time ubojstvo nedužnog ljudskog bića, suprotni su načelu nepovredivog prava na život.[86]

Pluralizam koji dovodi u pitanje temeljne dimenzije ljudskog dostojanstva pretvara se u relativizam. Nužnost utvrđivanja bezuvjetnih postulata evidentna je iz općeg stanja krize morala i etike koji inzistiraju sveopći povratak na sigurnije tlo argumentacije. Relativistički pristup ostavlja prazan prostor u kojem nedostatkom definiranja jasnih principa pod izgovorom pluralizma ugrožava temeljne vrijednosti.[87] Princip promatranja vrijednosti kroz prizmu „vrijedno je ono što mi koristi, a nevrijedno ono što mi ne koristi“ pokazuje pogled na danas dominantni vrijednosni sustav kako na socijalnom, tako i na osobnom moralnom planu. Promjena paradigme u kojoj se vrijednost želi podrediti normi koja označava minimum nekog postupanja ispod kojeg pojedinac ili društvo ne smije ići ili pak u radikalnoj suprotnosti, kad norma omogućava postupanje suprotno vrijednostima, nužno otvara prostor

[82] Usp. Roberto DE MATTEI, *Diktatura relativizma. Mali vodič kroz novi totalitarizam*, Split, 2010., 57-58.
[83] Usp. EV, 69
[84] Roberto DE MATTEI*, Diktatura relativizma. Mali vodič kroz novi totalitarizam*, 58.
[85] *Isto*, 20.
[86] Usp. EV, 72
[87] Usp. Josip GRBAC, Mogućnosti i izazovi etičkoga i moralnoga pluralizma u Crkvi, 324-325.

vrijednosne nejasnoće i opasnosti da vrijednosti postanu beznačajne i izrelativizirane u svijesti ljudi.[88]

4.1.4.2. Pluralizam moralnih sustava vrijednosti

Povijesni proces modernizacije promatra vrijednosti i društvene vrjednote kao vrlo važan čimbenik u procjeni društva općenito. Vrijednosna paradigma i njezina promjena označava elemente promjene društvene strukture i donosi temeljne razlike u odnosu modernog na postmoderno društvo i njegove vrijednosti. Sigurno je kako bi temeljita analiza donijela jasniji prikaz vrijednosti obaju društava, ali u ovom kratkom istraživanju zadržat ćemo se na pogledu prema vrijednostima koje dominiraju u suvremenom društvu postmoderne.

Kvaliteta ljudskog života kao i smislenost i ostvarenje punine vlastitog života predstavljaju svojevrsnu os oko koje se usredotočuje naglasak vrijednosti. Odnos između ekonomskog napretka i društvenog blagostanja pokazuje kako se ne može u potpunosti zadovoljiti čovjekove egzistencijalne i psihološke potrebe ni donijeti mu sreću. U naglasku individualizacije i ljudskih prava čovjeku postmodernog društva otvara se cijeli spektar pogleda na dostojanstvo ljudske osobe i na njezine temeljne vrijednosti. Teorijski optimizam stvara ozračje sigurnosti u kojem su definitivno prevladani povijesni nedostatci i konačno jasno potvrđene vrijednosti koje se više ne mogu dovesti u pitanje.[89]

Mnoštvo vrijednosti na koje se usredotočuje suvremeno društvo govori o pluralizmu vrijednosti koje uvelike oblikuje razne razine pojedinog društva. Pojedine društvene skupine koje oblikuju društvo u cjelovitosti moguće je izdvojiti po primjerima raznih funkcionalnih sustava, građanskih asocijacija i dr. Analizom spomenutih društvenih skupina jasno se uočava pluralizam vrijednosti. Nepostojanje jednog normativno uređenog sustava vrijednosti, već raznih suprotnih i konkurirajućih sustava koji su dio različitih etičkih i vrijednosnih pogleda.[90] Nadalje, postojanje teze kako je pluralizam posljedica sve intenzivnije svijesti novovjekovnog čovjeka o vlastitoj prolaznosti, ocrtava razloge pojave relativnog pristupa svim idejama koje su povezane s ljudskim. U tom smislu religije, svjetonazori, politički sustavi dobivaju jedan drugi smisao i postaju dio postmodernog

[88] Usp. Josip GRBAC, Doprinos Crkve životu demokratske države, 441.
[89] Usp. Mladen LABUS, Društvene vrednote i religioznost, u: *Sociologija i prostor,* 43 (2005.) 4, 837-853., 839.
[90] Usp. Ivica RAGUŽ, Poslanje Crkve u pluralizmu - „preobražavajuće prihvaćanje", 273-274.

gibanja u Europi i u svijetu. Svijest o konačnosti predstavlja zaokružen proces mnogih događaja povijesti koji su kreirali taj konačni pristup stvarnosti. Židovska i grčka misao nadgrađene kršćanstvom imale su odlučujuću ulogu u kreiranju pogleda na čovjeka i njegovo dostojanstvo. Kršćanska percepcija Boga kao beskonačnoga koji je utjelovljenjem otkrio smisao ljudske konačnosti, formirala je misao o konačnosti, time i i tezu o pojavi pluralizma kao posljedice.[91]

Upravo takvo ozračje donosi krizu na području morala i vrijednosti, kao i kritiku apsolutnih istina, identiteta i glavnih vrijednosti, društva, kulture itd.[92] Pluralizam kao takav postaje vrijednost čovjeka današnjice, budući da koncept promišljanja u kojem se nalazi čovjek postmoderne pretpostavlja pluralizam kao model vlastitog poimanja svijeta i samoga sebe. Povijesni razvoj koji je utjecao na artikulaciju pluralizma utjecao je i na konačni pogled čovjeka na sebe samoga, na svoju konačnost, slobodu, na druge rase, napredak, potrebu dijaloga i upoznavanje te toleranciju prema različitom. Osjećaji globalnog nepovjerenja, krize autoriteta, pomanjkanje sigurnosti, otklon od tradicionalne religijske prakse, nepostojanje zajedničke metafizičke baze, pluralizam istina, sve su to neke od odlika pluralizma postmodernog društva. Čovjek današnjice nalazi se u svojevrsnom križanju povijesti, između tradicionalnog ambijenta koji je značajno oslabio inflacijom relativizma i novih vrijednosti koje u sebi nose neke pozitivne aspekte kao što su zahtjev za mirom, za kulturnim pluralizmom, ekološkom svijesti, obranom čovjekovih prava u odnosu na tržište itd.[93]

Pluralizam sam u sebi postaje glavno obilježje društva i značajka vremena u kojem se nalazimo. On sam po sebi postaje osnovna vrijednost društva i pojedinca budući da oblikuje i najbolje predstavlja čovjekovu cjelokupnu zbilju. Sve druge vrijednosti i njihovi sustavi bivaju postavljene kao „jedne od“ u mnoštvu raznolike stvarnosti koja se nalazi pod nazivom pluralizam.

4.1.4.3. Doprinos Crkve u oblikovanju društvenih vrijednosti u demokraciji

Utjecaj Crkve na konkretne pojedince i zajednice u društvu, njihove vrijednosne stavove, tradicije, običaje i mentalitet zahtijeva prepoznavanje moralnih vrjednota kao

[91] Usp. *Isto,* 276.
[92] Usp. Renata JUKIĆ, Moralne vrijednosti kao osnova odgoja, u: *Nova prisutnost,* 11 (2013.) 3, 401-416., 406.
[93] Usp. Ante MATELJAN, Postmoderna i teologija, u: *Crkva u svijetu*, 37 (2002.) 4, 387-409., 393.

bitnih. Prepoznavanje i priznavanje temeljnih vrjednota koje nije moguće stvoriti, zanijekati niti uništiti, označavaju temelje koje se mora priznati, poštivati i promicati. Odnos civilnog i moralnog zakona na poseban način očituje potrebu komplementarnosti i suglasnosti.[94] Demokratsko društvo podrazumijeva precizan normativni okvir koji ga vrijednosno uređuje u svrhu postizanja ciljeva zbog kojih taj sustav kao takav postoji. Naime demokratski sustav nema za cilj moralno usavršavanje pojedinca ili zajednice, već su vrijednosti sredstva za ostvarenje ciljeva.[95] Odnos utjecaja vjere na vrijednosti pojedinog društvenog uređenja razlikuje se od društvene skupine ili države koja se promatra. Vrijednosti poput društvene pravde, solidarnosti i mira u svijetu, kao i očuvanje života od prirodnog začeća do prirodne smrti, zaštita dostojanstva ljudske osobe u svim fazama ljudskog razvoja, uvijek ostaju trajni imperativ koji obvezuje kršćane da ih promoviraju i zastupaju putem politike.[96]

Političko uređenje pretpostavlja etiku čija se kvaliteta i uspjeh može izmjeriti u ostvarenju izgradnje poštenja, čestitosti te zauzetosti za opće dobro. Sekularizam koji pitanja vrijednosti i normi društvenog uređenja isključuje iz konteksta religije i promatra ih areligiozno, u pluralizmu dobiva novi zaokret i zadaću potpune relativizacije istine te vrijednosti valorizira prema uvjerenjima i mjerilima pojedinca. Nepromjenjive i vječne vrijednosti gube svoj smisao u relativističkom pristupu koji smatra kako se ne smije niti jednoj vrijednosti dati prednost. Sukobom stavova tzv. liberalne i komunitarističke strukture jasno ocrtava napetost u definiranju i promoviranju vrijednosti. Stav o svjetonazorskoj neutralnosti države drži kako svakome treba omogućiti da živi prema vlastitima pretpostavkama vrijednosti s pretpostavkom da se tek o određenim temeljnim pitanjima života može postići konsenzus, smatraju liberali. Komunitaristi naprotiv smatraju kako liberali imaju pogrešno shvaćanje vrjednota kao i politike i društva općenito te kako je podržavanje mentaliteta kolektivnog individualizma povezano s relativizmom etičkih vrjednota.[97] Temeljne vrijednosti, za pojedine zagovornike ove skupine, „predstavljaju putokaze kulture koji uokviruju čovjekov društveni i moralni zemljovid.“[98]

Nužnost kompromisa predstavlja zasigurno jednu od zadaća Crkve u ostvarenju plana promocije vrijednosti. Prizvuk kompromisa po sebi ima negativan kontekst, ali ga je potrebno predstaviti u njegovoj pozitivnosti budući da je nužan u kreiranju i stvaranju

---

[94] Usp. EV, 71
[95] Usp. Josip GRBAC, Doprinos Crkve životu demokratske države, 437.
[96] Usp. Josip GRBAC, Političke stranke s kršćanskim predznakom u Hrvatskoj. Mogućnosti i potrebe?, u: *Bogoslovska smotra*, 77 (2007.) 2, 453-468., 462.
[97] Usp. Ivan KOPREK, Ljudsko dostojanstvo u politici. Uz desetu obljetnicu enciklike Evangelium vitae, u: *Obnovljeni život,* 60 (2005.) 2,161-170., 163-164.
[98] Ivan KOPREK, Ljudsko dostojanstvo u politici. Uz desetu obljetnicu enciklike Evangelium vitae, 164.

zakonskih okvira i društvenog uređenja općenito. Suradnja na izgradnji sustava i promoviranje vrijednosti prilika je ali i izazov kršćaninu kao pojedincu i Crkvi kao zajednici u suvremenom društvu.[99]

Otvorenost demokratske javnosti za nove mogućnosti i perspektive otvara mjesto za asistenciju Crkve u unošenju svijesti kako postoji mogućnost etičkog napretka čiji je konačni cilj novi optimizam i nada. Uloga kršćana u tom kontekstu zasigurno ima svoje posebno i nadasve važno mjesto kao što i implementacija nade u društvo ima moć transformacije, budući da je kršćanska nada poticaj za općeljudske vrijednosti. Nadalje, posvješćivanjem osobne odgovornosti ili osobnog grijeha Crkva nudi ozdravljenje od svijesti o kolektivnoj krivnji ili struktura grijeha koji ima za posljedicu pasivizaciju pojedinca u društvu.[100]

Uloga Crkve u društvu zasigurno je mnogostruka, iako nemali broj puta sputavana i dovođena u pitanje, i dalje predstavlja svojevrstan izazov u daljnjem stvaranju smisla i nade u suvremenom društvu. Ideja o zbližavanje *christianuma* i *humanuma* u sebi označava susret između kršćanske religiozne dimenzije i ljudske dimenzije *humanuma*, u tom susretu moguć je događaj prosvjetljenja i usavršavanja. Uloga Crkve prostire se i u zastupanju kulture pomirenja koja se temelji na istini i otvara mogućnost postizanja konsenzusa. Crkva u duhu blaženstava i Govora na gori upućena je i na periferije i margine društva u kojima stoji čovjek današnjice čije dostojanstvo nije obranjeno ili je dovedeno u pitanje. Mogućnost Crkve da u svoj širini evanđeoske poruke progovori o vrijednostima za koje smatra da ih poruka donosi ostaje trajno poslanje Crkve u svakodnevnici.[101]

4.1.4.4. Vrjednote hrvatskog društva i Crkva

Govor o vrednotama hrvatskog društva podrazumijeva jednu širu raspravu i analizu više empirijskih istraživanja koja su posljednjih godina provedena, a odnose se na spomenutu temu. U ovom kratkom dijelu nije nam moguće ući u podrobnu analizu svih ili bar pojedinih istraživanja, cilj je sagledati konture i bitne vrjednote hrvatskog društva te pokušati razumjeti položaj vrijednosti u hrvatskom društvu općenito.

Hrvatska svjesna svog kršćanskog nasljeđa na početku trećeg tisućljeća kao samostalna država, nalazi se u kontekstu europske kulture i dijeli svakodnevnicu Europe i svijeta u svim trendovima. Hrvatska broji 81% pripadnika Katoličke crkve prema popisu

[99] Usp. Josip GRBAC, Doprinos Crkve životu demokratske države, 444.
[100] Usp. *Isto,* 446-447.
[101] Usp. *Isto,* 451.

2001. godine. Nasuprot visokog postotka pripadnika Katoličkoj crkvi s druge se strane šire i ukorijenjuju trendovi neoliberalnog kapitalizma, a samim time liberanog pristupa stvarnostima braka, obitelji, kulture, medija i društva općenito, što je vrlo ambivalentno i proturječno.

Analiza stanja vrjednota u kontekstu hrvatskog društva mora zadržati svijest o značajnoj deklariranoj pripadnosti građana Katoličkoj crkvi, koju se nužno mora propitivati kroz druge pokazatelje vrijednosnih sustava građana. Jasno su vidljivi i pluralistički i sekularistički principi koje Hrvatska u svom vrijednosnom sustavu kojeg baštini, više ili manje dijeli s drugim zemljama Europe i svijeta.[102]

Osobito je važna činjenica shvaćanja ambijenta povijesnih prilika iz koje se Hrvatska transformirala u današnje stanje, a koje su obilježene totalitarnim režimom koji je stvarao ljestvicu vrijednosti zasnovanu na autoritetu pojedinca. Vrijednosti su po slomu totalitarnog sustava bile sklone prilagodbi novonastaloj situaciji koja je oblikovala sustav vrijednosti. Osobito je jasno kako bioetička pitanja o kojima je vođena rasprava ne rezultiraju donošenjem konsenzusa, već predstavljaju trajnu temu političke i društvene podijeljenosti i rasprave. Vrjednota ljudskog života ne predstavlja fundamentalnu vrijednost europskog društva[103] te očuvanje kršćanskih korijena u hrvatskoj predstavlja osobiti problem na području bioetike i očuvanja zakona koji promiču i štite obitelj.[104]

Potreba uspostave općevažećih normi, a time priznanje i jedinstvenog etičkog kodeksa, predstavlja po svoj prilici jedini put prema ostvarenju pozitivnog preokreta na planu uspostave vrijednosnog okvira. Uspostava jasnih društvenih krjeposti jedan je od koraka u izgradnji sustava i ozdravljenja društvene strukture.[105] Mogućnost djelovanja Crkve u suvremenom društvu razmjerno je velika, a osobito se odnosi na traženje novog konsenzusa u kojem će se moral izgrađivati na krjepostima koji je moguć samo u jasnom sustavu normi.[106]

---

[102] Usp. Josip BALOBAN, Vrednote u Hrvatskoj u europskoj perspektivi. Pastoralno-teološki vid, u: *Bogoslovska smotra,* 82 (2012.) 4, 955-989., 956.

[103] Usp. Josip GRBAC, *Etičke dvojbe hrvatskog društva. O važnosti odgoja za moralne vrijednosti*, Zagreb, 2009., 186.

[104] Usp. Josip GRBAC, (Ne)ugroženost hrvatskih kršćanskih i crkvenih korijena u Europskoj uniji?, u: *Bogoslovska smotra*, 82 (2012.) 4, 855-871., 867.

[105] Usp. *Isto*, 868.

[106] Usp. Josip GRBAC, Doprinos Crkve životu demokratske države, 454.

4.2. Dostojanstvo ljudske osobe u kršćanskoj perspektivi

Govor o čovjeku iz kršćanske perspektive obvezuje na cjelovit pogled na čovjeka, njegovo podrijetlo, potrebu za djelovanjem i udjelom u društvu u kojem se nalazi te njegov konačni eshatološki cilj. Čovjekov identitet, etičnost, sloboda, zauzetost za svijet u kojem se nalazi, poticaj su promatranju čovjeka kao bića relacija i suodnosa. Pokušaj govora i definicije čovjeka nužno polazi od pretpostavke kako je njegov početak, kao i konačni cilj određen Bogom.

Drugi vatikanski sabor čovjeku pristupa personalistički i promatra ga kao središte i vrhunac[107]prema kojemu treba biti sve uređeno.[108] Upoznavanje čovjeka usmjerava neizostavno na upoznavanje Krista u kojem se nalazi ključ govora o čovjeku i njegovom dostojanstvu.

Pastoralna konstitucija *Gaudium et spes* u govoru o mogućnosti upoznavanja čovjeka, smatra kako „otajstvo čovjeka stvarno postaje jasnim jedino u otajstvu utjelovljene Riječi. Krist, novi Adam, u samoj objavi Oca i njegove ljubavi potpuno otkriva čovjeka njemu samom i objavljuje mu njegov uzvišeni poziv"[109]. U toj konstataciji koncilske izjave očituje se temeljna karakteristika novozavjetnog pogleda na čovjeka, u perspektivi kristocentričnosti. Kristocentrični pogled na čovjeka kao sliku Božju, predstavlja perspektivu ljudskog dostojanstva u kojoj su uzlazni i silazni polovi integrirani u dramatičnom susretu s beskonačnom i konačnom ljubavi u Kristovu utjelovljenju.[110]

4.2.1. Čovjek kao slika Božja kao polazište kršćanske antropologije

Kršćanska antropologija u svjetlu biblijske Objave promatra čovjeka i njegov odnos s Bogom, koji je u teološkom poimanju neodvojiv od Boga, budući da je čovjek slika Božja (Post 1,26). Pogled na čovjeka kao sliku Božju predstavlja ključni pojam u kršćanskom razumijevanju čovjeka, jer je njegov misterij neodvojiv od misterija Boga.[111] U perspektivi čovjekove relacije s Bogom u Svetom pismu pronalazimo povijesni rast i razvoj odnosa

[107] Usp. GS, 20
[108] Usp. Nikola DOGAN, Kršćaninova specifičnost u svijetu prema II. vatikanskom saboru, u: *Bogoslovska smotra*, 66 (1996.) 2-3, 201-225., 221-222.
[109] GS, 22
[110] Usp. Dominic ROBINSON, *Understanding the 'Imago Dei'. The thought of Barth, von Balthasar and Moltmann,* London, 2011., 161.
[111] Usp. Anton TAMARUT, Odnos vjere i razuma u svjetlu čovjekove stvorenosti na sliku Božju, u: *Bogoslovska smotra,* 84 (2014.) 2, 245-261., 247.

između čovjeka i Boga. Ukupni hod i pedagoški rast čovjeka u Božjoj blizini, koja je očitovana u tekstovima Starog i Novog zavjeta, formira teološki nauk o čovjekovoj slici pred Bogom u formi teološke antropologije. Stvorenost na sliku Božju za čovjeka implicira kako je on u svijetu znak Božje moći, a čovjekova služba je znak Božje vlasti nad zemljom i svime stvorenim. Ista implikacija uključuje čovjeka koji ima prvenstvo nad svim ostalim stvorenjima jer je Božja slika, ali ne kao gospodara kojemu je vlast inherentna u sebi, nego kao onoga kojemu je vlast darovana.[112]

Čovjek koji je stvoren na sliku Božju, i koji je pozvan na dijalog i suživot s Bogom (Post 1-2, 2 Pt 1-4), plod je koji izvire iz Božjeg stvaranja, na poseban način opisanog u Knjizi Postanka. Šesti dan stvaranja opisuje stvaranje čovjeka, koji je drugačiji od svih prijašnjih stvorenja te je prikazan kao plod posebne Božje odluke.[113] Biblijski izvještaj koji govori o stvaranju čovjeka, muškarca i žene, opisuje blizinu Božjeg odnosa s čovjekom. Bog koji čovjeku daje obitavalište, koji razgovara s čovjekom, šeće s čovjekom, brine se o njegovoj usamljenosti, zorno nam predstavlja intenzivni odnos i Božju blizinu prema čovjeku. Termin slika Božja na osobit i antropomorfan način opisuje prisutnost Boga u čovjeku.[114] Lik biblijskog Adama opisuje čovjeka koji se nalazi u središtu drame grijeha, koji ga konačno i fizički udaljuje iz Edena (Post 3 23-24), te na taj način označava stvarnost vlastitog prijestupa i novonastalog stanja. U toj napetosti jasno je kako prvi čovjek u prijestupu gubi prvotni status kojeg je imao pred Bogom.

Tekstualni opus Svetog pisma koji prikazuje čovjekov i Božji odnos, čovjeka koji je stvoren na sliku Božju i Spasitelja koji čovjeka kao grešnika otkupljuje u Kristu, jedan je od temelja iz kojeg proizlazi kršćansko poimanje čovjeka.[115]

Svojevrsni razvoj teološke misli i pogleda na čovjeka događa se u prijelomnom razdoblju Starog i Novog zavjeta, kad starozavjetni *Imago Dei* doživljava svoj vrhunac u novozavjetnom *Imago Christi.* Prema novozavjetnom tumačenju, osobito kod Pavla, Krista se promatra kao savršenu sliku Božju (2 Kor 4,4; Kol 1,15; Heb 1,2; Fil 2,6), on koji simbolizira ponovnu uspostavu zajedništva palog čovjeka i Boga, označava osobnu i društvenu obnovu čovjekove bogolikosti.[116]

---

[112] Usp. Anton TAMARUT, *Stvoren za ljubav. Kršćanski pogled na čovjeka,* Zagreb, 2005., 13.
[113] Usp. Franco Giulio BRAMBILLA, Antropologia teologica, Brescia, 2014., 312-313.
[114] Usp. Ivan GOLUB, Čovjek - slika Božja (Post 1, 26), u: *Bogoslovska smotra*, 41 (1971.) 4, 381-394., 384.
[115] Usp. Richard PAVLIĆ, Sposobnost današnjeg čovjeka za vjeru. Homo capax (fi)dei, u: *Bogoslovska smotra*, 83 (2013.) 1, 37-51., 40.
[116] Usp. Anton TAMARUT, Odnos vjere i razuma u svjetlu čovjekove stvorenosti na sliku Božju, u: *Bogoslovska smotra,* 84 (2014.) 2, 245-261., 257.

Isus Krist kao savršena slika Božja ne umanjuje važnost teološke sintagme koja čovjeka opisuje kao sliku Božju. Naprotiv, ona predstavlja svojevrstan poziv čovjeku na trajno suobličavanje Kristu koji je savršeni model i uzor slike Božje.[117] Kristova uloga u obnovi čovjeka polazi iz perspektive u kojoj je čovjek sposoban ostvariti svoje zajedništvo s Bogom. On ima sposobnost slušati i prihvaćati, uspostavljati kontakte i spoznavati stvarnost u kojoj se nalazi. U tom ambijentu čovjek nužno komunicira s drugim ljudima koji ga okružuju, s Bogom i sa samim sobom. Kao biće relacija, čovjek „bez odnosa s drugima ne može ni živjeti niti razvijati svoje sposobnosti"[118]. U svojim interpersonalnim sposobnostima čovjek očituje svoju širinu i darovitost, koja se osobito očituje kroz vlastitu slobodu i sposobnost ljubavi za druge. Identitet ljudskog bića se očituje u kategorijama slobode i slobodnog djelovanja, te sloboda predstavlja neizostavnu komponentu ljudske naravi od Boga stvorene i ujedno postaje temeljem za konačno ostvarenje ljudskog bića.[119]

Antropološko pitanje što je čovjek u sebi, kršćanska antropologija nadgrađuje pitajući se o čovjekovom odnosu s Bogom, trojstveno objavljenim u Kristu Isusu.[120] *Homo imago Dei* ili čovjek kao slika Božja puninu očitovanja ima u djelovanju u skladu s vlastitim pozivom. Čovjekov poziv je, među ostalim, determiniran stvaranjem subote nakon njega. Subota implicira kako čovjek ili čovječanstvo nije posljednja instanca stvaranja, nego pretposljednja. Dovršetkom stvaranja svijeta, subotom Bog ustanovljuje božansku stvarnost koja stoji iznad reda stvorenog, a sadržana je u aspektu stvaranja koji otkriva svrhu i smisao čovjeka iznad puke ovozemne egzistencije. Subota usmjeruje čovjeka, Božju sliku na službu klanjanja i štovanja Stvoritelja, u čemu on očituje puninu vlastite egzistencije, u suodnosu s Bogom za kojeg je stvoren.[121]

Dostojanstvo ljudske osobe u kontekstu kršćanskog pogleda na čovjeka pronalazi svoje nadahnuće upravo u svetopisamskoj Objavi, odnosno u nauku Crkve. Čin stvaranja čovjeka u sebi očituje osobitu stvarnost koja pokazuje kako čovjek nije nositelj dostojanstva sam po sebi, već mu je ono dano kao milosni Božji dar. Iako je Bog stvoritelj svih zemaljskih bića, čovjek se razlikuje od svih jer je nositelj dostojanstva, koje ga nadopunjeno razumom čini sposobnim za ispravan moralni čin.[122] Ljudsko dostojanstvo je zaštićeno posebnom pažnjom te zauzima osobit i nedodirljiv status štiteći pritom čovjeka kao vrhunac Božjeg

---

[117] Usp. Nikola DOGAN, Kršćaninova specifičnost u svijetu prema II. vatikanskom saboru, u: *Bogoslovska smotra*, 66 (1996.) 2-3, 201-225., 208.
[118] GS, 12
[119] Usp. Nikola DOGAN, Kršćaninova specifičnost u svijetu prema II. vatikanskom saboru, 211.
[120] Usp. Luis F. LADARIA, *Introduzione all'antropologia teologica*, Casale Monferrato, 1994., 9.
[121] Usp. John Thomas SWANN, *The Imago Dei. A Priestly Calling for Humankind,* Eugene, 2017., 34.
[122] Usp. GS, 15 i 16

djela stvaranja. Promatranje čovjeka u ambijentu pojedinog čina nikad nije usmjereno kao prema slučajnom sredstvu ili objektu, nego čovjek zbog dostojanstva kojeg posjeduje predstavlja uvijek cilj, odnosno svrhu u sebi. Temelj iz kojeg proizlazi jasna kršćanska slika čovjeka ostaje čin stvaranja čovjeka i svijest o dostojanstvu koje mu je darovano.[123]

Katekizam Katoličke crkve govoreći o dostojanstvu čovjeka smatra ga temeljem drugih vrijednosti, onoga koji je nositelj prava na jednakost s drugima, prava na jezik, vjeru, društveni položaj itd.[124] Ivanova i Pavlova teologija opisuju dostojanstvo koje posjeduje čovjek u Kristovu otkupljenju koje je usmjereno na obnovu čovjekove ranjene naravi. Cilj ljudske naravi, u svjetlu Kristova uskrsnuća postaje rast u sličnosti s Kristom. Sv. Pavao u tom kontekstu poziva „obucite novog čovjeka po Bogu stvorena" (Ef. 4,24).

Nasuprot starozavjetne perspektive čovjeka kao slike Božje, koja na statički način opisuje generalnu sličnost između čovjeka i Boga, Pavlov poziv očituje novozavjetni trajni dinamizam ljudske sličnosti s Bogom koja je aktualna, ali koja se uvijek iznova suobličuje Spasitelju.[125] Evanđelist Ivan antropologiju je čvrsto utemeljio u svojoj kristologiji, u kojoj Krista promatra iz perspektive *sarx* i *anthropos*, te se uzdiže na promatranje Krista kao preegzistentnog *logosa*. Smrtnost i krhkost s jedne strane, i prisutnost Boga s druge strane, označavaju u Kristu temelj za antropološku sliku o čovjeku koja se razvijala kroz stoljeća.[126]

Suvremeni govor o dostojanstvu ljudske osobe stavlja u svijest izazove današnjice, koji su nerijetko usmjereni prema ugrožavanju temeljnih prava i sloboda pojedinca. Čovjek koji je jedinstven i veličanstven u svojim znanstvenim otkrićima i naprecima na svim područjima, ostaje ugrožen od samog sebe jer zaboravlja prave granice moralnosti i dopustivosti pojedinih čina. Zaboravlja na jedinstvenost i svoje dostojanstvo koje mu je darovano od Boga.

Temelj govora o ljudskom dostojanstvu, kako je izneseno, počiva na zasadama judeokršćanske perspektive koja kao prvi povijesni civilizacijski krug čovjeka smatra ljudskom osobom s puninom dostojanstva. Upravo je to ono što dio suvremenog govora o ljudskom dostojanstvu kao i projekt sekularističkog propitivanja svetosti života ima cilj denuncirati, dokazujući da se iza ideje ljudskog dostojanstva skriva judeokršćanski pogled

---

[123] Usp. GS, 12

[124] Usp. KKC, 1935, „Jednakost među ljudima bitno počiva na njihovu osobnom dostojanstvu i na pravima što odatle proistječu: Svaku diskriminaciju u temeljnim pravima osobe (...) zbog spola, rase, boje, društvenoga položaja, jezika ili vjere treba prevladati i dokinuti, jer se protivi Božjem naumu."

[125] Usp. Marijan VUGDELIJA, Čovjek i njegovo dostojanstvo u svjetlu Biblije i kršćanske antropologije, 332-333.

[126] Usp. Franco Giulio BRAMBILLA, *Antropologia teologica*, 312-313.

[126] Usp. Ivan GOLUB, Čovjek - slika Božja (Post 1, 26), 337.

na istinu o čovjeku koji je stvoren na sliku Božju. Spomenuto dokazivanje nema namjeru ljudsko dostojanstvo potvrditi u njegovoj ontološkoj i etičkoj veličini, nego želi istaknuti nezakonito prekoračivanje religije u sekularnom društvu.[127]

Dostojansveno rađanje i umiranje, postupanje prema pacijentima, donošenje odluka u pojedinim situacijama, opisuju podjednaku napetost u pitanjima tijela i duha. Unatoč nastojanjima i trudu, ne postoji jedinstven konsenzus koji bi ujedinio i iznjedrio zajednička pravila postupanja. Opasnost od utjecaja modernog relativizma u kršćansku poruku, kojoj bi cilj bio ostati samo na kršćanskom antropocentrizmu, racionalizmu i sekularizmu koji kao plod nosi svojevrsno negiranje transcendentne naravi, u tekstovima Drugog vatikanskog koncila biva jasno artikulirana.[128] Pogled na jedinstveno dostojanstvo ljudske osobe poziva na otkrivanje temeljne naravi čovjeka, kao i njegove nadnaravi koja mu je dana i u kojoj posjeduje potpuno dostojanstvo.

4.2.1.1. Koncilski govor o dostojanstvu osobe

Čovjek je isključivo stvorenje kojemu Stvoritelj progovara, objavljuje se, kojega sluša i čuje te mu odgovora. Čovjekova responzorijalnost je osobit predmet razmatranja Drugog vatikanskog koncila, koji tu ljudsku sposobnost artikulira polazeći od Božje inicijative zapodijevanja razgovora s ljudima, s kojima ulazi u odnos želeći ih privući u svoje zajedništvo.[129]

Koncilska antropologija nanovo otvara promišljanje o toj dimenziji pogleda na čovjeka. Društveni ambijent u kojem započinje rad, u egzistencijalnom pogledu je višestruko obilježen modernističkim pogledom na čovjeka s istaknutom tendencijom racionalizma i antropocentrizma. Čovjek se nalazi pod teretom stvarnosti koja ga okružuje, a pokušaji odgovora na pitanja o smislu i budućnosti čovjeka pokušavaju se pronaći u definiranju njegovog socijalnog i egzistencijalnog statusa. Problematično sumiranje odgovora na ta pitanja o slici čovjeka koji nije samo svjetovno biće omeđeno međuosobnim ljudskim relacijama svakodnevnice, već i biće transcendencije, otvara koncilsku raspravu koja će imati cilj prenijeti poruku suvremenom čovjeku, o njegovu smislu i poslanju u društvu. Poruka koncila usmjerena je konkretnom čovjeku današnjice, postmodernog društva u

---

[127] Usp. Tonči MATULIĆ, *Metamorfoze kulture. Teološko prepoznavanje vremena u ozračju znanstveno-tehničke civilizacije*, Zagreb, 2009., 636.
[128] Usp. Richard PAVLIĆ, Doprinos Drugoga vatikanskog sabora čovjeku kao teološkoj temi, u: *Diacovensia*, 22 (2014.) 3, 315-328., 320.
[129] Usp. Anton TAMARUT, *Stvoren za ljubav. Kršćanski pogled na čovjeka,* 14.

kojem se osjeća svojevrstan umor i razočaranje, manjak optimizma i nepouzdanje u ateističke humanizme. To stanje suptilno budi urođeno traženje čovjeka koje teži ispuniti nastalu prazninu.[130]

Praznina je uzrokovana eliminacijom i zanemarivanjem čovjekove transcendentnosti, specifične diferencije od svega stvorenog. Činjenica ljudske stvorenosti na Božju sliku, kako zaključuju koncilski oci, daje mu sposobnost spoznati i ljubiti Stvoritelja, odnosno daje mu sposobnost odnosa s Bogom.[131]

Antropologija koja je zatvorena u vlastitu povijest i omeđena isključivo tehničkim poimanjem ljudskog poslanja i međusobnih odnosa, zatvara pogled transcendentnom poslanju čovjeka. U tom kontekstu Koncil prepoznaje ulogu Crkve u suvremenom društvu čije je poslanje povratak čovjeka istinskom smislu i njegovoj nadnaravnoj dimenziji.[132] Koncilska antropologija izrazito je kristološki utemeljena, a središnjica kroz koju koncilski oci promatraju misterij čovjeka je utjelovljena Riječ. Krist otkriva čovjeka njemu samome te mu ukazuje na uzvišenost njegova poziva.[133] Kao središnja točka takvog promišljanja čovjek postaje subjekt promatranja i Božjeg interesa. Koncept kozmosa i sveukupnosti očituje se upravo u odnosu između Boga i čovjeka. „Posebno bitna crta ljudskog dostojanstva jest čovjekova pozvanost u zajedništvo s Bogom. Već od samog svog postanka čovjek je pozvan da stupi u dijalog s Bogom, jer samo stoga postoji što ga je Bog iz ljubavi stvorio i što ga iz ljubavi uzdržava. Čovjek ne može živjeti punim životom po istini ako tu ljubav slobodno ne prizna i svome se Stvoritelju ne povjeri."[134] Koncil promatra čovjeka i smisao njegovog poslanja kroz prizmu Kristovog utjelovljenja. On potpuno otkriva čovjeka i uzvišenost njegova poziva.[135] On je ključ, središte, cilj i temelj sve ljudske povijesti.[136] Na taj način misterij čovjeka postaje jasan jedino u misteriju Utjelovljene riječi.[137] U Kristu, istine o čovjeku nalaze svoj izvor i dosežu svoj vrhunac.[138] Uz njega je vezano stvaranje čovjeka, njegovo otkupljenje i spasenje.

---

[130] Usp. Richard PAVLIĆ, Doprinos Drugoga vatikanskog sabora čovjeku kao teološkoj temi, 322.
[131] Usp. Anton TAMARUT, *Stvoren za ljubav. Kršćanski pogled na čovjeka,* 15.
[132] Usp. Isto, 322.
[133] Usp. GS, 22
[134] GS, 19
[135] Usp. GS, 22
[136] Usp. GS, 10
[137] Usp. GS, 22
[138] Usp. *Isto.*

Koncilski govor o čovjeku imao je za cilj uspostaviti dijalog sa sadašnjim trenutkom i cjelokupnom stvarnošću u kojoj se društvo nalazi.[139] Temeljna vizija čovjeka ostaje njegova stvorenost na sliku Božju, što ocrtava posebno dostojanstvo koje je čovjeku dano.

Stvaranje čovjeka u kontekstu knjige Postanka, ali i simbolički označava završetak cjelokupnog ciklusa stvaranja te prestanak kozmičkog kaosa.[140] Dostojanstvo koje je dano ljudskoj osobi znači i posjedovanje određenih vrijednosti čiji je nositelj ljudska osoba. U tom kontekstu ljudska osoba predstavlja subjekt koji posjeduje svoje objektivne vrijednosti, te nije svediva na objekt jer predstavlja cjelovitost u vremenu i prostoru, koja se ostvaruje na osobnoj i društvenoj razini.[141] Pojam dostojanstva ljudske osobe, kao i pojam života nastojat ćemo u sljedećem dijelu promotriti pod svjetlom postkoncilskih dokumenata Crkve, te na taj način osvijetliti kontinuitet nauka Crkve koji se posebice razvijao u postkoncilskim dokumentima.

4.2.1.2. Crkva - promicateljica čovjekovog dostojanstva

Govor Crkve o dostojanstvu čovjeka i trud oko zalaganja za prava pojedinca kroz povijest mijenjao je stilski izričaj ovisno o potrebama pojedinca i društva određenog vremena i razdoblja. Osjetljivost na pojedina pitanja socijalnog života i pravednosti, pitanja radnika i njihovih prava, obiteljske zajednice, položaja žene u društvu, dostojanstva osobe, početak života i slično, uvijek je iznova zaokupljao Crkvu koja je pokušavala artikulirati stav i nauk kroz pojedini dokument.

Dvadeseto stoljeće postalo je prostorom razgovora i rasprave o čovjeku, njegovim pravima, položaju u društvu itd. Usmjerenost prema čovjeku i njegovu dostojanstvu u svjetlu božanske Objave predstavlja trajnu zadaću Crkve, a time i zalaganje za dostojanstvo svake ljudske osobe. Svetopisamsko nadahnuće i biblijska shema dostojanstva koju Crkva čuva i iz kojega živi, jasno upućuje na otajstvenost ljudskog života, budući da je Bog stvorio čovjeka na svoju sliku i priliku. Čovjek koji je nositelj Božjeg dara dostojanstva, gospodar nad stvorenjima, onaj koji upravlja i ravna nad okolinom, od samih početaka predstavljen je kao bliski Božji sugovornik.[142]

---

[139] Usp. GS, 1-10
[140] Usp. Luka TOMAŠEVIĆ, Teološki pogled na dostojanstvo ljudske osobe, u*: Kačić,* 41-43 (2009.-2011.) 1165-1195., 1170.
[141] Usp. Luka TOMAŠEVIĆ, Teološki pogled na dostojanstvo ljudske osobe, 1173.
[142] Usp. Tonči MATULIĆ, *Pobačaj. Drama Savjesti*, 205.

Čovjek kao nositelj dostojanstva pozvan je na svetost života, što Crkva na osobit način prepoznaje u obiteljskom životu, kao i u služenju životu u kontekstu bračnog zajedništva. Apostolska pobudnica *Familiaris Consortio* - Obiteljska zajednica Ivana Pavla II. iz 1981. godine, u prvom dijelu promišlja o ulozi i dostojanstvu muža i žene, dok u drugom koji nosi naslov „Služenje životu", naziva supružnike „suradnicima ljubavi Boga Stvoritelja".[143]

Govoreći o crkvenom opredjeljenu za život, navodi kako se u današnje vrijeme nauka prenosi „u društvenim i kulturnim prilikama koje ju istodobno čine težom za razumijevanje ali prečom i nezamjenjivom za promicanje istinskog dobra čovjeka i žene."[144] Zalaganje za istinsko dobro čovjeka i očuvanje njegovog integriteta, u apostolskoj pobudnici artikulira se u jasan apel i osudu svih vladajućih struktura koje na bilo koji način postupaju kako bi spriječili začeće, ili pak poticali sterilizaciju, kontracepciju ili pobačaj.[145]

4.2.2. Dostojanstvo ljudske osobe iz kršćanske perspektive

Govor o ljudskom dostojanstvu predstavlja jednu od najzastupljenijih tema postkoncilskog teološkog diskursa. Čovjek i njegovo dostojanstvo središnje su djelo Božjeg stvaranja, a s druge strane ugroženo mnogobrojnim moralno-etičkim dvojbenim postupcima. Govor o čovjekovu dostojanstvu podjednako zaokuplja filozofsku i pravnu misao. Tko ima pravo na dostojanstvo i koji su preduvjeti stjecanja dostojanstva? Koji su temelji ljudskih prava? Tko je ljudska osoba? Navedena pitanja, kao i ostala mnogobrojna druga koja se dotiču ljudske osobe, predmet su promišljanja na svim razinama, a potreba isticanja i definiranja vrijednosti dostojanstva ljudske osobe govori o nejasnoćama, nejednakostima i krivim tumačenjima. Dostojanstvo nas upućuje na posebnu vrijednost i značenje čovjeka čije se podrijetlo nalazi u samom Bogu.[146] Kako je u prethodnoj analizi istaknuto, teološka antropologija čovjeka prepoznaje kao sliku Božju, *Homo imago Dei* i *Gloria Dei vivens homo*. U tom svjetlu poimanje života u kontekstu kršćanskog shvaćanja zadobiva posebno značenje jer se promatra kao dar Božji koji ima svoj poseban smisao i cilj. Dar ne podliježe

---

[143] Usp. IVAN PAVAO II., *Familiaris Consortio – Obiteljska zajednica. Apostolska pobudnica o zadaćama kršćanske obitelji u suvremenom svijetu,* (22.XI.1981.), Zagreb, 2009., 28, (Dalje: FC)
[144] Usp. FC, 30
[145] FC, 30
[146] Usp. Marco SALVATI, Dostojanstvo čovjeka, u: *Enciklopedijski teološki rječnik,* Aldo Stanić (ur.), Zagreb, 2009., 209.

dobnim, spolnim, rasnim ni bilo kojim društvenim uvjetovanostima, dar stvorenja proizlazi iz Božjeg nauma i želje.

Pogled i promatranje dostojanstva elementarno se dijeli u dvije skupine, kršćansku i suvremenu ili laičku. Kršćanska koncepcija shvaća dostojanstvo u tri vida: ontološko, stečeno i definitivno. Taj pogled na dostojanstvo odnosi se na ljudski život u konkretnim životnim okolnostima. Ontološko dostojanstvo vezano je uz ljudsku narav i pripada svakom ljudskom biću; stečeno dostojanstvo odnosi se na određeni status ljudskog života koji je dio Božjeg plana za čovjeka; definitivno dostojanstvo veže se uz eshatološki vid čovjekovog postojanja.

U odnosu na kršćansku koncepciju i pogled na ljudsko dostojanstvo primjećuje se kako suvremeno ili laičko shvaćanje ljudskog dostojanstva zanemaruje ili pak niječe opće postojanje urođenog ljudskog dostojanstva koje pripada čovjeku. Egzistencijalno dostojanstvo, za spomenutu struju misli, vezano je uz vršenje pojedinih sposobnosti koje ispunjavaju određenu ljestvicu vrjednovanja.[147]

Dostojanstvo ljudske osobe se smatra ključnim preduvjetom, ne samo za prava koja su čovjeku inherentna i koja mu se moraju priznati, nego je ljudsko dostojanstvo ujedno i filozofsko-antropološka karakteristika i duboko teološka datost. Vrlo prisutan govor o ljudskim pravima u svojoj argumentaciji nosi i poziv na priznanje ljudskog dostojanstva, kao preduvjet ostvarenja pojedinog prava.[148] Dostojanstvo čovjeka postaje preduvjet za ostvarivanje svih prava koja se čovjeku moraju osigurati. Ista se konstatacija najbolje očituje u Deklaraciji o pravima čovjeka[149] iz 1948. koja u svom uvodnom djelu zaključuje kako se sva ljudska bića rađaju kao slobodna i jednaka, te da se njihova jednakost očituje i u dostojanstvu i pravima.[150]

4.2.3. Početak života u kontekstu postkoncilskih dokumenata

Rasprava o životu u kontekstu katoličkog učenja medijski prostor dobiva u sferi rasprave o suvremenim moralnim dvojbama[151], koje se osobito tiču pitanja povezana s početkom života, krajem života i dostojanstvenom smrću. Narav teme istraživanja usmjerava

[147] Usp. Luka TOMAŠEVIĆ, Teološki pogled na dostojanstvo ljudske osobe, 1165.-1166.
[148] Usp. Luka TOMAŠEVIĆ, *Bioetika iz teološke perspektive*, Zagreb, 2014., 166.
[149] Usp. UNIVERSAL DECLARATION OF HUMAN RIGHTS, United nations General Assemby.
[150] Usp. Ivan MACAN, Čovjek i njegovo dostojanstvo, u: *Obnovljeni život*, 47 (1992.) 1, 67-75., 68.
[151] Usp. Nancey MURPHY, *Bodies and Souls, or Spirited Bodies?,* New York, 2006., 1-3.

u smjeru postkoncilskih dokumenata koji se tiču dostojanstva života u perspektivi začeća, donoseći u kratkim crtama glavne i nosive poruke.

Crkveno je učiteljstvo na osobit način imalo osjećaj za teme koje su povezane s dostojanstvom začeća ljudske osobe, kao i njezinim dostojanstvenim nastavkom života. Usmjerenost i briga za moralnom ispravnošću iznjedrila je nekoliko egzemplarnih dokumenata koji govore o nekim bioetičkim pitanjima, zalažući se za dostojanstvo i vrijednost života. To su na osobit način enciklike *Humanae vitae* - o ispravnoj regulaciji poroda[152], *Evangelium vitae* - o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života[153], *Donum vitae* - naputak o poštivanju ljudskog života u nastanku i o dostojanstvu rađanja[154], te naputak Kongregacije za nauk vjere *Dignitas Personae* - Dostojanstvo osobe - o nekim bioetičkim pitanjima[155]. Prethodno se moglo iščitati kako je temeljno antropološko polazište za suvremeno koncilsko razmišljanje o čovjeku i vrijednosti života sadržano u Pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes*, koja predstavlja oštar otpor i suprotstavljanje svakom obliku ugrožavanja ljudskog života.[156]

Humanae vitae - enciklika o ispravnoj regulaciji poroda, u kojoj Pavao VI., raščlanjuje dvije bitne karakteristike vezane za bračni život, bračnu ljubav i odgovorno roditeljstvo.[157] Bračni drugovi u sebi trebaju očitovati dvije temeljne dimenzije koje su očitovane u intrinzičnoj povezanosti, u ljubavi i prokreaciji. „Ako se čuvaju oba bitna vida – vid sjedinjenja i vid rađanja, bračni čin u cijelosti zadržava smisao uzajamne, istinske ljubavi, kao i svoju usmjerenost prema visokoj zadaći roditeljstva, na koju je čovjek pozvan."[158] Bračni čin koji u sebi očituje te dvije dimenzije ljubavi i prenošenja života, jasno očituje integralno svojstvo i smisao bračnog čina. U dimenziji u kojoj *Humanae vitae* promatra dostojanstvo bračnog čina i bitnost prokreacije u kojoj se očituje Stvoriteljeva nakana bračne plodnosti, može se jasno zaključiti veličina i dostojanstvenost bračnog čina.[159]

---

[152] Vidi: HV.
[153] IVAN PAVAO II., *Evangelium vitae - Evanđelje života. Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života,* (25. III. 1995.) Zagreb, 1995. (Dalje: EV)
[154] ZBOR ZA NAUK VJERE, *Donum vitae - Dar života. Naputak o poštivanju ljudskog života u nastanku i o dostojanstvu rađanja. Neka aktualna pitanja*, (22. II. 1987.), Zagreb, 1987. (Dalje: DoV)
[155] KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Dignitas personae - Dostojanstvo osobe*, *Naputak o nekim bioetičkim pitanjima*, Zagreb, (8. IX. 2008.), 2009 (Dalje: DP)
[156] GS, 27, „Sve što se protivi samom životu, kao što je ubojstvo bilo koje vrste, genocidi, pobačaji, eutanazija pa i svojevoljno samoubojstvo. (...) Svi ti i slični postupci zacijelo su sramotni već sami po sebi, i dok truju ljudsku civilizaciju više kaljaju one koji tako postupaju nego one koji nepravdu trpe, i u proturječju su sa Stvoriteljevom čašću".
[157] Usp. HV, 8 i 10
[158] HV, 12
[159] Usp. Suzana VULETIĆ, Kršćanska koncepcija regulacije bračnih sjedinjenja pod imperativom »odgovornog roditeljstva«, 363.

Evangelium vitae – Evanđelje života, enciklika o nepovredivosti ljudskog života ujedno je jedanaesta enciklika Ivana Pavla II., predstavljena 25. ožujka 1995., koja u svojem sadržaju raspravlja o vjerodostojnosti i nepovredivosti ljudskog života. To je i prva papinska enciklika koja se bavi pitanjima bioetike.[160] Stavljajući čovjeka u centar promišljanja, *Evangelium vitae* promatra život kao objekt enciklike koji je upravljan dvojako, s jedne strane ljudskom, a s druge Božanskom rukom. Središnji naglasak ove bioetičke enciklike odnosi se na sam pojam subjekta, osobe, koja teži za jasnijom definicijom. Tko je osoba u sferi bioetike, subjekt ili objekt? „Suvremene bioetičke rasprave o osobi pokazuju svu polivalentnost i nedorečenost glede pristupa pojmu osoba i glede zauzimanja jedinstvena stava pred zaštitom i poštovanjem koje dugujemo ljudskom biću".[161] Enciklika postaje odgovor na teške napade na ljudski život i njegovu vjerodostojnost. Osobitost dokumenta predstavljena je u sadržaju koji donosi cjelovitost moralnog nauka o čovjekovu životu, od začeća do smrti.

U svojevrsnom pozivu pape Ivana Pavla II., *Evangelium vitae* upućuje svojevrstan poziv svim ljudima pristupiti razotkrivanju istine o dostojanstvu ljudske osobe i ljudskog života, budući da je došlo razdoblje pomračenja u svijetu kad se „nastoji prekriti neke zločine protiv života".[162] Papin poziv na kulturu života upućen je svima jer svi polažu stanovitu odgovornost za kulturu života i "obrana i promicanje života nisu ničiji monopol".[163] Kultura života ili kultura smrti u pojedinoj društvenoj skupini nije sporadična stvar, odnos društva prema malenima, nemoćnima, bolesnima, očituje bitnu razinu moralne kvalitete društva.[164] Enciklika se u svojoj strukturi odnosi na tri temeljne faze suvremenog ljudskog djelovanja. Vidjeti – promišljajući o suvremenim potrebama ljudskog društva i o stavu u kojem se društvo okreće protiv života, enciklika donosi temeljne vrijednosti ljudskog života i bitnost njegove zaštite. Prosuditi – raspoznati stvarnost u kojoj se suvremeni čovjek nalazi pomoću svjetla Božje riječi koja rasvjetljava smisao ljudskog postojanja i dostojanstva. Djelovati – odlučiti, činiti, uključuje aktivnost cijele ljudske osobe, tj. razuma, volje i osjećaja. Odnos između doktrinalnog raspoznavanja vrijednosti i pastoralne primjene najbolje se očituje u 3. i 4. poglavlju enciklike. Oslanjajući se na istančanu argumentativnu formu, enciklika donosi

---

[160] Usp. Tonči MATULIĆ, *Pobačaj. Drama Savjesti,* 245.
[161] Tonči MATULIĆ, *Oblikovanje identiteta bioetičke discipline. Etička svijest o odgovornosti za opstanak u budućnosti,* Zagreb, 2006., 216.
[162] EV, 11
[163] EV, 91
[164] Usp. Valentin POZAIĆ, Poruka enciklike Evangelium vitae, u: *Obnovljeni život,* 50 (1995.) 4, 631-643., 639.

uporište koje se temelji na čvrtim temeljima razumskih dostignuća i vjere.[165]"Vjera i razlozi su stupovi mosta koji uspostavlja komunikaciju i dijalog između ljudi različitih kultura"[166], ustvrdio je kardinal E. Sgreccia promišljajući EV.

Donum vitae – Dar života, naputak o poštivanju ljudskog života u nastanku i o dostojanstvu rađanja te neka aktualna pitanja, službeni je naziv za tekst Kongregacije za nauk vjere koji je predstavljen 22. veljače 1987. godine. Donoseći jasnu kriteriologiju; poštivanje, obranu i promicanje čovjeka, nastoji olakšati moralnu prosudbu vezanu za primjenu znanstvenih i tehnoloških razmišljanja povezanih osobito s početcima ljudskog života.[167]

Upravo ta tri kriterija predstavljaju jednu međusobno povezanu cjelinu, koja ima za cilj služenje životu. Opisujući upravo ove kriterije, prof. Salvino Leone ističe, kako se u ova tri koraka očituje napredak medicine koja se očito sve više svrstava na stranu čovjeka. Kao prva kategorija poštovanja, koje se u svojoj pasivnosti trudi ne činiti ono što bi moglo na bilo koji način naštetiti ljudskom životu. Drugi kriterij obrane, izvršava samo one čine koji štite život. Konačno, treći kriterij promicanja predstavlja sve one postupke koji život nastoje dovesti na viši stupanj razvoja.[168]

U naputku *Donum vitae* vrjednuje se moralna ispravnost tehnika izvantjelesne oplodnje, prenatalne dijagnostike i korištenje ljudskih embrija u eksperimentalne i druge svrhe".[169] Osobita važnost ovog naputka sadržana je u artikulaciji nauka o vrjednovanju ljudskog života i jasnoj definiciji njegova početka – nastanka i dostojanstva rađanja. „Od trenutka kad je jajašce oplođeno započinje novi život koji nije ni očev ni majčin, nego život novog ljudskog bića koje se razvija samo za sebe. Nikad neće postati ljudsko ako to nije od tada. Suvremena genetika je utvrdila kako je od prvog časa utvrđen program onoga što će biti to biće, čovjek, baš taj čovjek, jedinka sa svim poznatim jasno određenim značajkama."[170]

Upravo je iz medicinske datosti suvremene genetike i biologije moguće precizno zaključiti kad započinje ljudski život. U tom segmentu znanost je pozvana progovoriti o činjeničnim dokazima o početcima ljudskog života. Crkva u interdisciplinarnom pregledu

---

[165] Usp. PONTIFICIA ACCADEMIA PER LA VITA, *Comento interdisciplinare alla „Evangelium vitae",* Vaticano, 1997., 22.
[166]*Isto,* 22.
[167] Usp. Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi - Dei Vrebum, u: DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti*, Zagreb, 2008., 1, (Dalje: DV)
[168] Usp. Raimondo FRATTALLONE, Teologija i genetski inženjering, u: *Kateheza,* 28 (2006) 3., 269-284., 277.
[169] Tonči MATULIĆ, *Pobačaj. Drama Savjesti,* 241-243.
[170] DV, 1

suvremenih znanstvenih datosti, genetike i biologije, u filozofsko-teološkoj perspektivi, zaključuje kako je upravo oplodnja trenutak početka novog individualnog ljudskog života.[171]

Dignitas personae - Dostojanstvo osobe, naputak Kongregacije za nauk vjere, predstavljen 8. rujna 2008. godine, donosi integralni tekst Crkvenog učiteljstva u kojem se tematiziraju pitanja vezana za život ljudske osobe, ističući neosporivost dostojanstva svakom ljudskom biću od začeća do prirodne smrti. Ovo temeljno načelo koje predstavlja *Dignitas personae* glasna je afirmacija ljudskog života koji mora biti postavljen u etičko središte promatranja u biomedicinskim istraživanjima.[172] Pragmatično započinjući promišljanje pod naslovom *Dignitas personae* – dostojanstvo osobe, želi se naglasiti temeljni princip velikog „da“ ljudskom životu koji treba biti centralno mjesto i polazišna točka u pogledu biomedicinskih istraživanja.[173]

Čovjek koji u sebi nosi odsjaj Božjeg stvaranja na osobit način dobiva potvrdu svog postojanja u dolasku Isusa Krista koji je u svom utjelovljenju „potvrdio dostojanstvo tijela i duše, konstitutivne odrednice ljudskoga bića”, a to „otajstvo čovjeka stvarno postaje jasnim jedino u otajstvu utjelovljene Riječi“.[174] Dvije dimenzije čovjekova postojanja, ljudska i Božanska, „omogućuju čovjeku dublje razumjeti razlog nepovredive čovjekove vrijednosti: naime, njemu je upravljen vječni poziv na dioništvo u trojedinoj ljubavi Boga živoga“.[175]

Dostojanstvo koje čovjek posjeduje, utemeljeno je na otajstvu ljudske stvorenosti od Boga. U tom je smislu nemoguće razlikovati ili stupnjevati dostojanstvo prema nekoj od kategorija, biološkoj, psihičkoj, kulturnoj, statusnoj itd. U sferi medicinskih intervencija *Dignitas personae* stalno potiče kako treba imati na umu bezuvjetno dostojanstvo ljudske osobe kao i sam život, koji je Božji dar. Obiteljsko i bračno okruženje karakterizira se kao najpoželjnije i redovno okruženje za rođenje djeteta, čija će sigurnost i prihvaćanje biti dodatno učvršćena u uzajamnoj ljubavi žene i muškarca.[176] Rađanje kao čin u sebi nosi i dimenziju odgovornosti i prihvaćanja. Svijest o novom životu i odgovornost pred novim životom osobe, priželjkuje autentično okruženje početka života, brak i obitelj.[177]

S obzirom na medicinske mogućnosti i trajno napredovanje u kontekstu poboljšanja intervencija u čovjekovo tijelo, naputak drži kako takvi postupci moraju biti vrjednovani i

---

[171] Usp. Tonči MATULIĆ, *Pobačaj. Drama Savjesti*, 242-244.
[172] Usp. DP, 1
[173] Usp. Luis Francisco LADARIA FERRER, Contesto, struttura e valore dottrinale del documento Dignitas personae, Dignitas personae – commenti all'Istruzione sulla bioetica, Coop. S. Tom, 11.
[174] DP, 7
[175] DP, 8
[176] Usp. DP, 12
[177] Usp. DP, 6

ocjenjivani s moralnog gledišta. Imajući pred očima kako je ljudska osoba u svojoj punini osoba već od trenutka začeća i kako već tad posjeduje i prava ljudske osobe, osobito temeljno pravo „nevinog ljudskog bića na život".[178]

4.3. Dostojanstvo žene u kontekstu Zakona o zdravstvenim mjerama

Teološko–bioetička objekcija na kontekst unutar kojeg je nastao ZZM, kao imperativ ima refleksiju na njegovu percepciju žene i njezinog dostojanstva. U bioetičko–moralnom vrjednovanju prijelomnog pitanja o pobačaju percepcija žene i njezina uloga u društvu, kao i ona koju joj društvo želi namijeniti, ključna je za razumijevanje nakana zakonodavca, te kasnije usvojenih istih zakonskih odredbi u demokratskom okruženju koje su obilježile tri desetljeća demokratskog društvenog uređenja.

Polazeći od ranije prikazanih postavki društvenog konteksta, u kojemu je vladala izrazito redukcionističko-materijalistička vizija čovjeka i njegove slobode, teološko se vrjednovanje primarno osvrće na elemente istog društva koji su protivni samoj ljudskoj naravi. Naslonjeno na takve vrijednosti, društvene elite komunističkog razdoblja koje su kreirale socijalno uređenje i diktirale društvene trendove, pod krinkom liberalizacije i oslobođenja od okvira koje je oblikovala tradicija, okrnjile su sliku žene i njezinog uzvišenog dostojanstva, uloge i zadaće u zajednici i društvu.

4.3.1. Položaj žene u hrvatskom društvu u kontekstu nastanka Zakona o zdravstvenim mjerama

Hrvatsko je društvo doživjelo novosti u sastavu Federativne Narodne Republike Jugoslavije, Ustavom iz 1946. godine, usporedili se s prethodnim predkomunističkim zakonodavnim okvirom u smislu društvenog položaja žena. Žene su pred zakonom izjednačene s muškarcima, kako Ustav donosi, u svim područjima državnog, privrednog i društveno-političkog života.[179] Ustavna odredba je ženama za jednaki rad jamčila jednaku plaću te odredila posebnu zaštitu u radnom odnosu, štiteći interese majke i djeteta uz

[178] DP, 12
[179] Usp. USTAV FEDERATIVNE NARODNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE, Službeni list FNRJ, 1948., čl. 24. (Dalje: Ustav FNRJ)

osiguravanje socijalnih mjera plaćenog dopusta prije i poslije poroda, osnivanjem dječjih domova, obdaništa i rodilišta.[180]

Ravnopravnost je ustavom jamčila i radno-pravnu jednakost pri zasnivanju radnog odnosa, tijekom i nakon rada te socijalno osiguranje u predviđenim slučajevima. Ravnopravnost je bila uređena i u području obiteljskog i bračnog prava u slučajevima rastave braka, u reguliranju imovinsko-pravnih odnosa u kojima se vrijednost priznala za vođenje domaćinskih poslova i pomoć u održavanja imovine.

Zakonodavna ravnopravnost, međutim, u pragmatičnom smislu nije označavala stvarnu ravnopravnost žena i muškaraca u društvenom poretku. Sistemska deklarativna i u svim prilikama proklamirana ravnopravnost žene, kao i njezina vrijednost unutar vladajućeg poretka, nije se jednako ogledala na pragmatičnoj razini stvarnog života. Polazeći već od zakonski regulirane ravnopravnosti žena pri zapošljavanju, ista je kršena u korist muškaraca te je nastavilo prevladavajuće mišljenje o optimalnom ženinom mjestu u okviru obitelji. Feminizacija zanimanja imala je rezultate zapošljavanja žene u manje unosnim granama privrede. Jednak je raskorak između zakonsko-deklarativne i stvarne ravnopravnosti bio vidljiv i u području obrazovanja, u kojemu je proces obrazovanja brže tekao za muškarce.[181] Ipak, feminizaciju osposobljavanja za struke i zanimanja nastavila je karakterizirati pojava većeg udjela žena u slabije plaćenim zanimanjima. Viši stupanj hijerarhijskog položaja u društvu nosio je manji udio žena u njemu, jednako kao što su žene istog znanstvenog stupnja imale manji osobni dohodak od muškaraca.[182] Udio žena u komunističkoj partiji, pravom centru moći, bio je relativno nizak na dnu i gotovo nije postojao na regionalnoj ili nacionalnoj razini.[183]

Revolucionarne novosti komunističkog režima koje su donijele zakonsku ravnopravnost žena, teoretski je, ali ne i u praksi, označilo ravnopravnost na društveno-privrednom planu. Uočena je negativna tendencija partijskog nastojanja reduciranja specifično ženskih diferenciranih interesa. U usporedbi s predkomunističkim razdobljem u kojemu su postojala ženska udruženja, ženske udruge s vlastitim djelatnostima, u komunističkom su razdoblju one dokinute. Partijski je režim negirao potrebu za postojanjem specifično ženskih udruga, smatrajući kako u komunizmu ne postoji žensko pitanje. Kritičko

---

[180] Usp. Rebeka Jadranka ANIĆ, *Više od zadanoga. Žene u Crkvi u Hrvatskoj u 20. Stoljeću,* Split, 2003., 245-246.
[181] Usp. Rebeka Jadranka ANIĆ, *Više od zadanoga. Žene u Crkvi u Hrvatskoj u 20. stoljeću*, 246-247., Temeljem podataka iz 1970. i 1985. godine, srednjoškolska se izobrazba u Hrvatskoj spolno izjednačila.
[182] Usp. *Isto,* 247.
[183] Usp. Donna HARSCH,Communism and Women, u: *The Oxford Handbook of the History of Communism,* Stephen A. Smith (ur.), 28., Oxford, 2014.

analiziranje i bavljenje pitanjem položaja žene sustavno je odbacivano, a pojave diskriminacije žena smatrane su preživljenim ostatcima nenarodnog režima.[184]

Pitanje neravnopravnosti žene, komunističko poimanje prepoznavalo je isključivo u opresiji nad ženom od patrijarhalne obitelji, stoga zanemarivanje domaćinstva nije bilo poželjno ne samo na pragmatičnoj, nego i na filozofskoj razini koja je počivala na pretpostavci kako je obitelj od sekundarnog socijalnog značenja. Emancipacija žene smatrala se ispravno utemeljenom na promjeni u strukturi obitelji koja će ovisiti o ženskoj participaciji u plaćenoj privredi. Jednakost žene utemeljena je prema tome u njezinoj proizvodnoj djelatnosti koja ju čini neovisnom o muškarcu. Kao plaćena radnica, žena stječe autonomiju i postaje svjesna klase. Sustav komunizma bio je unatoč tomu izrazito antifeministički, budući da je opresiju nad ženom promatrao jedino pod vidom muškarca kao onoga koji vrši opresiju, a nikako klasno društvo.[185]

Identično kao i u drugim europskim zemljama obilježenim vladavinom komunističkog režima, područje spolnosti i reprodukcije s jedne je strane unošeno u javni prostor, niječući na taj način postojanje osobnog i privatnog života, totalizirajući vlast države. S druge strane sloboda govora o osobnim i privatnim sferama života u javnosti, nije dovela do depolitizacije pitanja privatnog, nego do repolitizacije privatnog u ideji nove komunističke agende. Pažljivo analiziranje javnih rasprava u spomenutom pitanju pokazuje kako je javna zauzetost za seksualnost i reprodukciju često bila u službi seksualiziranja žene u radnom okruženju.[186]

Specifičnost opisanog režimskog sustava koja je izvršila nemali utjecaj na revolucionarni zaokret mentaliteta ljudi u pitanju seksualnosti i načina percepcije i življenja vlastite seksualnosti, sadržana je u činjenici što je u komunističkim zemljama seksualnost bila gotovo jedino područje individualne slobode. Vlastita spolnost i intimni život bio je jedini segment života koji nije bio pod direktnom kontrolom te je revolucija u poimanju seksualnosti i seksualnog života, time i percepcije pobačaja kao direktne posljedice, bila jedini izraz individualne moći i suvereniteta.

---

[184] Usp. Rebeka Jadranka ANIĆ, *Više od zadanoga. Žene u Crkvi u Hrvatskoj u 20. stoljeću,* 247-248.
[185] Usp. Donna HARSCH, *Revenge of the Domestic: Women, the Family, and Communism in the German Democratic Republic,* Priceton, 2018., 3.
[186] Usp. Malgorzata FIDELIS, *Women, Communism, and Industrialization in Postwar Poland,* Cambridge, 2010., 172.

4.3.2. Dostojanstvo žene u teologiji Crkve

Kršćanski nauk, oslonjen na biblijsku objavu Boga, preko crkvene teološke tradicije, dostojanstvo se čovjeka, kao muškarca i žene pozvanih u sjedinjenju kao sliku Božju, percipira kroz uzvišenu zadaću dovršavanja Božjeg djela stvaranja.[187]

Čovjek, spolno diferenciran kao muškarac i žena, čime su bitno obilježeni kao osobe, trebaju udružiti snage u istoj od Boga povjerenoj zadaći. Skladno tome, udruženo djelovanje obaju spolova u svim segmentima ljudskog društva čini ih čovječnijim, time i bogolikim te usavršuje čovjeka samoga. Izvještaj o čovjekovu dostojanstvu u knjizi Postanka, psihološkim i teološkim izričajima Sveto pismo progovara o dostojanstvu muškarca i žene te o njihovu uzajamnom odnosu.[188] Gospodin Bog stvori čovjeka od praha zemljanog i udahne u dah život (Post 2,7), čineći od njega *elohim*, Božji duh na zemlji.

Stvarajući potom vrt „bogat vodom i bujnim raslinjem" simbolizirajući njime nezamislivu i u sebi dostatnu raskoš i bogatstvo unutar koje se čovjek osjeti sâm. Čovjek, iako je okružen nebrojenim stvorenjima vidljivog svijeta, uviđa da je sâm. Dakle, u stvaranju žene od početka je upisano načelo pomoći, pomoć koja nije jednostrana nego je uzajamna. Žena je dopuna muškarca, kao što je muškarac dopuna žene, odnosno žena i muškarac su međusobno nadopunjujući, komplementarni. Jedino zahvaljujući dualitetu, muškog i ženskog, potpuno se ostvaruje „ljudskost".[189]

Time se predstavlja ujedno najava za objavu dostojanstva žene, koja nije božansko biće, ali niti biće drugog reda, nego je naravi jednake muškarcu, izvor nepresušne topline, nježnosti i osjećajnosti unutar koje muškarac nikad više neće biti sam. Postojanje žene omogućuje razlijevanje Božje ljubavi na zemlju, ljubavi darivanja i predanja za drugoga. Izrečena je time istina o dostojanstvu žene, budući da ona pripada redu ljubavi, nadvisuje muškarca koji je stvoren i usmjeren izrazito razumski, organizacijski i funkcionalno.[190] Izrazito naglašena razlika među spolovima, označava kako je svako ljudsko biće u odnosu, s individuom suprotnog spola bez čijeg doprinosa ne može ostvariti svoje čovještvo u punini.[191]

---

[187] Usp. Marijan VUGDELIJA, *Čovjek i njegovo dostojanstvo u svjetlu Biblije i kršćanske teologije,* Split, 2000., 147.
[188] Usp. Celestin TOMIĆ, Poziv i dostojanstvo žene u Svetom pismu, u: *Crkva u svijetu,* 8 (1973.) 4, 300-306., 301.
[189] Usp. IVAN PAVAO II., *Ženama,* Pismo od 29.VI.1995., u: http://obitelj.hbk.hr/datoteke/im_pismo-zenama.pdf (16. X. 2018.), 7
[190] Usp. Celestin TOMIĆ, Poziv i dostojanstvo žene u Svetom pismu, 301.
[191] Usp. Marijan Vugdelija, *Čovjek i njegovo dostojanstvo u svjetlu Biblije i kršćanske teologije,* 147.

Muškarac i žena nalaze svoje jedinstvo u činjenici da su zajedno slika Božja te se ostvaruju u onoj mjeri u kojoj se odnose među sobom i dopunjuju kao muškarac i žena.[192] Žena je prihvaćena kao osoba, jednako kao što je muškarac prihvaćen kao osoba, te isključivo u ovako postavljenom poretku ljubav među njima je uopće moguća i neprestano raste. Društvena uređenja koja ne priznaju karakteristike jednakosti stvorenih osoba, te koja ženu reduciraju na samo neku od razina cjelokupne osobnosti, istu podcjenjuju a društvo unutar sebe osjeća posljedice vlastite percepcije i stava prema ženi.[193]

U govoru o dostojanstvu žene, Crkva puninu objave dostojanstva žene i njezino osvjetljenje vidi u novozavjetnom misteriju Blažene Djevice Marije u kojoj se očituje puni poziv žene i njezine uloge u spasiteljskom djelu.[194] Marija nije oličenje idealne vječne žene, ni neko božansko biće, nego prava žena od vječnosti odabrana za Majku Sina Božjega, i anticipirajući u Otajstvu otkupljenja te bivajući i sama otkupljena, uzvišena nad sve stvorove. Kao što je prva žena bila tijesno povezana s čovjekom propasti i grijeha, druga je žena tijesno povezana s Mesijom, pobjednikom nad smrću.[195]

Marija je prvi i najsavršeniji plod milosti utjelovljenja i otkupljenja, ali ne Božjim predodređenjem, nego vlastitim, slobodnim, najradikalnijim, najintimnijim i najspremnijim odgovorom na Božji poziv kojim može odgovoriti stvorenje u svjetlu Duha Svetoga.[196] Marijin odgovor u punoj slobodi opredjeljenja je izvor njezina spasenja, jednako kao i općeljudskog. Taj Marijin spremni odgovor uzdignuta je veličina i uzor svakoj ženi koja na istu zadaću majčinstva biva pozvanom.

U prirodnom bi poretku odsustvo žene učinilo društvo rušilačkim i nehumanim. Prenaglašeni muški element sve energije podređuje cilju, konačnosti, korisnosti koja sve svodi na izračun unutar kojeg nema mjesta intuiciji, emociji i ljubavi. Ono čime žena obogaćuje muški element je nadahnuće, predanje, smisao života u ljubavi. Harmonični sklad muškog i ženskog elementa stvara skladni svijet, humano društvo u zajedništvu. Ekvivalent u nadnaravnom redu očituje se u Mariji koja unosi pravi evanđeoski duh ženskog elementa u Božju crkvu. [197]

---

[192] Usp. *Isto,* 148.
[193] Usp. *Isto,* 302.
[194] Usp. Celestin TOMIĆ, Poziv i dostojanstvo žene u Svetom pismu, 303.
[195] Usp. Adalbert REBIĆ, *Marija u Bibliji,* Zagreb, 1970., 16.
[196] Usp. Dogmatska konstitucija o Crkvi - Lumen Gentium*,* u: DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti*, Zagreb, 2008., 56 (Dalje: LG)
[197] Usp. Celestin TOMIĆ, Poziv i dostojanstvo žene u Svetom pismu, 304.

4.3.2.1. Dostojanstvo žene u nauku Koncila

Današnji pogled na ženu u društvu i u Crkvi rezultat je dugotrajnih razvojnih procesa koji još nisu dovršeni. Društveni položaj žene uvelike je utjecao na položaj žene unutar Crkve, ali i reverzibilno, Crkva je utjecala na ženin položaj u društvu.

Golemu ulogu u suvremenom razvoju govora o ženi unutar Crkve ima Drugi vatikanski koncil koji je potaknuo pozitivnu raspravu o vrjednosti i statusu žene u Crkvi i u društvu. Početkom trećeg koncilskog zasjedanja, papa Pavao VI. donio je odluku kako Koncilu mogu prisustvovati i žene, ali samo u svojstvu slušatelja. Upravo ta činjenica nijemog prisustvovanja Koncilu, u Crkvi je donijela revoluciju simboličkog značenja.[198]

Papa Pavao VI. prije govora o zadaći žene u društveno političkom kontekstu, polemizira pitanje dostojanstva žene koje sagledava kao teološki problem. Nastojeći očuvati i ojačati dostojanstvo žene, promatra ga kroz vidove biološkog, demografskog i pedagoškog aspekta. Pritom je važan segment kojim Papa Pavao VI. govori o određenju žene koje ima od samoga Boga, naglašavajući pritom kako navedeni govor o ženi nije moguć unutar sustava koji su iz društvenog života izbacili Boga, a time i njegovu perspektivu žene. Poruka je jasna, kako govor o ženi mora biti kršćanski, katolički i ljudski pošten.[199]

Koncilski govor o ženi moguće je promatrati kroz tumačenje i osvrt na Drugi vatikanski koncil u cjelini i na tumačenja pojedinih saborskih dokumenata. Opće ocjene Koncila s obzirom na učenje o ženama moguće je sažeti u nekoliko postavki. Iako Koncil malo govori o ženi, polemiku i pitanje o ženi tek otvara prepuštajući pritom detaljniju razradu misli postkoncilskom sazrijevanju.[200] Od koncilskih dokumenata o ženi najzaokruženije govore *Lumen gentium*, *Gaudium et spes* i *Apostolica actuositatem* i to u svjetlu teologije katoličkog laikata,[201] govoreći o temeljnim ljudskim pravima koja vrijede za sav ljudski rod, bez obzira na spol, proširuje se put pravednijem položaju žene i unutar Crkve. Dok nijedan od dokumenata Koncila ne ulazi u temeljitiju biblijsku analizu govora o dostojanstvu žene, koncilski dokumenti u svojoj razradi ne govore ni o muškarcu kao muškarcu, nego o dostojanstvu čovjeka kao muškarca i žene. [202]

---

[198] Usp. Ljiljana MATKOVIĆ, *Žena i Crkva,* 97-99.
[199] Usp. Nikola DOGAN, Žena u crkvenim dokumentima do Ivana Pavla II., u: *Bogoslovska smotra*, 60 (1990.) 3-4, 229-245., 230-233.
[200] Usp. Rebeka Jadranka ANIĆ, *Više od zadanoga. Žene u Crkvi u Hrvatskoj u 20. stoljeću,* 337.
[201] Usp. Ljiljana MATKOVIĆ, *Žena i Crkva,* 101.
[202] Usp. Rebeka Jadranka ANIĆ, *Više od zadanoga. Žene u Crkvi u Hrvatskoj u 20. stoljeću,* 337.

Gaudium et spes, kao pastoralna konstitucija artikulira svojevrsnu teologiju muškarca i žene.[203] Dokument primarno upućuje na temeljna prava svakog čovjeka u rađanju, odrastanju i sazrijevanju unutar obiteljskog ozračja, pozivajući na poštovanje čovjeka kao osobe, muške i ženske,[204]te ističući jednakost svih ljudi, opirući se svakoj diskriminaciji, uključujući i seksizam.[205] Govoreći o svrsi Božjeg stvaranja čovjeka kao muškarca i žene, dokument ističe brak i bračnu ljubav usmjerene na rađanje, ali i zbog naravi nerazrješivosti njihova saveza, na međusobnu ljubav supružnika kojoj pripada posebno mjesto.[206] Supružničko zajedništvo je na izvrstan način ljudsko jer obuhvaća čitavu osobu, a sastoji se i u spolnoj intimnosti kao važnoj komponenti ljudskog dostojanstva, koja združuje u uzajamnom darivanju.[207]

Muškarac i žena su u toj perspektivi jednaki, usmjereni jedno na drugo, određeni međusobnom relacijom, a ne samodostatni. Dostojanstvo muškarca i žene proizlazi i iz njihove zajedničke određenosti rasta zajedno s drugim. Međusobni odnos muškarca i žene koji se u bračnoj ljubavi očovječuje, biva pred iskustvom posljednjeg ljudskog ispunjenja u Bogu. Isto tvori zakon ljudskog života, ostvarivanje sebe kroz drugoga, darivanje u ljubavi. Time samodarivanje otvara mogućnost samoostvarenja te je svojevrsna norma ljudskog egzistiranja. Ravnopravnost proizlazi iz tako utemeljenog odnosa, te ono nikad nije redukcija jedne osobe na drugu. Autentični položaj i muškarac i žena, u teološkoj antropologiji, ostvaruju temeljem ispravnog tumačenja stvaranja koja ističe jednakost osoba i raznolikost njihovih karaktera i životnih uloga. Stoga, govor o njihovom dostojanstvu ne smije započeti od analize uloga u društvu i životu, nego od temelja i korijena iskonskog teološkog određenja.[208]

4.3.2.2. Žena u postkoncilskom crkvenom nauku

Jednakost i ravnopravnost muškarca i žene na metafizičkoj razini, istaknuta u dokumentima Drugog vatikanskog koncila, temelj je artikulaciji modela komplementarnosti na društvenoj razini, u kojoj razlika spola i vlastite naravi zahtijeva i razliku u ulogama.[209]

---

[203] Usp. Christopher WEST, *Theology of the Body Explained. A Commnetary on John Paul II's 'Gospel og the Body',* Boston, 2003., 80.
[204] Usp. Nikola DOGAN, Žena u crkvenim dokumentima do Ivana Pavla II., 234.
[205] Usp. Rebeka Jadranka ANIĆ, *Više od zadanoga. Žene u Crkvi u Hrvatskoj u 20. stoljeću,* 338.
[206] Usp. GS, br. 50.
[207] Usp. Anton TAMARUT, Suvremena teologija braka i obitelji, u: *Bogoslovska smotra,* 85 (2015.) 3, 679-700., 683.
[208] Usp. Nikola DOGAN, Žena u crkvenim dokumentima do Ivana Pavla II., 237-238.
[209] Usp. Rebeka Jadranka ANIĆ, *Više od zadanoga. Žene u Crkvi u Hrvatskoj u 20. stoljeću,* 341.

Prisutnost žena u postkoncilskim komisijama, aktivnost ženskih laičkih organizacija, osnivanje komisija pri Svetoj Stolici za pitanje žena te razne rezolucije za poboljšanje položaja žene u Crkvi, pomaci su društvenoj percepciji žene. Postkoncilski dokumenti donose neke novosti u odnosu na unutarcrkvene stvarnosti. *Ministeria quaedam* omogućuje ženama lektorsku te u nekim slučajevima i akolitsku službu, *Familiaris constortio* nastoji nadići kulturnu i društveno utemeljenje koja ženi pridaje isključivo ulogu supruge i majke, ne otklanjajući joj pridržanu ženstvenost koja se mora očitovati i u njezinu djelovanju izvan obitelji i u javnim poslovima.[210]

Postkoncilski govor o dostojanstvu žene izrazito je dobro artikuliran u govoru pape Pavla VI. članovima komisije za međunarodnu godinu žene, koja je imala zadaću istraživati prava žene. Utemeljujući govor na teološkim izvorima čovjeka papa Pavao VI. 31. siječnja 1976. naglašava: „Bog je stvorio ljudsku osobu muškarca i ženu u jednom planu ljubavi, on je stvorio ljudsko biće na svoju sliku. Stoga su muškarac i žena jednaki pred Bogom, jednaki kao osobe, jednaki kao djeca Božja, jednaki u dostojanstvu, jednaki također u svojim pravima. Ta bitna jednakost mora biti ostvarena na različitim razinama. Prije svega na razini osobe, žena ima nezastarivo pravo na ugled, njezino dostojanstvo mora biti priznato i zaštićeno, u ovom okviru potrebno je poduzeti veće zahvate jer u suvremenom društvu postoje nove forme ropstva i ponižavanja žene; hitno je potrebno na ovoj točki u našem javnom životu ostvariti ozračje moralnije, zdravije i ljudskije dostojanstvo žene."[211]

4.3.2.3. Dostojanstvo žene u nauku Ivana Pavla II.

Apostolsko pismo pape Ivana Pavla II. *Mulieris dignitatem*[212] pruža jasniju artikulaciju govora o dostojanstvu žene koji je u slijedu svih papinskih dokumenata jedini cjelovito posvećen ženi i njezinom dostojanstvu. Prema tumačenjima navedenog dokumenta, progresivnim je teolozima donio zaštitu pred tradicionalno orijentiranim teolozima, otvorio je put promjeni mentaliteta i smanjenju diskriminacije žena te je i samim ženama poticaj za upoznavanje i razumijevanje vlastitog dostojanstva i identiteta unutar Katoličke Crkve.[213]

---

[210] Usp. *Isto,* 342.
[211] Usp. Nikola DOGAN, Žena u crkvenim dokumentima do Ivana Pavla II., 242.
[212] Vidi: IVAN PAVAO II., *Mulieris Dignitatem – Apostolsko pismo o Dostojanstvu i pozivu žene prigodom Marijanske godine,*(15. VIII. 1988.), Zagreb, 2003., (Dalje: MD)
[213] Usp. Rebeka Jadranka ANIĆ, *Više od zadanoga. Žene u Crkvi u Hrvatskoj u 20. stoljeću,* 351.

Jasnija artikulacija govora o dostojanstvu žene, sadržana je u perspektivi početka ljudskog roda u kojem Bog poziva muškarca i ženu na egzistenciju[214]. Slika Božja je teološka definicija čovjeka, muškarca i žene što je zajednički izvor iz kojeg crpe svoje dostojanstvo i poziv.[215] Njihova sličnost s Bogom temelj je dostojanstva osobe i ocrtava osobni karakter ljudskog bića, muškarca i žene.[216]

Element Papinog nauka o dostojanstvu žene sadržan je među ostalim i u otklanjanju odgovornosti za grijeh sa žene. Uklanjanjem krivnje za prvi grijeh sa žene, označilo je izricanje istine o iskonskom grijehu koji nije usmjeren isključivo na ženu, kako je to stoljećima egzistiralo u kršćanskom poimanju, temeljem čega se opravdavala inferiornost i podređenost žene muškarcu. [217] Odgovornost za prvi grijeh koji predstavlja pad čovjeka koji je i muškarac i žena, jednako je na muškarcu i ženi, neovisno o podjeli uloga.[218] Žena je na određeni način oslobođena optužbe za pad čovječanstva te se prestala poimati kao počelo zla ili trajna opasnost pritajena muškarcu.[219]

Apostolsko pismo, gledano na svjetskoj razini, stiglo u jeku razbuktanog feminizma, odnosno razdoblja izjednačavanja žene s muškarcem na svim razinama, u doba odbacivanja svakog autoriteta, s naglašenim propadanjem institucije braka, privatizacije ljubavi, odbacivanja veličine žene i majke, a u crkvenim strujama u jeku zahtjeva za svećeničkim i biskupskim ređenjem žena.[220]

Nadahnutost Apostolskog pisma kršćanskom antropologijom i katoličkom teologijom, koja dostojanstvo žene temelji na Božjoj objavi, naglašavajući jedinstvo tjelesnog, duševnog i duhovnog u ženi, poštujući ženskost i ženstvenost.[221] Sadržaj pisma *Mulieris dignitatem* je teorijska istina o ženi, odnosno teologijsko razmatranje o njenom dostojanstvu. Dostojanstvo svakog čovjeka i poziva njemu odgovarajućeg, konačno mjerilo ima u jedinstvu s Bogom.[222] Počevši od naviještenja u Nazaretu, žena je smještena u srce spasenjskog događaja.

Milosno Božje nadnaravno djelovanje koje Mariju čini milosti punom, ne isključuje njezinu žensku narav, štoviše ju oplemenjuje i usavršuje. Stoga je punina milosti u Mariji

---

[214] Vidi: RATZINGER, Joseph, *U početku stvori Bog. Promišljanja o stvaranju i grijehu,* Split, 2008.
[215] Usp. Rebeka Jadranka ANIĆ, Žena – slika Božja, *Bogoslovska smotra,* 60 (1990.) 3-4, 290-301., 297.
[216] Usp. Ema VESELY, Mulieris dignitatem – prikaz, odjeci i značenje, 51.
[217] Usp. Veronika RELJAC, Kršćanski feminizam u nauku pape Ivana Pavla II., 174.
[218] Usp. Mary DALY, *Beyond God the Father. Toward a Philosophy of Womwn's Liberation,* Toronto, 1985., 50.
[219] Usp. Ema VESELY, Mulieris dignitatem – prikaz, odjeci i značenje, 51.
[220] Usp. Ivan FUČEK, Mulieris dignitatem – teološki naglasci, u: *Obnovljeni život,* 44 (1989.) 1, 58-66., 58.
[221] Usp. Rebeka Jadranka ANIĆ, *Više od zadanoga. Žene u Crkvi u Hrvatskoj u 20. stoljeću,* 351.
[222] Usp. Ivan FUČEK, Mulieris dignitatem – teološki naglasci, 59.

ujedno punina savršenstva svega što je vlastito ženi, onoga što je tipično žensko, čime se u teološkom smislu dotiče vrhunac i prauzor osobnog dostojanstva žene.[223]

Autentično očitovanje dostojanstva je u nadnaravnom jedinstvu s Bogom u Isusu Kristu, što je konačni cilj svakom čovjeku. Ovdje je žena izabrana kao predstavnik cijeloga ljudskog roda, budući da je oblik sjedinjenja takav te može pripadati samo ženi, riječ je o sjedinjenju majke i sina.[224] Teološke implikacije *Mulieris dignitatem* tumačene su i kao približavanje feminističkim idejama. Feminizam nove faze, koji se spominje u tom kontekstu, odnosi se na pozicije unutar kojih se odnosi među spolovima tumače polazeći od razlika žene i muškarca, ističući kako žene trebaju svojstvene vlastitosti spoznati, same definirati i na njima graditi poziciju žene.[225]

Izražena je Papina osobita briga oko identiteta žene te je suglasan s jednakošću u razlici, pokušavajući izbjeći izrazite dualističke kontrapozicije. Korijen je to suvremene *uniseks* pogrešne percepcije jednakosti muškarca i žene. Ta razlika u spolnom i rodnom identitetu čini temelj njihove komplementarnosti.[226] Ivan Pavao II. gledajući rješenje u ontološkoj perspektivi, razmišlja o povratku na početke, gdje je izvor iskonske ljudskosti i dostojanstva. Iščitavajući Bibliju u stilu kršćanskog feminizma, Papa odbacuje prizvuk o teologijskom temelju o tisućljetnom ženomrstvu, razbija duboko usađeno uvjerenje o inferiornosti žene. Time se suprotstavlja negativnim slikama i shvaćanjima žene i teži za ostvarenjem svake jednakosti.[227]

Opisivanjem temeljnih razlika muškarca i žene, Ivan Pavao II. ženu percipira u središtu teologije stvaranja. Žensku egzistenciju, ljubav u potpunom sebedarju, opaža kao vrijednosti žene i majčinstva u njoj ostvarena, što je na biblijskoj, teološkoj i filozofsko-personalističkoj razini revolucionarno te se u njoj očituje Papina fenomenologijska metoda i personalistička antropologija. [228]

---

[223] Usp. MD, br. 5.
[224] Usp. Ema VESELY, Mulieris dignitatem – prikaz, odjeci i značenje, 46.
[225] Usp. Rebeka Jadranka ANIĆ, *Više od zadanoga. Žene u Crkvi u Hrvatskoj u 20. stoljeću,* 351.
[226] Usp. Michele M. SCHUMACHER, *Woman in Christ. Toward a New Feminism,* Cambridge, 2004., 71.
[227] Usp. Ema VESELY, Mulieris dignitatem – prikaz, odjeci i značenje, 50.
[228] Usp. Ivan FUČEK, Mulieris dignitatem – teološki naglasci, 63.

4.3.2.3.1. Dimenzija dostojanstva žene kao nositeljice života

Dimenzije koje upotpunjuju poziv žene i njezino dostojanstvo nalaze se u posebnim dvjema razinama ostvarivanja osobnosti žene, majčinstvo i djevičanstvo. [229] Spomenute dvije dimenzije u svjetlu Evanđelja dobivaju puninu značenja i vrijednosti, osobito u liku Blažene Djevice Marije u kojoj se one susreću i na jedinstven način povezuju i usavršuju, te jedna ne isključuje drugu.

Ženina konstitucija kao bića koje u svjetlu Božje ljubavi vlastitu egzistenciju ostvaruje u samodarivanju, vlastitu osobnost upotpunjuje u majčinstvu i djevičanstvu kao dvjema dimenzijama, poziva žene razumljive svjetlom Božje objave, prema mjeri svoje ženske naravi i prirodne zaručničke težnje njezina bića.[230] Spomenute se dvije dimenzije poziva međusobno objašnjavaju i nadopunjuju.

Žena je, jednako kao i muškarac, jedinstveno biće koje je Bog htio radi njega samoga te je osoba koja o sebi odlučuje. Istodobno, čovjek se može u punini ostvariti i sam sebe ispravno pronaći samo iskrenim sebedarjem.[231]

Uzvišenost poziva žene kao nositeljice života, stoga nije teoretsko značenje ili kakva apstraktna definicija žene nego činjenica koja upućuje na smisao ljudske osobe, žene u kojoj je istaknuta vrijednost sebedarja. Isključivo se u tom smislu može razumjeti majčinstvo, kao učinak bračne ljubavi muškarca i žene.[232] Međusobno predanje osoba u braku, u kojem postaju jedno tijelo (Post 2,24), što se u ženinom elementu ostvaruje posebnim sebedarjem kao izrazom zaručničke ljubavi, koja u svrhu rađanja novog života stavlja u službu svoju osobu u totalitetu. Osobito u zajedništvu jednog tijela, u kojem se muškarac i žena poznaju međusobno kao osobe posredstvom tijela, potvrđuju i obnavljaju egzistenciju čovjeka kao slike Božje ne isključivo kroz prokreaciju, nego i kroz sebedarnu ljubav kroz tijelo. Pronalazeći sebe u zajedništvu dviju osoba, tijelo je konstututivni element njihova zajedništva kao muža i žene te pretpostavlja zrelu svijest o tijelu i svijest o značenju sjedinjenja tijela u muževnosti i ženstvenosti.[233]

Ako je tijelo sakrament osobe kroz koji se može izraziti sebedarna priroda osobe, sebedarje je izvor na kojem i žena i muškarac crpe dostojanstvo i poziv.[234] Majčinstvo od

[229] Usp. MD, br. 17.
[230] Usp. Veronika RELJAC, Kršćanski feminizam u nauku pape Ivana Pavla II., 180.
[231] Usp. MD, br. 18.
[232] Usp. Veronika RELJAC, Kršćanski feminizam u nauku pape Ivana Pavla II., 181.
[233] Usp. Michele M. SCHUMACHER, *Woman in Christ. Toward a New Feminism,* 207.
[234] Usp. *Isto,* 211.

samog početka uključuje posebno prihvaćanje nove osobe, u čemu se i nalazi veličina udjela žene. Spomenuta spremnost stavljati vlastitu osobu u službu, vlastitog tijela i duha u začeću i rađanju djeteta, po „iskrenom sebedarju žena savršeno pronalazi samu sebe", što čini i poseban trenutak u međusobnom predanju žene i muža.[235]

Majčinstvo se uklapa u osobnu strukturu ženskog bića i osobnu dimenziju predanja, kao biofiziološki i psihološki proces te je povezano s očinstvom muža, budući da je rađanje čovjeka zajedničko muškarcu i ženi. Roditeljstvo pripada ocu i majci, iako se ono na većoj razini ostvaruje u majci odnosno ženi, osobito u fazi prije rađanja, budući žena zajedničko rađanje novog života doslovno plaća iscrpljivanjem vlastitih tjelesnih i duhovnih sila. Činjenica je to koja obvezuje muškarca, oca na svijest kako mu iz zajedničkog roditeljstva rastu obveze prema ženi.[236] Osobito u ovoj dimenziji dužnost spram žene, *Mulieris dignitatem* ističe kako je bez vrijednosti svaki program i pokušaj za ravnopravnost žene ako se spomenuti vid zanemari.

Kontekst ljubavi odnosno sebedarne ljubavi tipične ženi koja je obilježila povijest čovječanstva kroz vrsne žene, iznjedrio je riječi pape Ivana Pavla II. koji priželjkuje i suvremenom dobu pojava opisanog ženskog „genija" kojemu je karakteristična osjetljivost za čovjeka zbog toga što je čovjek. Poimanje ili definicija tog ženskog genija sadržana je u poštovanju dostojanstva sveukupnog ljudskog života usred ženskog poštovanja ženskosti.[237]

4.4. Teološko-moralno vrjednovanje čina pobačaja

Suvremeno promišljanje i nastojanje oko donošenja moralno-teološkog zaključka o pobačaju zahtijeva poznavanje sustava vrjednota i kategorija u kojima se promatraju pojmovi život, zdravlje, sloboda, savjest, privatnost i dr. Taj suvremeni ambijent vrijednosti, u kojem je čin pobačaja zaštićen cjelokupnom ideološkom strukturom, predstavlja svojevrstan pokret "kulture smrti" koja za posljedicu ima stvaranje klime moralne nesigurnosti.[238] "Zavjera protiv života", naziv koji koristi papa Ivan Pavao II. u svojoj enciklici *Evanđelje života*, kad promišlja o prijetnjama koje su usmjerene prema ljudskom životu, postaje svojevrstan nazivnik svih procesa i nastojanja koji se odvijaju na globalnom planu, a usmjereni su protiv života. Papa primjećuje kako su u taj proces nažalost uključene

[235] Usp. MD, br. 18.
[236] Usp. *Isto.*
[237] Usp. Leonie WESTENBERG, Incarnating the feminine genius in the contemporary Catholic Church, u: *New Theology Review: an American Catholic journal for ministry, 29* (2016.) 1, 30-37., 31.
[238] Usp. EV, br. 12.

i međunarodne ustanove koje planski ohrabruju i potiču širenje kontracepcije, sterilizacije i pobačaja.[239] Može se dobiti dojam kako su upravo navedena postupanja pokazatelj kulturnog napretka, a kontraceptivni mentalitet znak slobode i neovisnosti. Suvremeni čovjek koji se nalazi u povijesnoj epohi grandioznih otkrića i svjedok je dosad neviđenog tehnološkog napretka, sramežljivo se krije pred konstatacijom početka života. Zanemarujući vlastita otkrića genetike, biologije i medicine općenito, podređuje moralno vrjednovanje zakonskim konsenzusima premještajući raspravu o pojedinim bitnim pitanjima u sferu dogovora i nagodbe. Činjenica postojanja tolikih proturječnosti čini se teško razumljivom.

Sasvim je sigurno da se dio odgovora krije u krivom poimanju slobode koja se, u želji da se oslobodi autoriteta i tradicije, zatvara objektivnoj istini. U tom se slučaju osoba nalazi pred opasnošću da posegne za usvajanjem vlastitih odluka i egoističnih zamisli koje imaju za cilj vlastiti interes. Moralno vrjednovanje kroz prizmu dobra i zla u tom kontekstu postaje sekundarno, dok privatni interesi i društveni, socijalni ili ekonomski koncepti postaju primarni i odlučujući. Društvo koje njeguje i prakticira slobodu bez autoriteta i vrijednosnog okvira, ostaje u opasnosti izopačenja vrijednosti. Sporazum i dogovor postaju kategorije pomoću kojih se arbitrira istina i moral. Takvog pristupa nisu oslobođena ni temeljna pitanja koja se odnose na život, kao što su: početak života, genetski inženjering, eutanazija, status ljudskog bića, pobačaj i dr. Osobito čin pobačaja biva omeđen raznim vrijednosnim sustavima u kojima se pokušava odrediti legitimitet i zakonitost, pod vidom slobode, prava na izbor, prava na vlastito tijelo, prava na odluku, prava na privatnost i dr.[240]

Nalazimo se u društvu koje teži artikulaciji i afirmaciji raznih zakonskih definicija koje načelno idu u korist dostojanstvu čovjeka, dok se s druge strane istodobno prešutno krši temeljno pravo svakog ljudskog bića: pravo na život. Takav se sustav nalazi u procjepu vlastite kontradiktornosti. S jedne strane, razvija svijest o ljudskom dostojanstvu i pravima čovjeka te konkretizira odluke u međunarodnim i nacionalnim pravnim aktima, s druge strane, permisivnijim zakonima u pogledu zaštite nerođenih pokazuje kontradiktornost u samome sebi.[241]

---

[239] Usp. EV, 17
[240] Usp. *Isto,* 19 i 20
[241] Usp. Tonči MATULIĆ, *Medicinsko prevrednovanje etičkih granica*, 53.

4.4.1. Vrjednovanje pobačaja u teologiji Crkve

Prethodna razlaganja donijela su barem djelomičan uvid u biblijsku poruku o ulozi i poslanju čovjeka te o njegovu darovanom dostojanstvu budući da je stvoren na sliku Božju (Post 1,26). Osim svetopisamskog govora, Crkva se od prvih vremena[242] neumorno zalaže za dostojanstvo čovjeka, te prihvaća trajno poslanje braniti čovjekov život kao temeljnu vrijednost. Crkveni govor o pobačaju postaje osobito u dvadesetom stoljeću jasan i razgovijetan, oblikovan i sadržan u brojnim izjavama, kako onim koncilskim tako i onima koje su zabilježene u raznim dokumentima papa i kongregacija, izjavama biskupskih konferencija i brojnih crkvenih pastira u raznim prigodama i okolnostima. Zaštita života, kao i neprestano nastojanje Crkve u govoru protiv pobačaja opisuje u sebi temeljni pogled Crkve prema čovjeku.

Već od samih početaka Crkva u činu pobačaja promatra teški prijestup protiv života i dostojanstva ljudskog bića, smatrajući pritom kako se u činu pobačaja radi o ubojstvu nerođenog ljudskog bića koje je nedužno, slabo i bez zaštite.[243] Enciklika *Evangelium vitae*

---

[242] Usp. KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *De abortu procurato - Izjava o namjernom pobačaju,* (18. XI. 1974.), Zagreb, 1987., 6-7, (Dalje: DAP), Crkvena predaja uvijek je smatrala da se ljudski život mora štititi i promicati od samoga početka kao cjelina sazdana od različitih razvojnih doba. Suprotstavljajući se običajima grčko-rimskoga svijeta, Crkva je još od najranijega doba ustrajno tvrdila da se kršćansko postupanje u tom silno razilazi s njihovim. To je jasno izraženo u spisu *Nauk apostolski (Didahè)*: „Ne ubij plod pobačajem niti usmrćuj rođeno dijete". Atenagora ustrajno ističe da kršćani smatraju ubojicama one žene koje uzimaju lijekove da izbace začetak. On ih osuđuje kao ubojice djece iako su ona još u majčinoj utrobi i drži da su ta djeca već „predmet Božje brige". Tertulijan o tom možda nije uvijek dosljedno pisao, ali ipak jasno postavlja bitno načelo: „Hiti prema ubojstvu čovjeka onaj tko sprječava slobodno rođenje, te nema razlike u tome ubija li već rođeno ili uništava nerođeno. Čovjek je i onaj koji će to istom biti". **7**. Tijekom stoljećâ sveti crkveni oci, pastiri i naučitelji predavali su isto učenje, pa ni razlika u mišljenjima o trenutku kad se duša ulijeva u tijelo nikada nije dovodila u sumnju nedopuštenost pobačaja. Istina je da su u srednjem vijeku skupno smatrali da se duša uprisutnjuje u tijelu tek nakon prvih tjedana, pa su se razlikovali u ocjeni grijeha i odmjeravanju težine kazne. I ugledni su pisci blaže pristupali rješavanju slučajeva koji su se odnosili na to, prvo doba života, a odbijali su tako postupiti u slučajevima visokodobnih trudnoća. No nitko od njih nikad nije nijekao da pobačaj, pa i u prvim danima trudnoće, nije predmetno težak grijeh. Naprotiv, svi su suglasni u osudi takvoga čina. Od brojnih isprava bit će dovoljno spomenuti samo neke. Prvi sabor u Mainzu, održan 847. godine, nabraja kazne koje su raniji sabori donijeli protiv pobačaja te određuje najstrožu pokoru za žene koje „ubijaju svoj porod ili tako čine da zanijetak izbace iz utrobe". U Gracijanovu dekretu donose se ove riječi pape Stjepana V.: „Tko pobačajem uništi zanijetak u utrobi, ubojica je". Sveti Toma, zajednički naučitelj Crkve, naučava da je pobačaj težak grijeh, protivan naravnom zakonu. U doba renesanse papa Siksto V. osuđuje pobačaj najvećom strogošću. Stoljeće poslije Inocent XI. odbija neke tvrdnje kanonista sklonih laksizmu koji su pokušali osloboditi krivnje pobačaj učinjen prije roka u kojem su neki smatrali da se ulijeva duhovna duša (anima spiritualis) u novo živo biće. Posljednji rimski biskupi u naše su vrijeme vrlo brižljivo iznosili isto učenje. Pio XI. izričito je odgovorio na teže prigovore. Pio XII. jasno odbacuje izravni pobačaj, tj. onakav koji je samomu sebi cilj ili je sredstvo za postizanje svrhe. Ivan XXIII. doziva učenje svetih otaca kad utvrđuje sveti značaj čovjekova života, jer on „od svoga početka zahtijeva djelovanje Boga Stvoritelja". Nedavno je Sveopći sabor drugi vatikanski, kojim je predsjedao Pavao VI., najoštrije osudio pobačaj: „Život se… od začeća mora zaštićivati najvećom brigom; pobačaj i čedomorstvo opaki su zločini". Isti Pavao VI., koji je često o tom govorio, nije se ustručavao tvrditi da se to učenje Crkve „nije promijenilo niti se ikada može promijeniti".

[243] Usp. EV*,* 58

pape Ivana Pavla II. predstavlja svojevrstan sumarij govora o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života te na taj način želi cjelovitije i na jednom mjestu donijeti prikaz čovjeka i njegovog dostojanstva koje proizlazi iz svijesti kako je čovjek stvoren od Boga i kako je dio njegova plana. Ta činjenica koja očituje Božju želju i njegovu ljubav prema stvaranju samog čovjeka jasno oblikuje kršćansku antropologiju i temeljni pogled na dostojanstvo čovjeka. Pitanje koje kršćanska antropologija trajno ponavlja, kad promišlja o čovjekovu dostojanstvu, jest: tko je čovjek? Odgovor na navedeno pitanje otkriva veličinu čovjekova dostojanstva i njegovu relaciju sa Stvoriteljem. Enciklika je ujedno „dijagnostički iskaz općeg stanja ljudskog duha i djelovanja"[244] u kojoj se tematiziranjem ljudskog života želi iznijeti nauk Crkve i svojevrsni poticaj životu nasuprot pojave koja se može okarakterizirati kao: „pomračenje vrijednosti života".[245]

Problem pobačaja na poseban način očituje svojevrstan vid napada na život i dostojanstvo čovjeka. Osobita težina samog čina pobačaja proširena je i na tendenciju gubljenja kolektivne savjesti o pobačaju kao napadu i zločinu u odnosu na nerođeno biće, s druge strane pobačaj postaje oznaka prava i dostignuća pojedinog kulturnog i društvenog kruga.[246] Evanđelje života promatra pobačaj kao izravan napad na čovjeka i život, te u tom kontekstu napominje kako „takvi napadi pogađaju ljudski život u stanju maksimalne neizvjesnosti, kada je lišen svake sposobnosti obrane".[247] Život postaje objektom svojevrsne „zavjere"[248] koja ima za cilj spriječiti rođenje neželjenog ploda. Razvoj svojevrsne kulture pobačaja očituje se ne samo u liberalnim zakonima koji omogućuju jednostavan pristup i konzumaciju prava na pobačaj, štoviše promjena svijesti i paradigme vrijednosti uzrokuje pojavom novog mentaliteta koji je usmjeren prema kontracepciji kao stilu života, a otvorenost i darivanje života postaje stvar odabira i slučajnosti koja pritom ne obvezuje.

U takvom kulturalnom kontekstu artikulacija stava Crkve glede pobačaja ne izostaje, već se očituje izričito i zauzeto zalaganje Crkve za vrjednovanje ljudskog života od začeća. Jasni izričaj nauka Katoličke Crkve glede osude pobačaja napose je koncentriran u pojedinim dokumentima crkve u kojima je sadržana jasna i nedvosmislena osuda pobačaja kao ubojstva nevinog ljudskog bića, a sam čin kao takav nosi karakteristiku teškog moralnog zla. Nezaobilazan i osobito važan govor o pobačaju zasigurno je sadržan u izjavi

[244] Tonči MATULIĆ, *Ljudski život – ugrožena vrednota*, 430.
[245] EV, 10
[246] Usp. EV, 11.
[247] Usp. *Isto.*
[248] Usp. EV, 12

Kongregacije za Nauk Vjere pod nazivom *De abortu procurato* - O namjernom pobačaju objavljenom 18. studenog 1974. godine.[249]

Dokument već u uvodnom djelu usmjerava perspektivu govora o izazvanom pobačaju kao gorućem problemu koji je predmet „žestokih rasprava“[250] te na taj način jasno daje naslutiti kako je pitanje pobačaja ono koje se tiče života koji ujedno predstavlja prvorazrednu vrjednotu (*bonum primordiale*) koju treba braniti.[251] Princip zaštite vlastitog života, kao i vlastite slobode i privatnosti nerijetko u mogućnosti pobačaja vidi ostvarenje prava, ne vrjednujući pritom realni subjekt samog čina koji nije majka, već novonastali život. Takvi stavovi koji su protivni istini žele pod vidom etičkog pluralizma omogućiti pojedincu da u okviru vlastite savjesti donese odluku, stavljajući pritom princip vlastite slobode iznad temeljnog prava na život. „Prvo pravo ljudske osobe jest pravo na život“ ono je „temelj i uvjet ostalih prava te ga zbog toga treba braniti više negoli druga prava“.[252]

Život se promatra u perspektivi Božjeg dara te kao takav ima osobitu vrijednost i svetost. Bog koji je apsolutni vladar i darivatelj života daruje čovjeku život, a čovjek je dužan brinuti o životu i braniti ga, u suprotnom čovjek koji daje sebi za pravo oduzeti život drugome, protivi se Stvoritelju. „Život je veliki Božji dar, a ujedno i zahtjevan zadatak čovjeka“.[253] Žena koja smatra pobačaj kao vlastito pravo na gospodarenje svojim tijelom i kao iskaz slobode i privatnosti, dok s druge strane ne misli na štetu života djeteta, niječe Božji dar započetog života i sebi prisvaja vlast prekinuti ga. Prisvajanje prava na pobačaj kao i hotimični pristup pobačaju značio bi počinjenje teškog zločina ubojstva nerođenog djeteta.[254] Suvremena znanstvena istraživanja, navodi izjava, ne daju nikakvu potporu promicateljima pobačaja, budući da znanost jasno zaključuje kako je biće već od svog začeća definirano jedinstvenim genetičkim programom, a samim time je čovjek – pojedinac „sa svim vlastitim i unaprijed određenim oznakama“.[255] Izjava u svojoj analizi primjećuje i poteškoće s kojima se susreće društvo problematizirajući odobravanje pobačaja. Primjećuje se kako osuda samog pobačaja može dovesti u pitanje druga važna dobra koja se u tom trenutku mogu činiti važnima kao što su: zdravlje majke, invaliditet djeteta, gubitak časti i društvenog statusa. Zaključuje se, kako bez obzira na navedene razloge i na percepciju njihovog utjecaja na konkretnu situaciju nitko nema pravo na odlučivanje o životu drugog

[249] Usp. Tonči Matulić, *Pobačaj. Drama savjesti,* 241-242.
[250] DAP, 1
[251] Usp. *Isto.*
[252] Usp. DAP, 11
[253] Usp. EV*,* 52
[254] Usp. Tonči MATULIĆ, *Pobačaj. Drama savjesti*, 184.
[255] DAP, 13

čovjeka,[256] jer život predstavlja „temeljno dobro“[257] koje nije usporedivo s drugim navedenim kategorijama.

U tom smislu jasna je osobito eksplicitna konstatacija Drugog vatikanskog sabora u *Gaudium et Spes* u br. 51.: „Već od začeća najbrižnije treba štititi život; a pobačaj i čedomorstvo užasni su zločini“[258]. Stječe se dojam kako demokratska kultura današnjeg vremena podrazumijeva da pravni red jednog društva mora biti uređen po načelu prihvaćanja uvjerenja većine, a samim time i uređen po načelima onoga što većina smatra vrjednotom i drži moralnim. Demokracija kao takva ne smije postati zamjena za moralnost koja mora biti utemeljena i vrjednovana kroz objektivnu savjest, čiji su temelj vrjednote koje štite dostojanstvo svake ljudske osobe ne uskraćujući pritom temeljna prava. Parlamentarna ili društvena većina gledom na pitanja početka života nipošto ne smije donijeti odluku koja bi isključivala pravo na život, već može biti samo inicijator jasne zakonske artikulacije moralnog zakona koji je ujedno i naravni zakon, a zaštita života pojedinca mora biti uporišna normativna točka zakona. [259]

„Kultura smrti“ koja se tako snažno suprotstavlja „kulturi života“ osobito u suvremenom svijetu predstavlja hitni zahtjev za jasnim definiranjem i obranom života. Kultura života, ona koja se temelji na Kristovu Evanđelju, za Papu predstavlja realnu mogućnost u borbi protiv „kulture smrti“. Ta borba prije svega obvezuje kršćane da vlastitim svjedočanstvom, opredijeljenošću i otvorenošću životu prihvaćaju djecu kao najdragocjeniji dar braka. Poticanje posvajanja, centara za pomoć životu, pojedinaca koji u gostoprimstvu pomažu obiteljima u poteškoćama, predstavljaju pozitivne znakove u sadašnjem trenutku budeći nadu u smislenost i ljepotu života. Nismo samo promatrači spomenute drame i borbe između života i smrti, nego se nalazimo usred tog sukoba, te smo pozvani bezuvjetno se zalagati za život. [260]

Nauk Crkve izrečen u dokumentima, osobito u *De abortu procurato* i *Evangelium vitae*, na jasan i nedvosmislen način govori u korist zaštite života, najoštrije osuđujući čin pobačaja. Imajući pritom u vidu svetost i nepovredivost ljudskog života u svakom trenutku svog postojanja, pa tako i u onom koji prethodi rođenju.[261]

---

[256] Usp. DAP, 14
[257] Usp. *Isto.*
[258] Usp. GS, 51
[259] Usp. GS, 69-70
[260] Usp. EV, 27-28
[261] Usp. EV, 61

4.4.1.1. Moralno-etički problem pobačaja

Moralno promišljanje i vrjednovanje pobačaja u svom fokusu ima dramu koja se odvija u konkretnom životnom okruženju. Subjekt vrjednovanja koji se zaustavlja na samom činu pobačaja, koji predstavlja moralno zlo ubojstva nevinog, no nipošto nije usmjeren osudi žene, već čina pobačaja.[262] Nemoralnost pobačaja, poziva Crkvu da trajno promiče temeljnu vrijednost života upozoravajuću na pobačajni mentalitet koji ima za cilj promovirati pobačaj kao dio osobnog prava pojedinca. Pobačajni mentalitet nije produkt pojedinca ili situacije neželjenog začeća, već je posljedica kulturalne i društvene propagande promjene vrijednosti koja ima za posljedicu određenu moralnu nesigurnost i oslabljenu subjektivnu odgovornost.[263]

Zapovijed „Ne ubij“, imperativno upućuje na granicu koja ne smije biti prekoračena. „Ne“ kao negativni moralni propis koji jasno upozorava na materiju ili čin koji je moralno nedopustiv, obvezuju ljudsku slobodu djelovanja, te predstavljaju najnižu granicu ispod koje čovjek ne smije ići. Takav pristup ujedno predstavlja mogući početak pozitivnog djelovanja u kojima mogu doći do izražaja nebrojene vrijednosti koje su očuvane poštivanjem pojedinog propisa, u ovom slučaju: dostojanstvo osobe, život, sloboda, zaštita slabijeg i dr.[264] Nasuprot toj zapovjedi *Dekaloga* nalazi se temeljna poruka Evanđelja koja nas obvezuje u ljubavi prema bližnjima, „Ljubi svoga bližnjega kao sebe samoga!“(Mt 22, 39). Moralna jasnoća nauka Svetog pisma upućuje nas na nepovredivost ljudskog života.[265]Moralna odgovornost za rođenje začetog djeteta nije samo na majci djeteta, iako je njoj „potpuno povjerena“ budući da je ona ta koja ga nosi „u krilu“.[266]

Otac djeteta, prije svih, snosi dio moralne odgovornosti i krivnje za eventualnu smrt djeteta, prisiljavajući na čin pobačaja ili pak prihvaćajući takvu ženinu odluku. Liječničko osoblje je odgovorno jer je svoju sposobnost i znanje koje posjeduje umjesto zaštite, usmjerilo uništavanju života. Zakonodavni sustav koji u svojoj pravnoj moći donosi zakone koji omogućavaju pobačaj, također obvezuje moralna odgovornost vezana za pobačaj. U cjelokupnoj mreži odgovornosti nalaze se i međunarodne institucije, farmaceutske organizacije, zaklade i udruženja, koji svojim poticanjem i izvršavanjem na bilo koji način potpomažu promidžbu ili izvršavanje pobačaja te na taj način omogućavaju da pobačaj

[262] Usp. Tonči MATULIĆ, *Pobačaj. Drama savjesti*, 236.
[263] Usp. EV, 12
[264] Usp. EV, 21
[265] Usp. EV, 57
[266] Usp. EV, 58

postane mogućnost i dostupno sredstvo.[267]Obveza kršćanina i svakog čovjeka da štiti, ljubi i brine za život svake osobe može se promatrati u perspektivi kristološke mjere ljubavi prema čovjeku. „On je za nas položio život svoj. I mi smo dužni živote položiti za braću.“ (1Iv 3, 16) Imperativ očuvanja i zaštite života drugoga, osobito slabijeg i nezaštićenoga, mora pronaći odjek u moralnoj savjesti pojedinca i društva. Taj je zahtjev prepoznatljiv i dostupan ljudskom razumu koji teži za istinom i kulturom koja njeguje dostojanstvo i temeljno pravo svakog čovjeka, a to je pravo na život.

4.4.1.2. Pobačaj u konfliktnim situacijama

Actus cum duplici effectu – čin s dvostrukim učinkom, predstavlja način odabira, djelovanja pri kojem donosimo odluku koja uzrokuje najmanje dvije posljedice, od toga jednu pozitivnu i jednu negativnu. U svom značenju, na prvi pogled, predstavlja naočigled jednostavan princip kojemu je posve lako pristupiti i donijeti moralni sud. Budući da pojedine okolnosti u sebi donose konkretne komplikacije koje su obilježene realnim utjecajem na život drugoga, pred moralnu prosudbu se stavlja pojedino djelovanje i njegova dopustivost.[268]U odnosu u kojem su sukobljene dvije vrijednosti koje su temeljne, životi majke i začetog djeteta, koje su međusobno uvjetovane bolešću majke, moralni sud je doveden pred sukob dvaju načela: nedopustivosti prekida novonastalog života i liječenja ugroženog života majke. Pred prosudbom se nalaze dva života koja su temeljne vrijednosti i kao takvi ne podliježu arbitrarnom odabiru jer im se dostojanstvo i principi ne razlikuju. Oba se nalaze u perspektivi nezaštićenosti i treba ih zaštiti. Čin s dvostrukim učinkom u toj situaciji predstavlja legalno i moralno djelovanje i postupanje, ali pod određenim vidom i kriterijima koji su jasno propisani, kako bi se sačuvala moralnost postupanja. Prvo: čin kojemu se pristupa i koji ima za posljedicu dobar i zao učinak, mora biti u sebi dobar ili bar indiferentan. Drugo: nakana izvršitelja mora biti dobra tj. spašavanje života dok je loš učinak samo posljedica koja nije vezana nakanom niti željom. Treće: cilj ne smije opravdavati sredstvo.[269] Negativan učinak mora biti neposredan u odnosu na dobar učinak, to znači da on nije sredstvo dobrog učinka. Četvrto: proporcionalnost između postignutog učinka koja mora biti veća u pogledu dobra ili bar vrijednosno jednaka negativnom. Spomenuto načelo čina s dvostrukim učinkom omogućava liječenje majke koja se nalazi u životnoj ugrozi i

[267] Usp. EV, 59
[268] Usp. Tonči MATULIĆ, *Bioetika*, 406.
[269] Usp. Tonči MATULIĆ, *Pobačaj. Drama savjesti*, 252.

kojoj je jedini način pomoći i spašavanja vlastitog života uklanjanje ili liječenje bolesnog organa. Ako je posljedica tog liječenja neizbježna smrt embrija ili fetusa, čin je po sebi opravdan jer je primarna nakana život majke, a posljedica smrti embrija ili fetusa nije plod želje.[270]

4.5. Priziv savjesti

Govor o savjesti, slobodi, istinitosti, ispravnosti i pravima pojedinca privlači pažnju cijelog niza znanstvenih disciplina kojima je materijalni objekt čovjek. Institut priziva savjesti omogućuje osobi postupanje po vlastitim načelima koja su utemeljena na spoznajama vlastitog etičkog, vjerskog ili moralnog nazora. Na taj način pojedinac čuva svoju slobodu koja mu jamči dostojanstvo i cjelovitost. Medicina, pravo, etika, sociologija i teologija samo su neke od znanstvenih disciplina koje promišljaju institut priziva, odnosno prigovora savjesti kao mogućnosti postupanja u pojedinim slučajevima u kojima se traži provođenje neke odluke, na uobičajeni ili ugovoreni način. Postizanje konsenzusa po pitanju priziva savjesti iziskuje od sugovornika i sustava usuglašavanje u bitnim načelima koji se odnose na činjenice usko vezane za pitanje sloboda i prava pojedinca.[271]

4.5.1. Priziv savjesti u perspektivi medicinske etike

Govor o prizivu savjesti u kontekstu medicinske etike, a samim time u djelovanju medicinskih djelatnika, otvara poglavlje koje u suvremenom znanstvenom krugu nudi prostor rasprave i dodatne argumentacije. Uvjeti pod kojima se netko može pozvati na priziv savjesti, uvjetno shvaćeno, mogu biti subjektivni i objektivni.[272] Pozicija argumenata u korist priziva savjesti, kao i onih koji se u određenim trenutcima protive ili dovode u pitanje takvu mogućnost, dijelom su javne rasprave. Najčešće situacije u kojima se koristi institut priziva savjesti su „dijagnostički i terapijski postupci, pobačaj, kontracepcija, sterilizacija, potpomognuta oplodnja, kloniranje, eksperimentiranje na fetusima, eutanazija, obdukcija, transplantacija organa, transfuzija krvi, medicinski eksperimenti, istraživanje embrionalnih

[270] Usp. *Isto,* 253.
[271] Usp. Holly Fernandez LYNCH, *Conflicts of Conscience in Health Care. An Institutional Compromise,* Cambridge, 2008.
[272] Usp. Jozo ČIZMIĆ, Pravo zdravstvenih radnika na „priziv savjesti“, u: *Zbornik Pravnog Fakulteta Sveučilišta u Rijeci.,* 37 (2016.) 1, 753-786., 765.

matičnih stanica, etički dvojbeni postupci koji su vezani za slučajeve moždane smrti“[273] ili činjenje ilegalnih postupaka koji nisu propisani standardom itd.

Priziv savjesti osim u niječnom ili negativnom smislu može biti i pozitivnog karaktera, kada zdravstveni djelatnik po savjesti čini postupke koji su za dobrobit pacijenta, iako su isti protivni važećim odredbama. Svi navedeni postupci dovode u pitanje odnos zakonodavca i pojedinaca, bili oni medicinski djelatnici, pacijenti, članovi obitelji pacijenta, zdravstvene ustanove i dr.[274] Jasno je kako je prostor za priziv poput koncentričnog kruga koji se može proširiti ovisno o situaciji i naravi postupka. Farmaceut koji može odbiti izdati kontraceptiv, tehničar koji može odbiti prevesti trudnicu u salu za pobačaj, medicinska sestra koja odbija sudjelovati u medicinskom zahvatu pobačaja, drugo medicinsko osoblje, i sam liječnik koji izvodi pobačaj. Navedeni djelatnici medicinske struke imaju mogućnost u pojedinim prilikama pozvati se na priziv savjesti u vezi s pojedinim slučajem, budući da je to dio njihove profesionalne autonomije i prava.

Priziv savjesti, ipak donosi neke otegotne okolnosti medicinskim djelatnicima, i ne mijenja praksu medicinski moralno dvojbenih postupaka. Sustav uvijek zadržava monopol nad pružanjem zaštite pacijentima i u moralno dvojbenim postupcima, te će kolektiv uvijek pronaći one djelatnike koji nema profesionalne prigovore savjesti.[275]

U pravnom kontekstu, zakoni predstavljaju temelj iz kojeg se crpe prava na priziv savjesti zdravstvenih djelatnika. U korpusu zakonodavstva nalazimo cijeli niz zakona koji se odnose na priziv savjesti u pojedinim slučajevima i zdravstvenim djelatnostima. Hipokratova zakletva predstavlja najstariju formulaciju iz koje crpimo etičke pretpostavke liječničke djelatnosti. Ona u svojoj koncepciji predstavlja „najstariju kodifikaciju liječničke etike“[276] koja obvezuje liječničko osoblje na etično i profesionalno postupanje prema pacijentu. Rezolucija 1763 parlamentarne skupštine Vijeća Europe[277] iz 2010. godine jasno iznosi svoj stav o prizivu savjesti u kontekstu pobačaja, eutanazije ili bilo kojeg drugog

---

[273] Usp. Jozo, ČIZMIĆ, Pravo zdravstvenih radnika na „priziv savjesti“, 1763.
[274] Usp. Michael J. HYDE, *The Call of Conscience. Heidegger and Levinas. Rhetoric and Euthanasia Debate,* South Carolina, 2001., 44.
[275] Usp. Holly Fernandez LYNCH, *Conflicts of Conscience in Health Care. An Institutional Compromise,* Cambridge, 2008.
[276] Usp. Jozo ČIZMIĆ, Pravo zdravstvenih radnika na „priziv savjesti“, 767.
[277] REZOLUCIJA 1763 Vijeća Europe, (X. 2010.), toč. 1., „Niti jedna osoba, bolnica ili ustanova ne treba biti prisiljena, ni biti smatrana odgovornom, niti biti diskriminirana na bilo koji način zbog svojeg odbijanja da izvrši, omogući, potpomogne ili pošalje na abortus, izvršenje bilo kakve vrste pobačaja, ili eutanazije ili bilo kojeg čina koji bi prouzročio smrt ljudskog fetusa ili embrija, zbog bilo kojeg razloga.“ Vidi: https://www.katolik.hr/aktualnomnu/prenosimomnu/rezolucija-parlamentarne-skupstine-ve-1763-2010-o-pravu-na-priziv-savjesti/ (22. X. 2018)

postupka koji bi prouzročio smrt te zaključuje kako se u spomenutome ne smije prisiljavati pojedinca.

4.5.2. Razvoj instituta priziva savjesti u hrvatskom zakonodavstvu

Hrvatsko zakonodavstvo donosi cijeli niz zakonskih uredbi kojima se regulira i pojašnjava pitanje priziva savjesti. Kodeks medicinske etike i deontologije u točki 2., br. 15 napominje kako „liječnik ima pravo na priziv savjesti, ako time ne uzrokuje trajne posljedice za zdravlje ili ne ugrozi život pacijenta. O svojoj odluci mora pravodobno obavijestiti pacijenta te ga uputiti drugom liječniku iste struke"[278]. Nadalje, u Etičkom kodeksu primalja[279] čl. 3. točka 20. određuje se pravo primalje na priziv savjesti, pod uvjetom ne uzrokovanja trajnih posljedica za zdravlje ili život pacijenta. Kodeks ljekarničke etike i deontologije[280] govori o mogućnosti priziva savjesti za magistra farmacije.

U nastavku govora o mogućnosti priziva savjesti otvara se prostor za raspravu i definiranje mogućnosti priziva savjesti u izvođenju pobačaja. Nastavno na sveukupnu analizu ZZM-a, kao i na pitanje priziva savjesti u kontekstu sudskih postupaka i mogućnosti korištenja instituta priziva savjesti u pojedinim okolnostima, važno je istaknuti kako je komisija Ministarstva zdravstva Republike Hrvatske 1995. godine izradila Nacrt prijedloga Zakona o prekidu trudnoće, u kojemu stoji kako liječnik i drugi zdravstveni djelatnici imaju pravo na priziv savjesti pred zahtjevom za prekidom trudnoće, pod uvjetom ne nanošenja nikakvih štetnih posljedica.[281]

4.5.3. Hipokratova prisega

Etičko-humanistička prisega iz antičke grčke, Hipokratova prisega, povijesno je najstarija obvezujuća prisega. Iako povijesna i prema nekim mišljenjima u mnogome prevladana prisega, u modernoj eri medicine ona ima najmanje tri funkcije. Prisega je uvijek smatrana kao profesionalna obveza, obligatorna i dobrovoljno preuzeto obećanje vršenje prakse prema prisegnutoj etici. Druga je funkcija javno profesionalno izražavanje cjelovite

---

[278] KODEKS MEDICINSKE ETIKE I DEONTOLOGIJE, Narodne novine, 55/08, u: https://narodnenovine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_05_55_1914.html (23. X. 2018.)
[279] Usp. ETIČKI KODEKS PRIMALJA, u: https://www.komora-primalja.hr/propisi/propisihkpa/838-eticki-kodeks-primalja (23. X. 2018.)
[280] Usp. KODEKS LJEKARNIČKE ETIKE I DEONTOLOGIJE, u: http://www.hljk.hr/Okomori/Op%C4%87iaktikomore/Kodeks/tabid/234/Default.aspx (23. X. 2018.)
[281] Usp. Jozo ČIZMIĆ, Pravo zdravstvenih radnika na „priziv savjesti", 768.

profesionalne etike, što je distinktivna funkcija, budući da je involvirana i osobna afirmacija iste etike kao dijela cjelokupne medicinske profesije. Treća i možda najvažnija funkcija prisege nalazi se u priznanju nasljeđa u kojem su prisegnuti liječnici i svjedoci svjesni časne tradicije i socijalne i profesionalne odgovornosti.[282]

Hipokratova prisega dijelom je društvenog nasljeđa koje promovira koncept javnog i privatnog kao važnih elemenata kulture, smisla za očuvanje i razlikovanje različitih vrsta prijestupa. Prisega reflektira smisao javne i privatne sfere, govoreći o etici javnog medicinskog života, te uređujući etiku liječnika vezanu uz privatnost pacijenata.[283] Prisega nije indiferentan svečani izričaj ili evociranje slavne povijesti bez osobnog prizvuka ili obveze, nego je tekst iznimnog moralnog sadržaja. Povijesnim je nastankom Hipokrat u nju sabrao svu etiku liječničke profesije na razini sakralnog, posvećujućeg, uzvišenog i apsolutno obvezujućeg.[284]

Prisega ima iznimno zanimljivu formulaciju vezano uz čin pobačaja. Pored obveze čuvanja i spašavanja života, prisežući liječnik izriče „nikome neću, makar me za to i zamolio, dati smrtonosni otrov niti ću mu za nj dat savjet. Isto tako neću dati ženi sredstvo za pometnuće ploda".[285]

4.5.3.1. Ženevska formulacija Hipokratove prisege

Hipokratova prisega je izmijenjena Ženevskom deklaracijom iz 1948. godine, na skupu Opće skupštine Svjetskog liječničkog.[286] Revizije i dopune teksta Hipokratove prisege događale su se 1968., 1984., 1994., 2005. i 2006. godine, te je prisega doživjela filozofske, misaone i sadržajne dorade, izostavljajući dijelove vezane uz antičko-pogansku civilizaciju.[287] Ženevska formulacija prisege, koju danas izriču liječnici prilikom svečanosti završetka studija, ima tekst prikladniji sadašnjem trenutku vremena, no ključne odrednice medicinske etike su zadržane.[288]

Doseg medicinske etike i dalje ostaje zaštita ljudskog života od njegovog početka, jednako kao što je civilizacijski doseg zaštita bića koja su najugroženija i najnezaštićenija

---

[282] Usp. Dale C. SMITH, The Hippocratic Oath and Modern Medicine, u: *Journal of the History and Allied Science,* 51 (1996.) 4, 484-500., 484.
[283] Usp. Steven H. MILES, *The Hippocratic Oath and the Ethics of Medicine,* Oxford, 2004., 51.
[284] Usp. Tonči MATULIĆ, *Pobačaj. Drama savjesti,* 201.
[285] Usp. Valentin POZAIĆ, *Život prije rođenja. Etičko – moralni vidici,* 171.
[286] Svjetsko liječničko udruženje ili WMA - World Medical Association
[287] Usp. Ludwig EDELSTEIN, The Hippocratic Oath. Text, Translation, and Interpretation, u: Robert M. VEATCH, (ur.) *Cross – Cultural Perspectives in Medical Ethics,* Georgetown, 2000., 21.
[288] Usp. Anton ŠVAJGER, Status ljudskog embrija, 17-26.

skupina. Tekst prisege u najnovijoj redakciji kaže „Apsolutno ću poštovati ljudski život od samog začetka."[289]

4.5.3.2. Proturječje liječničke prisege i prakse

Liječnička prisega, svečano izrečena po završetku studija i na početku liječničke prakse, evocira vrijednosti medicinske etike kojom obećava urediti vlastitu praksu novi mladi liječnik.[290] Već površnim pogledom na tekst prisege uočava se kontradikcija između prisegnutoga i prakticirajućeg. Dobrovoljno obvezivanje poštivanja i zaštite života od njegovog začetka, nailazi na medicinsku praksu vršenja pobačaja. Kontradikcija liječničke prakse i liječničke prisege kompleksna je stvarnost koja se dotiče liječnika na osobnoj razini. Svaki liječnik ima pravo na osobno stajalište u pitanju pobačaja.[291] Uz spoznaju kako pobačaj nije isključivo medicinski zahvat ginekologije i opstretike, nego se odnosi na prekidanje započetog života, liječnici se nalaze na liniji direktne konfrontacije dviju međusobno isključivih stvarnosti, zaštite života i prekidanja trudnoće.[292] Suvremena rasprava na razini medicinske etike otvorila je pitanja o vrijednostima koje promovira i štiti Hipokratova prisega. Diskusija se razvija na razini poimanja Hipokratove prisege koja sadrži tekst koji ceremonijalno i retorički štiti vrijednosti koje ne dijeli suvremena medicinska praksa.[293] S druge strane dihotomije razvija se stav koji nastoji zaštititi medicinsku etiku od moralno upitnih suvremenih utjecaja koji pod krinkom modernoga i napretka ruše poredak moralne etike liječničke prakse zaštite života od njezinih početaka.

4.5.4. Bioetička perspektiva priziva savjesti

Bioetičko vrjednovanje priziva savjesti u konkretnim medicinskim postupcima nije nimalo jednosmjerno i jednostavno. Pitanje kojim započinje svaka polemika o prizivu savjesti unutar konteksta zakona, jest to mogu li profesionalnost i priziv savjesti biti istodobno uključeni, odnosno jesu li spomenute dvije kategorije međusobno isključive. Priziv savjesti postaje predmet rasprave u širokom prostoru reproduktivne medicine, od

[289] Usp. Valentin POZAIĆ, *Život prije rođenja. Etičko – moralni vidici,* 173.
[290] Usp. Steven H. MILES, *The Hippocratic Oath and the Ethics of Medicine,* 189.
[291] Usp. Tonči MATULIĆ, *Pobačaj. Drama savjesti,* 210.
[292] Usp. Howard MARKEL, „I Swear by Apollo" – On Taking the Hippocratic Oath, u: *Massachusetts Medical Society,* 350 (2004.) 20, 2026-2029., 2027.
[293] Usp. Lisa KERÄNEN, The Hippocratic Oath as Epideictic Rhetoric. Reanimating Medicine's Past for Its Future, u: *Journal of Medical Humanities,* 22 (2001.) 1, 55-68., 55.

pitanja „kontracepcije, hitne kontracepcije, sterilizacije, pobačaja, prenatalne dijagnostike, izvantjelesne oplodnje, spolno prenosivih infekcija“[294] i sl.

U području preventivne medicine, npr. cijepljenje, predstavlja dvojbeni postupak koji je u posljednje vrijeme postao predmet prijepora. Palijativna medicina i onkologija sa sredstvima za smanjivanje boli, pitanje eutanazije i distanazije[295] i dr., slučajevi su u kojima se pravo na liječenje i pravo na priziv međusobno direktno konfrontiraju. Priziv savjesti se u ovim slučajevima promatra kao samozaštita liječnika i pomoćnog medicinskog osoblja, koje zbog vjerskih ili drugih moralnih razloga odbijaju učiniti medicinski zahvat.

Prava pacijenta poput „autonomije, identiteta, vlastitog mišljenja, savjesti i svjetonazora, privatnosti i prava na vlastitu zaštitu“[296] su zaštićena. Međutim evidentan je sukob suprostavljenih prava u kontekstu ispunjenja zakonom zajamčenih prava, liječenja pacijenata i potpune medicinske usluge s jedne i prava na priziv savjesti medicinskih djelatnike s druge strane.[297] Specifično fokusiran interes zadržavamo na bioetički dvojbenom medicinskom zahvatu pobačaja te odnosa bioetike i savjesti u pogledu tog problema.

Biotehnologija u suradnji s biomedicinskim znanostima u ovom su trenutku uzdrmali poglede na smisao ljudskog života pod strogo etičkim vidom, „dakle pod vidom vrijednosnog određenja iz perspektive etičko - aksiološke antropologije“[298]. Bioetičko vrjednovanje pobačaja i pozicioniranje ispravne savjesti, a time i priziva savjesti stavlja ih u forum javne rasprave. Pitanja autonomije i prava na privatnost direktno se konfrontiraju pravu na rođenje i život. Sukob predstavnika liberalnih struja, novih feminističkih pokreta i drugih predstavnika koji zagovaraju pravo autonomije i privatnosti sa zagovornicima prava na život koji argumentiraju s bioloških, medicinskih, filozofskih i vjerskih stajališta, prilika su za pronalaženje i vrjednovanje argumenata u kontekstu bioetičkog dijaloga.

Suvremena diskusija glede pobačaja doživjela je svojevrsnu ili barem djelomičnu revoluciju time što se naglasak s utvrđivanja objektivne vrijednosti ljudskog života premjestio na autonomiju moralnog subjekta. Upravo subjekt koji je autonoman u svojim odlukama diktira vrijednost objekta. Takav način promatranja bioetičkih vrijednosti u

---

[294] Jozo ČIZMIĆ, Pravo zdravstvenih radnika na „priziv savjesti”, 774.
[295] Usp. *Isto,* 774.
[296] *Isto,* 775.
[297] Usp. Holly Fernandez LYNCH, *Conflicts of Conscience in Health Care. An Institutional Compromise,* Cambridge, 2008., 21.
[298] Tonči MATULIĆ, Ljudski život u eri biomedicinskih i bioetičkih izazova, 553.

kontekstu ljudskog bića, posebice u kontekstu pobačaja, klasično determinira liberalni pristup koji je evidentno zašao u razne zakonodavne i regulativne izričaje.[299]

Priziv savjesti u takvom kontekstu inzistira jasnije pozicioniranje zakonodavstva naspram moralnog vrjednovanja pojedinih medicinskih čina. Ako se konkretni postupak ne promatra višedimenzionalno te se ne vrjednuje izvan zakonskog okvira, pri čemu se ispušta etički, filozofski, socijalni i medicinski aspekt izostaje cjelovitost koja je ključ izlaska iz kružne argumentacije *circulus vitiosus.* Cikličnost izmjene subjekta i objekta, u konkretnom slučaju rotira pojmove majke i djeteta. Konstantna je dvojba i nikad razriješena dilema supremacije prava majke i djeteta.

Činjenica, koja se u tom krugu pogrješke logičke misli promiče, jest kako je konfrontacija spomenutih prava izazvana najvećim dijelom čimbenicima koji su izvan i subjekta i objekta, odnosno izvan majke i djeteta. Razlozi konfrontacije prava su glavninom socijalni uvjeti koji predstavljaju temelj za donošenje odluke o prekidu trudnoće, jednako kao nestabilnost u postojećoj vezi, kulturološka preferencija određenog spola i sl., pa čak i intrinzični motivi majke koji su joj suvremenim kulturnim imperativom latentno nametnuti izvan nje same.[300]

U okolnostima u kojima zakonodavni sustav jedne države predviđa mogućnost izvršenja pobačaja na zahtjev, jasno je kako navedena dopustivost pobačaja ne utječe na etičnost i moralnost samog čina. Zakonska dopustivost pobačaja samim time ne postaje etički i moralno ispravna, još k tome ako zakonodavni sustav predviđa mogućnost priziva savjesti, odnosno stavlja je u poziciju prednosti pred uredbama pojedinog državnog zakona.

Upravo spomenuto, kritična je točka očitovanja zakonodavnog sustava i pitanja moralnosti pojedinih zakonskih odredbi.[301] U kontekstu razdijeljenih naglasaka između vlastite savjesti i pluralnosti pojedinog uređenog društvenog sustava, kao rješenje nudi se ideja dosljedne etike života.[302] Inicijativa dosljedne etike života teži za ujednačavanjem temeljnih vrijednosti ljudskog života u svim aspektima. Spomenutom dosljednošću zaključuje se kako oni koji se zauzimaju za ukidanje prava na pobačaj, s druge bi se strane jednakom zauzetošću i žarom trebali zauzimati za druga pitanja koja dovode ljudski život pred teške povrede. Tom kontekstu pripada i ukidanje smrtne kazne, pravednija zdravstvena

---

[299] Usp. Tonči MATULIĆ, *Medicinsko prevrednovanje etičkih granica. Svetost života prikliještena između autonomije i tehnicizma,* 32.
[300] Jozo ČIZMIĆ, Pravo zdravstvenih radnika na „priziv savjesti", 778.
[301] Usp. Tonči MATULIĆ, *Medicinsko prevrednovanje etičkih granica. Svetost života prikliještena između autonomije i tehnicizma,* 91.
[302] Usp. Tonči MATULIĆ, Ljudski život u eri biomedicinskih i bioetičkih izazova, 577.

zaštita siromašnih u društvu, zabrana aktivne eutanazije itd.[303] Temeljna poruka sastoji se u točki gledišta koja je postavljena iz perspektive savjesti, odnosno djelatnog subjekta koji se nalazi pred životom. Takav subjekt ne bira između života, već između, u skladu sa savješću, moralnog i nemoralnog koje je dakle protiv savjesti-života.[304] U tom smislu zaštita života, kao i sam život ne postaje predmet vlastitih prava i definicija, već duboko moralno i bioetičko pitanje usmjereno prema moralnom i etičkom djelovanju svakog pojedinca i društva prema ljudskom životu.[305]

4.5.5. Pravno određenje priziva savjesti

Institut priziva savjesti, na pravnom i medicinskom polju podrazumijeva postojanje pravno uređenog okvira u kojem se pojedincu omogućuje korištenje spomenutog prava u izboru djelovanja. Savjest u tom smislu zadobiva status etičke slobode za svakog pojedinca koji ima mogućnost u pojedinim situacijama, pozivajući se na vlastitu savjest, izbjeći postupanje koje mu nalaže pravni poredak.[306]Sudjelovanje u ratu, medicinski zahvati, religijski razlozi kao što su gubljenje vječnog spasenja, izopćenje, osjećaj krivnje i grijeha, mogu biti prostor za korištenje priziva savjesti. U tom kontekstu *Opća deklaracija o pravima čovjeka* u članku 18. govori: "Svatko ima pravo na slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti, to pravo uključuje slobodu promjene vjeroispovijesti ili uvjerenja i slobodu da pojedinačno ili u zajednici s drugima, javno ili privatno, iskazuje svoju vjeroispovijest ili uvjerenje bogoslužjem, poučavanjem, praktičnim vršenjem i obredima".[307] Institut priziva savjesti zaštićen je i *Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda*[308] koja u članku 9. priznaje savjest te ju tumači u kontekstu slobode vjeroispovijesti.

Ustav RH u člancima 40. i 47. navodi slobodu u kontekstu javnog ispovijedanja vjere i uvjerenja, dok u čl. 40. priznaje pravo priziva savjesti i slobode u kontekstu izvršavanja dužnosti vojnog roka uz napomenu kako po institutu priziva savjesti nisu obvezne na izdržavanje vojnog roka one osobe koje radi svojih „vjerskih i moralnih nazora nisu pripravni sudjelovati u obavljanju vojničkih dužnosti u oružanim snagama".[309]

---

[303] Usp. *Isto,* 573.
[304] Usp. *Isto,* 575.
[305] Usp. *Isto.*
[306] Usp. Jozo, ČIZMIĆ, Pravo zdravstvenih radnika na „priziv savjesti", 754.
[307] Usp. DECLARATION OF HUMAN RIGHTS, United nations General Assemby.
[308] Usp. EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS, Council of Europe.
[309] USTAV RH., čl. 40., 47.

Pravo na priziv savjesti, egzistira u većini država svijeta i predstavlja temeljno ljudsko pravo u kojem se ne samo izražava sloboda vlastitog mišljenja, nego i pravo na vlastiti identitet. Pravo na priziv savjesti tako postaje dio etičkog kodeksa, ali i dijelom zakonske regulative koja korisniku omogućava izuzimanje iz pojedinih obveza koje zakon propisuje ili nalaže. Legitimnost priziva savjesti sastoji se u temeljnim moralnim principima pojedinaca, koji se protive izvršenju pojedine odredbe navedenih područja, koja za njih predstavljaju moralnu neispravnost. Stoga priziv savjesti po svojoj koncepciji, ne predstavlja pravno pravo, već moralno pravo, odnosno moralnu dužnost.[310] Građanska neposlušnost i otpor regularnom pravnom sustavu koji od građanina očekuje solidarnost i izvršavanje u svojoj nakani je bitno drugačija od priziva savjesti. Nakana građanina kada se poziva na priziv savjesti nije neizvršavanje pojedinog postupka radi političkog ili stranačkog interesa, nego je ona pozitivno motivirana određenim moralnim, vjerskim ili drugim načelima koja nose vrijednost u sebi.

Savjest se kao moralni imperativ stavlja ispred pojedinca kao obvezujuća kategorija naspram zakonske norme koja ga upućuje na drugačiji pristup, pod jasnim uvjetom kako sloboda priziva savjesti jedne osobe ne dovodi u pitanje prava druge osobe. Razvoj i mogućnost priziva savjesti predstavlja svojevrstan napredak u kontekstu razvoja modernog prava. Isto je vidljivo osobito u kontekstu pitanja koja se odnose na postupke vezane uz očuvanje života, temeljnih ljudskih vrijednosti, slobode govora, vjeroispovijesti, mišljenja i slično.[311] Suvremena demokracija u prizivu savjesti promatra bitni kriterij za ocjenu kvalitete pravnog sustava, bilo u njegovoj primjeni u medicinsko-pravnim pitanjima, bilo u evoluciji pozitivnih zakona koji se pod klauzulom priziva savjesti mogu jasnije vrjednovati, te u pojedinim slučajevima promišljati i mijenjati.[312]

4.5.6. Teološke implikacije prigovora savjesti

Pitanje priziva savjesti postaje odlučujuće u kontekstu suvremene rasprave, a osobito s pozicije katoličke moralne teologije. Određenje autoriteta i samoodređenje te slobode pojedinca čine djelatni okvir za raspravu o prizivu savjesti, koja ujedno predstavlja sastavni dio suvremenog govora o pravima i slobodama čovjeka.[313] Društveno uređenje i zahtjev

[310] Usp. Jozo, ČIZMIĆ, Pravo zdravstvenih radnika na „priziv savjesti", 755.
[311] Usp. *Isto,* 757.
[312] Usp. *Isto,* 758.
[313] Usp. Marijan VALKOVIĆ, Savjest u moralnoj teologiji, 192.

zakonodavstva nemali broj puta otvara pitanje postupanja po vlastitoj savjesti, budući da bi postupanje po zakonu imalo za posljedicu sudjelovanja u moralno zlim činima, što dobro dolazi do izražaja na primjeru legalizacije pobačaja, eutanazije itd. *Evangelium vitae*, pape Ivana Pavla II. u tom smislu u broju 74 promišlja o situacijama u kojima su kršćani kao i svi ljudi dobre volje pozvani "zbog teške obveze u savjesti, da formalno ne surađuju s takvim činima koji su, premda dopušteni civilnim zakonodavstvom, u suprotnosti s Božjim zakonom."[314] U tom smislu priziv na vlastitu savjest bi trebao omogućiti pojedincu nesudjelovanje u savjetodavnoj, pripremnoj i izvršnoj fazi čina koji se protive ljudskom životu.[315]

Pogled na savjest kao takvu omogućava čovjeku otkazivanje izvršavanja nepravde koja je predviđena pojedinim zakonom. Savjest se može pritom promatrati između subjektivnog i objektivnog, cjelovitog i djelomičnog, ali je jasno kako savjest izražava čovjeka u cjelini predstavljajući njegovu psiho-fizičku dimenziju koja ujedno označava konzistentnost osobe, te kao takva ne smije biti zanemarena u vrednovanju pojedinih čina. Promišljanje o savjesti u kontekstu suvremene rasprave o slobodi i odgovornosti zasigurno zauzima važno mjesto, budući je gotovo nemoguće govoriti o ispravnosti nekog postupka ako se zanemari proces vrednovanja osobne savjesti.

4.6. Teološko – bioetičko vrjednovanje Rješenja

Ustavni sud je u mnogim europskim postsocijalističkim tranzicijskim državama postao ključna sudska spona u rješavanju ustavnih konflikata, poput procjene ustavnosti određenih zakona te pojedinačne i konkretne zaštite temeljnih ustavnih prava i sloboda nakon što su iscrpljeni redoviti i izvanredni pravni lijekovi.[316]

Pritom, pored uobičajenih prijelomnih spornih društvenih problema, granice ljudskog života konstituiraju važno, a prijeporno područje temeljnih bioetičkih problema. Moralne granice i zakonski okviri predmet su ustavnih sporova o ljudskim pravima u graničnim pitanjima bioetike, počevši od početka ljudskog života i prekida trudnoće sve do odlučivanja o kraju života u pitanju eutanazije.[317]

---

[314] EV, br. 74.
[315] Usp. *Isto*.
[316] Usp. Duška ŠARIN, Ustavni sud Republike Hrvatske kao institucionalni zaštitnik ljudskih prava i temeljnih sloboda, 755.
[317] Usp. Judit SANDOR, Bioethics and Basic Rights. Persons, Humans, ang Boundaries of Life, u: *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law,* Michael Rosenfeld, Andras Sajo (ur.), Oxford, 2012., 1142-1161., 1148.

Kompleksnost zakonskog uređenja spomenutih prijelomnih problema, iziskuje utvrđivanje jasnih etičkih načela i ispitivanje zakonskih dilema koji prethode stipuliranju legislative, odnosno inkorporiranje moralnih i bioetičkih principa u preporučenu zakonodavnu legislativu.[318] Produbljivanje kompleksnosti problematike dodatno uzrokuje činjenica što su, ranije spomenuti ustavni konflikti kao zadaća za rješavanje ustavnog sudstva, uzrokovani društveno-ekonomskim i političkim razlozima prošlosti. Počevši od postupaka ocjene suglasnosti s ustavom do zaštite temeljnih ustavnih prava i sloboda, uočljiv je fenomen juridizacije, odnosno prebacivanje političkih odluka na pravnu razinu, pri čemu se interpretacije svode na pravnu razinu umjesto političkih odluka u predstavničkim tijelima.[319]

Spomenuti je fenomen karakterističan za tranzicijske zemlje postkomunističkog režima, kojima pripada i Hrvatska. Ustavni se sud kao vrhovna institucija u rješavanju ustavnih sporova i tumačenju Ustava nalazi pred opasnošću prilikom rješavanja političkih sporova i sukoba primjenom prava, u kojem se juridizacija politike vrlo jednostavno pretvori u politizaciju ustavnog sudstva. Tumačenjem Ustava omogućuje se i umanjuje razlika između zamišljenog idealnog ustavnog uređenja društva kojemu ono teži i realnog društvenog uređenja koji je uvjetovanjem povijesnih, kulturnih i ekonomskih čimbenika udaljen od onog idealnog.[320] Ustavno sudstvo spomenutim afirmira opća mjerila što multiplicira važnost njegove društvene uloge, a ogleda se u dalekosežnosti društvenih posljedica.

Navedeno je osobito primjenjivo u aktualnom pitanju o pobačaju i ZZM-u koji ga kao zakon na snazi još uvijek uređuje. *Rješenje* Ustavnog suda Republike Hrvatske, otvorilo je višedimenzionalnu interdisciplinarnu raspravu, uključujući i pravne prijepore. Neodređenost i nedefinirani prostor koji je *Rješenjem* ostavljen, otvara pravni vakuum koji je u problematici pobačaja, kao normativnoj materiji izrazite osjetljivosti, osobito štetan.[321]

Prijepore prirodno-znanstvene, pravne i moralne naravi pobačaja moguće je razriješiti artikuliranom evaluacijom čina pobačaja iz spomenutih perspektiva, o čijim vrjednovanjima ovisi njegova ispravnost i dopustivost. Opasnost se krije u rješavanju problema u okviru isključivo jedne od perspektiva.

---

[318] Usp. Judit SANDOR, Bioethics and Basic Rights. Persons, Humans, ang Boundaries of Life, 1148.
[319] Usp. Duška ŠARIN, Ustavni sud Republike Hrvatske kao institucionalni zaštitnik ljudskih prava i temeljnih sloboda, 756.
[320] Usp. *Isto.*
[321] Usp. *Rješenje,* čl. 1.

Definiranje čovjeka nije pridržano isključivo filozofskom pristupu, budući da isti crpi informacije iz izvora biološko-znanstvenih spoznaja koji donose podatke o početku ljudskog života. Pravni pristup, tražeći temeljne pretpostavke za pravdu jednakosti, ne može prihvatiti različite kriterije ljudskosti od onih ponuđenih biološkim spoznajama.[322] Na istim spoznajama vlastite sudove donosi moralno-teološka perspektiva, čija je moralno-etička zadaća, gradeći na podatcima biološke i genetičke znanosti, vrjednovati ljudski život, kao i pobačaj, u svjetlu kršćanskog nauka.[323]

Sloboda djelovanja također predstavlja bitan temelj dostojanstva svake ljudske osobe i integralna je svakom ljudskom biću. Pravo na slobodu djelovanja jednako kao i dostojanstvo ljudske osobe nužno mora biti građanski priznato i zaštićeno zakonskim granicama općeg dobra i javnog reda.[324] Odbacivanjem moralnog zakona, čovjek i društvo ustaju protiv vlastite slobode i postaju vlastitim taocima narušavajući međusobne odnose.[325]

4.6.1. Teološko vrjednovanje sudske prosudbe „moralnog aspekta"

Analiza pravne ocjene o suglasnosti s Ustavom i načinom na koji Ustavni sud tumači sam Ustav Republike Hrvatske moguća je primjenom načela tumačenja ustavnih normi. Argumenti doneseni u *Rješenju* nisu evidentni iz direktno primjenjivih odredbi Ustava ili izravno citiranih meritornih obligatnih međunarodnih ugovora. Pravne analize ocjene suglasnosti *Rješenja* s Ustavom uočavaju primjenu standardnih metoda tumačenja izvora prava ustavnog nadzora, od jezične, logičke i povijesne metode, preko sustavne do komparativne metode. Jednako je tako pravna analiza uočila primjenjivanje teleološke metode koja je u obrazloženju *Rješenja* korištena kao odlučujuća metoda tumačenja ustavnog teksta.[326]

Teleološka metoda tumačenja Ustava potencijalno ili nužno uključuje određene stavove o društveno vrijednosnoj funkciji relevantnog teksta ustava, pri čemu okvir tumačenja ustavnopravne norme zadržava povezanost s ostalim metodama tumačenja i institucionalnim regulatornim okvirom. U okviru spomenute metode legitimno je

---

[322] Usp. Carlo CASINI, Pravni statusa embrija, u: *Status ljudskog embrija,* Ana VOLARIĆ – MRŠIĆ (ur.), Zagreb, 2001., 145-159., 150.
[323] Usp. Ivan FUČEK, Etički vidik statusa ljudskog embrij/fetusa, u: *Status ljudskog embrija,* Ana VOLARIĆ – MRŠIĆ (ur.), Zagreb, 2001., 121-144., 121-122.
[324] Usp. KKC, br. 1738.
[325] Usp. *Isto,* br. 1740.
[326] Usp. Petar POPOVIĆ, Kritika koncepcije pravednosti usvojene u *Rješenju* Ustavnog suda o tzv. „Zakona o pobačaju", u: *Bogoslovska smotra,* 88 (2018.) 1, 131-155., 134-135.

vrijednosno pozicioniranje, odnosno postavljanje određenih polaznih pretpostavki koje će imati presudnu ulogu pri rješavanju predmetne materije spora. Vrijednosni sustav dotičnog društva time predstavlja nukleus u definiranju načina pristupa vrijednosti koju se namjerava zaštititi ustavnom odredbom. Pravna teorija ustavnosudsku procjenu određenog svjetonazorskog pravnog načela smatra legitimnim okvirom tumačenja u pitanjima u kojima je to nužno za rješavanje spora, pri čemu spomenuto primijenjeno svjetonazorsko pravno načelo treba imati široki društveni konsenzus, temeljem čega može ostvariti institucionalnu podršku. [327]

U spornim predmetima poput sadržaja ovog *Rješenja,* u kojem postoji nekoliko ukrštenih, potencijalno primjenjivih, svjetonazorskih pravnih načela, pravna teorija sugerira ustavnopravnom tumaču utvrđivanje objektivnog cilja teksta. Njega je moguće postići određivanjem argumentacijskog okvira koji može jamčiti postizanje pravednog ekvilibrija sukobljenih vrijednosti, sukladno njihovom vrijednosnom statusu i odnosnom značenju. Utvrđeni argumentacijski okvir pravednosti odražava temeljne vrijednosti pravnog sustava koje su predmet konsenzusa i fundamentalnih načela zrelog društva. Argumentacijski okvir pravednosti sastavljen je od određenih vrijednosti koje postaju kriterij procjene spornog problema.[328]

U ovom graničnom području primjenjivog pozitivnog prava i vrijednosnih temelja prava, teleološko tumačenje nailazi na deontološku argumentaciju koja za utvrđivanje objektivnog cilja ustavne norme, nezaobilazno usvaja načelo ispravnosti ili pravednosti kojeg ustavni tumač treba primjenjivati pri rješavanju spornog predmeta.[329]

Polazeći od navedenog, pravna struka u procjeni ocjene *Rješenja*[330] uočila je argumente tipične za kontekst i vrijeme u kojem se tumačio ustavni tekst, a koji se prepoznaju u argumentacijskom okviru pravednosti koji je donesen u *Rješenju*. Primjećuje se kako je najnavođenije vrhovno načelo obrazloženja *Rješenja* ono koje polazi od nepostojanja širokog, nacionalnog ili međunarodnog konsenzusa u pitanju dopustivosti pobačaja. Pritom Ustavni sud u člancima 21., 22., i 41. ističe kako nepostojanje konsenzusa kao temeljnog elementa u pluralističkom pristupu samoj problematici pobačaja, determinira

[327] Usp. Petar POPOVIĆ, Kritika koncepcije pravednosti usvojene u *Rješenju* Ustavnog suda o tzv. „Zakona o pobačaju", 136-137.
[328] Usp. *Isto,* 137.
[329] Usp. *Isto.*
[330] Usp. *Rješenje,* čl. 21-52.

moralnu dimenziju statusa pobačaja, štoviše direktno utječe na ustavnopravnu i zakonodavnu raspravu.[331]

Vrjednujući obrazlaganje moralnog aspekta Ustavnog suda izloženog u članku 22., koji je donio ”srž problema” shvaćen kao iskonsko moralno i svjetonazorsko pitanje koje se nastoji urediti, odnosno kako sud treba ”prelomiti” pravnom normom koja bi, prema sugestiji suda, izvršila svojevrsnu prisilu.[332]

Kompleksnost i delikatnost pobačaja i splet premreženih društvenih okolnosti i utjecaja oko njega, političku i pravosudnu društvenu elitu ostavlja u položaju u kojem se nerado upuštaju u konkretno i dosljedno razrješavanje društvenog uređenja sporne problematike. Odvojeno i od svjetonazorskih ili ideoloških postavki, pitanje pobačaja jedno je od najtežih pitanja za političke i društvene elite.[333] Demokracija nije i ne može biti zamjena moralnosti, budući da je ona uređenje i sredstvo, a ne cilj te obilježje moralnosti demokracije nije automatsko, nego ovisi o njezinoj usklađenosti s moralnim zakonom. Demokratsko uređenje pojedinih pitanja, uključujući i pitanja svjetonazorskog i moralnog sadržaja, mora biti podložno procjeni moralnosti ciljeva kojima teži i sredstava kojima se koristi. Vrijednost društvenog i zakonskog uređenja stoji ili pada s vrjednotama koje utjelovljuje i promiče.[334]

Ustavni sud, iznoseći moralni aspekt u čl. 22., obrazlaže kako moralni stavovi ne moraju nužno biti pretočeni u zakonske i pravne norme jer moralne dužnosti i, ako su zakonski uređene, prelaze granice zakona. Moralne dužnosti, kako zaključuje Ustavni sud, stoga ne mogu biti isključiva osnova za pravno uređenje određenog predmeta. U svojoj argumentaciju u br. 22.1 i 22.2 *Rješenja*, Ustavni sud analitički iznosi sukobljenost dviju društvenih skupina koje svrstava pod nazivnik za život i za izbor donoseći temeljne argumente na kojima se zasniva argumentacijski stup obrane dvaju stavova. Ističući pritom u kontekstu govora o skupini „za život“: „Čini (se) da su u toj skupini moralna gledišta uvjetovana i religioznim uvjerenjima njegovih zagovornika, budući su vjerska stajališta većine religija komplementarna i u velikoj se mjeri podudaraju s gledištima zagovornika ”za život”.[335]

---

[331] Usp. Petar POPOVIĆ, Kritika koncepcije pravednosti usvojene u *Rješenju* Ustavnog suda o tzv. „Zakona o pobačaju”, 137.
[332] Usp. *Rješenje,* čl. 22.
[333] Usp. Tonči MATULIĆ, *Medicinsko prevrednovanje etičkih granica. Svetost života prikliještena između autonomije i tehnicizma,* 72.
[334] Usp. EV, 70
[335] *Rješenje,* čl. 22

Pobačaj smatra moralnim pitanjem savjesti, prava i dostojanstva žene, filozofskim i etičkim stavovima o pravu na zaštitu i pravu na dostojanstvo ljudskog bića prije rođenja, a koje se ogleda u perspektivi određenih društvenih skupina kojima je on etički prihvatljiv, odnosno neprihvatljiv što konstituira javni moral. [336]Uočava se tendencija odvajanja pravnih normi i zakonodavnih uređenja od morala. Spomenuto implicira moralni relativizam jer je upravo sustav vrijednosti određenog društva konstitutivni element ustavnopravnog okvira istog društva.

Zakon i pravne norme trebaju biti u suglasnosti s moralnim zakonom te ako su u suprotnosti s moralnim redom, nemaju snagu obveze u savjesti kršćaninu jer u tom slučaju vlast prestaje biti vlast i pretvara se u zloupotrebu.[337]

Argumentacijski okvir Ustavnog suda karakterizira i operativno načelo isticanja isključivog zauzimanja određenog pristupa pravnom rješavanju spornih pitanja, unatoč netom spomenutoj činjenici društvene obilježenosti nepremostivim isključivim pluralizmom pristupa. Naslonjeno na spomenuti argument, Sud naglašava nemogućnost razrješavanja dilema i društvenih podjela izazvanih spornim pitanjem pobačaja, i kao takva se konfrontira temeljnom cilju pravnog sustava koji ima težnju za pravnim uređenjem koje neće produbljivati već ublažavati podjele i harmonizirati vrijednosti i stavove pojedinih društvenih skupina.[338]

Umjesto temeljitog i sustavnog ukrštavanja svih raspoloživih argumenata trenutne društvene situacije koju karakterizira *circulum vitiosus,* Ustavni sud Republike Hrvatske spomenutim je *Rješenjem* ostavio čvrsto ukopano nerazriješeno stanje.[339]

Činjenica kako se država i njezino zakonsko pravno uređenje ne smije utjecati na savjest pojedinca, nego treba štititi i poštovati njegovo pravo djelovanja prema vlastitoj savjesti, koristi se kao argument imperativa za državnu i zakonsku neutralnost. Međutim, ako je pitanje pobačaja nužno urediti zakonskim regulativama, a nužno je, zakon neovisno o tome kakvog je usmjerenja ne može ostati neutralan. Posljedično tomu, državi odnosno vladajućoj političkoj oligarhiji s izbornim legitimitetom, nije moguće ostati moralno neutralnim, budući da posredstvom vladajućih političkih struktura u državne institucije i zakonodavstvo unosi vlastite stavove i vrijednosti.[340]

---

[336] Usp. *Isto.*
[337] Usp. EV, 73
[338] Usp. Petar POPOVIĆ, Kritika koncepcije pravednosti usvojene u *Rješenju* Ustavnog suda o tzv. „Zakona o pobačaju", 138.
[339] Usp. Tonči MATULIĆ, *Pobačaj. Drama Savjesti,* 12.
[340] Usp. Tonči MATULIĆ, *Medicinsko prevrednovanje etičkih granica. Svetost života prikliještena između autonomije i tehnicizma,* 73.

4.6.2. Kontradikcija procjene neusklađenosti s Ustavom RH

Činjenica nepomirljivog pluralizma koji uključuje dijametralno suprotne i međusobno isključive moralne i svjetonazorske pristupe, bila je Ustavnom sudu temeljem za konstituiranjem načela kojim pojedinačni pristupi ne mogu biti osnova pravnog uređenja spornog predmeta.[341] Ustavni sud nije *arbiter mundi* zadužen za razrješavanje svjetonazorskih i ideoloških prijepora društvenih skupina podijeljenih na suprotne tabore, nego je jedni nadležan ocijeniti suglasnost spornog zakona s Ustavom, temeljem ustavnih razloga, legitimnim metodama tumačenja ustavnog teksta i pravne interpretacije.[342]

Pojedini ustavnopravni stručnjaci smatraju ustavnosudski predmet *Rješenja* simplificiranim svođenjem na razrješavanje svjetonazorskih pitanja. Temeljem međusobno isključivih alternativa, u kojima se kao dva moguća rješenja nude isključivo potvrđivanje zakonskih stipulacija iz 1978. ili zabrana pobačaja, smatra se logičkom podvalom isključenja trećega. Moguće je uočiti kako je ispušten iz vida predmet konkretnog rješenja, ocjena suglasnosti s ustavom jednog zakona koji sadržava osporeni model prekida trudnoće na zahtjev, odnosno pobačaja koji je tek jedan od mogućih modela pravne regulacije. Ocjenjivanje određenog normativnog modela nesuglasnim s Ustavom RH, ne znači zabranjivanje ili kriminalizaciju pobačaja nego zahtijevanje od predstavničkih tijela donošenje drugačijeg modificiranog zakona sukladnog Ustavu.[343]

Evidentna je i kontradikcija *Rješenja* koje uočava formalnu neusklađenost osporenog zakona s Ustavom RH[344], no istodobno odbija proglasiti zakonsku nesuglasnost s Ustavom. Unatoč činjenici da u ZZM-u postoje pravni instituti i pojmovi temeljeni na kategorijama koje ne postoje u ustavnom poretku Republike Hrvatske, unatoč tome što ZZM nije usklađivan s Ustavom, unatoč tomu što se aktualni zdravstveni, socijalni, znanstveni i obrazovni sustavi zasnivaju na drugim vrijednosnim osnovama i načelima koji korespondiraju Ustavu RH i međunarodnim standardima[345], unatoč tomu što je osporeni zakonodavni model prekida trudnoće zastario te je nužno njegovo osuvremenjivanje, Ustavni sud priznavši sve navedeno, ne smatra kako je očita potpuna nesuglasnost osporenog zakona s Ustavom.[346]

---

[341] Usp. Petar POPOVIĆ, Kritika koncepcije pravednosti usvojene u *Rješenju* Ustavnog suda o tzv. „Zakona o pobačaju", 138.
[342] Usp. *Rješenje,* čl. 1.
[343] Usp. *Isto.*
[344] Usp. *Isto,* čl. 35. i 49.
[345] Usp. *Isto,* čl. 49.
[346] Usp. *Isto*, čl. 5.

Pravno-logička argumentacija pokazuje, na što se naslanja moralna prosudba spomenutog koja otvoreno i beskompromisno zaključuje kako je sadašnji hrvatski zakon koji permisivno uređuje pobačaj, među ostalim moralnim problemima i nesuglasan s Ustavom, štoviše protuustavan.[347] Teološka kritika nepravednim smatra svaki zakon koji odobrava kršenje i nijekanje temeljnog prava nerođenog čovjeka na život, odnosno svakog koji odobrava i štiti pobačaj kao ni što kršćanskom svjetonazoru nije prihvatljivo sudjelovanje u širenju mišljenja u korist takvom zakonu niti ga smije odobravati glasovanjem.[348]

4.6.3. Vrjednovanje odbijanja tumačenja ustavnih kategorija

Obrazloženje *Rješenja* u točki 45. nerođeno biće proglašava Ustavom zaštićenom vrijednosti koje uživa ustavnu zaštitu u smislu čl. 21. Ustava u kojoj se štiti pravo na život, ali „samo do one mjere do koje se ne sukobljava s pravom žene na privatnost. Pravo na život nerođenog bića u tom smislu nije zaštićeno tako da ima prednost ili veću zaštitu u odnosu na pravo žene na privatnost."[349] Obrazloženje potom nastavlja kako pitanje kada počinje život nije u nadležnosti Ustavnog suda. Iz pravne perspektive koja je ranije podrobnije izložena, argumentacijom formalno logičke nedosljednosti, konačni zaključak kako nerođeno biće ima samo status zaštićene vrijednosti karakterizira nedostatak valjanih premisa.

Temeljem čl. 21. Ustava koji štiti život, nije jasno iz čega Ustavni sud izvodi spomenuti zaključak. Izvedeni je zaključak nedosljedan, ako je polazni pojam svako ljudsko biće neodređen, budući da mu nisu specificirano određene granice referiranja i samo značenje. Poštujući isto dosljedno načelo, nerođeni život nije isključen iz zakonske zaštite europskih i međunarodnih dokumenata koji štite pravo na život.[350] Jednako tako, ako Ustavni sud sebi poništava pravo tumačenja ustavnih kategorija i isto stavlja izvan vlastite nadležnosti, ni u pravnom smislu nije jasno koja je osnova za isključivanje nasciturusa, odnosno nerođenog bića iz kategorije naslovnika prava na život.[351]

Moralno vrjednovanje postavlja jednako pitanje odgovornosti, pri čemu nije jasan bijeg od odgovornosti izvršavanja vlastite zadaće. Jedini legitimni i vrhovni interpret i tumač

---

[347] Usp. Tonči MATULIĆ, *Medicinsko prevrednovanje etičkih granica. Svetost života priklještena između autonomije i tehnicizma,* 76.
[348] Usp. EV, 73
[349] *Rješenje*, čl. 45.
[350] Usp. Gregor PUPPINCK, Abortion and the European Convention on Human Rights, 147.
[351] Usp. *Rješenje*, čl. 12.

Ustava je Ustavni sud, koji nužno mora definirati kategorije kojima operira, koje koristi i koje štiti. Dužnost i moralna obveza suda je interpretacija pojma *svakog ljudskog bića*, što nužno uključuje definiranje *početka života*, a time i kategorije *naslovnika* prava na život.

U ovom je slučaju Ustavni sud, ne samo odbio izvršavanje onoga što po pravnom poretku na njega spada, nego je onemogućio odrediti i ocijeniti suglasje s Ustavom budućeg zakonodavnog uređenja pobačaja jer nisu prethodno definirane polazne vrijednosti. Jednako tako, nije i neće biti moguće ustavnopravno valjano ocijeniti zakonsku povredu ustavnog prava na život, ako nije utvrđena kategorija nositelja koji su uključeni u spomenuto pravo na život, odnosno opseg kruga titulara prava na život.[352] *Rješenje* time prešutno dopušta zakonsku regulaciju koja ne može i vjerojatno neće biti pravedna jer polazi od pretpostavke ustavnog nepriznavanja prava na život nerođenom biću, čime se implicitno afirmira nepravda koja će biti očitovana u nasilju nad nezaštićenima.[353]

Iako teološka perspektiva tjelesni život ne stavlja iznad kategorije vječnog života duše, smatra ga najvišom vrijednošću i temeljem svih drugih ljudskih vrijednosti i prava.[354] Nepovrjedivost prava na život nevinog ljudskog bića od časa začeća pa do smrti znak je i zahtjev za onom istom nepovredivošću osobe, kojoj je Stvoritelj udijelio dar života.[355]

4.6.4. Moralno-bioetičko vrjednovanje argumentacije obrazloženja *Rješenja*

Komplicirana rasprava potaknuta pred Ustavnim sudom postaje osobito složena u trenutku kad se Ustavni sud distancira u procjeni valjanih argumenata. Iznesena stručna mišljenja ostavljaju dojam interdisciplinarne rasprave koja je u nemogućnosti dosegnuti konsenzus. Nažalost, vrjednovanje znanstveno biomedicinskih argumenta nužan je i složen proces koji se također može naći pod utjecajem pozitivističkog pristupa pravne struke, formalno-logički pristup filozofske perspektive te moralne prosudbe teološko bioetičkog pristupa. Početak ljudskog života začećem, odnosno spajanjem spolnih stanica, razvoj ljudskog bića u procesu trudnoće, medicinski prekid trudnoće ili pobačaj, stvarnosti su koje se primarno događaju na biološkoj razini čovjeka. Razumijevanje i pravilna interpretacija pretpostavlja razjašnjene pojmova bioloških činjenica te prirodoznanstvena tumačenja

[352] Usp. *Isto*.
[353] Usp. Tonči MATULIĆ, *Pobačaj. Drama Savjesti,* 13.
[354] Usp. Valentin POZAIĆ, *Život prije rođenja. Etičko – moralni vidici,* 95.
[355] Usp. DoV, 4

proizašla iz primjene strogo induktivne metode. Iskustveni vidici stvarnosti potpuno razumijevanje i potvrdu vrijednosti dobivaju i interpretacijama humanističkih znanosti.[356]

No, punina razumijevanja biološke stvarnosti doseže se uključenjem duhovne stvarnosti čovjeka koji je ujedinjena cjelina i tako shvaćen ostvaruje se u smjeru prave naravi. Teološko-bioetička perspektiva ljudsku osobu ne promatra iz perspektive čiste biološke supstancije, nego definira ljudsku osobu uključno s ostalim njezinim dimenzijama, pri čemu je temeljni kriterij moralnog prosuđivanja dostojanstvo ljudske osobe stvorene na sliku Božju.[357]

Ispravno razumijevanje promatranih stvarnosti nužno uključuje znanstveno poštenje pravednog uvažavanja metoda drugih znanstvenih disciplina, koje pomaže moralnom prosuđivanju kršćanske teologije, u ovom slučaju argumentacije obrazloženja *Rješenja* ustavnog suda.

4.6.4.1. Moralni relativizam negiranjem postojanja javnog morala

Forsiranoj konfrontaciji ukrštenih prava na život i prava na privatnost u okviru obrazloženja *Rješenja* nije pristupljeno s kritičkim stavom koji bi uočio kontradikciju izvedenih zaključaka. Ustavom zaštićeno pravo na život svakog ljudskog bića konfrontirano je društveno artikuliranom zahtjevu za priznanjem prava na privatnost žene u kontekstu odlučivanja o pobačaju.[358]

Spomenuto pravo na privatnost artikulaciju je dobilo naslonjeno na čl. 35. Ustava, koji svakom čovjeku jamči pravnu zaštitu osobnog i obiteljskog života i dostojanstva, odnosno slobodu odlučivanja i samoodređenja.[359] Ustavnopravni legitimni limit prava na privatnost je kategorija javnog morala prema čl. 16. Ustava. Pritom, javni moral predstavlja objektivnu supstancu moralnih pravila koja determiniraju i razgraničuju ispravno i vrijedno od pogrješnog i nevrijednog. Ako se javni moral ne tretira kao kategorija objektiviteta omeđena konzistentnim sustavom vrijednosti, nego se poput obrazloženja *Rješenja* u čl. 44. i 44.1., pravo na privatnost izuzima od ograničavanja javnim moralom, on ne može ostvariti funkciju ustavno predviđenog limitiranja prava.[360] *Rješenje* istim poništava ulogu instituta javnog morala i afirmira postupanje po slobodnoj subjektivnoj volji, čime inaugurira etički

[356] Usp. Angelo SERRA, Roberto COLOMBO, Biološka osnova identiteta i statusa ljudskog embrija, 16.
[357] DoV, 3-4
[358] Usp. Tonči MATULIĆ, *Pobačaj. Drama Savjesti,* 12-13.
[359] Usp. Duška ŠARIN, *Nastanak hrvatskog Ustava,* Zagreb, 1997., 10.
[360] Usp. *Rješenje*, čl. 7.

i moralni relativizam. Isto je očito u suprotnosti s pravilnim tumačenjem ustava koji je jamac i simbol dobrog i pravednog političkog poretka.[361]

Zahtijevanje najšire moralne autonomije izbora i odricanje Ustavnog suda od stipuliranja ili barem očuvanja postojećeg ustavom omeđenog vrijednosnog moralnog sustava, ima korijen u etičkom moralnom relativizmu koji se nameće kao uvjet demokracije i civilizacijskog dosega. Pritom je sloboda pojedinca znak tolerancije i poštovanja među ljudima, dok objektivni moralni sustav vrijednosti i propisi predstavljaju obvezujuću naglašenu opresiju vlasti i netoleranciju,[362] u ovom slučaju i diskriminaciju spram žene. Etabliranje i afirmiranje moralnog permisivizma na društvenoj razini u pitanju pobačaja, jednako je tako relevantan čimbenik koji je izvršio utjecaj na moralnu relativizaciju vrijednosti, time i na liberalizaciju pobačaja.[363]

Društveni suživot u istinskoj pravednosti za sve ljude moguć je osiguravanjem uređenog pravnog sustava koji štiti moralni poredak društva i osigurava i jamči jednaka prava svima. Prvo i temeljno pravo pozitivnog zakona je pravo na život, priznat svakom ljudskom biću uključujući i nerođeno. Zakon, makar bio podupiran od nadmoćne društvene većine, nije pravedan ako niječe pravo na život jednom pojedincu u korist drugotnog prava drugog pojedinca pod izlikom slobode.[364]

Socijalna pravda kao jedno od najviših vrjednota ustavnog poretka Republike Hrvatske i temelj za tumačenje Ustava, kako navodi čl. 3., te kategorija javnog morala kao univerzalni limit svih prava i sloboda zajamčenih Ustavnom, po naravi isključuju koncepciju moralnog relativizma koji niječe postojanje objektivnog moralnog poretka. Socijalna pravda i javni moral potpuno su konfrontirani etičko-moralnom relativizmu koji subjektivne vrijednosti pojedinčevog individualnog izbora proklamira i uzdiže na razinu društvenog uređenja. Takva koncepcija koja negira univerzalne i konzistentne moralne principe hrvatskog društva, protivna je i u drastičnom neskladu s hrvatskim Ustavom koji ne dopušta nametanje mjerila proizvoljnosti, na primjer odabirom prekida trudnoće koja bi imala za rezultat dokidanje prava na život.[365]

---

[361] Usp. VORLÄNDER, Hans, Ustav kao simbol i instrument, u: *Politička misao: časopis za politologiju,* 38 (2001.) 4, 53-61., 59.
[362] Usp. EV, 70
[363] Usp. Tonči MATULIĆ, *Medicinsko prevrednovanje etičkih granica. Svetost života prikliještena između autonomije i tehnicizma,* 83.
[364] Usp. EV, 71
[365] Usp. *Rješenje*, čl. 7.

4.6.4.2. Moralna prosudba apsolutizacije volje

Nastavno na netom izloženo svrstavanje Ustavnog suda uz vrijednosnu opciju moralnog relativizma kojeg afirmira obrazloženjem *Rješenja*[366], a koje je izrazito sporno iz perspektive hrvatskog Ustava, otkriva očigledna obmana. Artikulirajući obvezatnost zauzimanja neutralne pozicije između dva nasuprotna etički i svjetonazorski suprotna naglaska, Ustavni je sud potvrđivanjem zakonske apsolutizacije volje potpuno očitovao svoju stvarnu poziciju i namjere. ZZM u čl. 1. na koji se naslanja članak 15., normativno, jasno i neograničeno artikulira apsolutizaciju slobode odlučivanja o rađanju začetog djeteta, bez obveze utvrđivanja indikacije ili prethodnog savjetovanja, bez pristanka oca ili bilo kakvih drugih propisanih uvjeta za pobačaj. Spomenutim je zakonskim odredbama legitimirana ničim ograničena i pravno nesputana slobodna volja kao jedini kriterij odlučivanja o nerođenom životu. Podneseni zahtjev trudne žene kao izraz njezine subjektivne i ničim omeđene slobodne volje, dovoljan je za medicinski zahvat prekidanja trudnoće, budući da je jedini legitimni kriterij.

Želja ne može konstituirati pravo, jednako kao što isto ne može učiniti pravo na izbor.[367] Apsolutizacija volje ovdje je dosegnula vrhunac legalizirajući samovolju i pokazujući stvarnu poziciju i svjetonazorsku perspektivu tumača Ustava, koji umjesto zaštite ustavne kategorije javnog morala i moralnog poretka društva, pristaje uz koncepciju prema kojoj je moralno ispravno ono što je poželjno, odnosno izabrano kao željeno. Negacija moralnog poretka i bilo kakvog objektivnog vrijednosnog sustava, afirmira koncepciju nepostojanja izvanjskog kriterija prosudbe etičke i moralne vrijednosti čina i nepostojanja vanjskog razlikovnog mjerila dobra od zla.[368]

Prosudba o moralnosti nekog čina odnosno slobodnog izbora ne ovisi o jednostavnoj čovjekovoj sposobnosti slobodnog izbora, nego o vrjednovanju tog izbora. Sud o tome je li pojedini čin moralan ili nemoralan vrjednuje temeljem vrijednosnog određenja izbora i čina. S tim u skladu, moralnost ili nemoralnost čina pobačaja vrjednuje se temeljem činjenice je li embrij, fetus nerođeno ljudsko biće ili nije te ima li pravo na život, a nije moralno uvjetovana time što je taj čin nečija željena opcija i izbor.[369]

---

[366] Usp. *Isto.*
[367] Usp. Gregor PUPPINCK, Abortion and the European Convention on Human Rights, 160.
[368] Usp. *Rješenje*, čl. 7.
[369] Usp. Tonči MATULIĆ, *Medicinsko prevrednovanje etičkih granica. Svetost života priklještena između autonomije i tehnicizma,* 58.

Prihvaćanje moralnog relativizma koji pobačaj smatra legitimnim osobnim pravom izbora pojedinaca u mentalitetu društva, u ponašanju i konačno u zakonskoj regulativi, znak je opasne krize moralnog osjećaja koji je izgubio sposobnost razlikovanja moralnog dobra i zla. Opisano društveno stanje i svijest današnjeg čovjeka zahtijeva jasno razlučivanje činjenica koje su očigledne i vrlo očite te beskompromisno „nazivanje stvari njihovim imenom".[370] Imenovanje počinje od nedvosmislene terminološke artikulacije, koja pribjegava ublažavanju naravi čina pobačaja imenujući ga prekidom trudnoće. Međutim, posve je jasno kako moralna težina namjernog pobačaja koji je izravno ubojstvo ljudskog bića u početnoj fazi njegova postojanja, ostaje identična i nakon što je nazvan prihvatljivijim terminom. Sam jezični fenomen izbjegavanja preciznosti, moguće je interpretirati kao znak uznemirenosti savjesti.[371]

4.6.4.2.1. Negiranje postojanja znanstvenog konsenzusa biomedicine o početku života

Rješenje Ustavnog suda, kako je ranije naznačeno, i unutar teleološke metode tumačenja ustavnog teksta i na razini komparativne metode koja uspoređuje međunarodne ustavnosudske prakse, kao vrhovno načelo ponavlja nepostojanje konsenzusa. Isticano je nepostojanje konsenzusa na europskoj i globalnoj razini u definiranju i razumijevanju pojmova[372] svatko i ljudsko biće, nepostojanje europskog konsenzusa o znanstvenoj i pravnoj definiciji početka života[373], nepostojanje konsenzusa o prirodi i statusu embrija i/ili fetusa[374], nepostojanje konsenzusa između država članica Vijeća Europe kad se predmet odnosi na osjetljiva moralna ili etička pitanja[375], nepostojanje konsenzusa na „moralnom, svjetonazorskom, etičkom, filozofskom, medicinskom, znanstvenom, religioznom i pravnom pitanju ni među stručnjacima u pojedinom području"[376] kao i nepostojanje općeg konsenzusa prakse međunarodnih sudova i određenih standarda.

Utvrđeno je samo postojanje konsenzusa u većini država ugovornica Vijeća Europe prema dopuštanju prekida trudnoće, kao i da je većina država ugovornica u svojim

[370] Usp. EV, 58
[371] Usp. *Isto.*
[372] Usp. *Rješenje*, čl. 26.
[373] Usp. *Isto,* čl. 15.1.
[374] Usp. *Isto.*
[375] Usp. *Isto,* čl. 15.3.
[376] Usp. *Isto,* čl. 21.

zakonodavstvima riješila suprotstavljena prava fetusa i majke u korist jednostavnijeg pristupa prekidu trudnoće.[377]

Nekoliko navoda nepostojanja konsenzusa, među ostalim i na znanstvenoj biomedicinskoj razini zaslužuje ipak poseban osvrt, budući da je njegova narav bitno različita. Za razliku od svjetonazorskih perspektiva i moralnih vrijednosti koje su utemeljene na različitim vrijednosnim platformama, znanstveni biomedicinski pristup donosi nešto drugačije podatke. Početak ljudskog života iz perspektive biomedicinskih spoznaja utvrđuje nedvojbeni znanstveni konsenzus koji činjenicama potvrđuje kako začećem, odnosno spajanjem gameta započinje životni proces nove genetske jedinke, odnosno posve novog genetskog materijala čija je egzistentnost provjerljiva i koja posjeduje vlastitu biološku formu. Prijepori i disonantni tonovi koji se čuju u tom području izviru isključivo iz meta empirijskog diskursa.[378]

Predmet rasprave odnosi se na pitanje može li se novonastali biološki entitet smatrati ljudskim bićem s punim ljudskim dostojanstvom, odnosno stječe li od začeća status nositelja prava na život. Spomenute su dvojbe isključivo na osnovi pravno pozitivističkog pristupa.[379]

U tom kontekstu ocjena kako ne postoji znanstveni konsenzus biomedicine o početku života je neutemeljen, te je izvediv zaključak kako je ili produkt paušalne i površno iznesene ocjene Ustavnog suda ili svjesno kreirana manipulacija činjenicama koja ima strategiju smišljenog pripremanja terena. Postavlja se pitanje: utvrđuje li se istina znansvenom verifikacijom činjenica ili konsenzusom?

Teološko vrjednovanje opisanog pristupa vrhovnog društvenog arbitra uočava derogaciju pravnog poretka i eroziju društvenog moralno-vrijednosnog sustava. Izlaz iz samo poništavajućeg i derogativnog sustava moguće je ponovnim otkrivanjem temeljnih ljudskih vrijednosti koje su moralno bitne i urođene, a izviru iz same naravi ljudskog bića. Spomenute vrijednosti izražavaju i čuvaju dostojanstvo ljudske osobe koje nijedna većina ni država ne može stvoriti, promijeniti ili uništiti. Naprotiv, društveno uređenje ako teži pravednosti i afirmaciji čovjeka, morat će ih samo priznati, poštovati i promicati.[380]

---

[377] *Isto,* čl. 15.2.
[378] Usp. *Rješenje*, br. 13.
[379] Usp. *Isto.*
[380] Usp. EV*,* 71

4.6.4.2.2. Vrjednovanje nadređenosti prava na privatnost pravu na život

Isticana i nebrojeno puta spomenuta konfrontacija dvaju ukrštenih prava uvode pitanje o subjektima čija su prava u direktnom sukobu, ako se u općem diskursu priznaje subjektivitet objema stranama. Rasprava je nastala na osnovama pravno-pozitivističkog pristupa, budući da je na biomedicinskom području kristalno jasno kako se radi o autonomnom i genetski neponovljivom materijalnom subjektu ljudskog podrijetla, koje nije organ majke, ni neživa tvorba, nego nerođeno ljudsko biće nastalo začećem.[381]

Teološka pozicija priznaje ljudsko dostojanstvo nerođenom ljudskom biću koje se nalazi u najosjetljivijoj fazi vlastitog ljudskog života čije je postojanje od početka u Božjem planu.[382]

Sučeljavanje spomenutih prava, u okviru obrazloženja *Rješenja*, ne karakterizira kritičko suočavanje s kontradikcijom produciranom ukrštavanjem prava na život i prava na privatnost. Pravo na život je ustavom zaštićeno ljudsko pravo najvišeg stupnja koje čini temelj ostvarenju ostalih ljudskih prava, dok je pravo na privatnost društveno artikulirani zahtjev konstruiran i izveden iz prava na osobni i obiteljski život.[383]

Ranije je izložena neutemeljena pretpostavka Ustavnog suda koji ne tumačeći ustavne kategorije i ne određujući početak ljudskog života, tumači i razumijeva nerođeno ljudsko biće izvan kategorija titulara prava na život. Ljudskom biću koje se kao ljudsko razvija od začeća, pripada od početka ljudsko dostojanstvo neovisno o razvojnom stadiju, tjelesnoj veličini, funkcionalnim sposobnostima ili ovisnosti o drugima. Odgađanje priznavanja tog dostojanstva u neku kasniju fazu proizvoljnom odlukom zakonodavca nije u suglasju s zaštitom života kao osnovnom ustavnom vrijednošću.[384]

Pravo na život označava neotuđivo pravo na rođenje i to je pravo iznad prava na privatnost koje nije drugo do li pravo na izbor životnog stila. Korelacijom jednakosti prava, s pravom na život nerođenog bića prema pravnom rangiranju izjednačeno je isključivo pravo na život majke. Pravo na privatnost ne implicira pravo na pobačaj, budući da je pobačaj derogacija prava na život.[385] Štoviše, mnogo je zakonodavnih okvira zemalja koji dopuštaju pobačaj, unatoč što je isto derogacija prava na život istih nacionalnih zakona. Pobačaj koji jest derogacija prava na život ne može konstituirati pravo na pobačaj, odnosno ne može

[381] Usp. *Rješenje*, čl. 13.
[382] Usp. EV, 44
[383] Usp. Tonči MATULIĆ, *Pobačaj. Drama Savjesti,* 13.
[384] Usp. *Rješenje*, čl. 13.
[385] Usp. *Isto,* čl. 14.

postati autonomno pravo. Iz perspektive fundamentalnog prava, poštujući principe pozitivnog prava, autonomno pravo čovjeka može biti samo dobro u sebi, te ne može težiti realizaciji lošega, čak i ako je spomenuto zlo dopušteno zakonom u slučajevima u kojima se pretpostavlja neizbježnost ili nužnost.[386]

Do jednakog zaključka izvedenog iz pravne argumentacije dolazi i teološka analiza ljudskog dostojanstva iz kojeg proizlaze sva prava. Ljudski je život svet i nepovrediv kao stvaralačko Božje djelo od samog početka te nitko i ni u kakvim okolnostima ne može prisvojiti pravo neposrednog uništenja ljudskog bića.[387]

Primjenjujući isti smisao dosljedno, pravo na privatnost čuva dostojanstven život ljudske osobe i štiti njenu vrijednost u sebi te se ne može pretvoriti u rušilački element ni spram nositelja prava niti spram drugih. Pravo na privatnost može štititi osobu u cijelom rasponu smisla osobnog i obiteljskog života, no protivi se moralnom i vrijednosnom poretku iz kojeg proizlazi ako postaje instrumentom za destrukciju u bilo kojoj mjeri nekog drugog subjekta.

Pravo na privatnosti u tom kontekstu negira i uništava samu bit prava na život, dok reverzibilno pravo na život ne uništava bit prava na privatnost, nego ga u istom kontekstu ograničava jer je isto pravo moguće kvantitativno sadržajno ograničiti i pritom ne uništiti njegov identitet.[388] Navedenu argumentaciju s ustavnopravnog područja, potvrđuje teološka kritika poimanja ljudskog života i njegovog prava. U govoru o sužavanju pojedinih prava ukrštenih u direktnoj opreci, negativni moralni propisi su oni koji smatraju moralno neprihvatljivim izborom određena djela koja su radikalno nespojiva s ljubavlju prema Bogu i čovjeku u njegovu dostojanstvu. Takva djela ili izbori ne mogu biti otkupljeni niti opravdani nikakvim nakanama ili posljedicama, a budući da uzrokuju nepravdu i štetu drugom ljudskom biću u nepopravljivoj su opreci s osnovnom odlukom usmjerenja vlastitog života prema Bogu.[389]

---

[386] Usp. Gregor PUPPINCK, Abortion and the European Convention on Human Rights, 163-164.
[387] Usp. EV, 53
[388] Usp. *Rješenje*, čl. 14.
[389] Usp. EV, 75

ZAKLJUČAK

Znanstveni doprinos doktorskog istraživanja *Teološko-bioetičko vrjednovanje ustavnosudskih odluka o pobačaju* sastoji se primarno u interdisciplinaroj analizi međunarodnog zakonodavstva u kontekstu partikularng *Zakona o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece.* Dosadašnja istraživanja pokazuju nedostatak sustavnog znanstvenog istraživanja u području spomenute problematike. Interdisciplinarna analiza donosi sustavno teološko-bioetičko vrjednovanje pozitivnih zakona, kao i međunarodne zakonske regulative, koja je imala cilj pokazati dihotomiju između znanstvenih spoznaja i vrijednosnog sustava zakonskih propisa. Primjećuje se kako spomenute zakonske odredbe kao i ostali dokumenti koji uređuju pitanje prava djeteta ne korespondiraju sa suvremenim biomedicinskim, embriološkim i perinatalnim spoznajnim zaključcima, te ne zadovoljavaju temeljne etičke postavke.

Višedimenzionalnoj i iznimno složenoj problematici pobačaja, doktorsko je istraživanje pristupilo interdisciplinarno, formirajući tri ključne tematske cjeline koje korespondiraju znanstvenim disciplinama unutar kojih se spomenuta problematika istraživala. Aktualni trenutak hrvatskog društva, obilježen sve većim pritiskom nerazriješenog pitanja zakonskog reguliranja pobačaja, daje ovom istraživanju dodatnu težinu i odgovornost, ali time i vrijednost, budući da je iznenađujuće slabo zanimanje znanstvenika istraživača za spomenutu problematiku u ovom presudnom gorućem trenutku u kojem je istekao rok od dvije godine koliko je Ustavni sud dao Hrvatskom saboru za izglasavanje novog osuvremenjenog zakona u pitanju pobačaja.

Prva tematska cjelina rada odnosi se na zakonodavno-pravni kontekst unutar kojeg se determiniraju i stipuliraju odredbe vezane uz dopuštenost pobačaja. Iznimno je važno naglasiti, a što se istraživanjem uočilo kao nedostatno percipirano i društveno prihaćeno, kako je zakon ili pravno uređenje nekog pitanja samo posljedica. Zakon uglavnom ne donosi definicije stvarnosti kao takvih, no njegova je svrha štititi vrijednosti koje postoje u društvu te je od općeg interesa iste čuvati. Zakon, dakle, ne može dati vrijednost određenoj stvari, nego se on samo vrijednosno opredjeljuje odlučujući koje će vrijednosti zaštititi, odnosno koje će ostaviti izvan vlastitog okvira. Institut suda, odnosno zakon služi s druge strane kao društveni korektiv, te vrijednosti koje su u moralnom poretku neke države ugrožene, juridička vlast štiti i čuva, štiteći time društvo samo.

Istraživanje obuhvaćeno prvim poglavljem pravnog dijela rada, koje je bilo usmjereno na poimanje zakona i prava u odnosu na dostojanstvo čovjeka, nedvojbeno je postavilo osobu, odnosno čovjeka kao nositelja naravnog prava koje mu je prirođeno, inherentno, a ne arbitratrno stečeno. Narav čovjeka, odnosno njegova bit je izvor njegovog neodvojivog naravnog prava koje pravnim priznanjem države i zakona biva tek formalno-pravno priznato. Spomenuto inherentno pravo čovjeka tvori katalog temeljnih ljudskih prava i sloboda koje započinju primarnim i prvorangiranim pravom na život. Ono čini temelj ostvarenju svih ostalih prava. Istraživanje međunarodnih pravnih dokumenata, deklaracija i konvencija utvrdilo je kako se na tom području nalaze brojne neujednačenosti, a međunarodna sudska praksa neusuglašena, čak u ponekim slučajevima i kontradiktorna. Cjelokupni korpus prava oslanja se na definiciju pojma djeteta i početka života na kojemu se gradi pravni subjektitivitet i status djeteta.

Ovisno o činjenici štiti li pojedina obvezujuća konvencija ili zakon dijete i prije rođenja, prekid trudnoće odnosno pobačaj se dopušta ili brani. Pojedini međunarodni i nacionalni zakonski akti nerođenom djetetu ne priznaju status djeteta, nego ga nazivaju ljudskim bićem, dok pojedini i to ispuštaju. Ako se nerođenom, a započetom ljudskom životu ne priznaje status ljudske osobe, prekidanje takvog oblika života time nije ubojstvo, nije ni prekid života, nego tek prestanak nekog oblika postojanja. Pritom se iz perspektive ispušta činjenica kako se biološka realnost identiteta nerođenog djeteta koji je živući član ljudske vrste ne može odrediti unutar pravnih kategorija, nego isključivo u uporištu biološko-medicinski utemeljenih znanstvenih spoznaja.

U tom je kontestu nemoguće ne primijetiti kako se u okviru pojedinih interpretacija uočava novi oblik filozofije dehumanizacije koja je preživjela neke povijesne oblike u kojima su neki članovi ljudske vrste bivali lišeni toga statusa. Bilo temeljem intelektualnih sposobnosti, bilo temeljem materijalnog statusa, boje kože, spola, nacionalnosti ili vjeroispovijesti, neki su ljudi ostajali ispod crte kriterija iznad koje su status uživali ostali pripadnici društva, uključujući i pravo na život. Kriteriji su se povijesno mijenjali, ali princip filozofije dehumanizacije ostao je isti. Jedan segment ljudske vrste, manje razvijen ili sposoban za samostalno preživljavanje, u ovom slučaju nerođeno dijete, fetus ili embrij gubi status ljudskog bića, a time i pravo na život.

U spomenutom pravnom kontekstu, osobito je naglašena dihotomija prava na život djeteta i pravo na izbor i samoodređenje žene kao dva suprotna, kontrarna i međusobno isključiva prava. Unatoč činjenici što su spomenuta prava doista u nekim slučajevima ukrštena, ispušta se iz vida problem što su dvije trećine žena koje su odlučile počiniti

pobačaj, to isto učinile ne zbog vlastitog prava na izbor niti ugrožene djetetovim pravom na život, nego pod pritiskom drugih okolnosti, poput ekonomske situacije, pritiska partnera, obitelji, društva i dr.

Drugi dio prve tematske cjeline rada donio je analizu ZZM kao zakona koji je još uvijek na snazi, a koji je nastao u specifičnom kontekstu društvenog režima, čije je vrijednosti štitio i interese promovirao. Isto je prepoznalo hrvatsko društvo koje je nakon demokratskih promjena nekoliko puta neuspješno pokušalo promijeniti spomenuti sporni zakon. Nakon nacrta prijedloga zakona, temeljem prijedloga za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti s Ustavom RH, Ustavi je sud donio *Rješenje* koje je jednako tako bilo predmet istraživanja doktorskog rada.

Treće poglavlje otvorilo je novu tematsku cjelinu bioetičkog vrjednovanja pobačaja iz perspektive biomedicine i embriologije. Promatran je kontekst početka ljudskog života i biološki status ljudskog embrija kroz razvojne faze, uključujući genetičku regulaciju ljudskog embrija koja je bila temeljem izlaganja činjenica o novom embrionalnom genomu koji embrij čini jedinstvenim. Nastavno na biomedicinske spoznaje, razložena je filozofska antopologija statusa ljudskog embrija kao osobe, odnosno čovjeka koji je započeo vlastiti živoni proces prema vlastitom razvojnom planu. U tom se kontekstu biomedicine promatrao i fenomen pobačaja kao medicinskog postupka, uključujući medicinsku praksu, metode i posljedice koje uzrokuje na fiziološkoj, ali i psihološkoj dimneziji majke. Moralno-etičke implikacije pobačaja vrjednovane su na razini mogućnosti tvorbe prava, odnosno pitanja je li moguće na derogaciji života temeljiti zasebno pravo, odnosno pravo na pobačaj. Medicinska etika u spomenutoj perspektivi otvara pitanje priziva savjesti kojeg je istraživanje pokušalo sagledati u kontekstu razvoja instituta priziva savjesti, preko Hipokratove prisege, sve do suvremenih formulacija.

Četvrto poglavlje koje u disciplini moralne teologije teološki vrjednuje problematiku pobačaja kroz spomenute dokumente ZZM i *Rješenje* Ustavnog suda RH, primarno se teološki osvrnulo na kontekst zakona. Vrjednujući antropološke postavke sustava iz kojeg je nastao, istraživanjem su se uočile antropološke pogrješke sustava, odnosno pogrješne percepcije čovjeka i njegovog dostojanstva. Razmatrajući vrjednosni okvir tadašnjeg društva, rad je nastojao donijeti moralno-etičke vrjednosne postulate hrvatskog društva u pitanju pobačaja, služeći se indikatorima kreiranja stavova o pobačaju i nekim stvarnim pokazateljima. Iznimno važno pitanje u tom govoru zauzima percipiranje žene i njezinog dostojanstva, kao i početka ljudskog života i ljudskog dostojanstva u okviru vrjednosnog sustava ZZM. Time se dolazi do konteksta suvremenog društva koji je obilježen

pluralizmom, u kojem je etički relativizam svojevrsni pokretač demokratskog uređenja, a na koji crkveni nauk nudi suvremeni odgovor. Odgovor na pogrješne postavke poimanja čovjeka i njegovog dostojanstva daje teološka antropologija temeljena na stvorenosti na sliku Božju. Teološko-bioetičko evaluiranje obrazloženja Ustavnog suda na složenu problematiku pobačaja, disertacija artikulira posljednjim dijelom u kojem iznosi teološku prosudbu moralno-etičkog relativizma koji stoji kao postulat *Rješenja*.

Obrazloženje prosuđuje „moralni aspekt" problematike izostavljajući ikakvo kritičko opredjeljenje spram istog. Utvrđujući nepostojanje šireg konsenzusa, Ustavni sud relativizira vlastitu društevnu ulogu i svrhu, te za arbitra u pitanjima moralnih vrijednosti države i društva postavlja filozofiju konsenzusa. Koristeći poznati teorijski koncept istine, srž problema ne sagledava u realnoj stvarnosti u kojoj se nalazi, nego ga izmješta iz stvarnog konteksta u prostor društvenog dogovora.

Na taj se način bit istine ili barem njezin kriterij istinitosti nalazi u konsenzusu, odnosno u slaganju mišljenja oko određene tvrdnje ili postavke. Pritom se dodatno proširuju mjerodavne skupine ljudi koji bi kao stručnjaci meritornih područja mogli donijeti znanstveno usuglašene činjenice, navodeći dva tabora zagovornika suprotnih strana čime prostor dodatno rasplinjuju i otvaraju utjecajima.

Rad je s teološkog aspekta promotrio odbijanje Ustavnog suda u tumačenju ustavnih kategorija te otklona od vlastite društvene uloge koju kao vrhovna institucija ima. Umjesto tumačenja ustavnih kategorija i čuvanja ustavog poretka i moralnog sustava vrijednosti vlastitog društva, Ustavni sud to predaje na dogovornu razinu parlamentarne većine. Time se otvara iznimno važno poglavlje juridičke povijesti u kojem se i posljednje vrijednosti čuvane ustavom poput prava na život, spuštaju na razinu dogovorne i proizvoljne odluke većine. Pritom se, dok izriče pokušaj zadržavanja vrijednosno neutralne pozicije vrlo jasno vrijednosno svrstava.

Apsolutizirajući slobodnu volju, uzdiže je na vrh vrijednosnog sustava u kojem je moralno ono što je poželjno, što se želi i zahtijeva bez obzira na sadržaj. Sve spomenuto Ustavni sud RH obrazlaže negirajući postojanje javnog morala kao kategorije, što je flagrantno kontradiktorno. Navedenim se zaključuje i potvrđuje četvrta i posljednja hipoteza postavljena na početku istraživanja. Uzimajući u obzir postavku kako Ustav Republike Hrvatske počiva i štiti vrijednosni sustav hrvatskog društva, hipoteza s područja moralno-teološke prosudbe *Rješenja* Ustavnog suda, pretpostavlja Ustavni sud kao vrhovnog tumača Ustava RH i društvenog arbitra posljednje instance, koji se u predmetu pobačaja nekritički svrstava uz vrjednosni sustav moralnog relativizma oprečnog Ustavu RH, odriče sebi pravo

tumačenja ustavnih kategorija i time otvara i prirema prostor zakonodavcu, što je iz pozicije moralne teologije iznimno moralno dvojbeno.

Sumirajući sve spoznajne dosege istraživanja ove doktorske disertacije i verificiranih hipoteza, moguće je jasno artikulirati nekoliko temeljnih činjenica koje tvore bazu na kojoj se gradi svaki ozbiljni govor o pobačaju. Prva činjenica je verificirana biološka istina kako ljudski život počinje začećem koji je početak posve novog jedinstvenog ljudskog organizma unikatnog genoma. Spomenuta je činjenica u skladu s kršćanskom teologijom koja svaku ljudsku osobu promatra kao sliku Božju kojoj neodvojivo pripada punina ljudskog dostojanstva, što je druga jasno artikulirana činjenica. Treća činjenica, obrazložena argumentima s filozofskog, teološkog, moralnog i bioetičkog stajališta, jest kako započetom ljudskom individualnom životu u svim prenatalnim fazama pripada status ljudske osobe, kojeg nikakvo zakonsko uređenje niti ima snagu potvrditi niti poništiti, nego tek priznati i pravnim okvirom zaštititi.

Upravo je to područje na kojemu se postojanjem suprotnih stajališta pokušava otvoriti prostor za konstruiranje platforme legalizacije pobačaja i na kojemu se u novom ruhu demokratiziranog pluralističkog društva želi očuvati. Otvara se polemika je li pobačaj demokratska stečevina i izraz naprednjačkog mentaliteta, ili podvala koja potkopava same temelje čovjeka kao osobe na kojemu počiva cijela civilizacija demokratskih društava. Podsjećamo, u temelju demokracije je pravilo „jedan čovjek jedan glas", dakle svaki je čovjek toliko vrijedan da odlučuje o samoj vlasti i smjeru kretanja društva, a suprotstavlja se zakonima koji legalno ubijaju tog istog čovjeka. Direktno se nameće zaključak takav zakon ne može promicati demokratske stečevine.

Ovom doktorskom disertacijom tema ljudskog života i dostojanstva ljudske osobe nije potpuno iscpljena, nego su tek otvorene glavne perspektive promišljanja i daljnjeg istraživanja. Važnost očuvanja života, upoznavanje i otkrivanje njegove istine ostaje u trajnoj zadaći čovjeka, kojemu je život povjeren kao dar. Sve spomenuto sumirao je sv. Ivan Pavao II. nadahnutim govorom enciklike *Evangelium Vitae* u kojem svijetu poručuje kako je ljudski život svet i nepovrediv u svakom trenutku svoga postojanja, jednako kao i u onom koji prethodi rođenju. Papa poručuje kako čovjek od majčina krila pripada Bogu koji zna sve i pred kojim stoji svaki čovjek od njega stvoren i njegovim rukama oblikovan. Pred Bogom stoji i kao mali neoblikovani zametak u kojemu nazire zrelog čovjeka, čije je dane izbrojio i čije je zvanje zapisano u knjizi života.

BIBLIOGRAFIJA

Međunarodni pravni dokumenti

ABORTION LEGISLATION IN EUROPE, The Law Library of Congress, Global Legal Research Center, (I. 2015.) u: https://www.loc.gov/law/help/abortion-legislation/europe.php (20. III. 2018.)

AMERICAN DECLARATION ON HUMAN RIGHTS, Inter-American Commission on Human Rights, u: http://www.oas.org/en/iachr/mandate/basic_documents.asp (20. III.2018.)

CHARTER OF FUNDAMENTAL RIGHTS OF THE EUROPEAN UNION, The European Parliament, u: *Official Journal of the European Communities,* C (2000.) 364, 1-22.

CONVENTION FOR THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AND DIGNITY OF THE HUMAN BEING WITH REGARD TO THE APPLICATION OF BIOLOGY AND MEDICINE: CONVENTION ON HUMAN RIGHTS AND BIOMEDICINE, Council of Europe (4. IV. 1997.) u: https://rm.coe.int/168007cf98 (20. V. 2018.)

CONVENTION ON ELIMINATION OF ALL FORMS OF DISCRIMINATION AGAINST WOMEN, UN's General Assembly, (18. XII.1979.), u: http://www.un.org/womewatch /daw/cedaw/text/econvention.htm (21. V. 2018.)

CONVENTION ON RIGHTS OF PERSONS WITH DISABILITIES AND OPTIONAL PROTOCOL, General Assembly of United Nations, (13. XII. 2006.), u: http://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf (20.V. 2018.)

CONVENTION ON THE RIGHTS OF THE CHILD, General Assembly resolution of United nations, (20. XI. 1989.), u: http://www.ohchr.org/EN/Professional Interest/Pages/CRC.aspx (7. II. 2018.)

COUNCIL OF EUROPE, EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS, *Decision of the Commission as to the Admissibility of Application No. 8416/78 by W. P. against the United Kingdom,* Strasbourg, 1979.

COUNCIL OF EUROPE, EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS, *Case of Vo v. France. Application no. 53924/00,* Strasbourg, 2004.

DECLARATION OF THE RIGHT OF THE CHILD, General Assembly Resolution (20. XI. 1959.) u: https://www.unicef.org/malaysia/1959-Declaration-of-the-Rights-of-the-Child.pdf (7. II. 2018.)

EU FRAMEWORK OF LAW FOR CHILDREN'S RIGHTS, European Parliament, Policy Department C, Citizen's rights and constitutional affairs, Brussels, (IV. 2012.) u:

https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2012/462445/IPOL-LIBENT(2012) 462445_EN.pdf (7. II. 2018.)

EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS, *Brüggemann and Scheuten v. Federal Republic of Germany Application No. 6959/75,* Strasbourg, 1977.

EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW (VENICE COMMISSION), Report on the Rule of Law, Strasbourg, (4. IV. 2011.), u: http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDLAD(2011)003rev-e (26. VI. 2018.)

EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS, *Decision of the Commission as to the Admissibility of Application No. 17004/90 by R. H. Against Norway,* Strasbourg, 1990.

EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS, Council of Europe, European Court of Human Rights, Rome, (4. XI. 1950.), u: http://www.echr.coe.int /Documents/ Convention_ENG.pdf (7. II. 2018.)

EUROPEAN CONVENTION ON THE EXERISE OF CHILDREN'S RIGHTS, Council of Europe, Strasbourg, (25. I. 1996.), u: https://rm.coe.int/168007cdaf (7. II. 2018.)

EUROPEAN COURT OF JUSTICE, *Judgement of the Court (Grand Chamber) in Case C-34/10 in Proceedings Oliver Brüstle v. Greenpeace e. V.,* Strasbourg, 2011.

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS, GRAND CHAMBER, *Case of A., B., And C. v. Ireland. Application no. 25579/05,* Strasbourg, 2010.

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS, FORTH SECTION, *Case of P. And S. v. Poland. Application on. 57375/08,* Strasbourg, 2012.

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS, *Boso v. Italy,* u: http://echr.ketse.com/ doc/50490.99-en-20020905/ (2. III. 2019.)

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS, *Case of R. R. v. Poland. Application no. 27617/04,* Strasbourg, 2011.

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS, *Case of A., B., And C. v. Ireland. Application no. 25579/05.,* Strasbourg, 2010.

GENEVA DECLARATION OF THE RIGHTS OF THE CHILD, League of Nations, (26. IX. 1924.), u: http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm (7. II. 2018.)

HEALTH – RELATED ISSUES IN THE CASE-LAW OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS, Council of Europe/European Court of Human Rights, (VI. 2015.), u: https://www.echr.coe.int/Documents/Research_report_ health.pdf, (12. III. 2018.)

INTERNATIONAL COVENANT ON CIVIL AND POLITICAL RIGHTS, UN's General Assembly, (16. XII. 1966.), u: http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/ccpr.pdf (20.V.2018.)

REZOLUCIJA 1763 Vijeća Europe, (X. 2010.), u: https://www.katolik.hr/aktualnomnu/prenosimomnu/rezolucija-parlamentarne-skupstine-ve-1763-2010-o-pravu-na-priziv-savjesti/ (22. X. 2018)

UNIVERSAL DECLARATION OF HUMAN RIGHTS, United nations General Assemby, Paris, (10. XII. 1948.), u: http://www.un.org/en/udhrbook/pdf/udhr_ booklet_en_web.pdf (8. II. 2018.)

UNIVERSAL DECLARATION ON BIOETICS AND HUMAN RIGHTS, UNESCO's General Conference, (19. X. 2005.), u: http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001428/142825e. pdf#page=80 (8. II. 2018.)

UNIVERSAL DECLARATION ON THE HUMAN GENOME AND HUMAN RIGHTS, UNESCO's General conference, (11. XI. 1997.), u: http://unesdoc. unesco.org/images/0012/001229/122990eo.pdf (8. II. 2018.)

Nacionalni zakonodavni dokumenti

ETIČKI KODEKS PRIMALJA, u: https://www.komora-primalja.hr/propisi/propisihkpa/838-eticki-kodeks-primalja (23. X. 2018.)

HRVATSKI SABOR, KAZNENI ZAKON, Narodne novine, 125/2011, čl. 119, st. 1; 2, u: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/ 2011_11_125_2498.html (7. II. 2018.)

KODEKS MEDICINSKE ETIKE I DEONTOLOGIJE, Narodne novine, 55/08, u: https://narodnenovine. nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_05_55_1914.html (23. X. 2018.)

ZAKON O ZDRAVSTVENIM MJERAMA ZA OSTVARIVANJE PRAVA NA SLOBODNO ODLUČIVANJE O RAĐANJU DJECE, Narodne novine, br. 18/78., 31/86., 47/89. i 88/09.

USTAV SOCIJALISTIČKE FEDERATIVNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE, Službeni list SFRJ, 9/1974.

USTAV FEDERATIVNE NARODNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE, Službeni list FNRJ, 1948.

USTAV SOCIJALISTIČKE REPUBLIKE HRVATSKE, Narodne novine, br. 8/1974.

USTAV REPUBLIKE HRVATSKE, Narodne novine, br. 05/2014.

USTAVNI SUD REPUBLIKE HRVATSKE, Rješenje Ustavnog Suda Republike Hrvatske broj U-I-60/1991 i dr. od 21. veljače 2017. i Izdvojeno mišljenje, Narodne novine, 25/2017.

Učiteljstvo

BISKUPI JUGOSLAVIJE, *Uzvišenost i radost života. Pastirsko pismo o zaštiti nerođene djece,* Zagreb, 1979.

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti*, Zagreb, 2008.

KATEKIZAM KATOLIČKE CRKVE, Zagreb, 1994.

KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *De abortu procurato - Izjava o namjernom pobačaju,,* (18. XI. 1974.), Zagreb, 1987.

KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Dignitas personae - Dostojanstvo osobe*, *Naputak o nekim bioetičkim pitanjima*, (8. IX. 2008.), Zagreb, 2009.

IVAN XXIII., *Pacem in Terris. Encyclical on establishing universal peace in truth, justice, charity, and liberty,* (11. IV. 1963.), u: http://w2.vatican.va/content/johnxxiii/en/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_11041963_pacem.html (16. X. 2018.)

IVAN PAVAO II., *Familiaris Consortio – Obiteljska zajednica. Apostolska pobudnica o zadaćama kršćanske obitelji u suvremenom svijetu*, (22. XI. 1981.), Zagreb, 2009.

IVAN PAVAO II., *Vertiatis splendor - Sjaj istine. Enciklika o nekim pitanjima moralnog naučavanja Crkve,* (6. VIII. 1993.), Zagreb, 2008.

IVAN PAVAO II., *Centesimus Annus – Stota godina. Enciklika o stotoj godišnjici - Rerum Novarum,* (1. V. 1991.), Zagreb, 2001.

IVAN PAVAO II., *Evangelium vitae – Evanđelje života. Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života,* (25. III. 1995.), Zagreb, 1995.

IVAN PAVAO II., *Ženama,* Pismo od 29. lipnja 1995., u: http://obitelj.hbk.hr/datoteke/im_pismo-zenama.pdf (16. X. 2018.)

IVAN PAVAO II., *Mulieris Dignitatem – Apostolsko pismo o Dostojanstvu i pozivu žene prigodom Marijanske godine,*(15. VIII. 1988.), Zagreb, 2003.

PAVAO VI., *Humanae vitae - Enciklika o ispravnoj regulaciji poroda,* (25. VII. 1968.), Zagreb, 2008.

PIO XI., *Divini Redemptoris. Lettera Enciclica sul Comunismo Ateo,* (19. III. 1937.), u: https://w2.vatican.va/content/piusxi/en/encyclicals/documents/hf_pxi_enc_19370319_divini-redemptoris.ht ml, (16. XI. 2019.)

PONTIFICIA ACCADEMIA PER LA VITA*, Commento interdisciplinare alla „Evangelium vitae",* Vatican, 1997.

ZBOR ZA NAUK VJERE, *Donum vitae - Dar života. Naputak o poštivanju ljudskog života u nastanku i o dostojanstvu rađanja. Neka aktualna pitanja*, (22. II. 1987.), Zagreb, 1987.

VIJEĆE ZA OBITELJ HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, *Status ljudskog embrija*, VOLARIĆ – MRŠIĆ, Ana (ur.), Zagreb, 2001.

Knjige

ANIĆ, Rebeka Jadranka, *Više od zadanoga. Žene u Crkvi u Hrvatskoj u 20. stoljeću,* Split, 2003.

ARKES, Hedlay, *Natural Rights and the Right to Choose,* Cambridge, 2002.

ARAMINI, Michele, *Introduzione alla bioetica,* Milano, 2009.

BAČIĆ, Arsen, *Ustavno pravo Republike Hrvatske. Praktikum,* Split, 2006.

BALOBAN, Josip – ČRPIĆ, Gordan – ZRINŠČAK, Siniša, *Vrednote u Hrvatskoj i u Europi. Komparativna analiza*, Zagreb, 2014.

BAVISTER, Barry D., *Preimplantation Embryo Development,* New York, 2012.

BELLER, Fritz K. – WEIR, Robert F., *The Beginning of Human Life,* Switzerland, 2013.

BRAMBILLA, Franco Giulio, *Antropologia teologica*, Brescia, 2014.

BUCK, Trevor, *International Child Law,* New York, 2014.

VAN BUEREN, Geraldine, *The international Law on the Rights of the Child,* Boston, 1998.

VAN BUEREN, Geraldine, *Child Rights in Europe. Convergence and Divergence in Juridical Protection,* Oxford, 2007.

CARBONE, Giorgio Maria, *L'embrione umano. Qualcosa o qualcuno?,* Bologna, 2005.

CARLSON, Bruce M., *Human Embryology and Developmental Biology,* Philadelphya, 2014.

CASEY, Gerard, *Born alive. The legal status of the unborn child in England and the U.S.A.,* Research Repository UCD, Dublin, 2005.

COCKBURN, Jayne – PAWSON, Michael E., *Psychological Challenges in Obstetrics and Gynecology. The Clinical Management,* London, 2007.

COHEN, Jacques – ELDER, Kay, *Human Preimplanntation Embryo Selection,* London, 2007.

COOK, Rebecca J. – ERDMAN, Joanna N., Bernard M. Dickens, *Abortion Law in Transnational Perspective. Cases and Controversies,* Philadelphia, 2014.

COOMARASWAMY, Rama P., *The Destruction of the Christian Tradition,* Bloomington, 2006.

DAVID, Henry Philip – SKILOGIANIS, Joanna – POSADSKAYA-VANDERBECK, Anastasia, *From Abortion to Contraception. A Resource to Public Policies and Reproductive Behavior in Central and Eastern Europe from 1917 to the Present,* London, 1999.

DALE, Brian, *Fertilization. The Beginning of Life,* Cambridge, 2018.

DALY, Mary, *Beyond God the Father. Toward a Philosophy of Women's Liberation,* Toronto, 1985.

DE MATTEI, Roberto, *Diktatura relativizma. Mali vodič kroz novi totalitarizam*, Split, 2010.

DETRICK, Sharon, *A commentary on the United Nations Convention on the Rights of Child,* London, 1999.

DICKENSON, Donna, *Ethical Issues in Maternal – Fetal Medicine,* Cambridge, 2002.

DILLEY Stephen – PALPANT, Nathan J., *Human Dignity in Bioethics. From Worldviews to the Public Square,* New York, 2013.

DUDEK, Ronald W., *Embryology,* Philadelphia, 2011.

DWORKIN, Ronald, *Freedom's Law. The Moral Reading of the American Constitution,* Oxford, 1999.

EIJK, Williem Jacobus, *Dignita di persona: attualizzata dal concepimento o crescita graduale? Una lettura a partire dall'Istruzione Dignitas personae, Dignitas personae – commenti all'Istruzione sulla bioetica,* Roma, 2009.

EVANS, Donald, *Conceiving the Embryo. Ethics, Law and Practice in –human Embryology,* London, 1996.

FABBRINI, Frederico, *Fundamental Rights in Europe. Challenges and Transformations in Comparative Perspective,* Studies in European Law, Oxford, 2014.

FATOVIĆ-FERENČIĆ, Stella, TUCAK, Antun (ur.), *Medicinska etika,* Zagreb, 2011.

FAUNDES, Anibal – BARZELATTO, Jose, *The Human Drama of Abortion. A Global Search for Consensus,* Nashville, 2006.

FICHTE, Johann Gottlieb, *Foundations of Natural Rights. According to the Principles of the Wissenschaftlehre,* Frederick NEUHOUSER, (ur.), Cambridge, 2000.

FIDELIS, Malgorzata, *Women, Communism, and Industrialization in Postwar Poland,* Cambridge, 2010.

FINNIS, John, *Natural Law and Natural Rights,* Oxford, 2011.

FLAMIGNI, Carlo, *L'aborto. Storia e attualità di un problema sociale,* Bologna, 2008.

FREEMAN, Michael D. A., *The Future of Children's Rights,* Boston, 2014.

FREEMAN, Michael D. A., *The Moral Status of Children. Essays on the Rights of the Children,* Cambridge, U.S.A, 1997.

FORD, Norman M., *When Did I Begin?. Conception of the Human Individual in History,* Philosophy and Science, Oxford, 1991.

FORTIN, Jane, *Children's Rights and the Developing Law,* Cambridge, 2009.

GREASLEY, Kate, *Arguments about Abortion. Personhood, Morality and Law,* Oxford, 2017.

GREASLEY Kate – KACZOR, Christopher, *Abortion Rights,* Cambridge, 2017.

GOODMAN, Michael F. (ur.), *What is a Person?, Contemporary Issues in Biomedicine, Ethics and Society,* New Jersey, 1988.

GRBAC, Josip, *Etičke dvojbe hrvatskog društva. O važnosti odgoja za moralne vrijednosti*, Zagreb, 2009.

HARDING Richard – BOCKING, Alan D., *Fetal Growth and Developement,* Cambridge, 2001.

HARSCH, Donna, Communism and Women, u: *The Oxford Handbook of the History of Communism,* Stephen A. SMITH (ur.), 28., Oxford, 2014.

HARSCH, Donna, *Revenge of the Domestic: Women, the Family, and Communism in the German Democratic Republic,* Priceton, 2018.

HERDEGEN, Matthias, *The International Law of Biotechnology.* Human Rights, Trade, Patents, Health and the Environment, Northampton, 2018.

HOLAIND, Rene I., *Natural Law and Legal Practice,* New Yersey, 2008.

HYDE, Michael J., *The Call of Conscience. Heidegger and Levinas. Rhetoric and Euthanasia Debate,* South Carolina, 2001.

JACKSON, Emily, *Regulating Reproduction. Law, Technology and Autonomy,* Oxford, 2001.

JOHNSTONE, Megan Jane, *Bioethics. A Nursing Perspective,* Sydney, 2009.

JÜTTE, Robert, *Contraception. A History,* Cambridge, 2008.

KACZOR, Christopher, *The Ethics of Abortion. Women's Rights, Human Life and the Questions of Justice,* New York, 2011.

KORFF, Douwe, *The right to life. A guide to the implementation of Article 2. of the European Convention on Human Rights,* Council of Europe, Strasbourg, 2006.

LADARIA FERRER, Luis Francisco, *Introduzione all'antropologia teologica*, Casale Monferrato, 1994.

LADARIA FERRER, Luis Francisco, *Contesto, struttura e valore dottrinale del documento Dignitas personae, Dignitas personae – commenti all'Istruzione sulla bioetica,* Roma, 2009.

LEE, Patrick, *Abortion and Unborn Human Life. Second Edition,* Washington DC, 2010.

LOKE, Y. W. – KING, Ashley, *Human implantation. Cell Biology and Immunology,* Cambridge, 1995.

LYNCH, Holly Fernandez, *Conflicts of Conscience in Health Care. An Institutional Compromise,* Cambridge, 2008.

MACCORMICK Neil, *Practical Reason in Law and Morality. Law, State and Practical Reason,* Oxford, 2008.

MATKOVIĆ, Ljiljana, *Žena i Crkva,* Zagreb, 1973.

MATULIĆ, Tonči, *Život u ljudskim rukama. Nova biologija i biotehničko revolucioniranje života,* Zagreb, 2006.

MATULIĆ, Tonči, *Medicinsko prevrednovanje etičkih granica. Svetost života prikliještena između autonomije i tehnicizma,* Zagreb, 2006.

MATULIĆ, Tonči, *Lo Statuto dell' embrione umano. Lo statuto ontologico dell'embrione umano nella perspettiva stroica e nel dibattito bioetico attuale alla luce deii dati scientifici moderni.* Excerpta ex dissertatione ad Doctotratum in Theologia morali consequendum, Romae, 1999.

MATULIĆ, Tonči, *Pobačaj. Drama Savjesti,* Zagreb, 2019.

MATULIĆ, Tonči, *Metamorfoze kulture*. *Teološko prepoznavanje vremena u ozračju znanstveno-tehničke civilizacije*, Zagreb, 2009.

MATULIĆ, Tonči, *Oblikovanje identiteta bioetičke discipline. Etička svijest odgovornosti za opstanak budućnosti*, Zagreb, 2009.

MATULIĆ, Tonči, *Bioetika*, Zagreb, 2012.

MAY, William E., Bioethics and Human Life, u: David FORTE (ur.), *Natural Law and Contemporary Public Policy,* Georgetown, 1998.

MAYALL, Berry, *Children's childhoods. Observed and Experienced,* Washington D.C., 1994.

McGHEE, Derek, *Security, Citizenship and Human Rights. Shared Values in Uncertain Times,* London, 2010.

MIGLANI, Gurbachan S., *Developmental Genetics,* New Delhi, 2006.

MILES, Steven H., *The Hippocratic Oath and the Ethics of Medicine,* Oxford, 2004.

MITCHELL, Barry – SHARMA, Ram, *Embryology E-Book. An Illustrated Colour Text,* Toronto, 2012.

MURPHY, Nancey, *Bodies and Souls, or Spirited Bodies?,* New York, 2006.

NATIONAL ACADEMIES OF SCIENCES, *The Safety and Quality of Abortion Care in United States,* New York, 2018.

OAKLEY, Francis, *Natural Law, Laws of Nature, Natural Rights. Continuity and Discontinuity in the History of Ideas,* London, 2005.

O' RAHILLY, Ronan R., MÜLLER, Fabiola, *The Embryonic Human Brain. An Atlas Of Development Stages,* Hoboken, 2006.

PIEDRA, Alberto M., *Natural Law. The Foundation of an Orderly Economic System,* Oxford, 2004.

POLIĆ, Milan, *Činjenice i vrijednosti,* Zagreb, 2006.

POTTS, Malcom – DIGGORY, Peter – PEEL, John, *Abortion,* Cambridge, 1977.

POZAIĆ, Valentin, *Život prije rođenja. Etičko – moralni vidici,* Zagreb, 1990.

RAMCHARAN, Bertrand G., *The right to Life in International Law,* Boston, 1985.

RATZINGER, Joseph, *O savjesti*, Split, 2009.

RATZINGER, Joseph, *U početku stvori Bog. Promišljanja o stvaranju i grijehu,* Split, 2008.

REBIĆ, Adalbert, *Marija u Bibliji,* Zagreb, 1970.

RITTOSSA, Dalida, *The Right on Abortion. Comparative Approach Concerning Croatia, Federal Republic of Germany, and United States of America,* Florida, 2008.

RODECK, Charles H. – WHITTLE, Martin J., *Fetal Medicine. Basic Science and Clinical Practice,* London, 2009.

ROBINSON, Dominic, *Understandin the 'Imago Dei'. The thought of Barth, von Balthasar and Moltmann,* London, 2011.

RUSSO, Giovanni, *Dignitas personae – commenti all'Istruzione sulla bioetica,* Roma, 2009.

SCHATTEN, Heide – SCHATTEN, Gerald, *The Molecular Biology of Fertilization,* San Diego, 2012.

SCHUMACHER, Michele M., *Woman in Christ. Toward a New Feminism,* Cambridge, 2004.

SGRECCIA, Elio, *Manuale di bioetica*, *Vol. I. Fondamenti ed etica biomedica,* Milano, 2007.

SHROYER, Stephen John, *Abortion. The Legal, Medical and Bioethical Perspectives,* USA, 2010.

SINGER, Peter, *Practical Ethics,* Cambridge, 1979.

SMERDEL, Branko, *Ustavno uređenje europske Hrvatske,* Zagreb, 2013.

SMERDEL, Branko – SOKOL, Smiljko, *Ustavno pravo,* Zagreb, 2009.

STEINBOCK, Bonnie, *Life before birth. The moral and Legal Status of Embryos and Fetuses,* New York, 1996.

STOTLAND, Nada Logan, *Psychiatric Aspects of Reproductive Technology,* Washington DC., 1990.

SWANN, John Thomas, *The Imago Dei. A Priestly Calling for Humankind,* Eugene, 2017.

ŠARIN, Duška, *Nastanak hrvatskoga Ustava,* Zagreb, 1997.

TAMARUT, Anton, *Stvoren za ljubav. Kršćanski pogled na čovjeka,* Zagreb, 2005.

TETTAMANZI, Dionigi, Bioetica Nuove frontiere per l'uomo, Piemme, Cassale Monferrato, 1991.

TOMAŠEVIĆ, Luka, *Bioetika iz teološke perspektive*, Zagreb, 2014.

TUCK, Richard, *Natural Rights. Theories, Their Origin and Development,* Cambridge, 1998.

VEREŠ, Tomo, *Filozofsko – teološki dijalog s Marxom,* Zagreb, 1981.

VUGDELIJA, Marijan, *Čovjek i njegovo dostojanstvo u svjetlu Biblije i kršćanske teologije,* Split, 2000.

WELLMAN, Carl, *Medical Law and Moral Rights,* Harvard University, U.S.A., 2005.

WEST, Christopher, *Theology of the Body Explained. A Commnetary on John Paul II's 'Gospel og the Body',* Boston, 2003.

YOWELL, Paul, *Constitutional Rights and Constitutional Design. Moral and Empirical Reasoning in Judicial Review,* Oxford, 2018.

Članci

ALFIREVIĆ, Antun, Pijo XI. protiv komunizma, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 18 (1937.) 5, 193-200.

ANIĆ, Rebeka Jadranka, Žena – slika Božja, u: *Bogoslovska smotra,* 60 (1990.) 3-4, 290-301.

ANTIĆ, Teodor, Vjerodostojno tumačenje zakona, u: *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci,* 36 (2015.) 1, 619-644.

BAČIĆ, Arsen, Ustav Republike Hrvatske i najviše vrednote ustavnog poretka, u: *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu,* 49 (2012.) 1, 1-21.

BALOBAN, Josip, Vrednote u Hrvatskoj u europskoj perspektivi. Pastoralno-teološki vid, u: *Bogoslovska smotra,* 82 (2012.) 4, 955-989.

BALOBAN, Stjepan – ČRPIĆ, Gordan, Pobačaj i mentalitet u društvu, u: *Bogoslovska smotra,* 68 (1998.) 4, 641-654.

BARTULICA, Stephen Nikola, Postkomunistička tranzicija i vrlina u poslovnoj etici, u: *Obnovljeni život, časopis za filozofiju i religijske znanosti,* 73 (2018.) 2, 213-226.

BELLER, Fritz K., ZLATNIK, Gail P. Medical Aspects of the Beginning of Individual Lives, u: Fritz K. BELLER, Robert F. WEIR, (ur.) *The Beginning of Human Life,* Switzerland, 2013.

BEZIĆ, Živan, Vjerski pluralizam, u: *Crkva u svijetu*, 22 (1987.) 1, 6-18.

BONEFELD, Werner, Social Form, Critique and Human Dignity, u: *Research Gate*, https://www.researchgate.net/publication/33042647_Social_form_critique_and_human_dignity (3. XII. 2018.)

BROWN, Mark T., The Potential of the Human Embryo, u: *Journal of Medicine and Philosophy. A Forum for Bioethics and Philosophy of Medicine,* 32 (2007) 6, 585-681.

BURNSIDE, Anthony Stephen, Savjest opterećena pobačajem, u: *Obnovljeni život,* 57 (2002.), 1, 75-89.

CALLAHAN Daniel, The ”Beginning” of Human Life, Philosophical Considerations, u: *What Is a Person?. Contemporary Issues in Biomedicine, Ethics and Society,* Michael F. GOODMAN, (ur.), 1988, 29-55.

CIFRIĆ, Ivan, Znakovi nade i tendencije baznađa u današnjem hrvatskom društvu, u: *6. Međunarodni teološki simpozij: „Kršćanska nada na početku novoga stoljeća*”, Zbornik radova, Nediljko Ante ARAČIĆ (ur.), Zagreb, 2000., 46-60.

CIFRIĆ, Ivan – MARINOVIĆ JEROLIMOV, Dinka, Pobačaj kao bioetički izazov, u: *Sociologija i prostor,* 45 (2007.) 3-4, 247-268.

COLOMBO, Roberto, Human Embryo, u: *Interdisciplinary Encyclopedia on Religion and Science,* 2002., u: http://www.inters.org/human-embryo (20. VIII. 2018.)

CASINI, Carlo, Pravni statusa embrija, u: *Status ljudskog embrija,* Ana VOLARIĆ – MRŠIĆ, (ur.), Zagreb, 2001. 145-159.

CASPER, Monica J., At the Margins of Humanity. Fetal Position in Science and medicine, u: *Science, Technology and Human Values,* 19 (1994.) 3, 307-323.

COPELON, Rhonda – ZAMPAS, Christina – BRUISE, Elizabeth – DEVORE, Jacqueline, Human Rights Begin at Birth. International Law and the Claim of Fetal Rights, u: *Reproductive Health Matters,* 13 (2005.) 26, 120-129.

COOK, Rebecca J. – DICKENS, Bernard M., A Decade of International Change in Abortion Law: 1967-1977., u: *American Journal of Public Health,* 68 (1978.) 7, 637-644.

COOK, Rebecca J. – DICKENS, Bernard M., International Developments in Abortion Laws: 1977-88., u: *American Journal of Public Health,* 78 (1988.) 10, 1305-1311.

ČIZMIĆ, Jozo, Pravo zdravstvenih radnika na „priziv savjesti" u: *Zbornik Pravnog Fakulteta Sveučilišta u Rijeci,* 37 (2016.) 1, 753-786.

ČUBELIĆ, Ivan, Prava djece u međunarodnim dokumentima, u: *Crkva u svijetu,* 29 (1994.) 4, 453-459.

ĆUBELIĆ, Alojz, Tri hrvatska dominikanca (Hijacint Bošković, Dominik Barač i Jordan Kuničić) o totalitarnim ideologijama 20. stoljeća, u: *Bogoslovska smotra,* 79 (2009.) 4, 847-869.

DUGALIĆ, Vladimir, Politička traganja Crkve u Hrvatskoj (1989.–2007.) Povijesno-teološka prosudba, u: *Bogoslovska smotra,* 77 (2007.) 2, 483-539.

DOGAN, Nikola, Žena u crkvenim dokumentima do Ivana Pavla II., u: *Bogoslovska smotra*, 60 (1990.) 3-4, 229-245.

DOGAN, Nikola, Kršćaninova specifičnost u svijetu prema II. vatikanskom saboru, u: *Bogoslovska smotra*, 66 (1996.) 2-3, 201-225.

DUNSTAN, Gordon Reginald, The moral status of the human embryo. A tradition recalled, u: *Journal of medical ethics*, 10 (1984.) 1, 38-40.

EDELSTEIN, Ludwig, The Hippocratic Oath. Text, Translation, and Interpretation, u: Robert M. VEATCH (ur.) *Cross – Cultural Perspectives in Medical Ethics,* Georgetown, 2000.

FRATTALLONE, Raimondo, Teologija i genetski inženjering, u: *Kateheza,* 28 (2006.) 3, 269-284.

FUČEK, Ivan, Mulieris dignitatem – teološki naglasci, u: *Obnovljeni život,* 44 (1989.) 1, 58-66.

FINDERLE, Aleks – PETROVIĆ, Oleg, Rani gubitak trudnoće nakon procesa potpomognute oplodnje, u: *Medicina* 43 (2007.) 1, 290-294.

FINDLAY, J. K. i sur., Human Embryo. A biological definition, u: *Human Reproduction,* 22 (2007.) 4, 905-911.

FOWLER, John M., Grijeh, u: *Biblijski pogledi,* 9 (2001.) 1-2, 37-78.

GEORGE, Robert P., The Concept of Public Morality, u: *The American Journal of Jurisprudence,* 45 (2000.) 1, 17-31.

GILLESPIE, Norman C., Abortion and human rights, u: *Ethics,* 87 (1977.) 3, 237-243.

GOLUB, Ivan, Čovjek - slika Božja (Post 1, 26), u: *Bogoslovska smotra*, 41 (1971.) 4, 381-394.

GRBAC, Josip, Političke stranke s kršćanskim predznakom u Hrvatskoj. Mogućnosti i potrebe?, u: *Bogoslovska smotra*, 77 (2007.) 2, 453-468.

GRBAC, Josip, (Ne)ugroženost hrvatskih kršćanskih i crkvenih korijena u Europskoj uniji?, u: *Bogoslovska smotra*, 82 (2012.) 4, 855-871.

GRBAC, Josip, Doprinos Crkve životu demokratske države, u: *Riječki teološki časopis,* 18 (2010.) 2, 433-456.

GRBAC, Josip, Mogućnosti i izazovi etičkoga i moralnoga pluralizma u Crkvi, u: *Bogoslovska smotra*, 73 (2003.) 2-3, 313-328.

GRBAC, Josip, Pretpovijest Pastoralne konstitucije Gadium et spes Drugoga vatikanskog sabora, u: *Obnovljeni život,* 43 (1988.) 5, 381-394.

GRELLER, Larry D. – TOBIN, Frank L., Detecting Selective Expression of Genes and Proteins, u: *Genome Research,* 9 (1999.) 3, 282-296.

GRUENFELDER, Ana-Marija, Mulieris dignitatem – dokument koji stvara dvojbe, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti,* 44 (1989.) 3-4, 294-307.

HLAČA, Nenad; Zakon o „pobačaju" Republike Hrvatske 1978.–2008., u: *Medicina,* 45 (2009.) 2, 142-147.

HRABAR, Dubravka, Pravo na pobačaj. Pravne i nepravne dvojbe, u: *Zbornik Pravnog fakulteta Zagreb,* 65 (2015.) 6, 791-831.

HRABAR, Dubravka, Deontološka prosudba ljudskog dostojanstva u obiteljskom pravu, u: *Bogoslovska Smotra* 77 (2007.) 7, 29-42.

HOCH, Renée V. – SORIANO, Philippe, Generating Diversity and Specificity through Developmental Cell Signaling, u: *Principles of Developmental Genetics,* Sally A. MOODY, (ur.) Washington DC, 2014., 3-36.

IKAWA, Masahito – INOUE, Naokazu – BENHAM, Adam M. – OKABE, Masaru, Fertilization. A Sperm's Journey to and Interaction With the Oocyte, u: *The Journal of Clinical Investigation,* 120 (2010.) 4, 984-994.

JOSIPOVIĆ BATOREK, Slađana, Odnos komunističkog režima prema Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj od 1945. do 1952. godine, u: *Poznańskie Studia Slawistyczne*, 10 (2016.), 129-144.

JUKIĆ, Renata, Moralne vrijednosti kao osnova odgoja, u: *Nova prisutnost,* 11 (2013.) 3, 401-416.

KERÄNEN, Lisa, The Hippocratic Oath as Epideictic Rhetoric. Reanimating Medicine's Past for Its Future, u: *Journal of Medical Humanities,* 22 (2001.) 1, 55-68.

KESSLER FERZAN, Kimberly, Living on the edge. The Margins of the Legal Personhood, u: *Rutgers Law Jurnal,* 39 (2008.) 2, 237-246.

KEŠINA, Ivan, Preimplantacijska dijagnostika – u službi selektivnog pobačaja prije trudnoće, u: *Crkva u svijetu,* 36 (2001.) 2, 153-173.

KOPREK, Ivan, Ljudsko dostojanstvo u politici. Uz desetu obljetnicu enciklike Evangelium vitae, u: *Obnovljeni život,* 60 (2005.) 2, 161-170.

KURJAK Asim – BULJAN, Jadranka, Znanost i religije o početku života, u: *Socijalna Ekologija Zagreb: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline,* 9 (2000.) 1-2, 105-112.

KUŠAR, Stjepan, Vjera Crkve i pluralizam, u: *Crkva u svijetu*, 32 (1997.) 1, 49-68.

LABUS, Mladen, Društvene vrednote i religioznost, u: *Sociologija i prostor,* 43 (2005.) 4, 837-853.

LALITKUMAR, S. – BYGDEMAN, M. - GEMZELL – DANIELSSON, K., Mid-trimester induced abortion. A riveiw, u: *Human Reprodiction Update,* 13 (2007.) 1, 37-52.

LEVELS, Mark – SLUITER, Roderick – NEED, Ariana, A reveiw of Abortion Laws in Western- European countries. A Cross-national Comparison of Legal Developments Between 1960 and 2000, u: *Health Policy,* 118 (2014.) 1, 95-104.

MACAN, Ivan, Čovjek i njegovo dostojanstvo, u: *Obnovljeni život*, 47 (1992.) 1, 67-75., 68.

MARKEL, Howard, „I Swear by Apollo" – On Taking the Hippocratic Oath, u: *Massachusetts Medical Society,* 350 (2004.) 20, 2026-2029.

MARTIN, Emily, The Egg and the Sperm. How Science Has Constructed a Romance Based on Stereotypical Male-Female Roles, u: *Signs,* 16 (1991.) 3, 485-501.

MARTIN, Patricia M. – LAGOD, Martin L., The Human Preembryo, the Progenitors, and the State. Toward a Dynamic Theory of Status, Rights, and Research Policy, u: *Berkley Technology Law Journal,* 5 (1990.) 2, 258-276.

MATELJAN, Ante, Postmoderna i teologija, u: *Crkva u svijetu*, 37 (2002.) 4, 387-409.

MATULIĆ, Tonči, Ljudski život – ugrožena vrednota, u: *Bogoslovska smotra,* 71 (2001.) 2-3, 415-440.

MATULIĆ, Tonči, Bioetika i biopravo: „bio-jus" kao odgovor na pravne aspekte izazvane unutar „bio-ethosa". Pokušaj delineacije nekih aspekata u odnosu između bioetike i bioprava, u: *Vladavina prava,* 4 (2000.) 2, 43.-64.

MATULIĆ, Tonči, Ljudski život u eri biomedicinskih i bioetičkih izazova, u: *Bogoslovska smotra*, 71 (2001.) 4, 553 – 578.

MATULIĆ, Tonči, Ljudski život - ugrožena vrednota, u: *Bogoslovska smotra*, 71 (2001.) 2-3, 415-440.

MATULIĆ, Tonči, Nova medicinska etika, u: *Crkva u svijetu*, 32 (1997.) 3, 301-306.

MATULIĆ, Tonči, Mogućnosti i granice suvremene znanosti. Epistemološke i etičke analize iz teologijske perspektive, u: *Bogoslovska smotra*, 76 (2006.) 2, 285-333.

MATULIĆ, Tonči, Neologizam „predembrij" u suvremenoj bioetičkoj diskusiji, u: *Bogoslovska smotra,* 66 (1996.) 4, 635-664.

McGUINNESS, Sheelagh, The Construction of the Embryo and Implications for Law, u: *Stem Cells. New Frontiers in Science and Ethics,* John Harris, Sarah Chan, Muireann Quigley (ur.), London, 2012., 51-84.

McCORMICK Richard A., Who or What is the Embryo?, u: *Kennedy Institute of Ethics Journal*, 1 (1991.) 1, 1-15.

MILLAN, Ferguson A., DENHEZ, Fabienne, KONDAIAH, Paturu, AKHURST, Rosemary J., Embryonic gene expression patterns of TGF β1, β2 and β3 suggest different developmental functions in vivo, u: *Development,* 111 (1991.) 1, 131-144.

MIKLAVCIC, John Janez, FLAMAN, Paul, Personhood status of the human zygote, embryo fetus, u: *The Linacre Quarterly,* 84 (2017.) 2, 130-144.

NELSON, Lawrence J., MEYER, Michael J., Confronting Deep Moral Disagreement. The President's Council on Bioethics, Moral Status, and Human Embryos, u: *The American Journal of Bioethics,* 5 (2005.) 6, 33-42.

NIKAS, George – AO, Asangla – WINSTON, Robert M. L. – HANDYSIDE, Alan H., Compaction and Surface Polarity in the Human Embryo In Vitro, u: *Biology of Reproduction,* 55 (1996.) 1, 32-37.

OLSON, Eric T., Was I Ever a Fetus?, u: *Philosophy and Phenomenological Research,* 57 (1997.) 1, 95-110.

PAVLIĆ, Richard, Doprinos Drugoga vatikanskog sabora čovjeku kao teološkoj temi, u: *Diacovensia*, 22 (2014.) 3, 315-328.

PAVLIĆ, Richard, Sposobnost današnjeg čovjeka za vjeru. Homo capax (fi)dei, u: *Bogoslovska smotra,* 83 (2013) 1, 37-51.

PELČIĆ, Gordana – GJURAN COHA, Anamarija, UNESCO, bioetika i dijete, u: *JAHR,* 1 (2010.) 1, 63-68.

PERINČIĆ, Robert, Pobačaj - činjenice i posljedice, u: *Obnovljeni život*, 45 (1990.) 4, 262-274.

PICHON, Jacob, Does the Unborn Child Have a Right to Life? The Insufficient Answer of the European Court of Human Rights in the Judgment Vo v. France, u: *German Law Jurnal,* 7 (2006.) 4, 433-444.

POPOVIĆ, Petar, Kritika koncepcije pravednosti usvojene u Rješenju Ustavnog suda o tzv. „Zakona o pobačaju", u: *Bogoslovska smotra,* 88 (2018.) 1, 131-155.

PORTER, Elisabeth, Abortion Ethics. Rights and responsibilities, u: *Hypatia,* 9 (1994.) 3, 66-87.

POTTS, Malcom, Legal Abortion in Eastern Europe, u: *The Eugenics Review,* 59 (1967.) 4, 232-250.

POZAIĆ, Valentin, Ljudski embrij u svjetlu teološke antropologije, u: *Status ljudskog embrija,* VOLARIĆ – MRŠIĆ, Ana (ur.), Zagreb, 2001., 101-120.

POZAIĆ, Valentin, Poruka enciklike Evangelium vitae, u: *Obnovljeni život,* 50 (1995.) 4, 631-643.

PUPPINCK, Gregor, Abortion and the European Convention on Human Rights, u: *Irish Journal of Legal Studies,* 3 (2013.) 2, 142-193.

RAGUŽ, Ivica, Poslanje Crkve u pluralizmu-„preobražavajuće prihvaćanje", u: *Bogoslovska smotra*, 73 (2003.) 2-3, 269-292.

RAMESH, Abhinaya, UN Convention on Rights of Child. Inherent Weaknesses, u: *Economic and Political Weekly,* 22 (2001.) 36, 1948-1950.

READER, Soran, Abortion, Killing, and Maternal Moral Authority*,* u: *Hypatia,* 23, (2008.), 1, 132-149.

RELJAC, Veronika, Kršćanski feminizam u nauku pape Ivana Pavla II, u: *Crkva u svijetu*, 48 (2013.) 2, 169-188.

RICHARDS, David A. J., Liberalism, Public Morality, and Constitutional Law: Prolegomenon to a Theory of the Constitutional Right to Privacy, u: *Law and Contemporry Problems,* 51 (1988.) 1, 123-150.

RITTOSSA, Dalida, Taking the Rights to Abortion in Croatia Seriously. One of the Basic Constitutional Rights or a Rudiment of the Right to Reproduction?, u: *Cardozo Journal of Law and Gender,* 13 (2007.) 2, 273-303.

RODIN, Davor, Razlikovanja u pojmovima prava i ustava, u: *Politička misao,* 35 (1998.) 3, 29-45.

SANDOR, Judit, Bioethics and Basic Rights. Persons, Humans, ang Boundaries of Life, u: *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law,* Michael Rosenfeld, Andras Sajo (ur.), Oxford, 2012., 1142-1161.

SEKULIĆ, Duško, Vrijednosno-ideološke orijentacije kao predznak i posljedica društvenih promjena, u: *Politička misao: časopis za politologiju*, 48 (2011.) 3, 35-64.

SHIFFMAN, Jeremy – ŠKRABALO, Marina – SUBOTIĆ, Jelena, Reproductive Rigts and the State in Serbia and Croatia, u: *Social Science and Medicine,* 54 (2002.) 4, 625-642.

SMERDEL, Branko, Ustavno uređenje europske Hrvatske, u: *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu,* 64 (2014.) 1, 159-172.

SMITH, Dale C., The Hippocratic Oath and Modern Medicine, u: *Journal of the History and Allied Science,* 51 (1996.) 4, 484-500.

SRŠEN, Andreja, Katolička Crkva u Hrvatskoj na razmeđu tradicionalnosti i modernosti. Novi prijepori europske stvarnosti, u: *Croatica Christiana periodica*, 38 (2014.) 74, 209-224.

ŠAGI, Bono Zvonimir, Crkva u prijelaznim procesima nakon komunizma, u: *Koncil u Hrvatskoj, Recepcija II. Vatikanskog koncila u Hrvatskoj,* 1 (1995.) 1, 76-90.

ŠARIN, Duška, Ustavni sud Republike Hrvatske kao institucionalni zaštitnik ljudskih prava i temeljnih sloboda, u: *Zbornik Pravnog fakulteta u Splitu,* 52 (2015.) 3, 755-784.

ŠVAJGER, Anton, Status ljudskog embrija, u: *Medicinska etika 1. Radovi simpozija i tečajeva trajne edukacije HKLD o medisinskoj etici,* Željka ZNIDARČIĆ (ur.), Zagreb, 2004., 17-26.

TAMARUT, Anton, Suvremena teologija braka i obitelji, u: *Bogoslovska smotra,* 85 (2015.) 3, 679-700.

TAMARUT, Anton, Odnos vjere i razuma u svjetlu čovjekove stvorenosti na sliku Božju, u: *Bogoslovska smotra*, 84 (2014.) 2, 245-261., 247.

TERRADE, Anne i sur., Characterization of Human Villous and Extravillous Trophoblasts Isolated from First Trimester Placenta, u: *Laboratory Investigation,* 81 (2001.) 9, 1199-1211.

TOMAŠEVIĆ, Luka, Teološki pogled na dostojanstvo ljudske osobe, u*: Kačić,* 41-43 (2009.-2011.) 1165-1195.

TOMIĆ, Celestin, Poziv i dostojanstvo žene u Svetom pismu, u: *Crkva u svijetu,* 8 (1973.) 4, 300-306.

VALKOVIĆ, Marijan, Savjest u moralnoj teologiji, u: *Bogoslovska smotra,* 47 (1977.) 2-3, 181-199.

VESELY, Ema, Mulieris dignitatem – prikaz, odjeci i značenje. u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti,* 44 (1989.) 45-57.

VORLÄNDER, Hans, Supremacija ustava. O odnosu napetosti između demokracije i konstitucionalizma, u: *Politička misao: časopis za politologiju,* 38 (2001.) 1, 26-35.

VORLÄNDER, Hans, Ustav kao simbol i instrument, u: *Politička misao: časopis za politologiju,* 38 (2001.) 4, 53-61.

VUKASOVIĆ, Ante, Obnova obitelji. Temelj hrvatskog napretka, u: *Revija za socijalnu politiku,* 1, (1994.) 4, 365-374.

VULETIĆ, Suzana, Kršćanska koncepcija regulacije bračnih sjedinjenja pod imperativom „odgovornog roditeljstva", u: *Nova prisutnost,* 8 (2010.) 3, 371-391.

VULETIĆ, Suzana, Ne/odgovornost za začeti život u liberalnim i proabortivnim sub/kulturalnim društvenim okolnostima. Rezultati znanstveno-istraživačkog projekta "Kršćanski identitet i kvaliteta bračnog i obiteljskog života", u: *Obnovljeni život,* 66 (2011.) 2, 151-170., 153.

WASSARMAN, Paul M., The Biology and Chemistry of Fertilization, u: *Science*, 235 (1987.), 4788, 553-560.

WELLMAN, Carl, The coccept of Fetal Rights, u: *Law and Philosophy,* 21 (2002.) 1, 65-93.

WESTENBERG, Leonie, Incarnating the feminine genius in the contemporary Catholic Church u: *New Theology Review: an American Catholic journal for ministry, 29* (2016.) 1, 30-37.

YOSHINAGA, Koji, Uterine Receptivity for Blastocyst Implantation, u: *Annals of The New York Academy of Science,* 541 (1988.) 1, 424-431.

ZELDIN, Wendy, *Children's Rights. International Laws,* (VII. 2007.), u: https://www.loc.gov/law/help/child-rights/international-law.php#childProtectionandPlacement Agreements (8. II. 2018.)

ZRINŠČAK, Siniša, Vlado PULJIZ, Hrvatski obiteljska politika u europskom kontekstu, u: *Revija za socijalnu politiku,* 9 (2002.) 2, 117-137.

Enciklopedije i rječnici

Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, (15. X. 2018.) http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID =48863

Enciclopedia di Bioetica e Scienza Giuridica, Vol I., Napoli, 2009.

Enciclopedia di Bioetica e Scienza Giuridica, Vol III., Napoli, 2010.

Enciklopedijski teološki rječnik, Aldo Stanić (ur.), Zagreb, 2009.

The Gale Encyclopedia of Medicine, Laurie J. FUNDUKIAN, (ur.), Detroit, 2011.

ŽIVOTOPIS AUTORA

Damir Šehić rođen je u Zadru 3. rujna 1988. godine, u obitelji Ragiba Šehića i Anđelke r. Jakovac. Pohađao je Osnovnu školu Marije Eškinje u Biogradu na Moru, koju je završio 2003. godine s odličnim uspjehom. Nakon završene osnovne škole započinje srednjoškolsko obrazovanje u Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji, gdje je za vrijeme pohađanja gimnazije pitomac sjemeništa Zmajević. Gimnaziju uspješno završava 2007. godine. Iste godine upisuje Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, područni studij Teologije u Rijeci. Uspješno, u roku, završava fakultet 2012. godine i diplomira s temom *Veliki pneumatolog Zapada – Aurelije Augustin* pod mentorstvom izv. prof. dr. sc. Veronike s. Nele Gašpar. Završenim diplomskim ispitom stječe akademski naslov *magistra teologije*.

Nakon završenog fakulteta, 2012. godine započinje službu zamjenika tajnika zadarskog Nadbiskupa. Iste godine prima red đakonata, a 22. lipnja 2013. red prezbiterata u zadarskoj katedrali Svete Stošije. Prvu pastoralnu službu započinje na župi Uznesenja BDM na Puntamici, nakon koje postaje župnik triju župa benkovačkog dekanata u mjestima Korlat, Popovići i Rodaljice u kojima pastoralno djeluje sve do kolovoza 2017. Nakon toga pastoralno djeluje kao župnik dvaju otoka Silbe i Premude. Akademske godine 2015./16. upisuje poslijediplomski studij na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu iz modula *Etičko-moralna i društvena relevantnost teologije i Crkve*, područje Moralna teologija. Od početka akademske godine 2018./2019. pohađa Papinsko sveučilište Svetog Križa u Rimu–*Pontificia Università della Santa Croce, 1. Ciclo di Comunicazione Istituzionale*, te je za vrijeme boravka u Rimu pitomac Papinskog Hrvatskog Zavoda Svetog Jeronima. Iste akademske godine 2018./2019. sudjeluje u izvođenju nastave kolegija Osnovna moralna teologija, Bioetika i Socijalni nauk Crkve na Teološko-katehetskom odjelu Sveučilišta u Zadru, u suradničkom zvanju naslovnog asistenta. Pod vodstvom mentora prof. dr. sc. Tončija Matulića obranio je 2019. godine licencijatski rad iz područja moralna teologija-bioetika pod naslovom *Pobačaj u perspektivi bioetike i biomedicine*. U rujnu 2019. započinje službu tajnika zadarskog Nadbiskupa.